

LAISVE

KUN. DR. V. KAZLAUSKAS:

Lietuvių viltys išlaisvinimo
teologijos šviesoje

AUŠRA - MARIJA JURAŠIENĖ

Kūrybos problema dabartinėj
Lietuvoj

J. V.:

Lietuvos Bažnyčia šveicaro
akimis

JONAS JURAŠAS:

Liudijimas A. D. Sacharovo v.
Tarptautinio Tyrinėjimo
posėdžiui

K. NEMURA:

Veiksniai kryžkelėse

Turinys

Redakcinė kolegija: Įskliaustoji šimtinė	1
Kun. dr. V. Kazlauskas: Lietuvių viltys išlaisvinimo teologijos šviesoje	4
Aušra-Marija Jurašienė: Kūrybos problema dabartinėje Lietuvoje ...	31
Julius Vidzgis: Marksistinis žmogaus samprotis ir žmoniškumo siekis	43
Dokumentų šviesoje: Jono Jurašo liudijimas	62
LFB studijų savaitės dalyviai: Mūsų žodis bendraisiais rūpesčiais	73
IDĖJOS IR DARBAI:	
Tėvynėje: Lietuvos Bažnyčia šveicaro akimis (J. V./ELI); Ne Muravjovo laikai (A. S./ELI); Lietuvos demografiniai rū- pesčiai (Dr. J. V.)	74
Iševijoje: Veiksniai kryžkelėse (K. Nemura); Vasario 16-sios gimnazija (V. N.)	82
Pasaulyje: Lietuviškos programos Laisvės radijuje (Dr. J. Gin- tautas/ELI); Nuo Vienos iki Helsinkio (Vytautas Vaitie- kūnas); Žmogaus teisės ir tarptautinis atoslūgis (E.V.Š) ...	92
Gyvoji mintis: Lietuvos studijų savaitės dvidešimtmetis (Kun. Bronius Liubinas); JAV ir Kanados LFB XIX sto- vykla (V. Rociūnas); Prie Didžiojo ežero (A. Lembergas)	109
Vardai įvykiuose: “Savo įsitikinimais aš neprekiauju” — Petras Paulaitis — laisvės kovotojas, kurio negalime užmiršti (Dr. J. Vd./ELI)	142
Mūsų mirusieji	

**Į LAISVĘ leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai tris kartus per metus.
Į LAISVĘ (TOWARD FREEDOM) published three times a year by the
Friends of the Lithuanian Front.**

**Šį numerį redagavo Europos LF bičiulių redakcinė kolegija. Vyr.
redaktorius dr. Kajetonas Čeginskas.**

**Metinė prenumerata: Australijoje, Jungtinėse Valstybėse ir Kanadoje
— \$7.00, kitur — \$5.00.**

**Korespondenciją adresuoti: Į LAISVĘ, 341 Highland Blvd., Brooklyn,
N.Y. 11207.**

**Prenumeratą siųsti: Aleksas Kulnys, 7034 Hartcrest Drive, Rancho
Palos Verdes, Cal. 90724**

ĮSKLIAUSTOJI ŠIMTINĖ

Į LAISVĖ žurnalas nuo 1953 eina Amerikoje, bet savo pradžią veda iš vokiečių okupacijos metais Lietuvoje leisto to paties vardo pagrindinio laikraščio. Tas tęstinumas tarp kitko atsispindi ir žurnalo numeracijoje, žymint skliausteliuose nuo 1943 pasirodžiusių numerių skaičių. Taip skaičiuojant, mūsų žurnalas peršoko šimtinę.

Kai pirmosiomis 1941 tautos sukilimo dienomis sukilėlių krauju ir ryžtu buvo nuplauta pirmosios okupacijos gėda ir iš naujo deklaruota nepalaužiama tautos valia būti laisva, svaiginančios pergalės akimirkoje nepasiekiamas laisvės idealas atrodė tapęs tikrove. Kaip galingas žaibas, skrosdamas audros aptemdytą padangę, ją nuplieskia šviesa, taip laisvės šūkis nusmelkė sukilusios tautos sąmonę savo akinančia jėga. LAISVĖ — taip ir ne kitaip turėjo skambėti kovų sukūry sukilėlių paruošto laikraščio pavadinimas. Įžvalgi Laiškinosios vyriausybės faktinio va-

dovo plunksna jį pakeitė tikslėniu ir prasmingesniu — Į LAISVĖ. Spausdintas žodis, skelbiantis sukilusios tautos tiesą, turėjo atspindėti tikrovę be pagražinimų, išsklaidyti trumpalaikę iškovotos pergalės džiaugsmo įkarštyje susidariusią iliuziją, kad laisvė čia pat pasiekama rankomis, ir ją pakeisti pastovia valios įtampa, suteikiant jai dinaminę kryptį — į laisvę. Tai buvo drauge ir išpėjimas nenurimti, nepasitenkinti vienkartinio laimėjimu, ir kvietimas susitelkti prasidėjusiai kovai, ją neatlyžtamai vesti permainingomis sąlygomis ligi galutinės pergalės.

1941 birželio 24 pasirodęs dienraštis Į LAISVĖ išsilaikė iki 1942 metų galo. Jam nebuvo lemta išlikti tuo kryptį nurodančiu kelrodžiu, nes jau nuo pirmųjų vokiečių okupacijos dienų slegianti cenzūros letena vertė daryti išlygas, kompromituojančias besąlyginį laisvės siekį. Visišku okupantų įrankiu laikraštis netapo. Okupantą erzino pats jo

pavadinimas, kilmė ir nuolatinės pastangos apgauti cenzūrą. Kai Į LAISVĘ dienraštis buvo pakeistas kitu, okupantams nuolaidėsių, 1943 sausio gale pasirodė pagrindyje Į LAISVĘ Nr. 1. Tai buvo labai kuklus, mažo formato, smulkiais rašmenimis spausdinamas keturių, kai kada vos dviejų, puslapių leidinėlis. Jo pasirodymo dramatiškas aplinkybės vaizdingai yra aprašęs savo prisiminimuose dr. K. Ambrozaitis (žr. ĮL Nr. 9(46), 23-26). Jo liudijimu, „Gutenbergas Mainze savo pirmąją spaustuvę tikriausiai turėjo modernesnę“, nes nelegaliai įrengta spaustuvėlė buvo labai primityvi. Po kiek laiko buvo suorganizuota kiek tobulesnė ranka sukama mašina. Marijampolėj, Alytuj, Utenoj, Telšiuose ir kitur pagrindinė Į LAISVĘ būdavo dar padauginama rotatoriniu būdu. Ją leido iš LAF išsikristalizavęs Lietuvių fronto sąjūdis, tačiau leidėju pradžioje nebuvo nurodomas. Tik pradėjus antruosius metus, buvo įrašyta — „Leidžia Lietuvių Frontas“. Ta proga skaitytojai buvo taip painformuoti: „Išsina vis nauji ir nauji nelegalūs laikraščiai. Visuomenei orientuotis nuo šio numerio pradedame žymėti „Į Laisvę“ leidėją. Kas yra Lietuvių Frontas, kokios taktikos laikosi kovoje dėl valstybės atstatymo ir ko siekia ateities Lietuvoje, kiekvienas galėjo suprasti iš „Į Laisvę“ puslapių, o ypačiai iš dabar spausdinamo politiškai ideologi-

nio ciklo „Į reformuotą demokratiją“ (ĮL Nr. 2(25), 1944.II.10, p. 3).

Pažymint vienerių metų sukaktį, įžanginiame straipsnyje buvo išdėstytos tokios pagrindinės leidinio gairės: „Pradėdami prieš vienerius metus leisti „Į Laisvę“, vadovavomės mintimis, kad lietuvis yra jau tiek tautiškai susipratęs ir politiškai sąmoningas, kad iš nelegalios spaudos pageidauja ne agitacijos, bet vidaus ir užsienio žinių, nurodymų, kaip laikytis, ir pozityvių minčių, kaip būsima Lietuva atrodys. Per visus dvidešimt tris praeitų metų numerius ir stengėmės tą lietuviškosios visuomenės pageidavimą tenkinti“ (ĮL Nr. 1(24), 1944.I.15, p.1).

Iš viso iki antrosios bolševikinės okupacijos pagrindyje buvo išleisti 34 Į LAISVĘ numeriai. Juose išlaikytas minėtame įžanginiame straipsnyje nurodytas pobūdis, dėl kurio šis pagrindžio leidinys buvo tapęs vienu plačiausiai skaitomų, mėgiamų ir įtakingų, žodžiu, vienu iš vadovaujančių nelegalios spaudos organų vokiečių okupacijos metais.

Toliau šio laikraščio rezistencinė tradicija buvo tęsiama už krašto ribų. Trys jo numeriai buvo išleisti 1948 m. Vak. Vokietijoje stovyklinėmis sąlygomis. Jo išvaizda buvo atitinkamai kukli, kaip kiekvieno rotatorinio leidinio. Svarbiausias dėmesys buvo sutelktas ideologinėje plotmėje,

siekiant išryškinti programines mintis, ypač originalią ir savitą nepasaulėžiūrinės politikos idėją.

Dabartiniu žurnalo pavidalu Į LAISVĘ pradėjo eiti 1953 Amerikoje. Norėdamas pabrėžti šio leidinio krypties idėjinį tęstinumą, jo atgaivintojas ir pirmasis redaktorius prof. J. Brazaitis prie pirmojo numerio skliaustuose pridėjo ir ankstesnius numerius, kurių prieš tai buvo išleista iš viso 37.

Normaliomis spaudos sąlygomis leidžiamas žurnalas daug kuo skyrėsi nuo savo pirmtakų, tačiau ne čia esmė. Daug svarbesnis ir lemiantis buvo leidėjų ryžtas likti ištikimais Lietuvos laisvės kovai, ryžtas palaikyti išsisklaidyme rezistencijos ir budėjimo dvasią, kokią turėjo pirmieji Į LAISVĘ leidėjai, rašytojai, platintojai. Tai nebuvo labai sunku jau vien dėl to, kad per visą laiką žurnalų rūpinosi ir rūpinasi dalis tų žmonių, kurie su Į LAISVĘ yra susiję dar nuo pagrindžio laikų. Apštamai betkokio periodinio leidinio gyvybė priklauso nuo jo leidėjų, bendradarbių, platintojų ir skaitytojų sąveikos, visų pirma nuo juos jungiančio bendros idėjos ar interesų ryšio. Šimtojo Į LAISVĘ numerio proga galime pasidžiaugti, kad kovojančios Lietuvos interesai ir ištikimybė rezistencinei idėjai nuolat pulsavo šio leidinio puslapiuose ir pasirodė tvirta jungtimi. Tėpalieka ji tokia tvirta ir toliau.

SAJŪDIS AR ORGANIZACIJA?

Sąjūdžio vardu suprantamas visuomenės telkimas ar telkiamasis apie kurią idėją ar idėjas.

Organizacija — tai idėjai ar idėjoms pritariančių žmonių kolektyvas, kuriame asmuo iš vienos pusės prisiima įsipareigojimus idėjai vykdyti, iš antros — gauna teisę pareikšti savo valią dėl tos idėjos vykdymo būdų ir kolektyvo tvarkymosi.

Sąjūdyje asmenis jungia bendra mintis. Organizacijoje — šalia bendros minties dar ir sutarta įsipareigota drausmė.

Sąjūdis ir org-cija vienas antram talkina ir vienas antrą paremia. Sąjūdis pirmesnio kiliimo, nes apie idėją telkiasi tam tikras kiekis jai pritariančių, toliau susikuria jų organizacija; ji idėją plečia organizuotu būdu ir kuria masinę jai pritariančių sąjūdį.

Ar LFB yra ir turi būti sąjūdis ar organizacija? Lietuvoje buvo ir tebėra bendras ir visuotinis rezistencijos sąjūdis. Viena to sąjūdžio organizuota dalis — kovos organizacija buvo Lietuvių Frontas. Tremtyje Vokietijoje buvo tenkinamasi sąjūdžiu pritariančiu LF idėjoms. Išeivijoje LF bičiuliai susitelkė į drausmingą organizaciją, kuri yra atrama LF siekiams vykdyti ir plėsti jo idėjoms pritariančiu sąjūdį.

LIETUVIŲ VILTYS IŠLAISVINIMO TEOLOGIJOS ŠVIESOJE

KUN. DR. V. KAZLAUSKAS

1. LAISVĖS RŪPESTIS IR LAISVĖS TEOLOGIJA

1. *Lietuviškasis laisvės rūpestis laisvės dialektikoje*

Lietuvių tautos rūpesčiai ir viltys pastaraisiais dešimtmečiais yra susitelkę viename žodyje: *l a i s v ė*.

Laisvė yra daugiaprasmis žodis. Mūsų laikais kiekvienas žmogus ko nors reikalauja laisvės vardan. Užtenka susipažinti su šiuo metu įvairiuose kraštuose vykstančių tautinių ir tarptautinių suvažiavimų, studijų savaitių bei konferencijų programomis, kad pamatytume, jog visur pirmą vietą yra keliamas laisvės rūpestis. Galima sakyti, kad visas šių laikų humanistinis sąjūdis — žmogaus vertės, jo asmens orumo, jo neliečiamų teisių sąjūdis — yra ne kas kita, kaip visokeriopo žmogaus laisvinimo pastangos.

Jeigu dar visai neseniai tautų vadai didžiudavosi plačiomis kolonijomis, užkariautų žemių plotais ir pavergtų gyventojų milijonais, tai šiandien jau net ir žiauriausi kolonizatoriai ir pikčiausi imperialistai svetimų teritorijų okupaciją bei tautų pavergimą yra priversti pridengti “išlaisvinimo” kauke.

Tai neabejotinos kultūrinės, socialinės ir moralinės pažangos ženklas. Iš kitos pusės, “išlaisvinimo” kauke pridengta vergija yra aliarmo signalas, kuris įspėja, kad nepaisymas pagrindinių kiekvieno asmens laisvių, tautų ar visuomenės grupių laisvės, atmetimas prigimtųjų įstatymo, moralės, autoriteto ir paties laisvės šaltinio — Dievo neišvengiamai veda į tironiją.

Nesileisdami į platesnę labai sudėtingos laisvės sąvokos ir laisvėje glūdinčios dialektinės įtampos sklaidą, norime susitelkti prie tos laisvės, kuri šiandien yra pagrindinis lietuvių tautos rūpesčio ir jos vilčių objektas. Lietuviam žodis “laisvė” šiandien nėra daugiaprasmis. Tiesa, lietuviškoji laisvės sąvoka gal dar neturi ir negali turėti pilnesnio žodinio apibrėžimo, bet ji neabejotinai yra gyva tautos sąmonėje: ten ji yra nešiojama ir brandinama nuo pat tautinio atgimimo pradžios, einant per sukilimus, katorgas, kalėjimus, koncentracijos stovyklas; pašventinta laisvės kovotojų ir kankinių krauju. “Aš kaip atpirkimo laukiu laisvės”, — tokiais kun. Antano Mackevičiaus žodžiais V. Mykolaitis - Putinas išreiškia 1863 metų sukilimo idealą.¹ Tas pats laisvės idealas

yra gyvas ir šiandieninio, jau marksistinės prievartos sąrauge išaugusio, Lietuvos jaunimo sąmonėje. Tai visam pasauliui dramatiškai paliudijo Simas Kudirka, Romas Kalanta ir tūkstančiai jaunų Kauno sukilėlių, reikalaujanti laisvės Lietuvai.

Gilesnį šios laisvės aptarimą randame Sibiro lietuvių maldaknygėje. Sibiro lietuvių laisvę vadina „brangenybių brangenybe”.² Laisvė jom yra visų žmonių vertybių versmė — tokia vertybė, kuriai ginti ir saugoti žmogus yra tiesiog pašauktas. Dėl to maldaknygės autorės prašo Dievą, kad Jis išmokytų laisvę „branginti, mylėti ir ginti” (t. p.). Toje pačioje maldoje jos eina dar toliau: jos regi vidinę laisvės dialektiką, išvelgdamos kiekvieno žmogaus dvasios gelmėje slypinčius vergijos pradus, kurie viešumoje pasireiškia egoizmu, pataikavimu, skundais, kerštu, neapykanta, kišimusi į kitų reikalus. Jos tiki, kad šioms vergijos šaknims išrauti iš žmogaus širdies yra reikalinga Dievo pagalba. Ne tik žmogaus pikta valia, bet ir jo apsilaidimas bei klaidos skleidžia pasaulyje vergiją. Dėl to, kasdien viršinės prievartos gniuždomos, Vorkutos priverčiamųjų darbų stovyklos belaisvės neužmiršta prašyti Dievą pagalbos „nugalėti vergiją savyje”.

Istorija yra įrodžiusi, kad laisvės idealas dažnai patenka į didelius prieštaravimus. Vienų

žmonių laisvė gali nešti vergiją kitiems. Besaikė laisvė gali tapti didžiausia žmogaus nelaime. Laisvės prasmė esmiškai keičiasi, ar laisvės reikalaujama visiems žmonėms, ar tikrai vienai žmonių daliai. Pastaruoju atveju kyla įvairių individualizmo, nacionalizmo, totalizmo formų, kuriose vienos žmonių grupės — nacijos, rasės, klasės — laisvė yra galima, tikrai pavergus kitas grupes. Tuo tarpu visuotinės laisvės atveju kiekvieno žmogaus laisvė yra nepamainoma visų žmonių laisvės sąlyga. *Niekas nėra pilnai laisvas, jeigu nėra laisvi visi kiti.* Atskiras individas gali pilnai realizuotis tikrai pasaulinėje žmonių bendruomenėje, jungdamasis į ją per laisvas tautines bendruomenes. Laisvės negalima atskirti nuo visuotinio žmonių solidarumo ir visuotinės meilės. „Meilė yra ta šviesa, kuri nušviečia laisvę”, — sako dr. J. Girnius,³ cituodamas klasikinę šv. Augustino taisyklę: „Ama, et fac quod vis — mylėk ir daryk, ką nori”. Tikrai mylėdamas, niekuomet nenorėsi pakenkti kitam žmogui, nenorėsi savos laisvės plėsti kito laisvės sąskaitom Tuo būdu kiti žmonės tampa ne laisvės riba, o „ta erdve, kurioje laisvė gali prasmingai išsiskleisti” (t. p.).

2. Dievas — žmogaus laisvės pagrindas

Laisvė yra galia, kuria naudojdamasis žmogus veržiasi iš medžiagos, iš gamtos ir kyla į dva-

sinę plotmę. *Laisvės branduolys yra apsisprendimas*. Laisvės dėka žmogus gali apspręsti pats save ir pats save kurti. O tai jau priklauso ne gamtos, ne medžiagos, bet dvasios sričiai. “Laisvė yra tai, kas žmogų padaro žmogumi, kas jį išskiria iš kitų gyvųjų būtybių, visa būtimi priklausančių gamtai” (t. p. 78).

Vadinamo postulatorinio ateizmo šalininkai (pav. M. Bakunin, N. Hartmann) žmogaus laisvės vardan reikalauja, kad Dievo nebūtų, nes jie Dievą laiko žmogaus laisvės neigimu. Tačiau jau vien konstatavimas, kad laisvas žmogaus apsisprendimas priklauso ne medžiagos, o dvasios sričiai, mus verčia laisvės pagrindo ieškoti transcendentinėje plotmėje.

Visas žmogaus gyvenimas yra ne kas kita kaip pastangos nugalėti savo menkystę, savo ribotumą ir veržtis į vis pilnesnę laisvę. “Mes be paliovos stuksename į ankštos savo būties sienas, — sako Peter Lippert. — Bet jos nepasiduoda. Jos yra labai stipriai suręstos. Siaurumas ir menkystė yra pastoviausi mūsų būties elementai. Argi gali belaisvis vien savo pirštų nagais prasiveržti pro akmenines kalėjimo sienas? Bet mums atrodo, kad ir tai galime. Visą savo gyvenimą mes skubame, veržiamės kruvinais prištais ir kruvina siela, bet mūsų erdvė pasilieka vis tiek pat siaura...⁴

Kol žmogus pasilieka vien gamtinėje, medžiaginėje plotmėje, tol

durys į tikrąją laisvę jam yra uždarytos. Be Dievo žmogus negali būti laisvas. Tik išlaikydamas ryšį su Absoliutu, tik dalyvaudamas absoliutiniame buvime, žmogus gali prasiveržti pro akmenines savo ribotumo sienas, gali nugalėti savo vidinės vergijos formas, kurios trukdo pilnai išsiskleisti tai vidinei laisvei, kuri jam yra suteikta.

Dievas yra žmogaus laisvės pagrindas. Dievas yra toji versmė, iš kurios teka žmogaus laisvė. Nė vienas iš mūsų nėra atėjęs ir neateina į šį pasaulį kaip savaime egzistuojanti savęs paties priežastis. Savo esmę ir savo buvimą žmogus gali gauti tikrai vienu iš šių būdų. Pirma, jis gali būti ištisos priežasčių grandinės paseka. Šiuo atveju jis nėra laisvas. Jis yra griežtai determinuotas, apspręstas tiek savo kilmės, tiek savo išsivystyme, tiek kiekviename veiksmu. Antra, žmogus savo esmę ir savo egzistenciją gauna iš absoliučiai laisvos Būtybės, kuri veikia absoliutinėje laisvėje, tai yra, *kuria*. Tik šiuo atveju žmogus gali būti laisvas. “Tikrai iš laisvės gali gimti laisvė. Tikrai kūrybinis absoliučiai laisvos Būtybės aktas gali duoti kilmę ir gyvenimą kitai laisvai būtybei”.⁵

Štai dėl ko laisvės problema pačia savo užuomazga yra *teologinė* problema. Tikroji žmogaus laisvė gali būti tikrai “Dievo vaikų” laisvė, apie kurią kalba šv. Paulius (plg. Rom 8, 21). Atsiskyrimas nuo Dievo, arba

nuodėmė žmogui visuomet reiškia ištrėmimą, vadinasi, tikrosios laisvės netekimą. Šiame ištrėmime visų pirma pats bendravimas su Dievu darosi sunkus. Nutrūkus žmogaus ryšiui su Dievu, Dievo radimas ir su juo bendravimas dažnai reikalauja iš žmogaus pusės didelių pastangų. Visa žmogaus būtis, ypač pats žmogiškumo branduolys — laisvė be antgamtinio ryšio su savo versme netenka pusiausvyros. Žmogaus būtis patenka į grėsmę ano pirmąsio chaoso, kurį gali pašalinti tik viršum jo sklendianti Dievo Dvasia, gyvybės, grožio ir darnos skleidėja, veikdama per žmogų ir drauge su žmogumi. Atsiradus gi nuodėmei, žmogus, norėdamas išlikti laisvas, tai yra, norėdamas likti žmogumi, paties savęs kūrėju, savo vidinę ir viršinę laisvę turi jau ginti didelėmis pastangomis, nuolatine kova. Čia tad ir randame užuomazgą tos laisvės kovos, kuria yra paženklinta kiekvieno žmogaus ir visos žmonijos istorija.

Bet šioje kovoje Dievas žmogaus nepaliko vieno. Drauge su žmogaus išsilaisvinimo kova prasižėdė ir jo išganymo istorija. Tos istorijos puslapiuose mes skaitome apie Dievą, kovojantį drauge su žmogumi ir vedantį žmogų į pilnutinį išsilaisvinimą, į galutinę pergalę, į atpirkimą ir išaukštinimą kaip galutinį kūrybinį žmogaus atbaigimą, kuris įvyks laisvu Dievo ir žmogaus

bendradarbiavimu.

Labai naudinga tai prisiminti mūsų laikais, kai humanizmas yra pametęs ryšį, kuris žmogaus laisvę sieja su Dievu.

3. Išlaisvinimo teologija

Teologija yra kilusi iš Šv. Rašto Dievo apreiškotos antgamtinės tikrovės apmąstymo. Vėliau šis apmąstymas išsivystė į metodiskai surestą antgamtinės tikrovės svarstymo sistemą. Pastaraisiais laikais naujieji mokslai, kaip sociologija, psichologija, biologija, antropologija, antgamtinės tikrovės svarstymui arba teologijai atvėrė naujų kelių. Jeigu praeities teologija buvo daugiau susitelkusi prie antgamtinės tikrovės *pačios savyje*, tai naujaisiais laikais teologinio svarstymo objektas nepaprastai išsiplėtė, apimdamas ir antgamtinės tikrovės *santykius* su žmogumi, su pasauliu, su istorija, apskritai su visais žmogaus ir pasaulio matmenimis.⁶ Turint prieš akis ontologinį žmogaus laisvės ryšį su Dievu, negalėjo likti šalia teologinio svarstymo ir šiuolaikinis žmogaus bei tautų išsilaisvinimo rūpestis. Iš tokio svarstymo ir yra kilusi vad. „išlaisvinimo teologija“.

Išlaisvinimo teologija nėra kažkokia visai nauja teologinio tyrinėjimo sritis; ji nėra naujų laikų atradimas. Ji yra tik senosios išganymo teologijos pratęsimas bei pagilinimas. „Pater noster... libera nos a malo — Tėve mūsų ... gelbėk (išlaisvink) mus

nuo pikto”, — kalbame kasdienėje, paties Kristaus išmokytoje maldoje. *Išganyimo istorija yra išlaisvinimo istorija*: nuo pikto, nuo nuodėmės, nuo kančios ir mirties. Bet ir žmogaus — visos žmonijos — istorija yra ne kas kita, kaip išsilaisvinimo vyksmas kuriame žmogus palaipsniui tampa savo likimo šeimininku. Žvelgti į dieviškąją žmogaus išganyimo planą reiškia kartu matyti ir žmogaus bei pasaulio problemas bei laiko ženklus, nes dieviškasis planas yra neatskiriamai surištas su pilnutiniu žmogaus išlaisvinimu.

II. DIEVAS IŠLAISVINTOJAS

2. *Kūrėjas, Išganytojas, Išlaisvintojas*

Šv. Raštas savo pirmuosiuose puslapiuose kalba apie pasaulio sukūrimą ne vien tam, kad padėtų žmogui išspręsti filosofinę pasaulio kilmės problemą. Šv. Rašto tikslas yra atskleisti tiesą ir įkvėpti tikėjimą, kad Dievas apsirėiškia istoriniuose įvykiuose ir veikia žmonijos istorijoje, vėsdamas žmones ir tautas į išganyimą ir išlaisvinimą. Dievas Kūrėjas iš karto duoda pasauliui ne tik pradžią, bet ir tikslą. Dievas sukuria žmones tam, kad jie taptų Dievo vaikais: “Iš grynios meilės, laisvu savo valios nutarimu jis iš anksto paskyrė mus per Jėzų Kristų tapti jam išūniais savo malonės kilnumo šlovei” (Ef 1, 3-6).

Pasaulio sukūrimas pradeda žmonijos istoriją. Čia prasideda sudėtingas žmogiškosios istorijos nuotykis ir drauge žmonijos išganyimo istorija: prasideda Dievo įsikišimas, nuolatiniai Dievo žygiai žmogui gelbėti. Kadangi žmogus yra kūrinijos vidurkis ir viršūnė, tai kūrimas ir išganymas jungiasi į vieną visumą žmonijos istorijoje, kuriamoje žmogaus pastangomis. Pasaulio sukūrimas yra istorijoje veikiančio, išganančio Dievo darbas. Ryškiausiai apie tai kalba pranašas Izajas, kuris savo teologine mintimi yra giliausias iš visų Senojo Testamento rašytojų.⁷ “Štai ką sako Viešpats, kuris sutvėrė tave, Jokūbe, ir padarė tave, Izraeli: Nebijok, nes aš atvadavau tave ir pašaukiau tave vardu” (Iz 43,1; plg. 42, 5-6). Izraelio tikėjimą į Dievą Kūrėją Izajas visuomet jungia su tikėjimu į Dievą gelbėtoją, išlaisvintoją. Daugelis psalmių taip pat garbina Dievą kaip Kūrėją ir drauge kaip gelbėtoją, išganytoją, išlaisvintoją (plg. Ps 74, 89, 93, 95, 135, 136). Biblinis tikėjimas neatskiriamai jungia tikėjimą į Dievą Kūrėją su tikėjimu į Dievą Išganytoją, išlaisvintoją.

Viso Senojo Testamento širdis yra Izraelio išėjimas iš Egipto nelaisvės. Ši Izraelio išlaisvinimą Šv. Raštas jungia, tiesiog beveik tapatina su pasaulio sukūrimo aktu. Pranašas Izajas tais pačiais vaizdais nusako du įvykius: pasaulio sukūrimą ir išlaisvinimą iš Egipto vergijos (plg. Iz 51, 9-10).

Apmąstant beviltišką savos tautos padėtį vergijoje, jam prisimena tasai pirmąsias chaosas, kurį Dievas nugalėjo, kurdamas pasaulį. Pasaulio sukūrimas ir izraelitų išlaisvinimas iš Egipto vergijos Izajui yra vienas ir tas pats žmonijos išganymo aktas. Dievas, kuris išlaisvina Izraelį, yra tas pats Dievas Kūrėjas. Yra dėmesio verta ir tai, kad Izajas, kalbėdamas apie Izraelio išlaisvinimą, naudoja net tą patį hebrajų kalbos terminą „*barà*“, kuris naudojamas pasaulio sukūrimo aprašyme. Šį išlaisvinimą pranašas laiko kūrimo pratęsimu, kūrybiniu aktu.⁸

Išlaisvinimas iš Egipto vergijos yra politinis aktas. Šiuo išlaisvinimu tauta yra pakeliama iš skurdo bei išnaudojimo ir išvedama į laisvės, teisingumo bei broliškumo kelią, kuriuo eidama ji pasieks naują, pažadėtąją žemę. Pirmieji „Išėjimo“ knygos skyriai aprašo priespaudą, kurią Izraelio tauta turėjo pakelti Egipte, tuose „vergijos namuose“ (Iš 13, 3; 20,2): persekiojimas (plg. Iš 1, 10-11), išnaudojamas darbas (plg. Iš 5,6-14), pažeminimai (plg. Iš 1,13-14), antidemografinė politika (plg. Iš 1,15-22). Dievas tada pašaukia tautos išlaisvintoją Mozės asmenyje (plg. Iš 3,7-10). Mozė kaip pranašas ir politinis vadas, Dievo siunčiamas, pradeda ilgą ir sunkią Izraelio tautos išlaisvinimo kovą. Susvetimėjimas, į kurį buvo patekę Izraelio tautos sūnūs, yra jau per giliai

įsiskverbęs į tautos sąmonę. Pradžioje, kaip sako „Išėjimo“ knygos autorius, izraelitai neklausė Mozės, nes buvo visiškai priblokšti „dvasios suspaudimo ir sunkiausių darbų“ (Iš 6, 9). Ir vėliau kelionėje dykuma izraelitai kiekvienos sunkenybės, kiekvienos stokos akivaizdoje murma ir priekaištauja Mozei: „Geriau vergauti, negu mirti dykumoje“ (Iš 14, 11-12). Kelyje į laisvę sutinkamos kliūtys juos taip įbaugina, jog būtų mieliau rinkęsi vergijos tikrumą, negu neišvengiamą kelią į laisvę riziką.

Ne tiek stebuklą, kiek ilgą, kantrios pedagogikos pagalbą Izraelio tauta pradeda išvelgti giliausias savo priespaudos šaknis. Ji pradeda tas šaknis rauti ir sugęba suprasti, kokia yra gilesnė prasmė to išsilaisvinimo, į kurį yra vedama. Praėjus penkiems šimtmečiams, pranašas Izajas primena tautai, kad pasaulio Kūrėjas yra ir Izraelio tautos kūrėjas bei išlaisvintojas. Išlaisvindamas tautą, Dievas jai skyrė būti teisingumo ir laisvės skleidėja: „Štai ką sako Viešpats Dievas, kuris sutvėrė dangų ir jį ištiesė, kurs sutvirtino žemę ir tai, kas iš jos želia, kurs duoda gyvybės kvapą tiems, kurie ant jos yra, ir dvasią tiems, kurie ją mindo. Aš, Viešpats, pašaukiau tave teisybėje, paėmiau tave už rankos ir sergėjau tave; aš padariau iš tavęs sadorą tautai, šviesą pagonims, kad atmerktumei akylų akis, kad išvestumei iš kalėjimų belaisvius,

iš slėptuvės tuos, kurie gyvena tamsybėse” (Iz 42,5-7). Be abejo, Izraelio išlaisvinimas iš Egipto vergijos netelpa politiniuose rėmuose. Jis yra daug daugiau! Jis yra tautos žygiavimas į visuotinį išlaisvinimą. Iš Egipto vergijos išlaisvinta tauta atsiveria bendrauti su Dievu išlaisvintoju. Keturiasdešimt metų keliaujant dykuma, joje sustiprėja tautinė sąmonė, tautinė individualybė, kuri remiasi ypač nieku nenupeļnytos Dievo išlaisvintojo meilės konkrečia patirtimi; meilės, kuri, atėjus laiko pilnybei, pasieks savo aukščiausią laipsnį Dievo įsikūnijimu.

Visame šiame vergijos nugalėjimo — politinio išlaisvinimo — vyksme religinis elementas nėra primestas iš šalies. Religinis elementas arba santykis su Dievu visam šiam pasakojimui teikia prasmę. Politiniu išlaisvinimu Dievas išreiškia savo meilę tautai ir pašaukia ją būti “šventąja tauta” (Iš 19, 4-6). “Išėjimo” knygos Dievas yra ne tiek gamtos, kiek istorijos, politinio išlaisvinimo Dievas. Dievas yra tautos išlaisvintojas⁹ (plg. Iz 43; 14; 47,4). Dievas, kuris pirmą kartą chaosą paverčia kosmu, tas pats Dievas išveda Izraelio tautą iš susvetimėjimo į laisvę ir tuo duoda pradžių visai šios tautos istorijai. Šis faktas yra įamžintas hebrajų Velykose. Jis reiškia visų pirma laisvės tikrumą, įsitikinimą, kad pavieniai žmonės ir tautos yra skirti ne susvetimėji-

mui, ne vergijai, o laisvei. “Išėjimu iš Egipto žmonijai išmušė nauja valanda: atpirkimo iš skurdo bei iš susvetimėjimo valanda”, sako A. Neher. “Jeigu išėjimo iš viso nebūtų buvę arba jeigu jis nebūtų pažymėtas dvigubu — nepakeičiamos Dievo valios ir laisvo bei sąmoningo žmonių bendradarbiavimo — antspaudu, istorinis žmonijos likimas būtų pakrypęs kitu, visai skirtingu keliu, nes jo pagrinduose nebūtų buvę to atpirkimo, kuris įvyko išėjimu iš Egipto . . . Kiekvienas smurtas yra atsitiktinis, kiekvienas skurdas yra laikinis. Laisvės dvelkimas, prasidėjęs išėjimu iš Egipto vergijos, nesiliauja gaivinės pasaulio; jis ir šiandien gali išblaškyti bet kokį smurtą ir bet kokį susvetimėjimą”.¹⁰ Išėjimo iš Egipto vergijos prisiminimų yra persunkti Šv. Rašto Senojo ir Naujojo Testamento puslapiai.

Bet ir visą atperkantį Kristaus veikimą Šv. Raštas gretina su kuriamuoju Dievo veikimu: “. . . jame sutverta visa, kas yra danguje ir žemėje . . . , visa sutverta per jį ir jam”, sako šv. Paulius (Kol 1,16; plg. 1 Kor 8,6; Žyd 1,2; Ef 1,10). Su nepaprastu aiškumu bei jėga tai išreiškia ir šv. Jonas savo Evangelijos pradžioje: “Visa per jį atsirado, ir be jo neatsirado nieko, kas tik yra atsiradę” (Jn 1,3).¹¹ Atperkantis Kristaus veikimas yra naujas kūrimas. Ši naują kūrimą apmąstydamos, šv. Paulius tvirtino: “Kas yra Kristuje, tas yra naujas kūri-

nys” (2 Kor 5,17; Gal 6,15). Dar daugiau; šiuo “nauju kūrimu”, šiuo Kristaus atneštuoju išganymu visas kūrybinis Dievo veikimas atsiskleidžia pilna savo prasme: “Aš manau, jog šio laiko kentėjimai nereikšmingi, lyginant juos su busimąja garbe, kuri mumyse bus apreikšta . . . Kūrinija bus išvaduota iš pragaišties vergovės ir įgis Dievo vaikų garbės laisvę” (Rom 8, 18-21). Išganantis Kristaus veikimas čia atsiskleidžia kaip išlaisvinimas iš nuodėmės ir iš visų jos pasėkų: išnaudojimo, pavergimo, priepaudos, neapykantos. Šiuo išganomuoju Kristaus veikimu įvyksta senieji pranašų pažadai ir susikuria nauja, išrinktoji tauta, atsivėrusi visai žmonijai. Per Kristų visa sukurta, per Kristų su Dievu sutaikinta “visa, kas yra žemėje ir danguje” (Kol 1,16).

Visas tad kuriamasis Dievo veikimas svyra į žmogų. Žmogus yra visos Dievo kūrinijos širdis. Savu darbu ir sava kūryba žmogus yra pašauktas pratęsti kūrybinį Dievo veikimą (plg. Pr 1,28). Bet su tuo kūrybiniu Dievo veikimu, kaip matėme, neatskiriamai siejasi, tiesiog sutampa ir išlaisvinimas iš Egipto. Tai reiškia, kad žmogui yra skirtas uždavinys ir suteikta galimybė ant Dievo pastatytų pamatų kurti žmonių bendruomenę, socialinio žmonių gyvenimo struktūras. Dirbdamas, kurdamas, bendradarbiaudamas su kitais, ieškodamas vis tobulesnių socialinio gy-

venimo struktūrų, žmogus šalina iš pasaulio ir iš tarpusavio santykių su nuodėme grįžusius pirmąsio chaoso, netvarkos ir vergijos elementus. Kurdamas laisvę, teisingą, brolišką žmonių bendruomenę, lemdamas istorinį žmonijos likimą, žmogus kuria pats save. Pirmasis Dievo įsakymas apvaldyti žemę, pratęsiant dieviškąją kūrybą, tik tada įgyja vertės, kai žemės apvaldymas — visa kultūrinė pažanga — yra palenkiamas žmogaus tarnybai: kiekvieno žmogaus ir viso žmogaus — su visomis jo žmogiškomis dimensijomis — išlaisvinimui.

Išlaisvinta iš Egipto vergijos, Dievo Tauta nebegrįžta atgal, ji neina ieškoti pirmąsio prarastoj rojaus, bet keliauja į Pažadėtąją Žemę, veržiasi pirmyn į naują valstybę, į naują brolišką žmonių bendruomenę, kurios širdis bus Kristus.¹² Išganymas, tai yra visa apimanti ir žmogaus nieku nepelnyta Dievo iniciatyva, atverianti žmogų Dievui ir kitiems žmonėms, yra pilnutinės — dvasinės, kultūrinės, socialinės — žmogaus pažangos vidinė jėga, teikianti jai vidinės dinamikos, prasidėjusios pasaulio sukūrimu. Sakydami tad, kad savojo darbo bei kūrybos dėka žmogus ne tik pratęsia kuriamąjį Dievo veikimą, bet ir įvykdo pats save, mes tuo pačiu tvirtiname, kad savo darbu bei kūryba žmogus įeina į visa apimančią išganyimo vyksmą. Dirbti, apvaldyti medžiaga,

kurti dvasines vertybes reiškia vykdyti save, tapti vis pilnesniu žmogumi. Dar daugiau: tai reiškia dalyvauti išganymo vyksme. Tikra žmonių meile kovoti prieš skurdą, prieš tamsumą, prieš pavergimą, priespaudą bei išnaudojimą, kurti teisingą, laisvą ir brolišką žmonių bendruomenę reiškia įsijungti į tą išganymo srovę, kuri neša žmoniją į galutinį atbaigimą. Konkrečiai kalbant, rūpestis žemiškąja žmonių gerove, laisvos, teisingos ir broliškos žmonių bendruomenės kūrimas nėra vien pastangos kurti palankių sąlygų Evangelijos skelbimui, kaip buvo manoma netolimoje praeityje. Tarnavimas žmonėms, taikinga kova už žmonių išlaisvinimą, už teisingumą ir broliškumą įsiglaudžia į tą išganymo vyksmą, kuris apima visą žmogų ir visą žmonijos istoriją. Tai paties Dievo Kūrėjo, Išganytojo ir Išlaisvintojo žmogui skirtoji misija.¹³

2. Išlaisvinimas Jėzuje Kristuje

Išlaisvinimo idėja yra viso krikščioniškojo mokslo širdis. Eidamas viešumon, Kristus žmonėms prisistato Izajo pranašystės žodžiais: "Viešpaties dvasia su manim, nes ji patepė mane, kad neščiau gerą naujieną vargdiniams. Pasiuntė skelbti belaisviams išvadavimo, akliesiems — regėjimo; siuntė vaduoti prislėgtųjų" (Lk 4, 18; plg. Iz. 6,1-2). Evangelijos ir apaštalų raštai dažnai grįžta prie šios išlaisvinimo

idėjos. Ypač šv. Paulius yra ne-nuilstantis išlaisvinimo Jėzuje Kristuje skelbėjas: "Broliai, jūs esate pašaukti laisvei!" (Gal 5,13).

"Jūs pažinsite tiesą, ir tiesa padarys jus laisvus ... Jei tad Sūnus jus išvaduos, tai būsite iš tiesų laisvi", — pabrėžia šv. Jonas (Jn 8,32 ir 36). Kristus iš Sv. Rašto puslapių žvelgia į mus kaip Atpirkėjas, Išganytojas, Išlaisvintojas. Juk ką gi reiškia atpirkimas, išganymas, išlaisvinimas Jėzuje Kristuje? Kokios pasėkos, kokie vaisiai to išganymo, kurį Dievas yra įvykdęs per Jėzų Kristų?¹⁴ Ieškodami pilno atsakymo į šį klausimą, turėtume peržvelgti visą krikščioniškąją soteriologiją arba išganymo mokslą. Pasitenkinsime užtat tiktai keliomis išvadomis, kurios tiesiog siejasi su mūsų tema.

Išganymas yra viena iš pagrindinių, viena iš giliausių ir sunkiausių teologinių problemų. Čia susiduriame su dieviškosios paslapties gelme, kurios niekuomet nebus galima galutinai išsemti. Y. Congar sako, kad išganymo teologija žengia dar tik pirmuosius savo žingsnius.¹⁵ Šv. Raštas, praskleisdamas išganymo paslapties gelmę, naudojasi įvairiais žodžiais: atpirkimas, išganymas, išlaisvinimas, išgelbėjimas, susitaikinimas, nuteisinimas. Bet vis tiek, ar išganymo sąvoka būtų išreikšta tuo ar kitu žodžiu, jame visuomet pagrindinę vietą užima *laisvės* elementas. Neišganytas,

neatpirktas žmogus reiškia nelaisvas, pavergtas, suvaržytas; žmogus.

II Vatikano susirinkimas išganymo teologijai yra atvėręs naujų bei plačių akiračių. Be abejo, išganymas visų pirma yra dieviškoji išūnystė, antgamtinio dieviškojo gyvenimo gimimas ir augimas žmoguje.¹⁶ Vergija, iš kurios Kristus atėjo mūsų išlaisvinti, visų pirma yra *nuodėmės* vergija. Bet kas yra nuodėmė? Nuodėmė yra ne kas kita, kaip žmogaus egoistinis užsidarymas savyje. Nuodėmė nutraukia žmogaus ryšį su Dievu ir tuo pačiu ardo žmonių tarpusavį ryšį. Per nuodėmę žmogus netenka tos „Dievo vaikų laisvės“, kuri, kaip savo II Vatikano Susirinkimas, yra žmogaus orumo ir žmogiškosios vertės pagrindas.¹⁷ Dėl to šv. Augustinas nuodėmės pavergtą sielą palygina su kraštu, kurį yra pavergęs priešas.¹⁸ Nuodėmė pačia savo prigimtimi yra blogio, kančios ir mirties, taigi egzistencinės žmogaus vergijos, egzistencinio žmogaus susvetimėjimo nešėja ir skleidėja. Išsilaisvindamas per Jėzų Kristų iš nuodėmės vergijos ir sekdamas Kristumi, kaip tobulu žmogumi, kiekvienas tampa vis tobulesnis, vis labiau iš egzistencinės vergijos bei susvetimėjimo išsilaisvinusiu žmogumi.¹⁹ Šios vidinės žmogaus laisvės jokia viršinė prievarta negali užgniaužti. Kristuje išsilaisvinęs žmogus gali pasilikti laisvas ir kalėjime, ir priverčiamųjų

darbų stovykloje. Vidinio žmogaus išsilaisvinimo laidas yra Jėzaus Kristaus mirtis ant kryžiaus. Kristaus laisvai priimta mirtimi ant kryžiaus apsieiškia pačiu aukščiausiu laipsniu įsikūnijusio Dievo laisvė ir meilė žmonėms. Tuo būdu žmogaus išsilaisvinimo kovoje kryžius tampa galutinės pergalės ženklu. Kryžius mum sako, kad neturime nustoti vilties, neturime nuleisti rankų prieš jokiais vergijos liekanas, net prieš tas, kurios jokiais žmogaus pastangomis, jokia istorine evoliucija negali būti pašalinamos.²⁰ Kryžiaus šviesoje išvelgiame, kad meilė yra galingesnė už neapykantą, už niekšybę ir bet kokią žmogiškąją menkystę; kad net iš klaikiausių susvetimėjimo sutemų meilė gali vesti žmogų į vidinį išsilaisvinimą. Pats savyje kryžius yra paisybė. Tik išreikšdamas meilę aukščiausiu laipsniu kryžius tampa Dievo galybe ir išmintimi (plg. I Kor. 1,17-19). Vidinis išsilaisvinimas neužsisklendžia vien žmogaus viduje, vien jo sąmonės ir širdies gelmėje. Kaip nuodėmės vergija, taip ir išganymas arba išsilaisvinimas Kristuje šalia individualinės dimensijos turi ir socialinę, kolektyvinę dimensiją. Nuodėmės sukurtos socialinės struktūros savaip kreipia ir visą žmogaus istoriją. Nuodėmė yra įsikūnijusi tose politinėse ir ūkinėse struktūrose, kurios pavergia tautas, etnines grupes ir socialines klases. Iš nuodėmės yra iš-

augusios “geležinės uždangos”, “gėdos mūrai”, tautų kalėjimai, vergų stovyklos, priespauda, išnaudojimas, pažeminimas, persekiojimai. Socialine savo dimensija nuodėmė iškyla kaip visokio susvetimėjimo versmė, visokio socialinio blogio šaknis.

Išganymas, išlaisvinimas Kristuje savo socialine dimensija apima visas socialines nuodėmės pasekas. Tai gerai suprato Pietų Amerikos vyskupai, kai jie 1968 metais Medellino visuotinėje konferencijoje rašė: “Pats Dievas, atėjus laiko pilnybei, siunčia savo Sūnų, kad jis priėmęs žmogaus prigimtį, išlaisvintų visus žmones iš visokios vergijos, kurioje juos laiko nuodėmė: iš tamos, alkio, skurdo ir priespaudos; žodžiu tariant, iš neteisingumo ir neapykantos, kurie kyla iš žmogaus egoizmo”.²¹ Nes priimdamas žmogaus prigimtį, Dievas pakėlė žmogų į visai naują dimensiją: *dieviškąją dimensiją*. Dievui priėmus žmogaus prigimtį, kiekvienas žmogaus pažeminimas, kiekvienas jo puolimas, pažeidžiant asmens teises bei laisves, yra paties Dievo puolimas.²²

II Vatikano Susirinkimo šviesoje išganymas nėra tai, kas būtų tik anapus šio pasaulio ir kas šio pasaulio visai neliestų. Šio pasaulio negalime laikyti vien dangaus, antgamtinio pasaulio “laukiamuoju kambariu” (E. Bloch), kuriame žmonės sėdinėtų nuo vienos kėdės ant kitos, nuo-

bodžiaudami ir laukdami, kol pagaliau atsivers dangaus karalystės durys. Išganymas yra išėjimas iš savo egoizmo, atsivėrimas Dievui ir kitiems žmonėms. Dėl to išganymas jau dabar yra aukščiausio laipsnio tikrovė, apimanti visą žmogiškąją tikrovę, ją perkeičianti ir nešanti į pilnatvę Kristuje. Išganymas apima kūną ir sielą, individą ir bendruomenę, kosmosą, laiką ir amžinybę. Kristus, kaip Dievo Tėvo paveikslas, tikras Dievas ir tobulas žmogus, apima visą žmogiškąją egzistenciją visose jos dimensijose.²³

II Vatikano Susirinkimas galutinai išblaškė abejones ir būgštavimus, kurie buvo kilę dėl sparčiai vykstančios sekuliarizacijos. Gamtos ir kultūros sričių autonomija, visos žmogiškosios kūrybos savarankiškumas “atitinka Kūrėjo valią”, sako konstitucija “Gaudium et Spes”.²⁴ Krikščionys sveikose sekulianzacijos apraiškose įžiūri ne tik krikščioniško žmogaus, pasaulio ir istorijos vaizdo įsikūnijimą, bet taip pat galimybę pilniau išsiskleisti žmogiškai asmenybei, tampant pilnesniu žmogumi. Čia susiduriame su labai įdomiu reiškiniu. Pasaulis sekularizuotas, visos žmogiškosios kūrybos sritys nusakralintos autonomiškai siekia savo objektyvių tikslų, sudarydamos įspūdį, kad “Dievo hipotezė” čia visai nereikalinga. O vis dėlto kaip tik šio sekularizuoto pasaulio akivaizdoje su vis

stiprėjančiu ryškumu iškylo neabejotina krikščioniškojo tikėjimo tiesa, kad visi žmonės be jokios išimties, tiek krikščionys, tiek nekrikščionys, tiek tikintieji, tiek ateistai yra veiksmingai kviečiami į bendravimą su Dievu Kristuje.²⁵

Iš šio visuotinio žmonių pašaukimo išganyman plaukia labai svarbi išvada. Jeigu visi žmonės yra pašaukti į bendravimą su Dievu Kristuje, tai visa žmonijos istorija tuo pašaukimu atsiveria krikščionybei. Esseno vyskupas Franz Hensbach savo studijoje „Išlaisvinimas Kristuje“ sako: „Kadangi Dievas yra įjęs į žmonijos isotriją, tai post Christum natum (po Kristaus gimimo) pasaulis negali pasilikti užsidaręs savyje: tai yra, negali turėti žmogiškosios istorijos, kuri būtų be jokio ryšio su Dievu“.²⁶ Jau pats dieviškasis visų žmonių šaukimas į išganyką neleidžia kalbėti tikra prasme apie „profaninį“ pasaulį. Nėra profaninio pasaulio, sako Rytų Bažnyčios tradicija; yra tik suprofanintas pasaulis. Dėl tos pačios priežasties nėra nė dviejų istorijų, einančių viena šalia kitos. Yra tik viena žmonijos istorija, vienas žmogiškasis istorinis vyksmas, kurį neatšaukiamai prisiėmė Kristus, istorijos Viešpats.²⁷

Čia randame tašką, iš kurio klasikinė išganymo teologija mėgina žengti nauju keliu: iš vienos pusės — visiška visų žmogiškosios kūrybos sričių sekulia-

rizacija; iš kitos pusės — istorinis vyksmas, kuriame nyksta bet koks dualizmas (ne skirtumas!) tarp gamtinės ir antgamtinės srities ir ryškėja žmogiškosios egzistencijos vienumas ir vienas visų žmonių pašaukimas į išganyką, į susitikimą su Dievu Kristuje. Jacques Maritaino dviejų skirtingų plotmių — tikėjimo i) žemiškosios tikrovės, Bažnyčios ir pasaulio — teorija,²⁸ savo laiku pakeitusi senąją „politinį augustinizmą“,²⁹ šiandien daug kur pradeda užleisti vietą dieviškosios ir žmogiškosios tikrovės sintezei, kuri remiasi Dievo įsikūnijimo tikrove. Dvigubos Bažnyčios misijos — skelbti Evangeliją ir Evangelijos dvasia persunkti žemiškąją tikrovę — teologija dar yra aiškiai jaučiama ir II Vatikano Susirinkimo dokumentuose.³⁰ Bet konstitucijoje apie Bažnyčią pasaulyje („Gaudimu et Spes“) šalia dviejų plotmių teorijos yra neabejotinai paliekamos atviros durys ir kitokiems sprendimams.³¹

Savo darbu ir kūryba, taikinga kova, meile ir viltimi siekdamas objektyvių mokslo, meno, ūkio, politikos tikslų, žmogus gali atlikti jam paties Dievo Kūrėjo ir Kristaus žmonijos Atpirkėjo bei Išlaisvintojo skirtą misiją. Dėl to ištikimybė žemiškiem uždaviniams niekuomet negali būti sukilimas prieš dangų, o dangaus siekimas negali būti susvetimėjimas žemiškųjų uždavinių atžvilgiu. Antgamtinio išganymo,

išsilaisvinimo Kristuje viltis ir žemiškojo — tautinio, politinio, socialinio — išsilaisvinimo viltis visuomet pasiliks skirtingose plotmėse. Bet iš kitos pusės krikščioniškoji meilė, išlaikydama visą savo originalumą ir transcendentiskumą, negali įvykti, neprisimdama visų konkrečios žmogiškosios meilės autentiškų dimensijų. Atsiribodamas nuo vienos ar kitos iš šių dimensijų, krikščionis išduotų didžiausiąjį Kristaus įsakymą. Dėl to yra klaida žemiškuosius tikslus statyti prieš dangiškuosius tikslus kaip alternatyvą. Iš tikrųjų krikščioniui nėra pasirinkimo: dangaus jis gali siekti, tik pilnai įsipareigodamas šios žemės uždaviniams kaip žmogaus ir tautų išlaisvinimui ir geresnio, teisingesnio, broliškesnio pasaulio kūrimui.³²

3. *Laikinoji ir amžinoji Tėvynė*

Tų pačių išvadų galime prieiti ir kitu keliu, sklaidant antgamtinis - eschatologinius, Dievo karalystės atėjimo, amžinojo gyvenimo su Dievu, amžinosios Tėvynės pažadus. Tai kita didžioji Šv. Rašto tema.

Visiems yra žinomas pagrindinis marksistinio ateizmo priekaištas religijai: religija yra "liaudies opiumas" (K. Marx). Tikintieji, anot marksistų, nukreipdami savo dėmesį į dangiškojo gyvenimo laimę, išleidžia iš akių žemiškojo gyvenimo uždavinius.

"Tikėjimas į pomirtinį gyvenimą trukdo aktyvumui vystytis; jis daro žmogų pasyvų ir be iniciatyvos", — skaitome vienoje lietuviškoje ateistinės propagandos brošiūroje.³³ Jeigu iš tikrųjų taip būtų, tikintieji būtų susvetimėję žmonės. Tikėjimas į amžinąją Tėvynę būtų laikinosios, žemiškosios tėvynės išdavimas. Bet taip nėra. Religija, kuri slopina žemiškus žmonių įsipareigojimus, negali būti tikroji religija, o tik religijos išjuoka.

Dievo karalystė nėra kiek mažina žemiškojo gyvenimo vertės. Žemiškasis gyvenimas su savo siekimais ir viltimis, su savo kovomis ir laimėjimais Dievo karalystei turi didelės reikšmės. Vergija, melas ir neteisingumas yra nesuderinami su Dievo karalyste. Kova už laisvę, už tiesą ir teisingumą yra kova už Dievo karalystę. Pilnutinis susitikimas su Dievu įvyks, tiesa, tik istorijos pabaigoje; tačiau jis palaipsniui vyksta jau čia žemėje. Kristus - Dievas, tapęs žmogumi, įėjo į konkretaus, realaus žmonių gyvenimo istoriją. Dėl to ir išganantis, išlaisvinantis Kristaus veikimas virsta visos žmonijos istorinės tėkmės vidurkiu. Jis apima visas kiekvieno geros valios žmogaus pastangas su jo kova už laisvę, už teisingumą, taiką ir teisingą žmonių bendruomenę.³⁴

"Tiesa, — sako II Vatikano Susirinkimo konstitucija "Gaudium

et Spes”, — esame įspėjami, kad žmogui nieko nepadeda, jei ir visą pasaulį laimi, bet praranda save (plg. Lk. 9,25). Tačiau naujos žemės laukimas turi ne silpninti, o kaip tik žadinti rūpinimąsi darbuotis šioje žemėje, kur auga tos naujosios žmonių šeimos kūnas, jau dabar, kad ir neaiškiai, galys atskleisti kai kuriuos naujojo pasaulio bruožus. Aišku, žemiškąją pažangą turime rūpestingai skirti nuo Kristaus karalystės augimo. Tačiau, kadangi toji pažanga gali prisidėti prie geresnio žmonių bendruomenės tvarkymo, ji yra labai svarbi Dievo karalystei (plg. Pijaus XI encikl. “Quadragesimo anno”). Žmogiškąjį kilnumą, broliškumą ir laisvę, taigi visus gerus prigimties ir mūsų darbo vaisius, kuriuos, Viešpaties Dvasios vedami ir jo liepiami, būsime paskleidę žemėje, paskui vėl atarasime. Tik jie bus apvalyti nuo bet kokios dėmės, šviesūs ir perkeisti, kai Kristus perduos Tėvui ‘amžiną ir visuotinę karalystę: tiesos ir gyvybės karalystę, šventumo ir malonės karalystę, teisingumo, meilės ir taikos karalystę’ (Kristaus Karaliaus šventės prefacija). Ši karalystė slėpiningu būdu jau yra žemėje; ji pasieks savo tobulybę, kai ateis Viešpats.”³⁵ Tik ką cituotas konstitucijos “Gaudium et Spes” tekstas apsiriboja tvirtinimu, kad yra artimas ryšys tarp žemiškosios pažangos ir Dievo karalystės augimo, primindamas betgi, kad šių

dviejų vyksmų negalima tapatinti nei sukeisti.

Remdamasis šiuo II Vatikane Susirinkimo nusistatymu pop. Paulius VI savo enciklikoje apie ūkinę socialinę tautų pažangą “Populorum progressio” žengia dar vieną žingsnį pirmyn. Pilnutinėje žmogaus ir tautų pažangoje Paulius VI mato perėjimą nuo žmogiškumui priešingų sąlygų į naujas žmogiškąją vertę iškeliančias sąlygas. Jis apgailestauja iš vienos pusės stoką materialiniam žmogaus išsilikymui būtino minimumo, iš kitos pusės — moralinę menkystę, pasireiškiančią turtų bei valdžios piktnaudžijimu, darbo žmonių išnaudojimu, neteisingumu prekybiniuose santykiuose. Tai sąlygos, kurios pažemina žmogų giliausioje jo būtyje. Jos veda į egzistencinį susvetimėjimą tiek skriaudėjus, tiek nuskriaustuosius, nes jose yra įsikūnijusi nuodėmė. Šias sąlygas reikia pakeisti. Reikia nugalėti jose įsikūnijusį neteisingumą, egoizmą, nuodėmę. Palaipsniui reikia sukurti sąlygų, kurios atitiktų žmogaus vertę ir orumą, kurios būtų tikrai žmogiškos ir padėtų žmogui “pakilti iš skurdo, įsigyjant tai, kas reikalinga gyvenimui, nugalėti socialinį neteisingumą, išplėsti švietimą, pasisavinti kultūrą. Prie žmogiškųjų gyvenimo sąlygų taip pat priklauso: didesnė pagarba kitų orumui, neturto dvasios pamėginas, bendradarbiavimas, kuriant visuotinę gerovę, tik-

rosios taikos troškimas. Dar aukštesnis žmogiškumo laipsnis pasiekiamas tada, kai žmogus pripažįsta aukščiausią gyvenimo vertybę ir Dievą, kuris yra jų šaltinis ir tikslas”.³⁶

Po šių enciklikos “Populorum progressio” žodžių, kurie tik iš naujo pakartoja seną Bažnyčios mokymą, randame sakinį, atveriantį jau naujų perspektyvų: “Pagaliau, — sako popiežius, — prie žmogiškesnių žemiškojo gyvenimo sąlygų labiausiai priklauso *tikėjimas*, kuris yra žmonių geros valios priimta Dievo dovana, ir vienybė Kristaus meilėje — Kristaus, kuris mus visus, kaip sūnus, šaukia dalyvauti gyvojo Dievo, visų žmonių Tėvo, gyvenime” (t. p.). Tas sąlygas, kurias sukuria antgamtinis tikėjimas ir antgamtinė meilė Kristuje, popiežius nevadina antžmogiškosiomis ar antgamtinėmis, bet pabrėžia, kad jos yra *žmogiškos*. Tokiu būdu mes, čia susiduriame su pilnesne žmogiškumo sąvoka. Tiesa, toji sąvoka dar nėra tiksliau apibrėžta, bet ji yra atvira išvadai: pašaukimas į vienybę su Dievu yra vienas ir visiems žmonėms bendras; jis apima ir žemiškąją žmogaus misiją. Tarp prigimties ir malonės, tarp gamtinės ir antgamtinės srities nėra prieštaravimo, nėra dualizmo. Malonė prigimties negriauna, bet ją patobulina ir atbaigia. Malonė kaip nupelnnyta Dievo dovana jungiasi su žmogaus prigimtimi jos gelmėse ir veda ją

į visos žmogiškosios plotmės pilnatvę, atbaigimą Kristuje.³⁷ Tai deda kiekvienam krikščioniui plačią įpareigojimų žemiškojoje srityje drauge su dideliu atsakingumu už žmonijos pažangą ir žemiškosios tėvynės ateitį bei likimą.

III. BAŽNYČIOS IR KRIKŠČIONIŲ ĮSIPAREIGOJIMAS ŽEMIŠKOJE PLOTMĖJE

1. Nuo Jeruzalės krikščionių bendruomenės ligi Trečiojo Pasaulio

Apsvarstęs antgamtinės tikrovės ryšį su konkrečiomis gyvenimo problemomis bei uždaviniais, II Vatikano Susirinkimas konstituciją “Gaudium et Spes” apie Bažnyčią šiuometiniame pasaulyje pradeda tokiais žodžiais: “Kristaus mokiniai dalijasi džiaugsmu ir viltimi, liūdesiu ir sielvartu su dabartinio meto žmonėmis, ypač neturtingaisiais ir visais prispaustaisiais. Visa, kas tikrai žmogiška, randa atgarsį ir jų širdyse”.³⁸

Nuo pat pirmųjų Bažnyčios žingsnių istorijoje krikščionys jautė savo atsakingumą ir už žemiškojo gyvenimo problemų sprendimą. Jau “Apaštalų Darbai” aprašo labai griežtą pirmosios krikščionių bendruomenės Jeruzalėje įsipareigojimą dalintis turtu su stokojančiaisiais (plg. Apd 2,44). Vėliau šv. Augustinas savo istorijos teologijoje, kurią

randame jo veikale „De civitate Dei“, nagrinėja laiko ženklus ir iš jų kylančius įpareigojimus krikščionių bendruomenei. Didieji vienuolių steigėjai, kaip šv. Bazilijus (330-379), šv. Benediktas (480-547), buvo žemdirbystės, amatų ir humanistinės kultūros pirmataikai. „Nuostabus dalykas, — rašo G.L. Montesquieu, — religija, kuri visą dėmesį yra nukreipusi į kitą, antgamtinį gyvenimą, įstengia geriausiai apsaugoti šio, žemiškojo gyvenimo interesus.“³⁹ Naujaisiais amžiais iškilo plačiai žinoma šv. Ignato Loyolos (1491-1556) dvasinio gyvenimo mokykla, kuri ieško sintezės tarp kontempliacijos ir veikimo.

Daugeliui Lietuvos katalikų, ypač tiem, kurie yra brendę ateitininkų eilėse, gali atrodyti keistos visos tos dabarties teologų diskusijos apie Bažnyčios ir krikščionių atsakingumą už pasaulio ateitį, už žmogaus ir tautų politinį, socialinį, ūkinį ir kultūrinį išlaisvinimą. Lietuvos katalikai šioje srityje jau seniai buvo užėmę pirmaujančią vietą. Ilga svetimųjų priespauda, kova už tautinį išlikimą ir su juo susijusios kitos politinio, socialinio ir ūkinio gyvenimo problemos Lietuvos katalikus jau seniai vertė ieškoti šių problemų sprendimo krikščioniškojo mokslo ir tikėjimo šviesoje. Krikščioniškasis įsipareigojimas žmogaus ir tautų išlaisvinimui, manau, buvo savaime suprantamas dalykas kun. M. Krupavičiui, kai jis Lie-

tuvos nepriklausomybės pradžioje planavo ir vykdė didžiąją žemės reformą; prof. A. Maceinai, kai rašė savo „Socialinį Teisingumą“; vysk. V. Borisevičiui ir arkivysk. M. Reiniui, kai jie už parodytą solidarumą Lietuvos laisvės kovotojams buvo nužudyti sovietų kalėjimuose; kun. J. Lelešiui, kai jis mirė bunkeryje drauge su „miško broliais“.

Kalbant apie Bažnyčios ir krikščionių žemiškąją misiją, šiandien visų žvilgsniai beveik be išimties krypta į vad. Trečiojo Pasaulio kraštus, ypač į Pietų Ameriką, rasdami ten išgalėjusias žmogų pavergiančias socialines struktūras ir skubų socialinių klasių išsilaisvinimo reikalą. „Kaip galime skelbti Evangeliją žmonėms, kurie nuolat kenčia alkį? klausia Olinda-Recife (Brazilijoje) arkivyskupas Helder Camara. Kaip galima kalbėti žmogui, kuris neturi duonos, neturi namų, neturi darbo, neturi vilties, — kaip galima kalbėti tokiam žmogui, kad Bažnyčios ir krikščionių misija nėra užsiimti žemiškojo gyvenimo problemomis, bet tik amžinuoju sielų išganymu? Kas nežino, kas nejaučia, kas nemato, kad amžinybė prasideda čia žemėje? Dievo laimės mes negalime padidinti, bet galime grąžinti viltį ir džiaugsmą savo broliam.“⁴⁰

Pietų Amerikoje matom Bažnyčią vis labiau įsipareigojančią vargingųjų, išnaudojamų klasių naudai. Po II Vatikano Su-

sirinkimo, o ypač po Pietų Amerikos vyskupų suvažiavimo 1968 m. Medelline, kurį atidarė pats pop. Paulius IV, šiame kontinente jau spėjo plačiai pasklisti nauja dvasia, naujas nusistatymas. Vyskupai, kunigai, vienuoliai ir pasauliečiai čia vis giliau suvokia, kad Bažnyčia negali atsiskirti, negali užsidaryti maldos namų ir zakristijų sienose, kad ji, kaip moko II Vatikano Susirinkimas, turi pilnai dalyvauti žmonių rūpesčiuose ir siekimuose. Arkivyskupo Helder Camara žodžiais šiandien jau visai aiškiai ir atvirai kalba oficialūs CELAM (Pietų Amerikos Vyskupų Konferencijos) dokumentai, griežtai atsisiribodami tiek nuo marksizmo, tiek nuo kapitalizmo. CELAM Socialinio Veikimo Komisija 1972 m. birželio mėn. posėdyje priimtą dokumentą pradeda išpėjančiu sakiniu: "Kapitalizmas ir marksizmas mėgina Bažnyčią paversti savo įrankiu".⁴¹ Toks aiškus Bažnyčios išipareigojimas kovoti už žmogaus išlaisvinimą Pietų Amerikoje ir atskleisti pavojų, kuris kyla iš bendradarbiavimo su marksistais, mažina kraštutinių, su marksistais susirišusių krikščionių grupių įtaką. Lygiagrečiai su nauja, aiškia Episkopato pozicija Pietų Amerikos kontinente bręsta nauja kunigų ir katalikų pasauliečių socialinė sąmonė.⁴²

Žvelgiant į Bažnyčios nusistatymą tautų bei socialinių klasių išsilaisvinimo atžvilgiu Trečiojo

Pasaulio kraštuose ir kai kurių bažnytinių institucijų bei sąjūdžių ir atskirų krikščionių pasyvią laikyseną komunizmo pavergtų tautų atžvilgiu, nekartą susidaro įspūdis, kad čia esama kokio prieštaraus. Tie patys krikščionys, kurie yra labai jautrūs tolimųjų Pietų Amerikos kraštų skurdui, dažnai lieka abejingi čia pat po jų langais išsivysčiusioms naujoms žmogaus ir tautų priespaudos formoms komunistų pavergtuose kraštuose: jautrūs privatiniam kapitalizmui, bet nejautrūs valstybiniam kapitalizmui, kurio socialinės struktūros yra užgniaužusios bet kokią asmens laisvę ir pagrindines žmogaus ir tautų teises. Atrodo, kad yra dar daug nepasitikėjimo tarp tų, kurie kovoja už išlaisvinimą Trečiajame Pasaulyje, ir tų, kurie siekia išlaisvinti komunizmo pavergtas tautas, tartum ši dviguba kova vyktų priešinguose frontuose. Vaisius ji pradės nešti tada, kai nepasitikėjimą pakeis nuoširdus bendradarbiavimas, pasimokant iš skirtingos abiejų pusių patirties. Juk tai nėra du skirtingi frontai, o ta pati žmogaus išlaisvinimo kova. Vienų ir kitų tikslas yra tas pats: kurti geresnį pasaulį, kuriame kiekvienas žmogus ir kiekviena tauta galėtų pilnai vykdyti save, savo sugebėjimus ir savo giliausius polėkius.

2. Bažnyčia kaip žmogaus asmens transcendentiško saugotoja

Bažnyčia, nesutapdama su politine bendruomene ir nesirišdama su jokia politine sistema, „yra žmogaus asmens transcendentiško rodys ir saugotoja“, sako II Vatikano Susirinkimas.⁴³ A. Maceina pateikia tokį trumpą ir taiklų žmogaus asmens transcendentiško aptarimą: „Žmogaus asmens transcendentiškas yra jo kaip kūrinio iššaknijimas Dievuje kaip Kūrėjuje ir jo atsikreipimas į Dievą kaip Išganytoją“.⁴⁴ Šiais keliais žodžiais yra pasakyta giliausoji tiesa apie žmogų. Ją paneigiant ar jos nepaisant, atsiveria kelias į žmogaus nuvertinimą, pažeminimą, pavergimą. Pripažinti žmogaus asmens transcendentišumą reiškia tikėti, kad žmogus yra tikslas pats savyje, kad jis niekad negali būti naudojamas kaip priemonė kitiems tikslams siekti.

Bažnyčia yra pašaukta šį žmogaus asmens transcendentišumą rodyti bei saugoti. Bet tas rodymas bei saugojimas negali apsiriboti ugdymu pavienio asmens vidinio ryšio su Dievu. Be abejo, vidinis, antgamtinis pavienio žmogaus ryšys su Dievu, sąmoningas gyvenimas su Dievu yra visko pagrindas. Bet jeigu tas gyvenimas su Dievu bus tikras, jis negalės užsisklęsti savyje. Jis turės išsiskleisti, apimdamas visas žmogiškosios tikrovės dimensijas. Rodydama ir saugoda-

ma žmogaus asmens transcendentišumą, Bažnyčia — jei ir ne kaip institucija ir ne kaip Dievo Tauta, tai bent per pavienius ir organizuotus savo narius turės eiti ir veikti visur, kur žmogaus asmuo yra nuvertintas, pažemin-tas ar pavergtas; kur jis yra naudojamas kaip priemonė siekti kitiems tikslams; kur valdymas yra įgijęs „totalinę ar diktatūrinę formą, pažeidžiančią asmens arba visuomeninių grupių laisvę“.⁴⁵

Bažnyčios ir krikščionių įsipareigojimas žemiškojo žmogaus išlaisvinimo plotmėje anaipol nėra nukrypimas nuo Dievo. Priešingai, tai atskleidimas nenutrūkstamo ryšio tarp žmogaus ir Dievo, tai naujas žingsnis statmenine kryptimi, Dievo kryptimi. Tai žmogaus transcendentiško rodymas ir saugojimas. „Nuo to laiko, kai Dievas tapo žmogumi, sako K. Barth, žmogus yra tapęs visos tikrovės mastu“.⁴⁶ Štai dėl ko Bažnyčia, nors ir nesutapdama su politine bendruomene ir nesirišdama su jokia politine sistema, negali likti abejinga ir neveikti politinės tautų vergijos aki-vaizdoje. Ir čia Bažnyčia yra pašaukta rodyti bei saugoti žmogaus asmens transcendentišumą, nes politinis pavergimas, II Vatikano Susirinkimo žodžiais tariant, milijonams žmonių neša neišsakomas kančias, liūdesį ir sielvartą, o išlaisvinimas iš jo yra surištas su kilniausiomis viltimis. Jei-gu kartais susidaro įspūdis, kad Bažnyčia čia laikosi nuošaliai,

tai priklauso ne nuo jos principinio nusistatymo, o tik nuo įvairių išorinių aplinkybių.

Bažnyčia kaip Dievas Išganytojas nėra reikalinga kosmologinėje plotmėje;⁴⁷ nėra reikalinga bent ligi tol, kol žmogus čia lieka tik šaltas stebėtojas, tyrinėtojas, mokslininkas, o ne mąstytojas, giliausių priežasčių ir prasmės ieškotojas. Bet atrodo, kad šiuo atžvilgiu nebūtų galima kosmologinės plotmės palyginti su sociologine plotme. Kosmologinėje plotmėje yra tik gamta, tik bedvasė medžiaga ir jos apvaldymas, tarpininkaujant mokslui ir technikai. Sociologinė plotmė tuo tarpu yra *žmogaus* plotmė. Sociologinėje plotmėje randame žmogų su jo siekimais ir viltimis, su jo rūpesčiais, kovomis ir kančiomis. Šioje plotmėje vystosi žmonių tarpusavio santykiai ir formuojasi gyva žmonijos istorija. Čia kaip tik kyla reikalas budėti, rodant ir saugojant žmogaus asmens transcendentįškumą. Dėl to Bažnyčia ir krikščionys čia gali daug ką tikrai originalaus pasakyti ir nuveikti. Krikščionys apie žmogų ir žmonijos istoriją žino tai, kas kitiems yra svetima. Visų pirma jie žino, kad Dievas tapo žmogumi ir už visus visų amžių žmones mirė ant kryžiaus; kad nuo to laiko kiekvienas žmogus ir visa žmonija, visa žmonijos istorija yra tapusi gyvojo Dievo šventykla.

Tai žinoti, reiškia žinoti be galo daugiau, negu žmogaus vertės ir

istorijos prasmės atžvilgiu gali žinoti bet kokia filosofija, sociologija ar psichologija. Šiuo žinojimu remiasi Bažnyčios ir krikščionių misija pasaulyje. “Bažnyčia, sako II Vatikano Susirinkimas, pagrįsta Atpirkėjo meile, padeda įsigalėti teisingumui ir meilei atskirose tautose ir tarp tautų ... ugdo politinę piliečių laisvę bei atsakingumą”.⁴⁸

Beje, žmogaus asmens transcendentįškumas nėra vien dieviškuoju apreiškimu pagrįsta tiesa. Šią tiesą žmogus gali atskleisti ir savu protu. Net visa žmonijos istorinė patirtis rodo, kiek daug šioje srityje yra buvę ir mūsų laikais tebėra netikrumo ir klaidžiojimo, dažnai vedančio į katastrofiškas pasekas tiek konkrečiam žmogui, tiek žmonių bendruomenei. Istorinė patirtis vis iš naujo patvirtina prancūzų teologo Henri de Lubac tvirtinimą, kurį dabartinis popiežius Paulius VI yra įrašęs į savo encikliką “*Populorum progressio*”: “Netiesa, kad žmogus, kaip kai kas mano, negali pasaulio organizuoti be Dievo. Bet yra tiesa, kad be Dievo suorganizuotas pasaulis galutinai visuomet nukrypsta prieš patį žmogų”.⁴⁹

Visur, kur tik paliečiamos pagrindinės žmogaus ar tautų teisės, kur po kojomis paminamos žmogaus ar tautų laisvės, ten yra tiesiog paliečiama ir Bažnyčia kaip “žmogaus asmens transcendentįškumo rodytoja ir drauge saugotoja”. Būtų klaida tvirtin-

ti, kad Bažnyčia teturi rūpintis tiksliai *religine* savo tikinčiųjų laisve. Ne! Laisvė yra nedaloma. Laisvės negalima suskaldyti į religinę, tautinę, ūkinę, politinę. Laisvė yra tik viena *žmogaus asmens laisvė*, kuri praktiškai skleidžiasi įvairiose plotmėse bei srityse. Būdama žmogaus asmens transcendentiško saugotoja, Bažnyčia dėl to negali likti abejinga, neutrali, pasyvi nė jokiame žmogaus pavergime.

3. Bažnyčia kaip visuotinės žmonių meilės įsakymo vykdytoja

Žmogaus bei tautų išsilaisvinimo vyksme Bažnyčia dalyvauja ne tik kaip asmens transcendentiško saugotoja, bet ir kaip didžiausio Kristaus įsakymo — visų žmonių meilės įsakymo — vykdytoja. “Kristaus meilė veste veda Bažnyčią į pasaulį, nes tai yra Kristaus meilė pasauliui, už kurią jis atidavė savo gyvybę”, sako A. Maceina.⁵⁰ Visuotinės žmonių meilės įsakymo prasmę galime giliau suvokti, įsižiūrėję į paties Kristaus paliktą paskutinio teismo vaizdą. Čia Kristus tapatina save su kiekvienu alkį, skurdą, nelaisvę kenčiančiu žmogumi: “Kiek kartų tai padarėte vienam iš mažiausiųjų mano brolių, man padarėte”. (Mt. 25,40). Visai paprastiems, savaiminiams žmonių meilės mostams jis teikia lemiančios reikšmės: pamaitinti alkstančius, pagirdyti trokštančius, aplankyti ligonius ir kalinius. Žmonės, kurie laimi am-

žiną gyvenimą už parodytą meilę kitiems, nė nežino, kad jie tai davė dėl Kristaus meilės. Todėl jie nustebe klausia: “Viešpatie, kada gi mes tave matėme alkaną ir pavalgysinome, trokštantį ir pagirdėme?” (Mt. 25, 37). Tuo tarpu kiti, kurie žmonių nemylėjo, kurie atrodo buvę tikri dėl savosios meilės Kristui, lieka nusivyle, nes tai jiems visai nelaukoma nuopelnu. Jei Kristus taip kalbėtų šiandien, gal būtų ne vienas jį apkaltintų “horizontalizmu”, arba, grubiai sakant, ateizmu.

Išlaisvinančios krikščioniškosios meilės sąmonė visuomet yra buvusi gyva tarp krikščionių. Amžių bėgyje buvo ieškoma vis naujų būdų jai išreikšti. Tryliktame šimtametyje, pavyzdžiui, šv. Petras Nolascus (1182-1245) įsteigė vadinamą mercedarų vienuoliją, kuri ir šiandien yra gana plačiai paplitusi pasaulyje. Šios vienuolijos tikslas buvo rūpintis belaisvių išpirkimu iš vergijos. Prisiimdama prie naujų sąlygų, šiandien mercedarų vienuolija ieško būdų padėti pavergtoms tautoms anapus geležinės uždangos. Mūsų laikais belaisvių išpirkimu negalima išspręsti laisvės problemos, kaip ir išmaldų dalijimu negalim išspręsti bado problemos. Ukrainiečių kardinolo J. Slipij išlaisvinimas iš kalėjimo ir rusų rašytojo A. Solženicyno ištrėmimas į laisvąjį pasaulį nė kiek nepalengvino priesnaudos bei persekiojimų paverg-

tuose kraštuose. Išmaldų dalijimu galima nuraminti tik asmeninę sąžinę, bet negalima sutvarkyti alkstančiųjų maitinimo. Bręstant socialinei žmonių sąmonei, turi keistis ir žmonių meilės bei pagalbos metodai. Šiandien, kaip moko II Vatikano Susirinkimas, krikščioniškoji meilė esti vykdoma, įsipareigojant sukurti tokią žmonių bendruomenę, kurioje kiekvienam būtų pripažįstamos jo teisės teoriškai ir praktiškai, “ryžtingai kovojant prieš bet koki visuomeninį ar politinį pavergimą ir, koks bebūtų politinis režimas, ginant pagrindines asmens teises”.⁵¹

II Vatikano Susirinkimo įtakoje yra daug kalbama apie “vargšų, neturtingųjų Bažnyčią”. Vargšų Bažnyčia tačiau nėra išmaldų ir rezignacijos Bažnyčia; tai Bažnyčia, kuri kovoja, gindama vargšų teises, kad, kiek tai galima, vargšų visai nebūtų.

Be abejo, čia nevienas galėtų pacituoti Kristaus žodžius: “Vargšų jūs visuomet turite savo tarpe” (Mt 26,11) ir sakyti, esą yra utopiška kovoti už skurdo išnaikinimą ar bent sumažinimą pasaulyje. Toks betgi šių Kristaus žodžių aiškinimas yra nieku pagrįstas. Jis nesiderina su Evangelijos dvasia. Juk Kristus, pavyzdžiui, yra pasakęs, kad papiktinimai yra neišvengiami, bet drauge ir įspėjęs, kad “Vargas pasauliui dėl papiktinimų!” ir “vargas tam žmogui, per kurį papiktinimas ateina” (Mt 18,7).

Kristus gerai žinojo, kad žmonės ligi pasaulio pabaigos turės kovoti su nuodėme, bet drauge parodė idealą, kurio turi siekti jo mokiniai: “Taigi būkite tokie tobuli, kaip jūs dangiškasis Tėvas yra tobulas” (Mt. 5,48).

Žemiškoje plotmėje krikščionys turėtų nenuilstamai kovoti prieš visokią apgaulę, melą, neteisingumą, priespaudą, o drauge ir prieš tas sistemas, prieš tas socialines struktūras, kuriose šios negerovės yra įsikūnijusios. Nūdienis krikščionių abejingumas pavergtų tautų išlaisvinimo problemoms yra ženklas gilios religinės krizės, kuri yra įsibrovusi net į aukštas krikščionių ‘sferas’ ir kurios dar nėra pasiekusi jokia “religinės praktikos” statistika. Krikščioniškoji žmonių meilė šioje srityje mūsų laikais neišvengiamai turi įgyti plačios politinės veiklos dimensijų, nes tik šiuo keliu einant, ji gali būti nuoširdi ir konkreti. Tariama Dievo meilė be konkrečių žmonių meilės įsipareigojimų yra paties savęs apgaudinėjimas arba veidmainystė. Krikščionių įsipareigojimas negali apsiriboti vien gražiomis teorijomis, gražiais solidarumo pareiškimais. Krikščionių malda už persekiojamuosius ir pavergtuosius gali būti tikras susvetimėjimas, jeigu meldamiesi jie nuoširdžiai neišipareigoja padaryti visa, kas galima, persekiojamųjų ir pavergtųjų teisėm bei laisvėm atstatyti. Pascalio žodžiais sekant, būtų

galima sakyti, kad jokios gražiausios teologinės spekuliacijos negali atstoti vieno konkretaus solidarumo darbo, parodyto pavergtiems žmonėms ar pavergtoms tautoms. Niekas negali atstoti tikėjimo, meilės ir vilties veiksmo, kuriuo krikščionis konkrečiai įsipareigoja kovoti prieš visa, kas žmones pavergia, kas neleidžia jiems gyventi pagal Dievo valią.⁵²

Kai sakome, kad Bažnyčia yra žmogaus ir tautų laisvės saugotoja visose jos srityse, neišskiriant nei socialinės, nei ekonominės, nei politinės srities, tai, be abejo, turime prieš akis ne tiek bažnytinę hierarchiją — popiežių, vyskupus, kunigus — kiek pasauliečius, kuriems, kaip sako Paulius VI enciklikoje “*Populorum progressio*”, “tenka uždavinys, nelaukiant nurodymų ir direktyvų, imtis plačios iniciatyvos, kad jų bendruomenėse žmonių galvosena ir papročiai, įstatymai ir socialinės struktūros būtų persunktos krikščioniška dvasia”.⁵³

Bažnyčios hierarchijai visuomet pirmoje eilėje teks uždavinys atlikti pagrindinį dalyką: išlaikyti ir stiprinti žmonių vidinį ryšį su Dievu, skelbiant Dievo žodį, šalinant iš jų asmeninio gyvenimo nuodėmes ir maldos bei sakramentų pagalba jungiant juos su atperkančiąja Išganytojo auka. Jei krikščionių gyvenime nebus šio pagrindo, nebus juose nė krikščioniškosios dvasios, kurią jie galėtų nešti į pasaulį. Jei jie nekovo su nuodėme savo širdyse

ir savo bendruomenėse, jie negalės šalinti nuodėmės apraiškų ir nuodėmės išaugintų struktūrų socialiniame gyvenime.

Šioje Bažnyčios ir krikščionių socialinio įsipareigojimo sąmonėje kai kas norėtų regėti krikščioniškojo integrizmo ir net totalizmo pavojų. Bet II Vatikano Susirinkimas išblaškė bet kokį būgštavimą. *Bažnyčia eina į pasaulį ne valdyti, o tarnauti*. Bažnyčia yra visos žmonijos “išganyimo sakramentas”.⁵⁴ Visa kita, kas reikalinga šiai tarnavimo misijai atlikti, “bus pridėta”, vadinasi, ateis kaip Dievo dovana. Istorija liudija, kad pastoviausi krikščionybės vaisiai yra buvę kaip tik tose srityse, kuriose Bažnyčia veikė ne kaip socialinėmis struktūromis besiremianti galybė, bet kaip žemėn įdiegtas grūdas. Pavyzdžiui, vergijos panaikinimas ar Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija, kurios pirmieji straipsniai yra formuluoti beveik Evangelijos žodžiais.

Krikščioniškosios meilės negalima atskirti nuo prigimtosios žmogiškosios meilės. Bet krikščioniškoji meilė iškyla viršum žmogiškosios meilės ir pasiekia tokio aukščio, kurio vien žmogiškomis jėgomis yra neįmanoma pasiekti. Krikščioniškoji meilė yra neribota. Ji, tarsi saulė ir lietus, neišskiria nė priešų. Ji yra amžina, nepraeinanti, nes įsišaknijusi Dievuje, kuris yra pati meilė. Krikščioniškoji meilė yra Dievo išlaisvintoji meilė. Dėl to

ji ir veikia kaip išlaisvinančioji jėga. Visų pirma ji išlaisvina žmogų iš egoizmo. Įsakymas mylėti artimą "kaip patį save" reiškia, kad kitų žmonių meilė turi būti tokia stipri, kaip mūsų savimeilė. Bet krikščioniškoji meilė čia nesustoja. Krikščionis turi mylėti pasaulį, žmoniją, kiekvieną konkretų žmogų, "artimą" taip, kaip jį myli Dievas, kaip jį myli Kristus, kuris savo gyvybę paaukojo už pasaulį, už kiekvieną konkretų žmogų.

Krikščioniškoji meilė kaip Dievo išlaisvintoji meilė atsisako prievartos, bet neatsisako pasipriešinimo ir žmogaus bei tautų išlaisvinimo kovos. Krikščioniškos meilės dvasioje priešinimasis blogiui yra "blogio nugalėjimas geru" (Rom 12,21); kova prieš pavergimą, priespaudą, išnaudojimą, okupaciją, kolonializmą, genocidą yra kova prieš giliausią žmogaus ir žmonių bendruomenės susvetimėjimą.

IV LIETUVIŲ VILTYS

1. *Nukantintieji kovoja drauge su mumis*

Vienas iš Dostojevskio herojų kelia tokį atitrauktą dorinį klausimą: ar sutiktum būti turtingas ir laimingas, jeigu tavo laimė turėtų būti perkama kažkur nežinomam Kinijos užkampyje ar ant mėnulio esančio žmogaus gyvybės kaina, bet to niekas niekad nesužinotų, išskyrus tave

patį? Šiandien ši problema nebėra atitrakta, bet pasidariusi labai aktuali. Atskiros žmogaus laisvės ir laimės problema negali būti išspręsta be ryšio su kitų žmonių ir visos bendruomenės laisve ir laime. Aš niekuomet negalėsiu būti pilnai laisvas ir tikrai laimingas, kol bent vienas žmogus pasaulyje kentės priespaudą ar skurdą. Ši visuotinės laisvų žmonių bendruomenės siekimą randame giliausią žmonijos lūkesčių širdyje. Negaliu kovoti už savo asmenišką laisvę ir laimę, drauge nesiekdamas kitų žmonių laisvės ir laimės. Laisvė yra įgijusi tarptautinės, planetinės dimensijos.

Tai jau seniai yra pastebėję ne tik krikščionys, bet ir marksistai. Tik marksistai čia atsimušą į nenugalimą kliūtį. Jie negali įprasminti žmogaus skausmo ir mirties. Negali įprasminti nepasisekimo, mirusiųjų ar laisvės kovoje kritusiųjų aukos ir nugalėtųjų sielvarto. Dėl to laisvė, dėl kurios kovoja marksistai, niekuomet negalės būti visuotinė. Iš jos savaime yra išskiriami mirusieji ir visi tie, kurie niekuomet čia žemėje negalės laisve pasinaudoti.

Šią laisvės visuotinumo problemą svarsto žymus vokiečių teologas J. B. Metz.⁵⁵ Išeidamas iš to, kad kiekviena išsilaisvinimo istorija yra neatskiriama susijusi su kančios istorija, jis pabrėžia, kad "išsilaisvinimo istorija be išganymo istorijos demaskuoja pati

save”: ji pasirodo esanti tiktai “abstrakti pasisėkimų istorija”, su tikrąja išsilaisvinimo istorija nedaug ką teturinti bendro; tai atitaukta “nugalėtojų istorija”. Milijardai žmonių niekuomet nebus laisvi, nes mirė vergijoje arba žuvo kovoje už laisvę. Nors ir didžiausia *būsimųjų* kartų laisvė negalės panaikinti *praeities* skausmo, kurį į kapus nusinėšė Sibiro speiguose iš bado ir šalčio mirusieji, sunaikinti kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose, žuvusieji nelygios kovos lauke. Jų skausmas, jų liūdesys, jų ilgesys, jų nebyli, nepaguosta kančia pasilieka. Joks žemiškas žmogaus ir tautų išsilaisvinimas negali pasiekti mirusiųjų ir jiems atlyginti; negali pakeisti praeityje iškentėtos neteisybės ir įprasinti praeities skausmo. Užmerkti akis prieš šią problemą, sako J. B. Metz, reiškia “atverti duris nežmoniškumui”. Tai reiškia pašalinti žmogų kaip istorijos subjektą ir grįžti į neprotingą gamtą, į džiungles. Laisvės kova tada tampa silpnųjų sunaikinimo ir stipriųjų iškilimo kova gamtoje pagal darvinistinę prigimtosios atrankos dėsni.

Bet gal tėvų skausmą gali pakankamai įprasinti vaikų laimė? Šiuo atveju praeities skausmas būtų trąša ateities harmonijai, — kaip karčiai pastebi Dostojevskio Ivanas Karamazovas. Tai būtų ne kas kita kaip ciniškas pasityčiojimas iš mirusiųjų ir nugalėtųjų skausmo. Vae victis! Var-

gas nugalėtiems! Tai negali būti žmonių istorijos dėsni. Tai tiksliai darvinizmo gamtoje aptartis. Įvesti tokį dėsni į išsilaisvinimo istoriją reikštų laisvę statyti ant mirčiai pasmerktųjų žmonijos lavonų.

Kokią prasmę teikia šiam mirusiųjų ir laisvės kovoje žuvusiųjų skausmui krikščioniškoji soteriologija arba krikščioniškasis išganymo mokslas? Jame nerandame teorinių formulių, o konkrečią laisvės istoriją. Kristaus mirtimi ant kryžiaus apsireiškusi Dievo meilė žmonėms yra tartum tėvo ranka, kuri veda žmogų iš tos klaidios tuštumos, iš tos bežadės tylos, iš tos nieku nenugalimos vienvėties, į kurią žmogus patenka, eidamas pro mirties vartus. Nuo to laiko, kai pro mirties vartus praėjo Kristus, prisimdamas giliausią žmogaus skausmą ir vienvėtę; kai “nužengė į pragarus”, į mirusiųjų pasaulį, “ad inferos”, tasai pasaulis plaka meile ir gyvybe. Nužengdamas į mirusiųjų pasaulį, nukryžiuotasis Išganytojas, lie-tuviškos Vėlykų giesmės žodžiais tariant, “pragaro vartus išgriovė”, tai yra, išvadavo mirusiųjų pasaulį iš beprasmybės. Nukryžiuotojo Išganytojo buvimas su mirusiais rodo, sako J. B. Metz, kad “krikščioniškoji išganymo istorija nuo pat pradžių krypta į išsilaisvinimą”, kuris apima ir mirusius, jų skausmui teikdamas prasmę, be kurios visos laisvės istorijos baigtųsi tik gamtos is-

torija ir gamtos iškėlimu.⁵⁶ Pagal tad ši krikščioniškąjį išganymo mokslą mirusioji praeitis priklausė mūsų istorijai nemažiau kaip ir negimusi ateitis.

Jausdamas tą solidarumą su praeities kartomis, arkivysk. M. Reinys, 1953 metais miręs Vladimiro kalėjime kankinio mirtimi, drąsindavo savo kančios draugus: „Neliūdėkite, nes *nukankintieji kovoja drauge su mumis*. Jie stiprina mūsų gretas. Garbė jiems, kad nenusilenkė prieš netiesą. Jie gyvena amžinai”.⁵⁷

Krikščionis žino, kad šis jo tikėjimas nėra išmonė, nėra svaigalas žmogui nuraminti ar jo skausmui palengvinti; nėra nė savų troškimų naivus metinys į ateitį. Solidarumas su praeities kartomis nėra kiek nesilpnina žmogaus išpareigojimo dabarties uždaviniams. Priešingai, jis šventai įpareigoja tęsti tėvų bei protėvių neužbaigtą kovą ir darbą, nors tai reikalautų didelių pastangų rizikos ir aukos. Krikščionis žino, kad iš to geresnio, teisingesnio ir broliškesnio pasaulio, už kurį jis kovoja, niekas prieš savo valią nebus išskirtas. Nepaisant viršinių pralaimėjimų, krikščionis yra tikras, kad žmonijos istorija vyksta Amžinosios Meilės, Didžiojo Pažado, Dieviškojo Plane ir Dieviškosios Ištikimybės ženkle. Šio krikščioniškojo tikrumo pagrindas yra vienintelis žmonijos istorijoje tikrasis revoliucinis faktas: *Kristaus prisikėlimas*. Kristaus mirties ir prisikė-

limo šviesoje krikščionis yra tikras, kad žmonijos istorija baigsis ne katastrofa, o galutine pergale: laisvės pergale prieš vergiją, meilės pergale prieš neapykantą ir gyvenimo pergale prieš mirtį. Drauge su V. Mykolaičiu - Putinu jis gali tarti:

Keliu į dangų dešinę ir sakau:
— Iš sutemų pakilęs broli ir žmogau!
Aš nežinau, kada, nei kur, nei kaip,
Bet žemėj turi būt kitaip.
Ir geras Dievas čia ateiti tur,
Nors nežinau, kada, nei kaip nei
kur”.⁵⁸

2. Laisvės kovos įprasminimas

Ką šie teologiniai svarstymai turi bendro su lietuvių tautos didžiais rūpesčiais ir viltimis? Ar lietuvių laisvės viltys iš tikrųjų gali juose rasti naujos šviesos?

Kiekvienoje kovoje, ypač jei ji yra ilga ir sunki, juo tikriau galima tikėtis laimėjimo, juo pati kova yra giliau pagrįsta ir įprasminama. Kaip tikintys krikščionys, o tokių yra didžioji dauguma lietuvių tiek Lietuvoje, tiek tremtyje, giliausią savo laisvės kovos įprasminimą, mano įsitikinimu, galime rasti kaip tik šioje laisvės teologijoje.

Lietuvos nepriklausomybės šventės minėjimuose ne kartą prisimenama žydų tautos pavyzdį. Yra faktas, kad izraelitų tautinės individualybės ir tūkstančius metų nepalankiomis sąlygomis išlaikytos tautinės ištikimybės paslaptis glūdi jų religijoje.

Ne ritualinės tradicijos, o tikėjimas į Dievą Išlaisvintoją, nuo išėjimo iš Egipto palaipsniui įaugęs į tautos sąmonę, išvystė šią nepalaužiamą tautinę izraelitų ištikimybę.

Tebūna leista baigti, sugretinant du vaizdus: vieną iš naujausiosios lietuvių laisvės kovų istorijos, kitą iš senosios išganymo istorijos.

1972 m. gegužės mėnesį Lietuvoje suliepsnojo gyvi laužai: Kalanta, Stonis, Andriuškevičius savo gyvybės auka paliudijo pasauliui lietuvių tautos ištikimybę Dievui ir jos troškimą atgauti laisvę. Prisimenant juos, vaizduotėje iškyla dramatiškoji Šv.

Rašto scena. Visų tikinčiųjų tėvas patriarchas Abraomas, užkūręs ant kalno laužą, rengiasi Dievui paaukoti tai, ką jis turi brangiausio: paaukoti vienintelę savo viltį, vienatinį sūnų Izaoką. Tie vyrai, gyvais laužais suliepsnoję Lietuvos žemėje, drauge su kitais nesuskaitomais tautos kankiniais, žuvusiais už tikėjimo ir tėvynės laisvę, — *tai mūsų tautos Izaokas*. Dievas, tiesa, nepadarė stebuklo, neužgesino liepsnų ir neišgelbėjo jų fizinės gyvybės. Jis leido mūsų tautos Izaokui *sudegti* ant laisvės aukuro už žmonijos išganymą. Bet Izaoko auka nėra veltui, kaip nebuvo veltui nė Jėzaus Kristaus Auka.

Nuorodos

1. V. *Mykolaitis-Putinas*, Sukilėliai, Vilnius 1957, p. 271.

2. *Marija, gelbėk mus*, Sibiro tremtinių ranka rašyta maldų knygelė, Putnam 1959, p. 63.

3. „*Laisvė*“, Lietuvių Enciklopedija, XIV, 79.

4. *Peter Lippert*, Der Mensch Job redet mit Gott, München 1934, p. 68-69.

5. Plg. Giovanni Calò, Istanze psicologiche e sociologiche e il problema teoretico dell'ateismo, sudėt, veikale „Il problema dell'ateismo“, atti del XVI Convegno del Centro di Studi Filosofici tra Professori Universitari, Brescia 1962, p. 230.

6. Plg. K. *Rahner*, Théologie et anthropologie, sudėt, veikale „Théologie d'aujourd'hui et de demain“, Paris 1967, p. 99;

Y. *Congar*, Situation et tâches présentes de la théologie, Paris 1967, p. 27.

7. Plg. A. *Jakob*, Théologie de l'An-

cien Testament, Neuchâtel 1953, p. 43; A. *Gamper*, Der Verkündigungsauftrag Israels nach Däutero Jasaja, „Zeitschrift für katholische Theologie“, 91 (1964) Wien, p. 411-429.

8. Plg. *Walter Kern*, La creazione come inizio stabile e indistruttibile della salvezza, „Mysterium Salutis“ II/2, Brescia 1970, p. 57-77.

9. Plg. *Gustavo Gutierrez*, Teologia della Liberazione, Brescia 1973, p. 157.

10. A. *Neher*, Moise et la vocation juive, Paris 1957, p. 137.

11. Plg. *Franz Mussner*, Creazione in Crito, „Mysterium Salutis“ II/2, p. 77-86.

12. Plg. G. *Gutierrez*, op. cit. p. 158.

13. Plg. G. *Gutierrez*, op. cit. p. 153-161.

14. Plg. *Alois Grillmeier*, Effetti dell'Azione Salvifica di Dio in Christo, „Mysterium Salutis“ III/2, p. 414-491.

15. Plg. Y. *Congar*, Situation et tâches présentes de la théologie, p. 80 ir 68.

16. Plg. II Vatikano Susirinkimo do-

- kumentai, vertė prel. V. Balčiūnas ir A. Tamošaitis, Boston 1967, t. 1, p. 16-17; t. II, p. 214-216.
17. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. I, p. 210-211.
18. Cit. G. Gutierrez, op. cit. p. 47.
19. Plg. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. I, p. 41.
20. Plg. Franz Hensbach, Befreiung durch Christus, "L'Osservatore Romano" vokiškoji laida, 1972 m. gruodžio 22 d., Nr. 51/52, p. 14.
21. Cit. G. Gutierrez, op. cit., p. 181.
22. Plg. Fr. Hensbach, op. cit. p. 14.
23. Plg. G. Gutierrez, op. cit. p. 150.
24. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. I, p. 203-204.
25. Plg. Op. cit. t. I, p. 189, 192-193, 197-198.
26. F. Hensbach, op. cit. p. 14.
27. Plg. G. Gutierrez, op. cit. p. 150-153; Ch. Moeller, Le renouveau de la doctrine de l'Homme, sudėt, veikale "La théologie de renouveau", Paris 1968, t. I, p. 243.
28. Plg. Jacques Maritain, Humanisme intégral, Paris 1936.
29. Iš šv. Augustino teologinės pažiūros ir valstybės ir Bažnyčios santykius išsivysčiusi teorija apie Bažnyčios ir krikščionių vaidmenį pasaulyje nepripažino žemiškajai tikrovei arba pasauliui savos autonomijos. Pagal šią teoriją žemiškoji tikrovė neturi savo objektyvių tikslų. Ji yra priemonė siekti Bažnyčios tikslam. Plg. H. De Lubac, Augustinisme et théologie moderne, Paris 1965.
30. Plg. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. II, p. 139.
31. Plg. G. Gutierrez, op. cit. p. 66.
32. Plg. Giulio Girardi, Christianesimo Liberazione umana Lotta di classe, Assisi² 1972, p. 115.
33. V. Lazutka, Apie tikėjimą į pomirintinį gyvenimą, Vilnius 1961, p. 48.
34. Plg. G. Gutierrez, op. cit. p. 171-173.
35. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. I, p. 207-208.
36. Populorum progressio 21.
37. Plg. G. Gutierrez, op. cit. p. 176-177.
38. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. I, p. 169.
39. C. L. Montesquieu, Trattato di Economia Sociale, Florencija 1915, t. I, p. 311-312.
40. Cit. "Avvenire", Milan, 1973.V.24, p. 5.
41. Cit. "Herderkorrespondenz", Juni 1973, Heft 6, p. 276.
42. Naują kunigų ir pasauliečių socialinę sąmonę Pietų Amerikoje liudija gausi šios srities literatūra. Šalia daugelio menkesnės vertės leidinių yra pasirodę daug vertingų teologinių ir sociologinių studijų, griežtai atsiribojančių nuo marksistinių prievartos metodų. Vienas iš tokių yra žinomo Peru teologo Gustavo Gutierrez knyga "Theologia de la liberacion" (itališkas vertimas "Theologia della Liberazione", Brescia,² 1973.
43. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. I, p. 259-260.
44. A. Maceina, Bažnyčia ir Pasaulis, Chicago 1970, p. 144.
45. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. I, p. 256-159.
46. K. Barth, Christengemeinde und Bürgergemeinde, Zürich 1946, p. 36.
47. Plg. A. Maceina, op. cit. p. 136.
48. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. I, p. 259-260.
49. Henri de Lubac S.J., Le drame de "humanisme athée", Paris⁸ 1959, p. 10; plg. Populorum progressio 42.
50. A. Maceina, op. cit. 127.
51. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. I, p. 197-198.
52. Plg. G. Gutierrez, op. cit. p. 300.
53. Populorum progressio 81.
54. II Vatikano Susirinkimo dokumentai, t. I, p. 218.
55. J. B. Metz, Erlösung und Emanzipation, "Stimmen der Zeit", Freiburg 1973, nr. 3, p. 174-184.
56. J. B. Metz, op. cit. p. 179.
57. Cit. M. Raišupis, Dabarties Kanoniniai, Chicago 1972, p. 150.
58. V. Mykolaitis-Putinas, Raštai, Vilnius 1959, t. I, p. 386.

KŪRYBOS PROBLEMA DABARTINĖJE LIETUVOJE

AUŠRA-MARIJA JURAŠIENĖ

I

Priderėtų kalbėti apie malonius dalykus ir tam gal būt labiausiai ir tiktų poezija. “Pakilk, šuliny, giedokim jam giesmę. Šuliny, kurį kunigaikščiai iškasė, kurį tautos kilnieji padarė”, — sakoma Skaičių knygoje. Bet širdį slegia skausmas, Lietuvos žemės skausmas, ir protą kankina neišsprendžiamos problemos.

Man sunku kalbėti, nes esu dvilypėje situacijoje. Iš vienos pusės, esu jau su jumis, o, iš kitos pusės, dar tebesu visa savo dvasia, visais savo jausmais, viduje savo krašto, viduje savo tautos ir tos literatūros, apie kurią man šiandien reikia kalbėti. Man sunku kalbėti jums, nes mus skiria didelis tarpas. Nors mes esame tarsi čia pat, aš matau jūsų veidus, jūsų geras akis, bet iš tikrųjų tarp mūsų yra gal 30 metų distancija, kuri keičia, noromenorom, mūsų pažiūras gal net į tuos pačius reiškinius, nes kiekvienas reiškinytis iš arti atrodo vienaip, iš toli — kitaip. Daug kur jūs, iš tolo, galite būti ob-

jektyvesni ir teisesni, negu mes, besimurdydami dar šiltoji žaizdoj, bet kai kurie skaudūs klausimai gal bus įdomūs ir jums.

Per tuos trisdešimt metų jums atiteko egzilio drama ir laisvė, laisvė spręsti, mąstyti, vertinti, tai yra jūsų skausmas ir jūsų teisė. Todėl jūs turite pilną teisę teisti ir mano žodžius.

Man buvo siūlyta kalbėti apie šiandieninius jaunuosius lietuvių rašytojus, arba mesti žvilgsnį į literatūrą, bet aš noriu pasilikti sau daugiau laisvės. Mano pasakaita bus daugiau improvizuota. Pabandysiu pasvarstyti su jumis vieną skaudžiausių klausimų, kurie kankina daugelį krašte, ir, kaip man teko patirti, kurie kyla ir gyvenantiems Vakaruose. Kiek į mane kreipiasi įvairūs Amerikos lietuvių laikraščiai, beveik dažniausias klausimas būna: ar įmanoma tikra kūryba vadinamoje tarybinėje literatūroje partijos diktato sąlygomis?

Aš ir norėčiau sustoti ties šia problema, viena iš esminių, viena iš sunkiausių, ir, perspėju iš anksto, kad aš jos neišspręsiu, nes ją išspręsti sunkiai kas nors iš tikrųjų pajėgtų.

Labai lengva ranka galima nurašyti didžiulį laikotarpį ir šaltai

Paskaita, skaityta XXII-je Liet. studijų savaitėje, Verbanijoje, 1975.VII.13.

pasakyti, kad po karo nieko negalėjo būti ir nieko tikro bei nieko gero nebėra. Galima labai atlaidžiai žiūrėti ir priimti kiekvieną žodį už gryną tiesą. Tarp šių dviejų kraštutinių yra skaudžių pergyvenimų ir problemų didelė grandinė.

Šitas klausimas, kuris kyla Vakaruose gyvenantiems žmonėms, nėra tiktai Vakarų mentaliteto padaras. Jis ne mažiau ir daug skaudžiau kankina žmones, gyvenančius Lietuvoje ir kiekvienam pavergtam krašte. Pabandyčiau pažvelgti į šią problemą, į kurią, jau sakiau, neturiu atsakymo, bet kurią, gal būt, išsprendžiau veiksmu, išvažiudama. Bet tik veiksmu. Ne protu ir ir širdim. Mane ji kankina ir dabar. Ir mes tarp savęs, mano kartos rašytojai, šitą klausimą ne kartą esame svarstę — ar geriau yra kurti galimybių ribose, ar visai tylėti, sąžiningai, išdidžiai užspausti savo galimybes ir atsakyti, kaip yra sakoma, bendradarbiauti su primesta valdžia ir primesta valia. Gal būt ne vienas talentas tokiu būdu ir neiškilo į paviršių, kitu atveju ne vienas buvo aplinkybių deformuotas. Gal būt tiktai ateinančios kartos sužinos, kad gyveno to laiko liudininkai, kurie rašė, o mes, būdami greta, to ir nežinojome.

Šiuo klausimu aš norėčiau pacituoti Solženiciną, kuriam taip pat šita problema yra buvusi aštri. Jisai daugelį metų rašė, sakykim,

pogrindyje, — būdamas tremty, lageriuose, rašė jau grįžęs iš tremties ir ilgą laiką buvo niekam nežinomas autorius. Ir rašė su dideliu fanatizmu, galvodamas, kad daugelis yra tokių, kaip jis, kurie tyliai, užsidarę liudija save laiką ir tiesą. Aš noriu pacituoti, kaip jis tai apibūdina. Tai buvo tuo metu, kai dar nebuvo pasirodžiusi nė viena jo knyga. “Tuomet gyvavusi ir trimitavusi literatūra, dešimtys jos storų žurnalų, du literatūriniai laikraščiai, begaliniai rinkiniai ir atskiri romanai ir rinkiniai raštai ir tuometinių kūrinių radiofonizacijos kartą ir visiems laikams mano buvo pripažinti netikrais, ir aš daugiau nebegaishau laiko ir nesi-erzinau, sekdamas juos. Aš iš anksto žinojau, kad juose negali būti nieko gera, verta dėmesio. Ne todėl, kad ten negalėjo gimti talentų. Tikriausiai jie ten buvo, bet ten ir žūdavo. Nes ne ta dirva buvo, kurion jie sėjo. Žinojau, kad šitoje dirvoje nieko išauginti negali. Vos tik įžengę į literatūrą, visi jie — socialiniai romanistai ir patetiški dramaturgai, ir visuomeniniai poetai ir juo labiau publicistai ir kritikai, — visi jie sutikdavo ir sutardavo dėl kiekvieno daikto ir dėl reikalo *nesakyti pagrindinės tiesos*, tos, kuri žmonėms akis bado ir be literatūros. Šita priesaika — susilaikyti nuo tiesos — vadinasi socialistiniu realizmu . . . Bet praėjo metai ir viskas pakrypo į kitą pusę, ir aš turėjau prisipažinti

apsirikęs. Ne tokia jau bevaisė pasirodė literatūros dirva. Kaip besistengė jie išdeginti toje dirvoje viską, kas maitina ir girdo gyvybę, o gyvybė vis dėlto išaugo”.

Toliau jis rašė, kad apsirikęs ir kitu klausimu: manęs, kad yra dešimtys tokių, kaip jis. Ir, išėjęs į viešumą, jis suprato, kad buvo gal tiktai atskiri vienetai, o gal tik jis vienas.

Tai yra didelės tautos, didelės literatūros atstovas, kuriam atkrinta viena problema, kuri prisideda mums. Mes esam mažos tautos ir, palyginti, mažos literatūros atstovai, ir esame pavergta tauta, kuriai visą laiką gresia sovietizacija, rusifikacija, galimybė ištirpti didelės imperijos beribiuose plotuose. Tas užaštrina problemą ir šiek tiek keičia rašymo prasmę, nes parašytas žodis norom ar nenorom liudija, bent jau savo kalbinėmis savybėmis, kad tai yra lietuvių literatūra, ir nors dalinai sulauko tą procesą, kurį skatina primesta iš šalies valia, tą norą ištirpdyti mūsų tautą. Kuo tas parašytas žodis bus tikresnis, kuo jame bus daugiau gyvos kalbos atspalvių ir mūsų dvasios išraiškos, tuo tai bus didesnis laidas pratęsti mūsų kultūros gyvybingumą.

II

Karas, okupacija ir vadinama socializmo santvarka perkirto mūsų literatūrą skaudžiu rimbui. Mes, tada dar vaikai, tapom at-

skirti nuo dalies mūsų literatūrinės tradicijos, nuo tokių talentų, kaip Aistis, Brazdžionis Bradūnas, vėliau Nyka-Niliūnas, Nagys, Škėma, Mackus. Net ir tie, kurie jau beveik klasikais buvo prieš karą, tik iš lėto po to grįžo į savo literatūrą. Labai iš lėto ir su didelėmis pastangomis sugrįžo Sruoga, Mykolaitis-Putinas, po truputį Krėvė, Vaižgantas, labai neseniai Baltrušaitis, prieš septynetą ar aštuonetą metų tik Mačernis, dar tada, išleidus knygą, pavadintą fašistu. Grįžo iš lagerių Miškinis ir kiti brangūs mums vardai.

Nors patys rusai yra įpratę sakyti apie savo valdžią, kad “ani liubili tolko miortvych” (jie mylėjo tik mirusius), mūsų ir mirusiųjų jie nemylėjo. Jei ir grįžo klasikai į savąją literatūrą, bet analizuoti, rašyti apie juos, studijuoti jų kūrybą visada buvo problema. Reikėjo tinkamai įvertinti ir tinkamon vieton pastatyti juos. Tą vietą ne mūsų protai ir ne mūsų intelektas turėjo surasti. Buvo taisyklės, kurių reikėjo laikytis, rašant diplominius, kandidatinius darbus, daktaratus, straipsnius ir t.t. Bet vis dėlto palaipsniui, anksčiau ar vėliau, jie tarsi grįžo, ir ateinančios kartos, tos, kurios nebeprisimena nei jų gyvų, nei to, ką jie mums atnešė ir suteikė, tos šviesios ir didelės asmenybės, pačiu savo buvimu, gyvu prisiminimu — jie ir to neturės, bet jie turės spausdintą jų žodį.

Žinoma, ne visų grįžimas buvo toks paprastas ir nepareikalavęs aukų iš pačių rašytojų. Žiauriai pasakius, gal būtų geriau, kad kai kurie iš jų ir nebūtų grįžę į literatūrą, o būtų likę tokie, kokie jie buvo seniau. Kad ir Antanas Miškinis. Jo tikroji kūryba užsibaigė su karu. Bet, ant ra vertus, dar man pačiai teko suredaguoti ir išleisti jo dvitomį, kur ta pati, prieš karą išleista, poezija vėl sugrįžo ir buvo atgaivinta. Gal vien dėl to vertėjo rašyti tai, kas jam garbės nedarė.

Dabar padarykim prielaidą, kad tikra kūryba yra neįmanoma. (Mes kalbėjom apie palikimą, apie tai, kas sukurta nepriklausomybės laikais). Tarkim, kad po to joks kitas žodis, neperėjęs per cenzūros filtrus, negalėjo išeiti į šviesą. Vadinas, talentingas ir sąžiningas rašytojas turėjo nutilti ar bent jau atsakyti spausdintis. Bet tada mes nebeturėtume nei garsiųjų Mykolaičio - Putino sonetų, nei jo "Būties Valandos" ir "Lango", nei Simonaitytės trilogijos, nei Grušo dramų bei naujų apsakymų rinkinių. Gal ryškiausias iš šitų pavyzdžių ir būtų Grušas, kurio stipriausi kūriniai yra sukurti, jau einant į gyvenimo saulėleidį; pavyzdys, paneigiantis tariamą dėsni, kad rašytojo didžiausias pajėgumas yra jaunystėje. Penkioliką metų išstylėjęs, šis rašytojas, negalėjęs prisi- versti rašyti taip, kaip liepiamas, vis dėlto neištvėrė, pajutęs bent menkiausią galimybę pasakyti

tai, kas kankina jo protą ir širdį. Atsimenu jo "fizinį" grįžimą į literatūrą apie 1962 metus. Tokią pat karštą dieną atėjo į leidyklą Grušas su ilgu, ilgu juodu paltu, su kaliošais, su šalikų, visas pašiurpęs, pavargęs ir ne pagal amžių tą akimirką senas. Jis lyg kaltas sėdėjo vyriausiojo redaktoriaus kabinete, ant pliušinės, ryškiai mėlynos sofas ir klausė, kaip kiti, jaunesni ir ne rašytojai, jį mokė taisyti jo senus kūrinius, pritaikyti laiko dvasiai. Bet praėjo kiek metų, ir Grušas atsigavo. Ir prieš išvažiuojant, ypač iki 1972 metų, aš dar negalėjau atsидžiaugti jo dvasios jaunyste. Jis buvo labai jaunas savo širdim, savo domėjimusi, interesais, ir pilnas kūrybinių jėgų. Jo parašytos dramos buvo vieni iš reikšmingiausių mūsų to meto dramaturgijos reiškinių. Redagavau jo "Apsakymus", kuriuose jisai taip pat stengėsi išreikšti savo vidinę tiesą. Vadinas, ta kančia kažkuo pasiteisino. Bet jeigu pasakyčiau tik tiek, atrodytų, kad tai priklauso nuo žmogaus apsisprendimo, ar jis pasiryžęs grįžti. Ir atkentėjęs, sumokėjęs tam tikrą duoklę, jis grįžta. Čia yra ir kita problema, kurią, gal būt, reikėtų atskirai aptarti; tai — rašytojo priklausomybė nuo situacijos ir nuo laiko. Ji yra labai aštri gyvenantiems Lietuvoje. Tai priklausomybė nuo vadinamos konjunktūros svyravimų. Tai, kas galima 1966 metais, to niekada nebūtų

buvę galima 1956 metais; ir, gal būt, dabar vėl nebegalima to, kas buvo galima 1967, 1968 ar 1970 metais. Reikia pataikyti momentą, kada tu gali pralįsti pro plyšį, kada tau bus leista pasakyti savo žodį, kad ir pusiau praversta burna. Jeigu suspėjai įsitvirtinti, tau lengviau bus išleisti antrą ir trečią knygą. Jeigu nepataikei arba nespėjai, — tavęs laukia ilgas ir sunkus nepripažinto, amžinai „jaunojo“ rašytojo kelias. Arba — rašyti į stalčių.

Ką tai reiškia „rašyti į stalčių“? — Rašyti ir niekam nerodyti. Solženicynas pasakoja, kad jis kūręs ir slėpęs šampano buteliuose, uogienės stiklainiuose, slaptavietėse. Gal jis buvo aštresnėj situacijoje, perėjęs lagerį. Bet tas neatkrinta ir kitiems žmonėms, kurie turi rašyti ir neprivalo dalintis su nieku, kad tai nepasiektų tų ausų, kurioms reikia girdėti. Kitaip tas rašymas bus tarsi adresuotas saugumo rątom, kurios skaitys, rausis po tavo sielą, po to pasmerks, baus ir kaltins. Net artimiausiems draugams reikia neprasitarti, kad rašai, jeigu nori, kad nesužinotų kiti. Pripažintam rašytojui kiek lengviau, o pradedančiam — ką daryti?

Pradedantis rašytojas nėra vienas nėra visai tikras savo pašaukimu todėl, kad rašyti išmoko mokykla, gimnazija, dar ir universitetas. Jis tau suteikia kultūrą, išmanymą, tu išieini mokslą, ir

kiekvienas gali pasakyti sau — o kodėl aš negaliu rašyti? Ir kaip žinom, lietuviams rašyti yra įgimta. Jeigu ne rašyti, tai dainuoti. Šita lyrikų tauta, kaip lakštingalos, ji negali tylėti. Ir dabar, kada vartai „Katalikų Bažnyčios Kroniką“, matai, kad teismuose daugelis iš suimtųjų paskutinį žodį sako eilėmis. Niekas nežinojo, kad jie kada nors rašė, ar norėjo būti poetais.

Kaip patikrinti, ar tu esi rašytojas, ar tavo žodis ko nors vertas? Palaipsniui rašantis į stalčius ims dusti savo kūryboje, jis darosi šiek tiek tulžingas, atsiranda tam tikri kompleksai. Tai sunkus kelias. Solženicinas ištvrė ilgą laiką, bet ir jis nebegalėjo toliau. Ir jisai bijodamas, jausdamas, kad duoda įkalčius sau, vis dėlto pasiuntė savo „Denisovičiaus dieną“ į „Novy mir“ žurnalą.

Jeigu ir solidariai visi tikri rašytojai nutiltų, atsirastų, kas rašo, nes gamta nemėgsta tuštumos. Ir tada jau užplūstų literatūrą tikri grafomanai ir tie, kuriems nėra brangus nei sąžinės, nei tiesos žodis, nei kūrybinio pasireiškimo svarba ir švarumas, tie, kurie nori padaryti karjerą ir tapti rašytojais be rašytojo pašaukimo. Tą įrodė ir visi konjunktūros svyravimai. Kai tiktai labiau susigniauždavo varžtai, iš karto laikraščius užplūsdavo pseudopoetai, pseudopublicistai, pseudorašytojai.

Bet, gal būt, toks solidarumas būtų tam tikras protesto pareiš-

kimas? Gal tai duotų kokių, visiškai nenumatytų rezultatų? Staiga, — visa lietuvių literatūra tyli! Tokia iliuzija atrodo efektinga. Bet ką ji duotų? Kokios būtų pasekmės? Kas gali atsakyti į šį klausimą? Niekas to pramatyti negali.

III

Taigi, palikę šitą klausimą, kuris yra iš tikrųjų asmeninio apsisprendimo dalykas — rašyti ar nerašyti, spausdintis ar nespausdinti — paimkime tuos, kurie spausdinasi, kurie rašo ir kurie šiandien sudaro mūsų lietuvių literatūros vainiką, jeigu taip pasakytumėm.

Apžvelgti jų aš, prie geriausių norų, negalėčiau, nes dabar Rašytojų Sąjunga turi virš dviejų šimtų, gal jau tris šimtus, narių. Yra jaunųjų rašytojų sekcijos kiek vienam mieste. Jaunųjų rašytojų labai daug. Kiek yra iš jų „tikrų“ rašytojų? Tą nuspręs laikas, bet išliks nedaugiau, kaip 20-30% — su išlygom. Bet išliks tie kurie šiandien vadinami tarybiniais rašytojais. Patinka mums ar ne, mes nebeišbrauksime iš lietuvių literatūros nei Baltušio, nei Mieželaičio, nei Marcinkevičiaus, nei Lankausko, nei Glinskio, nei Vaičiūnaitės, nei Gedos nei Apučio. Laikas pasitvarkys savaip, gal būt jis apvers dydžių skalę, ir tie, kurie dabar yra vainikuoti, su laurų vainikais, kurie turi nusipelnusių kultūros veikėjų vardus, atsidurs apačioj ir

bus tiktai sakoma, kad tokio ar tokio rašytojo — šiuo metu nežymaus — laikais rašė, pavyzdžiui, Mieželaitis. Bet šiaip ar taip su tuo faktu reikia skaitytis. Jie išleido knygas, ir jos išliks. Todėl, jeigu yra didelė kontrolė kituose menuose, jeigu filmas atrodo labai pavojingas menas, ar labai pavojingas yra teatras, tai savaip ne mažiau pavojingas, kita prasme, yra rašytojo žodis, nes, kaip sako lietuviai, „kas parašyta ir kirviu neiškirsi“. Kiti menai yra pavojingi sprogs-tamąja savo galia tą pačią akimirką, o literatūra išlieka, ir, neatlikusi kartais savo fermentuojančio vaidmens savo gimimo metu, jinai gali tą padaryti vėliau, praėjus gal ne vienai kartai; praėjus gal dvidešimčiai metų kas nors atsivers knygą ir atras tai, ko nematė tie, kurie gyveno kartu.

Bet kaip gi šie rašytojai sugebėjo išleisti savo knygas ir kurti, ir ar jų kūryba yra socialistinis realizmas? Koks išminčius sugebėtų atsakyti į klausimą, negalėdamas tiksliai apibrėžti paties socialistinio realizmo? Yra šaukiamos konferencijos, suvažiavimai, yra svarstoma, kas yra socialistinis realizmas, bet tikslios definicijos taip ir nėra. Iš tikrųjų tai yra slidūs ir paslankūs rėmai, kurie susiaurėja iki adatos skylutės ir, kai reikia, išsiplečia, priimdami ir tuos, kurie iš tikrųjų turėtų būti labai toli nuo bet kokio realizmo.

Kai konjunktūra pasunkėja, veržlės griežčiau užsiveržia, iškyla partijai šventi ir būtini kriterijai. Jie vadinami partiškumu ir liaudiškumu.

Dar vienas būtinas socialistinio realizmo bruožas yra tikėjimas komunizmo pergale, šviesia ateitimi ir iš to gimstantis, nesiliaujantis optimizmas, trykštantis per kraštus. Tai tvirtinimas, kad tarybinė santvarka yra pažangiausia pasaulyje, kad ši nauja ir jauna šalis žengia septynmyliais žingsniais; pasaulį stulbina jos didžiosios komunizmo statybos, kosmosas, taika ir t.t. Kada sugretini šitas frazes su realybe, jos skamba kaip parodija. Netgi atmetus okupacijos, pavergimo faktą, natūraliai iškyla klausimas, kodėl rašytojui reikia būti tik optimistu, kada jisai kurdamas savaime sprendžia būties problemą, būties ir nebūties situaciją. Ir, susidurdamas su tragizmu, jis ir čia privalo būti optimistu! O kita vertus — ką reiškia tos didžiosios komunizmo statybos, kurias statė politiniai kaliniai savo rankomis ir aukojo savo gyvybes?! Ką reiškia taika, kai šita šalis kasdien smarkiau ginkluojasi? Kada jos kariuomenės daliniai geležiniu žiedu supa ne tik Tarybų Sąjungą, bet ir visas liaudies demokratijos šalis? Ką reiškia kosmoso užkariavimai, kai jie tarnauja daugiau propagandai, negu mokslui?

Bet, jeigu nori kurti, geriau negretinti šitų laisvam žmogui

nesugretinamų dalykų, geriau nesvarstyti, kaip demokratija čia pakeičiama demagogija, tiesa — melu ir frazėmis, o tiesiog pabandyti praplėsti socialistinio realizmo rėmus ir pro jų plyšius išreikšti nors dalį savo kūrybinės potencijos, nors kraštą savo įskaudintos sielos, nors spindulį tos savotiškos, tik tam rašytojui duotos, pasaulio šviesos. Tebūnie nors kontūras, nors dalis tiesos. Juk šių griežtų socialistinio realizmo reikalavimų pilnai neatlaikytų, tur būt, net du trečdaliai šiuo metu valdžios gerbiamų rašytojų.

Bet reikia išmokti šito sunkaus meno, jausti tuos konjunktūros reikalavimus ir žinoti, kas tuo metu galima. Nes per drąsiu, skubotu, ne laiku padarytu literatūriniu gestu tu gali sugriauti visas, ilgai statytas barikadas. Po to jau teks tylėti. Rašytojo priklausomybės nuo konjunktūros akivaizdus pavyzdys yra tie vadinami Chruščiovo laikai, tas atoslūgio periodas. Pokario metais, kada dar liejosi kraujas miške, literatūra džiūgavo, skambėjo trimitai ir būgnai. Ir nebuvo net širdies balso, kurs kalbėtų apie paprastus, žmogiškus dalykus. Artėjant 1960 metams, kada buvo pradėta griauti Stalino kultą, visi sumišę laukė — kas gi bus? Kas dabar galima ir ko negalima? Palaipsniui vis dėl to prasidėjo laisvėjimo procesas, ir tuo metu suspėjo pasirodyti, išskirti į šitą tarpą daugelis gabių

ir talentingų rašytojų, kurie šian dieną gal dar ir vadinami jaunaisiais, bet yra jau įsitvirtinę mūsų literatūroje.

1960-62 metais pirmąsias, mažutes, plonas knygeles išleido Vaičiūnaitė (mažutis rinkinėlis „Pavasario akvarelės“), Aputis — apsakymus „Bičių duona“, Šimkus eilėraščių rinkinį „Gražiausią sekundę“, Martinaitis, Juškaitis, — kiek vėliau Glinskis apsakymų knygelę, sukrėtęs savo šviežiu ir gyvu lietuvišku žodžiu, apie 1966 m. išėjo Geda, švystelėjęs kaip žaibas, Šaltenis ir Jacinevičius. Čia išvardinti ne visi, čia tik dalis. Bet į literatūrą atėjo nauja karta, atnešusi daug šviežio ir gyvo kūrybinio pasireiškimo. Imu šią kartą, kaip pavyzdį, nenorėdama toliau analizuoti, todėl, kad atėjo be jokių ypatingų manifestų, neskelbdama jokių naujovių, tiesiog labiau atsigrėžusi į dvasinį gyvenimą, ieškodama maksimalaus tikrumo ir kūrybą laikydama šventa savo pareiga. Šiai kartai kompromiso kelias jau neatrodė išganingas, o sunkus ir prieš prigimtį einantis dalykas. Būtų neteisinga nutylėti, kad tuo metu jau didelių aukštumų buvo pasiekęs poetas Mieželaitis, vėliau Marcinkevičius, Maldonis, Degutytė; iš prozos — Baltušis, Sluckis, Lankauskas ir kt.

Vadinasi, galimybės leido šiek tiek prasiveržti šviežiam vėjui. Tie, kurie nesuspėjo pasirodyti tuo laiku ir išleisti bent pirmųjų

knygų, o po to dar ir antrosios knygos, kurie nebuvo priimti į Rašytojų Sąjungą, tą padėtis susikomplicavo. Kad ir Tomas Venclova. Jis išleido tiktai septinto dešimtmečio gale vienintelį rinkinį „Kalbos ženklas“ ir daugiau reiškėsi kaip literatūros mokslininkas, tyrinėtojas, vertėjas. Daugelis gal būt taip ir liko už to laiko ribų.

Bet paminėjus kad ir keletą vardų, jau yra aišku, kad lietuvių literatūra šiandien nėra bevaisė žemė. Bet jeigu yra bendros žaidimo taisyklės, kurias aš minėjau, visiems bendri socialistinio realizmo reikalavimai, tai nėra bendrų prisitaikymo taisyklių. Kiekvieno rašytojo, kiekvieno talento kelias yra skirtingas. Tai priklauso ir nuo jo asmenybės ir nuo tų sąlygų, kuriose jisai pradėjo reikštis arba kur jis pasuko.

IV

Schematiškai galima būtų išskirti keletą prisitaikymo kelių. Bet tik labai schematiškai. Tai — visų pirma — pilnas prisitaikymas, kai tyli sąžinė ir širdis, o veda tik partinis bilietas arba rašytojo karjeros geismas. Kartais gali būti tai ir neprisitaikymas, o idėjos kelias. Nors šiandien sunkoka surasti talentingų žmonių, tikinčių susikompromitavusiais komunizmo idealais, bet yra žmonių, kurie sau nekelia jokių skaudžių klausimų ir kurie mato vienintelę išeitį — tą santvarką, kurioje jie gyvena. Prie jų

mes gal būt ir neapsistosim.

Antras kelias būtų — dalinis prisitaikymas: “Ir Dievui ir ciesoriui”. “Padarysiu, ką reikia, bet parašysiu, ką noriu”. Šituo keliuėjo dauguma iki tos 7-to dešimtmečio kartos rašytojų, ir nemaža padarė. Kad ir Marcinkevičius, kad ir Mieželaitis galų gale. Mieželaičio rinkinys “Mano Lakštingala” buvo gražaus tembro lyriko rinkinys, kol gabaus poeto nepagavo gigantomaniška laureato manija. Bet jis turi Dievo duotą talentą ir yra padėjęs daugeliui rašytojų, net ir tuo, kad iškilo į “aukštumas”, kad jisai yra gerbtinas svečias Maskvoje, kad daug kur reprezentuoja tarybinę literatūrą ir yra Lenino premijos laureatas, netgi tas Lietuvai ir lietuvių literatūrai turėjo savotiškos naudos. Tai iš dalies sudarė galimybes jauniems poetams, tarsi pro praplėstus rėmus kiek laisviau išreikšti savo pasaulėjautą, savo ieškojimus, eksperimentus ir naujus, šviežius balsus.

Marcinkevičiaus atvejis — labiau komplikotas. Tai gražaus talento poetas, rašytojas, kuris aštriai jaučia prisiimtą rašymo pareigą ir pašaukimą, kaip tam tikrą misiją. Net ir lietuvybės misiją. Kada jisai prisiliečia prie lietuviškos žemės savo poezijoje, kada jisai kreipiasi į Lietuvą, jo eilės pilnos harmonijos, pilnos patriotinio jausmo, jos jaudina visus, jos yra švarios ir gražios. Kiti žanrai kartais jį ir išduoda. Kaip iš dalies buvo su dramo-

mis, kaip ypač ryškiai atsitiko su proza.

Ne visa jo poezija vienodos vertės, bet nuoširdesni, tikresni eilėraščiai lengvai suranda kelią į žmonių širdis. Pavyzdžiui, su kokia meile, ilgesiu ir skausmu rašo Marcinkevičius apie tėviškę:

O tėviške, laukų drugeli margas!
Jau tavo pieva — mano atmintis,
kur tu skraidei skambi, lengva, spalvinga,
kaip atlaidų skarelė parugėm.

O tėviške, nuvirtęs vartų stulpė,
nulūžęs šaukste, peili be kriaunų,
takeli, dingstantis vaikystės soduos,
kur šviečia motinos graži galva.

O tėviške, suskilus tėvo klumpe,
puodeli šilto pieno vakare,
sesers maldaknygė, elementoriaus,
į dilgėles nukritęs obuoly.

O tėviške, sudžiūvus duonos riekė,
ligonio kosuly nakties tamsoj,
nutrūkęs panti, šiltas karvės snuki,
komunija, prilipus gomury.

O tėviške, aprūkęs lempos stiklė,
praplyšus kojine, rugių šlitie,
kuodeli pakulų, sulos puodyne,
dūmeli, vinguriuojantis dangun.

O tėviške, kukuojantis beržyne!
Po tavo giliašakne širdimi
lyg po užkeiktu akmeniu palindo
vaikystė mano — tas baikštus žaltys.

O tėviške, drugeli mano margas!
Po tavo sutrūnijusiu slenkščiu
lig šiol dar guli stebuklingi žodžiai,
kurių, tur būt, jau niekam nebereiks.

Taip poetas gali rašyti, mylėdamas savo kraštą, o jo vaikystė veda į prieškarinę Lietuvą, priartina ją prie šiandieninės. Bet, iš kitos pusės, taip rašyti yra leista poetui, pasiekusiam tokią padėtį, kokią turi Marcinkevičius.

Vadinasi, poetas turi nueiti tam

tikrą kelią, įsitvirtinti tam tikroje pozicijoje, gauti tam tikrą pritarimą, kad galėtų pasakyti daugiau, negu leidžiama paprastam eiliniam. Vertas tas kelias, tie kompromisai, tas sakymas netiesos, ar vertas to, kad būtų galima pasakyti didesnę dalį tiesos? Faktas, kad šitoks eilėraštis, ar kitas eilėraštis išliks. Bet greta to išliks ir Marcinkevičiaus eilėraščiai, skirti Leninui. Išliks ir dramų, kurios iš esmės turi keletą prasmę, jos įdomios ne vien literatūriniu lukštu, ne tik keliamomis problemomis, bet ir tom dvejonių, ta sąžinės byla, kuri ten išreikšta.

Beje, simptomingas yra Marcinkevičiaus eilėraštis „Mediniai tiltai“, kur jisai lyg ir apibrėžia savo misiją:

Užsiverčia amžiaus vartai,
Ką spėjom, viską padarėm,
Nesvarstėm: verta ar neverta,
„Reikia“ tarėm . . .

Ir syki, ledoneši lydint,
Krantų horizontui nugrimzdus,
Istorija mums atsilygins,
Jinai su savim pasiims mus.

Tur būt, iš tikrųjų istorija atsilygins tiems, kurie padarė viską, ką galėjo . . .

Bet grįžkim prie kankinančios pagrindinės problemos. Yra dar trečias, prisitaikymo kelias, būdingas daugiau jaunajai kartai, kurią plačiau minėjau. Tai pastanga — maksimaliai siekti įmanomo tikrumo. Jeigu tai, ką parašei, praeina — gerai, nepraeina — nereikia. Bet ir šis kelias

neįmanomas be kompromisų, tegul ir mažesnių. Rinkinys išeina be dvidešimties, kartais ir be penkiasdešimties eilėraščių; neišspausdinta apysaka, bet išleisti apsakymai. Tai lėtas ir neproduktyvus kelias, visą laiką paliekantis žmogui situacijos netikrumo jausmą, kaltės kompleksą, šešėlį, pavojų atsidurti juoduose sąrašuose.

Šis menininko dvigubas žaidimas galingos totalitarinės sistemos viduriuose turi, kaip lazda, du galus. Sakoma, kad plunksna yra jautrus instrumentas, ir, jei tu imsi groti falšyvas gaidas, jau nebesusigrąžinsi jos aštrumo, jos švaraus ir gyno garso.

Iš šalies žiūrint ir kalbant apie Meną ir Literatūrą iš didžiosios raidės, visi šitie prisitaikymai, kompromisai atrodytų gana nesimpatiskai. Bet kuo menininkas didesnio talento, tuo jisai mato plačiau ir supranta giliau, ir tuo šitas kelias jam suteikia didesnę kančią. Tai nėra lengva. Iš vienos pusės, jis ryžtasi tai kančiai, kad išreikštų save, nors dalinai. Iš kitos pusės — šita sunki pastanga, kaip matėme, turi ir tautinę misiją. Iš vienos pusės veikia priespaudos jėga, iš kitos pusės natūrali lietuvių pasipriešinimo jėga, kuri nori išlikti bet kokia kaina. Bet kokia. Tai gan baisus žodis, bet taip yra.

Vargu ar pavieniui kuriantis žmogus būtų galėjęs padaryti tai, ką jis padarė, net ir su dideliais kompromisais, jeigu ištisas skruz-

dėlynas nematomų, sąžiningų žmonių nebūtų nešę savo paramą, pritarimą, kaip šapą po šapo į tą bendrą kultūros skruzdėlyną. Tai nematoma daugybė žmonių, dirbančių kultūrinį darbą. Jie ne didvyriai, jie jais ir nenorėjo būti, jie pilni baimės; bet kas išdrįs mesti akmenį į žmogų, gyvenantį teroro šalyje, patologiškos baimės atmosferoj? Ir per didžiules pastangas pasirodė kūriniai, kuriais galima buvo džiaugtis. Ir tais kūriniais mokėjo ir moka džiaugtis lietuviai, kaip gal nebemoka džiaugtis Vakaruose, nes dvasinių, tautinių, moralinių vertybių branginimas yra ypatingai didelis mūsų žemėje, nes tik jos palaiko viltį ir suteikia prasmę.

Jeigu kūryba nebūtų tiek susiejusi su širdies ir sąžinės balsu, jeigu kūryba nebūtų dvasinis veiksmas, išreikštas metafora, kaip yra apibūdinęs Juozas Grušas, jeigu galima būtų šitą dvasinį veiksma labiau kontroliuoti, jo pačiam nedeformuojant, ir nukreipti jį norima linkme, problema būtų žymiai lengviau išsprendžiama. Mes galėtume sakyti: "Neškit, broliai, savo kryžių, jūsų nuodėmės jums bus atleistos, o jūsų pastangos bus įvertintos, kad ir po mirties". Kaip sako Marcinkevičius: "Gal istorija pasiims su savim". Bet kūrybos paslaptis yra neišaiškinama. Vienas gali kurti spaudžiamas, gali susirasti savo nepavojingą temą, kuri jį gal laimingai išves per suvaržyto gyvenimo

brūzgynus. Kitas užklius už pirmo pasitaikiusio aštresnio akmens.

Man vis atrodo, kad lietuvių literatūrą, — iš tikrųjų daug pasiekusią pastaraisiais dešimtmečiais, žymiai daugiau, net negu kitų mažų ar pavergtų tautų, gyvenančių Tarybų Sąjungos ribose, — literatūrą gelbėjo tai, kad lietuviai yra iš prigimties lyriškai. Gelbėjo ir tebegelbsti. Net ir proza yra daugiausia lyrinė, o lyrika yra daugiau ar mažiau širdies balsas, išreikštas metaforų kalba ir ją suprasti kiekvienam valia, kaip jisai pajėgia.

V

Kūryba išveda menininką iš gyvenimo beprasmybės, kūryba suteikia jam didelį kompensacijos jausmą, kūryba turi tautinę misiją, bet kūryba išduoda ir visus sąžinės vingius. Kūryba yra ir klatinga ir kerštinga. Galima daryti skaudžią ir nepilnai tikrą prielaidą: kaip tie patys poetai, rašytojai būtų rašę laisvėje? Ką būtų galėję sukurti Marcinkevičius, Mieželaitis? Kaip staigiai, gal būt, būtų prasiskleidusi Juozo Glinskio asmenybė! Kokius platesnius horizontus būtų įgavusi didelės ir gabios lyrikės Vaičiūnaitės poezija? Bet tai yra tik prielaidos. Ir dar vienas dalykas. Totalinė sistema yra taip aklinaai užtverusi duris tiesai, informacijai, kad dalis rašytojų, tegul ir grumiasi su savo kūrybos problemomis, balansuodami ant galimybės

bių ribos, jų ausų nebepasiekia tiesos balsas, kenčiančiųjų skundas. Kartais prasiveria durys į istoriją, greičiau į 18-tą, 19-tą amžių. Gimsta viena drama, gimsta antra drama, gimsta poemos apie Strazdą, apie Barborą Radvilaitę. Tos durys po to stambiai užsidaro, nes pasirodo, kad istorija gali sukelti visai neleistinų, visai nepageidautinų asociacijų, ir, galima prabilti į savo tautą ir pasakyti daugiau, negu reikia.

Ar daug rašytojai žino, kiek politinių kalinių sėdi lageriuose, kalėjimuose, kiek tūkstančių yra persekiojamų už tikėjimą, kiek sėdi saugumo požemiuose? Dauguma ir žinoti nenori, kaip krauju kvepia oras. Bet gal geriau ir nežinoti, nes žinojimas slegia sąžinę, keičia ir užaštrina pasaulio briaunas. Ir už tai vargu ar galima smerkti. Nes ką iš tikrųjų žino demokratinė, laisvojo pasaulio visuomenė apie pavergtųjų tautų likimą, apie kankinamus kalėjimuose ar psichiatrinėse? Net ir visam pasauliui pasakytą tiesos žodį, tokį, kokį pasakė Solženicinas, išgirdę, ar sugeba atsilipti į jį? Kaip mes galime kaltinti tuos, kurie yra priespaudoje ir baimėje, kada net ir laisvi žmonės nebeturi moralinio impulso reaguoti į kitų, čia pat, netoli esančiųjų kančią?

Menininkas yra triguboje priklausomybėje, gyvendamas Lietuvoj. Jis priklauso nuo aukščiau-

sio sluoksnio, nuo Maskvos, kuri diktuoja sąlygas visam kultūriniam gyvenimui, priklauso nuo savo valdžios gerų norų, arba rimbo; priklauso ir nuo savęs, nes jis yra jau užaugęs toj santvarkoj, jis yra išmokęs prisitaikyti ir kartais jau praradęs atsparumo ir tikrumo ribą. Ir net tokia kūryba, kokia yra šiandien, net tokia lyrika, kokia užfiksuota šiandien, vis dėlto yra savotiškas pasipriešinimas tautos sunaikinimui, rusifikacijai, ir todėl ji verta pagarbos. Tik nuostoliai yra dideli. Kiekvienos asmenybės deformacija, kiekvienos svetima ranka užčiauptos lūpos, ištaisyti kūriniai, kurie praranda savo tikrąjį aromatą, kada jie išvysta dienos šviesą.

Kas šiandien susumuos, kiek neteko lietuvių literatūra — talentų, spalvų, širdies ir kraujo tvinksnų! Buvo padaryta dalykų, kurių, sakytum, neverta buvo daryti, gal nereikėjo daryti. Gal būtų geriau, jeigu Mykolaitis nebūtų išleidęs rinkinio "Sveikinu žemę"; gal būtų geriau, jeigu Sruoga nebūtų kalbėjęs tarybinių rašytojų suvažiavime; kad Miškinis daugiau nebūtų rašęs. Gal daug kas būtų geriau. Bet kas būtų po to jiems patiems? Ar mums valia tai spręsti? Geriau pagerbti ir įvertinti tas pastangas žmonių, kurie iš paskutiniųjų stengiasi išreikšti savo kūrybos žodį, plačiau atidaryti širdis ir ausis ir išmokti skaityti, suprasti ir įvertinti tą kančią ir dejonę,

MARKSISTINIS ŽMOGAUS SAMPROTIS IR ŽMONIŠKUMO SIEKIS

JULIUS VIDZGIRIS

1.

Rusų mąstytojas N. Berdiajevas savo studijoje „Žmogiškoji asmenybė ir marksizmas“ įspėja, kad marksizmo ir humanizmo santykis yra sudėtingesnis, negu paprastai manoma. Jeigu jis drauge tvirtina, kad labai lengva įrodyti marksizmo priešybę asmenybiniam pradui, tai todėl, kad jis savaip supranta žmogų ir pagal tai kritiškai vertina marksizmą. Tačiau tokia išorinė marksizmo kritika ne tik nejaudina pačių marksistų, bet dažnai neįtikina nė tų, kurie pirmiausia norėtų susipažinti su paties marksizmo pažiūromis.

iš kurių gimsta šita literatūra.

Šita problema, kaip įmanoma ir kiek įmanoma kurti šito socialinio realizmo rėmuose, galima sakyti, yra neišsprendžiama. Tai yra asmeninio apsisprendimo reikalas. O antras dalykas: priklauso, kokioj tu atsidūrei situacijoj, kokią valandą tu išėjai į areną, ką tu pasakei tuo metu savo kūryboje, o gal ir ne kūryboje. Reikia laikytis žaidimo taisyklių ir neužsimiršti ne tik tada, kada tu rašai, bet ir tada,

Marksizmą, kaip ir kitus mokymus, galima ir reikia kritikuoti. Toji kritika gali būti ir išorinė, ir išvidinė, bet kiekvienu atveju visuomet turėtų remtis geru paties kritikuojamojo dalyko pažinimu, kitaip kritika neatsiekia užsibrėžtojo tikslo.

Čia mums rūpi ne tiek kritiškai, kiek dalykiškai išdėstyti marksistinį žmogaus ir žmoniškumo samprotį. Nemanome, kad tai lengvas užsimojimas. Nūdienis marksizmas — labai sudėtinga šiuolaikinio gyvenimo minties ir veiklos apraiška. Ji, anot R. Areno, daugiareikšmė ir neišsemiamą. Šiandien esama tiek daug skirtingų marksizmo atspalvių,

kada tu bendrauji su žmonėmis.

Taigi, pagerbdami tas pastangas ir savąją literatūrą, vis dėlto turime iškelti sau dar vieną klausimą: bet kas gi tada paliudys tą pagrindinę savo laiko tiesą, apie kurią kalba Solženicinas? Ar laviruodamas tarp kūjo ir priekalo gali atsirasti toks rašytojas, toks menininkas, kaip rusų tautai atsirado Solženicinas? Kas pasakys tiesą apie šitą laiką, kurį dabar kenčia ir pergyvena Lietuva? Klausimas lieka atviras.

kad nelengva juose susigaudyti. Ir nors visi remiasi tuo pačiu Marksu, bet jį taip įvairiai ir skirtingai, net priešingai, aiškina, jog galima tikrai pamanyti, kad yra buvęs ne vienas, bet daugybė Marksų.

Besigilinant į marksizmą visų pirma tad svarbu susipažinti su jo pagrindiniu šaltiniu, t. y. paties Markso raštais. Marksas yra vienas didžiųjų žmonijos protų. Jo gausūs raštai nėra lengvai perkandamas riešutas, nežiūrint daugybės mėginimų juos supopuliarinti. Kita vertus, nūdienis marksizmas yra daugiau, negu tik Markso raštų sklaidymas, sunūdieninimas ir kartojimas to, kas juose kartą jau pareikšta. Tai — gyvas ir įtakingas mūsų dienų minties ir veiklos sąjūdis, kūrybiškai toliau besivystęs, vienaip smarkiai išsivysčiusiuose pramoniniuose kraštuose, kitaip tokio pramoninio išsivystymo laipsnio dar nepasiekusiuose, ar jie būtų iš esmės tvarkomi kapitalistinio ar socialistinio ūkio pagrindais. Atskirai paėmus visas tas šalis, kurios nūdien save vadina socialistinėmis, marksizmas taip pat nesudaro vieningos srovės, bet reiškiasi gana skirtingais pavidalais. Pakanka čia tik paminėti sovietinį, jugoslavišką, kinietišką ar kubietišką marksizmą, kurių tarpusavio skirtumai krinta kiekvienam į akis. Iš viso kyla klausimas, ar tokios daugybės įvairių marksizmo atmainų akivaizdoje įmanomas koks nors vientisas

marksistinio žmogaus vaizdas. Mes to nedrįstume teigti.

Nesigilindami į marksizmo vidaus skirtumus, pirmoje eilėje stengsimės išlukštenti paties Markso pažiūras. Marksas lietuviams, išskyrus nežymias išimtis, vis dar tebėra didysis nepažįstamas. Dar blogiau. Kaip tik mūsų laikais tiek daug skriaudų, dangaus keršto šaukiančių nusikaltimų padaryta Lietuvos žmonėms marksizmo vardu, marksizmas taip dažnai naudojamas niekšybėms pridengti ir pateisinti kaip bjauriausios rūšies ideologinė skraistė, kad savaime suprantamas iš to kylantis psichologinis pasibiaurėjimas, tačiau jį reikia nugalėti ir išmokti skirti marksizmo esmę nuo ją iškreipiančių ar ją piktnaudžiaujančių apraiškų. Panašiai kaip daugelio krikščionių poelgiai dažnai neturi nieko bendro su krikščionybe ir jai prieštarauja, taip panašiai ir marksizmo negalima suplakti su marksistų veiksmais. Marksizmo vardu vedama nežmoniška politika savaime neįrodo, kad marksizmas savo esme nežmoniškas, nors neabejotinai teikia papildomą akstiną giliau pasidomėti, kokią vietą iš tikrųjų marksizme užima žmogaus ir žmogiškumo problema.

2.

Pats Marksas tuo klausimu, kaip žinoma, savo pažiūrų sistemingai neišdėstė. Tenka pridurti dar ir tai, kad nūdienio marksiz-

mo atstovai humanizmo klausimu nėra vienos nuomonės. Kai vieni (Garaudy, Fromm, Schaff, jugoslavų marksistai) pastaruoju metu smarkiai pabrėžė jo reikšmę, kiti (Althusser, Luporini) nesivaržo kalbtėi apie marksistinį anti-humanizmą. Marksizmas labai ilgai buvo laikomas grynai ekonominiu ar bent tik sociologiniu mokymu. Kaip tik todėl kartais net stebimasi, kai pirmon vieton iškeliamas Markso humanistinis bruožas. Lenkų marksistas A. Schaff mano, kad marksistai tikrai buvo pamiršę savo humanistinį pagrindą ir net laikė jį svetimu dalyku revoliucinei kovai dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių. Žmogiškumo atgimimą marksizme tas pats autorius aiškina sustiprėjusiomis jo pozicijomis pasaulyje. Kol marksistinis socializmas jautėsi silpnas, priverstas visas jėgas skirti kovai, žmogaus problema buvusi apleista. Pasiekus pergalę, kyla reikallas nebe tiek kovoti su senąja sistema, kiek sukurti naują gyvenimo būdą, ištaisyti savo pačių padarytas klaidas. Tokiu būdu marksizmo dėmesys labiau susitelkęs į žmogų.

Humanizmo reikšmę Markso mąstyme ypač pabrėžė jugoslavų marksistai, grįsdami juo savo sukilimą prieš stalinizmą. Išsivysčiusi kova už “žmogiško veido socializmą” tuo tarpu neatrodo nei lengva nei sėkminga. Pakanka tik prisiminti 1968 metų Čekoslovakijos įvykius, kurie

aiškiai įspėjo, kad marksizmo ir humanizmo santykis tebėra dvi-prasmiškas ir prieštaringas, kad dar per anksti tarp šių dviejų sąvokų dėti lygybės ženklą, kaip to norėtų daugiau revizionistiskai nusiteikę šiuolaikiniai marksistai.

Kas liečia sovietinius autorius, kurie tik pastaruoju metu labai nedrąsiai pradėjo svarstyti humanizmo klausimą, tebekartojamos senos nuvalkiotos klišės. Būdingas tąja prasme V. Afanasjevo teiginys, kad “tikras žmogaus išlaisvinimas eina per revoliucinį privatinės nuosavybės ir išnaudojimo panaikinimą, kuriant naują socialistinę ir komunistinę visuomenę”.

Kiti mėgina gudrauti. Pavyzdžiui, I. Zaksas, polemizuodamas su krikščioniškuoju humanizmu, taip teigia: “Visi marksistiniai autoriai pripažįsta, kad pagrindinė *humanizmo problema* (m. pabr.) yra žmogaus vertės, orumo problema, žmogaus asmenybės gerbimas, jo laisvių, teisių, visapusiško vystymosi gynimas, kova su religija, rasine, nacionaline nelygybe, vienų tautų neapykantą kitų tautų žmonėms”. Visai teisingai: tai — humanizmo problema. Bet klausimas lieka: ar tokia iš tikrųjų ir paties marksizmo problema? To nedrįsta tvirtinti nė I. Zaksas. Sekdamas kitą sovietinio marksizmo autoritetą, jis čia pat prieš “abstraktųjį humanizmą” iškelia “marksistinį humanizmą”, o jo reikšmę taip su-

siaurina, kad iš minėtosios “humanizmo problemos” belieka tik “revoliucinė veiksminga kova už tai, kad būtų panaikintos daugumą žmonijos išnaudojimui ir dvasiniam pavergimui pasmerkiančios socialinės sąlygos”. I. Zaksas vis dėlto pripažįsta, kad “ir marksistinių autorių nuomonės skiriasi dėl humanizmo esmės supratimo”.

3.

Kaip nėra vieno marksistinio požiūrio į humanizmą, taip lygiai žinovų nuomonės skiriasi ir paties Markso raštų klausimu. Nereikia pamiršti, kad tie jo raštai apima virš keturiasdešimties kūrybinio gyvenimo metų laikotarpį. Nebuvo kada juos peržiūrėti ir pataisyti. Svarbiausias Markso veikalas liko neužbaigtas. Vargingos gyvenimo sąlygos minties galiūno nepalaužė, bet ir neleido jam labiau atsidėti kūrybiniam darbui, todėl jo raštuose daug skubotumo, pasikartojimų, neaiškumų, neišplėtotų užuominų, sunkiai suprantamų juodraštinų apmatų. Aišku, kad Markso pažiūros ne iš karto išsiskleidė, bet palaipsniui vystėsi ir keitėsi, todėl žinovai vis dar tebesiginčija: ar jo raštus reikia laikyti vientisa minčių visuma, ar — priešingai — daugiau ar mažiau gilaus lūžio išdava? Tas klausimas ypač svarbus, gvildenant žmogaus ir žmoniškumo samprotį. Ar tatau Marksui iš viso rūpėjo? Labai dažnai reiškiama

nuomonė, kad jam labiausiai terūpėjo ūkinio ir visuomeninio gyvenimo dėsniai. Tam juk skirtas jo svarbiausias veikalas “Kapitalas”, kuriame, regis, nebekeliami tie patys klausimai, net nevartojamos tos pačios sąvokos, kurias sutinkame jo ankstesniuose, ypač jaunystės, raštuose. Kai kurie Markso jaunystės raštai viešumą pasiekė, tik praslinkus pusei amžiaus nuo jo mirties. Tik pasirodžius “Ekonominiams - filosofiniams rankraščiams”, kuriuose ypatingai sprendžiamas žmogaus ir žmoniškumo klausimas, pradėta galvoti, jog jis ir esąs pats svarbiausias visoje Markso kūryboje. Tokia pažiūra labai išpopuliarėjo Vakaruose tuoju po antrojo pasaulinio karo, o pastaruoju metu kai kuriuose antistalininės opozicijos sluoksniuose. Tačiau kaip tik dabar ji susilaukia gana aštraus prieštaraavimo šiuolaikinio struktūralizmo sluoksniuose, kurie ryžtingai skelbia marksistinį “antihumanizmą”. Daug kas būtų linkęs skirti Markso jaunystės raštus, parašytus iki 1845, nuo vėlesniųjų, jau subrendusiame amžiuje parašytųjų. Tie, kurie čia ižiūri lemiamą lūžį, didžiausią dėmesį sutelkia į vieno laikotarpio raštus ir juose ieško savo teiginių patvirtinimo. Vieni įnikę į Markso jaunystės raštus, nekelia jokių abejonių, kad pagrindinis Markso rūpestis buvo žmogaus problema. Kiti, priešingai, nuo tų raštų atsiriboja ir juose mato idealistinės

filosofijos likučius, kurių Marksas vėliau galutinai atsikratęs, atsidėdamas ūkio ir visuomenės problemų sklaidai. Nesiimame čia spręsti, kurie teisesni. Regis, L. Althusser neklysta, kai jis tvirtina, kad “tikrai kritiškas Markso jaunystės veikalų skaitymas ir įsigilinimas į “Kapitalą”, gali mums nušviesti Markso problematikai svetimo teorinio humanizmo ir istoricizmo prasmę ir pavojus”. Antra vertus, teismus atrodo ir Althusserio kritikas R. Garaudy, kuris, išeidamas iš “Kapitalo” vedamųjų minčių, daro išvadą, kad tas pats humanistinis rūpestis lydi Marksą nuo jaunystės iki brandžiausiojo amžiaus raštų. Įdomu pažymėti, kad tokios aiškinimo galimybės iš tikrųjų neužginčija nė Althusser, kuris įsakmiai nurodo, kad pasirėmus 1844 m. rankraščių antropologinėmis mintimis esą labai lengva (jo žodžiais, “vaikų žaidimas”) iškelti “Kapitalo” etinį pobūdį. Tačiau, jo nuomone, lygiai galima Marksą aiškinti ir nehumanistinio istoricizmo šviesoje.

R. Garaudy savo ruožtu mano, kad esminis klausimas “Kapitale” nebėra santykiai tarp žmogaus kūrybinio veiksmo apskritai ir jo gaminių, kaip minėtuose rankraščiuose, nei santykiai tarp gamybos apskritai ir pasidalinimo darbu istorijos eigoje, bet santykiai tarp žmogaus konkretaus darbo ir apibrėžtų istorinių sąlygų, kurios veikia kapitalistiniame gamybos būde. Pa-

grindinė Markso humanistinio mąstymo kryptis pasilikusi ir vėliau nemažiau svarbi, ji dargi sutvirtėjusi, nes dialektinis požiūris ją dar labiau priartina prie konkrečios tikrovės. Per visą “Kapitalą”, anot R. Garaudy, nuo pradžios iki galo Marksas nesiliauja įrodinėjęs, kad kapitalas nėra daiktas, bet visuomeninis gamybos santykis ir smerkia grubią ekonomistų pažiūrą, suasmeninančią daiktus ir sudaiktinančią gamybos santykius. Tokiu būdu turtas merkantilistams — auksas, fiziokratams — žemė, Smithui ir Ričardo — abstraktus darbas, bet Marksui — žmogaus savybė.

Pasklaidžius “Kapitalo” puslapius, sunku nepritarti Garaudy, kad ir šitame savo brandžiausiame veikale Marksas visiškai nesiliovė toliau gvildinti savo jaunystės raštuose ryškiai iškeltą žmogiškojo svetimbūvio problemą, dargi ją pagilino ir patikslino, susiedamas su kapitalistinio ūkio ir visuomenės dėsningumu.

4.

Svetimbūvio sąvokai, kaip teisingai pastebi A. Maceina, tenka svarbus vaidmuo tiek marksistiniame mokyme, tiek marksizmo sąjūdyje. Marksas tą sąvoką perėmė iš Hegelio ir Feuerbacho, tačiau ją ir savaip išplėtojo. Hegelis regėjo giliausią tikrovės pagrindą idėjoje. Idėja apsprendžianti visą raidos vyksmą įvairiuose tikrovės laukuose. Suišo-

rėdama ji virstanti gamta. Perėjusi gamtinį suišorėjimą, ji vėl save atrandanti dvasios pasaulyje.

Feuerbachas šitą hegelinę tvarką tiesiog apvertė aukštyn kojom. Jam tikrovės esmę sudaro ne idėja ar dvasia, bet idėjų ir dvasios kūrėjas — įsikūnijęs žmogus. Tą mintį Feuerbachas pirmiausia pritaikė tikybai. Dievybės sąvoka žmogus išreiškias savo paties esmę. Ją išgyvendamas kaip savo svetimybę, jai lenkiasi. Feuerbachas čia įžiūri paties žmogaus susimenkinimą, kuriam galima ir reikia padaryti galą. Tik sunaikinus tokią religinę iliuziją, žmogus atgausiąs savo suišorintąją, svetimybę paverstąją, esmę. Marksas žygiavo Feuerbacho nurodytuoju keliu dar toliau. Pirmine tikrove jis laiko taip pat gamtą ir tos gamtos dalį — žmogų. „Kapitalo“ antrosios laidos pratarinėje (1873 m.) Marksas rašė: „Mano dialektinis metodas nuo hegelinio ne tik iš pagrindų skiriasi, bet yra tiesiog jo priešybė. Hegeliui mąstymas, kurį jis, pavadinęs idėja, paverčia net savarankišku veiksmu, yra demiurgas tikrovės, kuri tėra tik jo apraiška. Pas mane atvirkščiai: idealybė — niekas kita, kaip žmogaus galvon perkelta ir persodinta materialybė“.

Feuerbacho pradėtąjį žmogaus vadavimą iš svetimbūvio Marksas išplėtė iš tikybos į visas žmogiškojo gyvenimo sritis, kur tik žmogus susvetimėja, tampa nesavas, nyksta kaip žmogus. Reikia

pastebėti, kad Marksas ir svetimbūvį savaip supranta. Hegeliui toji sąvoka nereiškia nieko peiktino. Tai tik dialektikos momentas, žingsnis į tolesnę pilnatvę priešybių sąveikoje. Svetimbūvis atsiranda, kai pasidalina savyje veiksnys ir daiktas. Tas pasidalinimas liečia visus supoliarintuosios tikrovės pradus (dvasią - medžiagą, būtinybę - atsitiktinybę, begalybę - baigtinybę), kuriuos hegelinė filosofija mėgino sutaikinti. Tokį sutaikymą atlieka absoliutinė sąmonė, kurioje drauge išnyksta ir svetimbūvis. Tokiu būdu svetimbūvis Hegeliui reiskia būtiną pereinamąjį raidos tarpsnį, kuriame pilnatvė įsigyja reikalingų savybių.

Šitą hegemoninę svetimbūvio sąvoką Marksas susiaurino, ją apibrėždamas būseną, kurioje žmogus save praranda. Tai — būseną, iš kurios žmogų reikia išgelbėti, nes jos žalojančiam poveikiui turi būti padarytas galas. Todėl svetimbūvio sąvoka drauge iškelia dorinį uždavinį, verčia žmogų įsipareigoti ir kovoti.

Feuerbacho mintį, kad žmogus dievybės sąvokoje save suišorina ir nusižmogina, Marksas išplėtė ir paverė tiesiog visuomeninės kritikos pagrindu. Kritikuodamas Hėgelio teisės filosofiją, Marksas teigia, kad visuomenė susikuria tikyba, t. y. išvirkščią pasaulio sąmonę, todėl, kad ji pati — išvirkščias pasaulis, susvetimėjusi, ligota visuomenė. Už tai jis ir sako: „Žmogus kuria tikybą, ti-

kybą nekuria žmogaus. Ir būtent tikyba yra savimonė ir savijūtis tokio žmogaus, kuris arba savęs dar neatrado arba jau vėl save prarado. Bet *žmogus* — tai jokia abstrakti, už pasaulio susigūžusi būtybė. *Žmogus* — tai *žmogaus pasaulis*, valstybė, visuomenė. Šita valstybė, šita visuomenė gamina tikyba, *išvirkščių pasaulio sąmonę*, nes jos yra *išvirkščias pasaulis*” (pabr. paties Markso). Iš čia Markso išvada: “Tikyba — tai prispaustos kūrinijos atodūsis, beširdžio pasaulio širdis, kaip bedvasės padėties dvasia . . . liaudies opiumas”.

Religinio svetimbūvio kritika kaip išeities taškas Markso mąstyme yra tuo reikšminga, kad ji žmogų paverčia šito mąstymo vidurtaškiu. “Religijos kritika — rašo Marksas — nuvilia žmogų, kad jis mąstytytų, veiktų, dorotų savo tikrovę kaip nuviltas, protan atėjęs žmogus, kad jis apie save patį ir savo tikrąją saulę suktųsi. Tikyba — tik įsivaizduojamoji saulė, kuri tolei apie žmogų sukasi, kolei jis pats apie save nesisuka”. Tik anapusei tiesai išnykus, žmogus praregi savo istorinę užduotį surasti tiesą šiapusėje. Tokiu būdu dangaus kritika virsta žemės kritika, tikybos kritika — teisės kritika, teologijos kritika — politikos kritika. Tokios radikalios kritikos reikalą Marksas taip aiškina: “Būti radikaliu reiškia čiupti dalyką už šaknies. Šaknis žmogui yra betgi pats žmogus”. “Tikybos kritika pasibaigia

mokymu, kad *žmogus žmogui būtų aukščiausioji būtybė*, (pabr. Markso) taigi kategoriniu imperatyvu apversti visas sąlygas, kuriomis žmogus yra pažeminta, pavergta, apleista ir paniekinta būtybė”.

“Kaip filosofija suranda proletariate savo medžiaginį, taip proletariatas filosofijoje savo dvasinį ginklą”. “Išsivadavimo galva — filosofija, širdis — *proletariatas*” (pabr. Markso).

Svetimbūvio kritika Markso jaunystės raštuose yra neatskiriama nuo žmoniškumo siekio. Straipsnyje “Žydų klausimu” jis rašė: “Kur politinė valstybė pasiekė savo tikrą išsivystymą, žmogus veda ne tik mintyse, sąmonėje, bet *tikrovėje, gyvenime* dvigubą, dangišką ir žemišką gyvenimą, gyvenimą *politinėje bendruomenėje*, kurioje jis galioja kaip *bendruomeninė būtybė*, ir gyvenimą *buržuazinėje visuomenėje*, kurioje jis veikia kaip *privatus žmogus* (visi pabr. Markso), kitus žmones laiko priemonėmis ir patį save nuvertina priemone ir tampa svetimų jėgų žaidimo kamuoliu”. “. . . žmogus toks, koks jis yra, žmogus, kaip jį visa mūsų visuomenės organizacija sugadino, save praradęs, suišorintas, valdomas nežmoniškų santykių ir gaivalų, žodžiu, žmogus, kuris dar nėra tikra rūšies būtybė”.

5.

Nuo pat pradžios įsipareigojęs griežtai visokios esamos tvarkos

kritikai, nepaisant galimų jos padarinių ar susidūrimų, Marksas neperskyrė senojo ir naujo žmogaus, senojo ir naujojo pasaulio, bet regėjo jų savitarpio sąveikos ryšį, dialektiką, būtent, galimybę senojo pasaulio kritikoje atrasti naują pasaulį. “Mes neatsistojame prieš pasaulį su nauju principu: štai tiesa, klaupkis! Mes išvystome pasauliui iš jo pradų naujus pradus”.

Šiuodu pagrindiniai Markso mąstymo bruožai — humanizmas ir dialektika — it nenutrūkstanti gija tęsiasi per visus jo raštus nuo pradžios iki galo. Todėl atrodo teisingas R. Garaudy, laikydamas Marksą tikru trejopos revoliucijos žyme paženklintos XIX-jo amžiaus Europos laiko dvasios vaiku. Didžioji prancūzų revoliucija parodė, kad sąmoninga ir ryžtinga žmonių veikla gali griežtai pertvarkyti esamus visuomeninius santykius, tačiau, išsivadavę iš luominės santvarkos ir atsikratę asmeninės priklausomybės žemvaldžiams, žmonės drauge pakliuvo į nuasmeninancią pinigų ir kapitalo vergiją. Anglų pramoninė revoliucija atvėrė neribotas žmogiškosios technikos galimybes gamtai užvaldyti, bet drauge pavertė patį žmogų mašinos vergu. Pagaliau vokiečių filosofinė revoliucija iškėlė prometėjišką žmogaus didybę, bet drauge virto filistinišku esamos tikrovės pateisinimu ar priebėgos ieškojimu iliuzijų pasaulyje. Kritiškai skrosdamas istorinę tikrovę

humanisto ar dialektiko žvilgsniu. Marksas pastebėjo, kad toje pačioje tikrovėje slypi ne tik naujojo žmoniškumo daigai, bet ir kliūtys jiems išsiskleisti.

6.

Šia prasme originalios Markso mintys išreikštos jau 1844 m. rankraščiuose. Svetimbūvio jis nelaiko begaline absoliutinės dvasios apraiška nei feuerbachišku atsietai suvoktojo žmogaus praradimu, bet jame regi kasdieninę samdinio darbininko tragediją, kurioje gaminytis atplėšiamas nuo gamintojo, dalykas užvaldo veiksnį, daiktas žmogų. Marksas čia išryškino keturis svarbiausius žmogiškojo svetimbūvio bruožus: tai — svetimybė 1) savo gaminiui, 2) gamybos darbui, 3) savo rūšiai, t.y. žmonijai ir 4) kitam žmogui (artimui). Svetimbūvis reiškiasi ne tik mintyse, ne tik žmogaus sąmonėje, bet visoje gyvenimo praktikoje. Nuasmenėjimas liečia ne žmogų apskritai, kažkokią atsietai įsivaizduojamą žmogaus “amžiną” esmę, “už pasaulio susigūžusią būtybę”, bet konkretų žmogų — medžiaginėmis, visuomeninėmis, istorinėmis sąlygomis samdiniu paverstą darbininką.

Žmogus darbininkas — vertybių kūrėjas — privatinės nuosavybės sąlygomis virsta varguoliu vergu, baudžiauninku ar proletaru. Atskirtas nuo gamybos priemonių, jo pagamintas gaminytis ne jam priklauso, bet tam, kas pa-

sisavino gamybos priemonės, būtent — vergvaldžiui, žemvaldžiui ar kapitalistui. Parduodamas savo gaminį ir iškeisdamas savo darbo jėgą kaip prekę, nužmogintasis žmogus pasiduoda svetimiems dėsniams, bevardžiams rinkos dėsniams, kurie neatitinka žmogiškosios kūrybos dėsnių. Anot Markso, “darbininkas tampa didesnis vargšas, juo daugiau turtų pagamina, juo jo gamybos galia ir apimtis padidėja. Darbininkas tampa juo pigesne preke, juo daugiau prekių pagamina. Daiktų pasaulio *vertei didėjant*, tiesioginiu santykiu mažėja žmogiškojo pasaulio vertė. Darbas gamina ne tik prekes, jis gamina patį save ir darbininką kaip *prekę*, ir būtent tokiu santykiu, koku jis apskritai gamina prekes” (pabr. Markso).

“Juo daugiau darbininkas išdirba, juo galingesnis tampa svetimas daiktų pasaulis, kurį jis priešais save sukuria, juo vergingesnis jis pats pasidaro, juo mažiau jam pačiam priklauso jo vidaus pasaulis”. Iš to seka, kad visuomenėje, kurioje gamybos priemonės yra privati nuosavybė, darbininkas atitrūksta ne tik nuo savo darbo gaminių, bet ir nuo paties darbo. Darbe jis liaujasi buvęs žmogumi. Savininkas ne tik jam primeta gamybos tikslus, bet ir priemones, darbo būdus, nustato jo vietą gamybos grandinėje, komanduoja jo veiksmus ir darbo ritmą, padaro iš jo žmogišką mašinos priedą. Ne pats darbininkas pasirenka savo

darbo tikslus, bet virsta gamybos priemone, daiktų gamybos dalimi, priemone prekėms ir jų pridėmajai vertei gaminti. Anot Markso, “darbininko susvetimėjimas jo dalyke pagal ekonomikos dėsnius pasireiškia taip, kad juo daugiau darbininkas pagamina, juo mažiau gauna suvartoti; juo daugiau vertybių sukuria, juo bevertiškesnis ir nevertesnis pats pasidaro; juo labiau išdailintas gaminyje, juo biauresnis darbininkas; juo kultūringesnis dalykas, juo barbariškesnis darbininkas; juo galingesnis darbas, juo bejėgiškesnis darbininkas; juo dvasiškai turtingesnis darbas, juo labiau bedvasis ir gamtos pavergtas darbininkas”.

Ilgame istorijos kelyje sukurtos gamybos priemonės, visos valstybinio, kultūrinio, mokslinio ir technologinio gyvenimo priemonės yra bendras ankstesniųjų žmonijos kartų mąstymo ir darbo vaisius, visos žmonių giminės paveldėjimas. Žmogaus darbinėje veikloje įsiamžina visa ankstesnė žmonijos veikla, darbu reiškiasi visas žmonių giminės gyvenimas. Bet kai gamybos priemonės patenka privačion nuosavybėn, visas tas žmonijos praeities kartų paveldėjimas, visa žmonių giminės būtis atitenka nedaugeliui individų, kurie vieni naudojami žmogiškojo genijaus Tūkstantmečiais sukaupu turtu. Todėl tad privatinę nuosavybę Marksas laiko aršiausia svetimbū-

vio rūšim. Kapitale susvetimėjusi žmonijos galybė iškyla virš žmogaus, jį prislegia kaip svetima ir nežmoniška galybė.

Ir taip atskirtas nuo gaminio nuo darbo, svetimas rūšies gyvenimui ir kitam žmogui, žmogus mažėja, bet už tat auga turtas auga susvetimintas žmogaus gyvenimas, auga svetimbūvio sandaupos — kapitalas. “Gyvuliškumas tampa žmoniškumu ir žmoniškumas — gyvuliškumu”, kaip sako Marksas.

Šitaip privatinė nuosavybė atsisleidžia kaip suišorintas darbas, suišorintas žmogus, susvetimintas darbas, susvetimintas gyvenimas, susvetimintas žmogus.

“Betarpiška išvada iš to, kad žmogus susvetimintas savo darbui, savo gyvenimo veiklai, save rūšies gyvenimui, tai *žmogaus susvetimėjimas žmogui*. Kai žmogus pats prieš save atsistoja, tai prieš jį stovi *kitas žmogus*” (pabr. Markso).

7.

Svetimbūvio sąvoką Marksas toliau ryškino ir labiau sukonkretino vėlesniuose raštuose, gvildendamas kapitalistinės visuomenės dėsnius.

Kritikuodamas Feuerbachą Marksas atmetė visą ligtolinę filosofiją, kuri tik skirtingai aiškino pasaulį, užuot jį keitusi. Jis reikalavo keisti ne tik žmonių mąstymą, bet visų pirma vi-

sas medžiagines svetimbūvio sąlygas. Ta prasme jis ragino kovoti už privatinės nuosavybės panaikinimą, veikliai dalyvauti klasių kovoje. Toks tad buvo Markso materialistinis posūkis, kuriame jis anksti atsiribojo nuo vokiečių idealistinės filosofijos ištakų.

Bet Markso materializmas nėra paprastas materializmas. Jis nelaiko žmogaus medžiaginės gamtos gabalu, bet regi jo esmę darbe. Pasigelmžusi jo darbo vaisius, miesčioniškoji visuomenė atvėrė prarają tarp žmogaus esmės ir būvio. Tik komunizmas, nauja bendruomeniniai pagrindais tvarkoma gamybos priemonių nuosavybė, padarysianti galą tragiškam žmogaus suskilimui. Nagrinėdamas privatinės nuosavybės ir komunizmo santykį, Marksas rašė: “Komunizmas kaip *teigiamas privatinės nuosavybės, kaip žmogiškojo svetimbūvio panaikinimas* ir todėl kaip tikroviškas *žmogiškosios esmės pasisavinimas* žmogui ir žmogui, todėl kaip pilnutinis, sąmoningas ir visame ligšiolinio išsivystymo turtingume tapęs žmogaus sugrįžimas sau kaip *visuomeninio*, t. y. žmogiško žmogaus, šitas komunizmas yra kaip įgyvendintas gamtiškumas - žmoniškumas, kaip įgyvendintas žmoniškumas - gamtiškumas, jis yra tikras panaikinimas nesantaikos tarp žmogaus ir gamtos, tarp žmogaus ir žmogaus, tikras panaikinimas vaido tarp būvio ir esmės, tarp sudaiktėjimo ir sa-

viveikos, tarp laisvės ir būtinybės, tarp individo ir rūšies. Jis yra išspręstoji istorijos mįslė ir žino, kad yra šitoks sprendimas”.

“Posityvus *privatinės nuosavybės* panaikinimas, kaip *žmogiškojo gyvenimo pasisavinimas*, yra *todėl teigiamas* visokio svetimbūvio panaikinimas, taigi žmogaus sugrįžimas iš tikybos, šeimos, valstybės ir t.t. į savą *žmogišką*, t. y. *visuomeninį būvį*”.

“Individas yra visuomeninė būtybė. Jo gyvenimo pasireiškimas . . . yra todėl visuomeninio gyvenimo pasireiškimas ir veikla. Žmogaus individualinis ir rūšinis gyvenimas nėra skirtingi . . . individualaus gyvenimo būvis yra *ypatingesnis* ar bendresnis rūšies gyvenimo būdas, arba juo daugiau rūšies gyvenimas yra *ypatingesnis ar bendresnis* individualinis gyvenimas”.

Žmogaus santykį su gamta, su jo “neorganiniu kūnu”, kaip Marksas sako, taip pat valdo dialektika. “Žmogus tik tada savęs nepraranda dalyke, kai dalykas pasidaro *žmogiškas* ar *žmogus* dalykiškas” (visi pabr. Markso).

Gamta savyje — be sąryšio su žmogumi — žmogui nieko nereikia, yra “niekis”. “Žmogus — tai žmogiškoji gamta”. “Atbaigtasis gamtiškumas arba žmoniškumas skiriasi tiek nuo idealizmo, tiek nuo materializmo ir drauge yra juos abu sujungiančioji tiesa”. Todėl “istorija yra tikra žmogaus gamtos istorija”.

8.

“Vokiškojoje ideologijoje, plėtodamas istorinio materializmo pagrindus, Marksas gilinosi į tas sąlygas, kuriomis gaminiai išsprūsta iš gamintojo rankų, apverčia žmogaus ir daikto santykį, žmogų suskaldo, sužaloja, nužmogina. Ir čia Marksą kamuoja tas pats rūpestis, kaip ir “Kapitale”, apčiuopti svetimbūvio priežastis, kaip žmogus galėjo patekti savo gaminio valdžion ir virsti kapitalo vergu.

Šiame veikale Marksas žengė lemiamą žingsnį nuo individualinės žmonių veiklos į visuomeninę, iškeldamas darbų pasidalinimo reikšmę, nes kaip tik pasidalinime gaminiai atitrūksta nuo žmonių ir juos užvaldo. Tokiu būdu išryškėja, kad tikroji žmogaus vieta yra istorija, kurioje žmogus pats save kuria, savo esmę ir būvį, pastebi prieštaraimą tarp savo tikrovės ir galimybių.

Regėdamas žmoguje visuomeninių santykių visumą, Marksas neįsivaizduoja jo atsietai, atplėšto nuo istorinių sąryšių, konkretaus darbo sąlygų, kuriomis jis nuolat keičia ir gamtą ir patį save. Kaip daiktų savybės išryškėja išoriniuose santykiuose, susidūrus su kitais daiktais, bet neatsiranda iš jų, taip ir žmogus, darbinė būtybė reiškiasi gamtoje ir visuomenėje, tačiau nėra vien tik gamtos ir visuomenės sąlygų padaras.

Išryškinęs istorinį materia-

lizmą, Marksas atmetė metafizinę pažiūrą į žmogų, kurio visą esmę regi jo darbu kuriamoje istorijoje. Kaip pirminė tikrovė yra gamta ir su ja susijusi gamtos dalis — žmogus, bet ne idėja, taip lygiai ir pirminė žmogaus veikla — negali būti mąstymas ar pasyvus gamtos stebėjimas, bet praktinis gyvenimas. “Gyvenimui betgi visų pirma priklauso valgis ir gėrimas, butas, apranga ir dar kas kito. Pirmasis istorinis veiksmas taigi yra priemonių šitiems poreikiams patenkinti gamyba, paties medžiaginio gyvenimo gamyba, ir būtent tatau yra istorinis veiksmas, pagrindinė visokios istorijos sąlyga, kuri ir šiandien, kaip prieš tūkstantmečius, turi būti kas dieną ir kas valandą išpildyta, kad žmonės galėtų pragyventi”.

“Praktika” — tai konkretus gamtos keitimas, kuriant medžiagines pragyvenimo priemones, t.y. ūkinę veiklą. Tai ji lemiamoji istorijos jėga. Ne tik gamtą, bet ir patį žmogų keičiančioji jėga. Praktika, darbu visuomeninis žmogus pats save kuria. “Kaip individai savo gyvenimą išreiškia, tokie jie yra. Kas jie yra, sutampa taigi su jų gamyba, tiek tuo, ką jie gamina, kaip ir tuo, kaip jie gamina”.

Gamindamas medžiagines gėrybes, žmogus sušorina savo jėgas, savąją “aš” pagamintose gėrybėse. Todėl po to turėtų sekti trečiasis dialektikos veik-

mas: susigrąžinti sušorintąją “aš”, kas konkrečiai reikštų panaikinti gaminio “svetimybę”, t. y. panaikinti tą faktą, kad žmogus nelaiko savo pagamintojo gaminio sau priklausančiu dalyku, kaip tai įvyksta privatinės nuosavybės sąlygomis.

Iš to seka, kad pati giliausioji žmogaus darbo, arba “praktikos”, esmė reikalauja laikyti normalia tokią visuomeninę santvarką, kurioje būtų panaikinta privatinė nuosavybė. Privatinėje nuosavybėje sušorintoji žmogaus esmė pasilieka sušorinta, svetimma darbo gaminyje. Proletariate žmogiškumo paneigimas pasiekia savo kraštutinę ribą. Tokiu būdu dialektinis apsisvertimas istorinėje raidoje tampa istorine būtinybe: proletariato visuomeninė revoliucija sutriuškins senąją privatinės nuosavybės visuomenę, panaikins gamybinės veiklos susvetimėjimą, sugrąžins visuomeniniame darbe sušorintąją jo esmę. Ūkinį išsivadavimą būtinai seks visuomeninis ir politinis išsivadavimas, nes visuomeniniame žmoguje individų privatiniai reikalai sutaps su visuomenės viešaisiais reikalais. Galop visuomeninį ir politinį išsivadavimą savaime seks religinis išsivadavimas.

Šitame materialistiniame istorijos samprotyje lemiantis vaidmuo atitenka ūkiniam veiksmui, nes jis apsprendžia ir visuomenės ir politikos raidą. Dvasinis žmogaus gyvenimas tėra ūkio ir vi-

suomenės vyksmo atspindys visuomeninėje žmogaus sąmonėje. “Netgi žmonių smegenyse susidarantis rūkas yra būtinas jų medžiaginio, potyriais nustatomo ir su medžiaginėmis prielaidomis susietos gyvenimo eigos sukilinimas. Dora, tikyba, metafizika, betkokia ideologija ir jas atitinkančios sąmonės lytys nebesidengia daugiau savarankumo skraiste. Jos neturi jokios istorijos, jokios raidos. Patys žmonės, plėtodami savo medžiaginę gamybą ir medžiaginius santykius, keičia ir šitą tikrovę, ir savo mąstymą, ir savo mąstymo išdavas. Ne sąmonė apsprendžia gyvenimą, bet gyvenimas apsprendžia sąmonę”.

9.

Dialektinėje raidoje susidarę visuomenės prieštaravimai sprendžiami klasių kovoje. Klasių kovoje proletariatas galutinai pašalins klasinius prieštaravimus: išvaduos save ir drauge visą visuomenę. Rašydamas “Komunistų manigestą” (1848), Marksas jau buvo susidaręs savitą materialistinę istorijos samprotį. Manifeste labiau išryškinama visuomeninių klasių sąvoka, ypatingai giliai išžvelgti buržuazinės visuomenės prieštaravimai. Toji išvalga iki šiandien neprarado savo aktualumo. Šiandieniniam manifesto skaitytojui sunku nusikratyti įspūdžio, kad jis parašytas prieš daugiau negu šimtą metų, tarsi turint prieš akis kaip tik mūsų

dienų visuomenės sąlygas.

“Buržuazija visur, kur tik ji paėmė valdžią, sunaikino visus feodalinius, patriarchalinius, idilinius santykius. Margus feodalinius pančius, kurie rišo žmogų prie jo “prigimtinių” viešpačių, ji negailestingai sutraukė ir nepaliko tarp žmonių jokio ryšio, kaip tik vieną pliką interesą, beširdį “gryną pinigą”. Lediniame savanaudiško apskaičiavimo vandenyje ji paskandino šventąjį religinės ekstazės, riteriško entuziazmo, miesčioniško sentimentalumo virpesį. Žmogaus asmens orumą ji pavertė mainomąja verte ir vietoj daugybės suteiktų ir įgytų laisvių iškėlė vieną beširdę prekybos laisvę. Vienu žodžiu, religinėmis ir politinėmis iliuzijomis pridengtą išnaudojimą ji pakeitė atviru, begėdišku, tiesioginiu, sausu išnaudojimu.

Buržuazija nuplėšė šventumo aureolę nuo visų veiklos rūšių, kurios ligi tol buvo laikomos garbingomis ir į kurias buvo žiūrima su pamaldžiu virpesiu. Gydytoją, teisininką, kunigą, poetą, mokslo vyrą ji pavertė savo apmokomais samdomaisiais darbuotojais.

Visi nusistovėję, aprūdiję santykiai su juos lydinčiomis amžių pašventintomis sąvokomis ir pažiūromis — suardomi, visi naujai atsirandantieji santykiai pasensta, nespėję sukaulėti. Visa, kas luomiška ir sustingę, išnyksta, visa, kas šventa, išniekinama, ir žmonės pagaliau yra priversti blaiviomis akimis pažvelgti į savo

gyvenimo padėti, į savo savitarpio santykius.

... Šiuolaikinė buržuazinė visuomenė su savo buržuaziniais gamybos ir mainų santykiais, buržuazinės nuosavybės santykiais, lyg burte išbūrusi tokias galin-gas gamybos ir mainų priemon-es, panaši į burtininką, kuris nebeįstengia suvaldyti savo paties burtų iššauktų požeminių jėgų. Ginklas, kuriuo buržuazija nuvertė feodalizmą, dabar atsi-gręžia prieš pačią buržuaziją.

Tačiau buržuazija ne tik nusi-kalė ginklą, kuris jai neša mirtį: ji pagimdė ir žmones, kurie tą ginklą nukreips prieš ją, — šiuo-laikinius darbininkus, *proletarus* (pabr. Markso).

. . . stambiajai pramonei be-sivystant, iš po buržuazijos kojų išmušamas pats pagrindas, kuriuo ji gamina ir pasisavina gaminius. Pirmiausia ji gamina savo pačios duobkasius. Jos žlugimas ir pro-letariato pergalė yra lygiai neiš-vengiami”.

10.

Savo vėlesniuose veikaluose Marksas atsidėjo visuomenės ūkio ir buržuazinės ekonomikos mokslo kritikai. Jau rinkdamas medžiagą “Kapitalui”, 1859 m. parašytoje apybraižoje “Zur Kritik der politischen Oekonomie”, jis klasiškai suformulavo istorinio materializmo samprotį:

“Visuomeninėje savo gyvenimo gamyboje žmonės sueina į tam tikrus būtinus, nuo jų valios

nepriklausomus santykius, gamy-bos santykius, kurie atitinka tam tikrą savo medžiaginių gamybos jėgų išsivystymo pakopą. Šitų gamybos sąlygų visuma sudaro visuomenės ūkio sąrangą, tikrąjį pamatą, ant kurio iškyla teisinis ir valstybinis antstatas ir kurį atitinka tam tikros visuomeninės sąmonės lytys. Medžiaginio gyvenimo gamybos būdas apskri-tai sąlygoja visuomeninį, politinį ir dvasinį gyvenimo vyksmą. Tai ne žmonių sąmonė apsprendžia jų būtį, bet, atvirkščiai, jų vi-suomeninė būtis apsprendžia jų sąmonę. Tam tikroje savo išsivys-tymo pakopoje visuomenės me-džiaginės gamybos jėgos patenka į prieštaravimą su esamais gamy-bos santykiais, arba, kas tėra tik to paties teisinė išraiška, su nuo-savybės santykiais, kuriuose ji iki tol reikėsi. Tie santykiai iš ga-mybinių jėgų išsivystymo formų persiverčia į pančius. Tada prasideda visuomeninės revoliucijos laikotarpis. Ūkiniam pamatui pa-sikeitus, lėčiau ar sparčiau apsi-verčia visas milžiniškas antstatas. Svarstant tokius perversmus, rei-kia nuolat skirti tarp medžiaginio ūkinių gamybos sąlygų pervers-mo, kurį reikia tiksliai gamta-moksiškai nustatyti, ir teisinių, valstybinių, tikybinių, meninių ar filosofinių, trumpai, ideologinių lyčių, kuriomis žmonės įsisąmo-nina šitą konfliktą ir jame daly-vauja. Kaip apie individą mažai galima spręsti iš to, ką jis pats apie save mano, taip lygiai ma-

žai galima spręsti apie tokį perversminį laikotarpį iš jo sąmonės, bet daugiau turi toji sąmonė paaiškėti iš medžiaginio gyvenimo prieštaravimų, iš vykstančio susirėmimo tarp visuomeninių gamybos jėgų ir gamybos sąlygų. Visuomeninė sandara niekad nežlunga, kol prieš tai neišsivysto visos gamybos jėgos, kurioms ji yra pakankamai plati, ir niekad jos vietoj neiškyla nauji gamybiniai santykiai, kol prieš tai senosios visuomenės viduje nesusiklosto jos medžiaginio būvio sąlygos. Todėl žmonija visuomet imasi užduoties, kurią ji gali atlikti, nes, geriau įsisiūrėjus, visuomet pasirodo, kad pati užduotis tik ten iškyla, ar bent subręsta, kur jau yra medžiaginės sąlygos jai išspręsti”.

11.

Savo brandžiausiame, deja, neužbaigtame veikale “Kapitale”, kurio tik pirmasis tomas pasirodė Marksui dar gyvam esant 1867 m., nagrinėjamas kapitalistinės visuomenės ūkio raidos dėsningumas.

Kapitalizmo darbinė veikla gamina ne dalykus žmogaus vartojimui, bet prekes pardavimui. Mainomosios vertės prekė — ne konkretaus, bet abstraktaus, su-svetimėjusio darbo gaminys. “Stalas kaip žmogaus rankomis pakeistas medis — paprastas jutiminis daiktas, bet, tapęs preke, jis atsistoja ant galvos prieš kitas prekes, lyg pats imtų šokti .

Tuo vaizdingu pavyzdžiu Marksas parodo, kaip prekė įgyja stabo žymių. Atskleidamas kapitalizmo fetišizmą, Marksas toliau gilino žmogiškojo svetimbūvio sąvoką, suteikdamas jai tikslesnę reikšmę, moksliskai aptardamas darbo jėgą, konkretų ir abstraktų darbą, kintantį ir pastovų kapitalą, gamybos jėgų ir gamybinių santykių prieštaravimą. “Kapitalistinė gamyba nėra tik prekių gamyba, ji iš esmės yra papildomosios vertės gamyba. Darbininkas gamina ne sau, bet kapitalui. Todėl nebepakanka, kad jis iš viso gamintų. Jis turi gaminti papildomąją vertę. Tik tas darbininkas produktyvus, kuris gamina kapitalistams papildomąją vertę ar tar-nauja kapitalo vertės didėjimui”.

“Kaip tikyboje žmogus patenka savo galvos, kapitalistinėje gamyboje savo rankų darbo valdžion”.

Gyvasis darbininko darbas, sudėtas į prekę, patekęs į gamybos priemonių savininkų rankas, pavirsta mirusiu darbu, kaupiamu kapitalo pavidalu. Būtis sukūrė turtą, bet turtas užgožė būtį, ją pavergė, užvaldė. Šitas santykis sudaro pagrindinį besielės kapitalistinės visuomenės dėsni, kurį Marksas “Kapitale” pavadino “kapitalistinės akumuliacijos bendruoju dėsniu”.

Juo daugiau turtų susikaupia kapitalisto rankose, juo skurdesnė darosi turtų kūrėjo darbininko būtis, žmonių santykiai virsta daiktų santykiais, kuriuos tvarko

konkurencija ir rinkos dėsniai, aklių, bevardžių, besielių jėgų žaidimas.

“Darbas nėra visokio turto šaltinis. Gamta yra lygiai toks pats vartojamosios vertės šaltinis . . . kaip tik iš to, kad gamta darbą sąlygoja, seka, kad žmogus, kuris neturi jokios kitokios nuosavybės, kaip savo darbo jėgą, visose visuomenės ir kultūros padėtyse turi būti vergas kitų žmonių, kurie pasidarė dalykiškų darbo sąlygų savininkais” (pabr. Markso).

“Samdomojo darbo sistema yra vergijos sistema, ir būtent tokios vergijos, kuri didėja, besivystant visuomeninio darbo gamybos jėgoms”. Kapitalistinis gamybos būdas kaupia naujus prieštaravimus. Taip, pvz., mašinos savaime sutrumpina darbo laiką, bet kapitalistiškai naudojamos prailgina darbo dieną; jos palengvina darbą, bet kapitalistiškai naudojamos padidina jo įtampą; mašinos — žmogaus pergalė prieš gamtos galybę, bet kapitalistiškai naudojamos pajungia žmogų gamtos galybei; jos didina gamintojo turtą, bet kapitalistiškai naudojamos jį paverčia didesniu vargšu”.

“Kapitalistinėje sistemoje visi metodai darbo visuomeninei gamybos jėgai padidinti pasireiškia individualaus darbininko sąskaita; visos priemonės gamybai vystyti pavirsta priemonėmis gamintojui užvaldyti ir išnaudoti, žaloja darbininką, jį paverčia daliniu žmo-

gumi, nuvertina jį iki mašinos priedėlio”.

Marksas regi vieną nedalomą žmogiškąją tikrovę, kurios neapleidžia, nekeičia į joki įsivaizduojamą pasaulį, bet stengiasi joje susekti visų apraiškų giliausius sąryšius. Kritikuodamas kapitalistinę tikrovę, jis atranda pagrindinį prieštaravimą tarp gamybos jėgų ir gamybinių santykių. Gamybos jėgos vystosi visuomeniškai, skatina žmonių bendradarbiavimą, pasidalinimą darbais, technologinę pažangą. Tuo tarpu gamybiniai santykiai tebesireiškia atgyvenusios privatinės nuosavybės džiunglių dėsniais. Todėl neišvengiama, istoriškai būtina klasių kova, žūtbutinė kapitalo ir darbo dvikova.

Šitoje kovoje Marksas iškelia veikiančiojo žmogaus vaidmenį, kurio atlikimas, kaip darbas apskritai, priklauso nuo jo sąmoningumo, nuo iš anksto užsibrėžtų tikslų, kurių savo veiksmais jis siekia. Tie tikslai neprimetami dogmatiškai iš šalies, nėra utopiniai, bet regimi pačioje besivystančios istorijos eigoje, kaip senojo pasaulio viduje iškilusios naujos galimybės.

“Iš kapitalistinio gamybos būdo išplaukiantis kapitalistinio pasisavinimo būdas, iš to kapitalistinė privatinė nuosavybė, yra pirmasis individualios savuoju darbu pagrįstos nuosavybės neiginy. Betgi kapitalistinė gamyba gamtinio vyksmo būtinybės keliu gamina savo pačios neiginį. Tai

— neiginio neiginys. Jis nebestato privatinės nuosavybės, bet grindžia individualinę nuosavybę kapitalistinio laikotarpio laimėjimais: bendradarbiavimu ir bendra žemės nuosavybe ir pačiu darbu pagamintomis gamybos priemonėmis”.

Pati kapitalistinė santvarka rieda į didesnius prieštaravimus, pūdo istoriją, tačiau tik žmonės savo veikla gali pašalinti tuos prieštaravimus. Kapitalizmo žlugimas įrašytas jo paties prigimtyje, todėl neišvengiamas, kaip tuo pačiu neišvengiamas naujos žmoniškesnės santvarkos iškilimas. Bet tik žmonės kuria istoriją. Tik tada pagrindinis kapitalistinės sistemos prieštaravimas virsta tikru istorijos varikliu, kai darbo masės pradeda klasių kovą, ima griauti senuosius gamybos santykius ir kurti naujus, atitinkančius naują gamybos jėgų išsivystymo laipsnį.

12.

Marksas tikėjo, kad darbininkai, labiausiai nuskriausti kapitalistinės santvarkos žmonės, mokės atidengti savo būsenoje glūdinčias galimybes ir jas paversti tikrove. Tai ir bus komunizmas, šuolis iš būtinybės į laisvę, šviesioji ateities žmonijos aušra, tikrai žmogaus vertos istorijos pradžia, prieš kurią visa ligtolinė raida išbluks kaip varginga proistorė. Kaip atrodys komunistinės ateities visuomenės žmogus, kokie bus jo bruožai, Marksas ne-

laikė savo užduotim į tai gilintis. Ne mūsų reikalas, sakė jis, statyti ateitį ir su ja visiems laikams susitvarkyti. Jis buvo užsiėmęs radikalia esamojo laiko, dabarties kritika. Giliai peržvelgęs kapitalistinio pasaulio prieštaravimus, jis užčiuopė socializmo daigą ir matė tik naujo socialistinio žmogaus gemalą. Todėl labai teisingai pastebi I. Deutscher, kad Markso raštuose ir apskritai marksizme daug lengviau matyti, kuo socialistinis žmogus negali būti, negu kuo jis bus. Marksizmas nesiūlo utopinio žmogaus vaizdo, neužiima pranašystėmis, bet “blaiviais akimis” stebi vykstančiąją kovą tikrovėje ir reikalauja jon įsijungti už naują žmogų. Šiuolaikinę netvarkingą, neprotingą, nežmonišką visuomenę jungia ir plėšo dvi jėgos: iš vienos pusės vis didėjantis tobulėjančių gamybos priemonių suvisuomenėjimas, iš kitos pusės privatinės nuosavybės sukaustytųjų gamybos santykių nevisuomeniškumas. Šioje kovoje marksizmas siekia išlaisvinti žmogų, naują, socialistinį žmogų, kuris jau yra užuomazgoje, bet tuo tarpu gyvenimo sąlygų sužalotas, sukvailintas, nesavas.

Tas naujasis žmogus, anot I. Deutscher, negalės būti priešiškos visuomenės gaminys. Negalės būti toks visuomenės kūrėjas, kurį valdo iš jo valdžios ištrūkę gaminiai ar gamta. Negalės būti aklų rinkos jėgų žais-

las ar neokapitalistinio valstybės ūkio robotas. Negalės būti nei susvetimėjęs ar engiamas anks-tesniųjų laikų proletaras nei to-bula smulkaus miesčionio kopija, į kurią mūsų dienų vad. gerovės valstybė paverčia darbininką.

Pilnutinis socialistinis žmogus galimas tik labiausiai išsivysčiusioje sutelktinėje visuomenėje, tik pasiekus kultūros ir civiliza-cijos viršūnę. Toji viršūnė jau matyti, tik įvairios kliūtys kliudo žmonijai sparčiau į ją kopti.

13.

Kaip nunokusį vaisių jau gali-ma skinti, nelaukiant ligi jis pats nukris nuo medžio, taip lygiai ir marksizmui atrodo, kad kapi-talistiškai išsivysčiusioje visuo-menėje jau pribrendo istorinė žmogaus išsivadavimo galimybė. Marksizmo pagrinduose glūdi ne-abejotinas rūpestis pertvarkyti vi-suomeninius santykius. Ir būtent juos pertvarkyti taip, kad būtų galutinai panaikintos visos są-lygos, kurios kliudo žmogui iš-skleisti savąjį žmoniškumą gam-toje, visuomenėje, istorijoje. Tai titaniškas užsimojimas kartą ir vi-siems laikams padaryti galą lig-šioliniam žmogaus sužalojimui betkoku pavidalu, sugrąžinti jam prarastąją vertybę ir pilnutinę esmę būvyje. Todėl galima tvir-tinti, kad *naujo ir tikro žmoniškumo siekis yra nepaneigiamas tiek Markso raštuose, tiek šiuo-laikiniame marksizmo sąjūdyje*. Bet tai tik viena medalio pusė

— šviesi ir žavinti. Kaip tik ji verčia nepamiršti ir antrosios pusės, kuri tamsi ir grėsminga. Pats Marksas, kaip matėme, ne-davė pozityvaus žmogaus vaizdo. Mūsų laikų supolitintasis mark-sizmas siaubingais nusikaltimais prieš žmoniškumą neišsiskyrė nuo kitų šiuolaikinių totalistinių sąjūdžių. Nors patys marksistai griežtai pasmerkė marksizmo iš-sigimimą stalinizme, tačiau tai prieštarautų pačiam marksizmui ieškoti išsigimimo priežasčių kur nors kitur ir ne savyje. Nepri-siimti atsakomybės už stalinizmą, kaip teisingai pastebi I. Deu-tscher, reikštų moralinės drąsos stoką. Stalinizmo kritika, kuri ap-siriboja reikalavimu sugrįžti prie Markso, yra aiškiai nepakankama.

Tikrasis žmoniškumas galimas tik ten, kur žmogus, gyva, kon-kreti, kūniška būtybė, laikomas tikslu ir nenaudojamas kaip įran-kis ar priemonė, tegu net švie-siausiai žmonijos ateičiai pa-siekti. Jugoslavų marksistai tei-singai kaltina stalinizmą, kad jis ateities vardan paaukoja dabartį, siekia ateities tikslų didelėmis dabarties aukomis. Betgi ir pats Marksas niekur nėra aiškiai nu-rodęs, kad žmogus kaip žmogus niekad negali būti aukojamas ar laikomas įrankiu kokiems nors neva aukštesniems tikslams pa-siekti.

Net Markso jaunystės raštuose, kuriuose daugiausia kalbama apie žmoniškumą, sunku išvelgti žmogaus asmens nelygstamos

vertės pripažinimą. Marksizmas teisingai pabrėžia žmogaus būvį pasaulyje ir labai rimtai juo rūpinasi. Nors žmogus — gamtinė būtybė, kurią sąlygoja gamtos dėsniai, tačiau jis nėra paprasta gamtos dalis. Kurdamas savo medžiagines sąlygas, žmogus keičia gamtą. Žmogiškai būti — tai dirbti, veikti, kurti. Darbas žmogų suriša su kitais žmonėmis, todėl jis visuomeninė būtybė. Savo darbu, gamybine veikla keisdamas gamtą ir visuomenę, žmogus keičia ir save patį, todėl jis yra save istoriškai kuriančioji būtybė.

Teisingai marksizmas vertina žmogų pasaulyje, kaip nelaimingą, užgožtą, susvetimėjusią būtybę. Toks yra ne tik išnaudojamas varguolis. Ir išnaudotojai nors jie nesijaučia nelaimingi, iš tikrųjų yra sužalotieji žmonės, kaip teisingai pastebi J. Lacroix. Iš tokios būsenos kyla įpareigojimas ją pakeisti, sugrąžinti žmogui jam priklausomą orumą, neatrastąjį ar prarastąjį žmoniškumą. Todėl žmogus — kovojanti būtybė. Kova liečia išlaisvintą pilnutinį žmogų. Deja, savo pagrindiniame veikale Marksas nė viena eilute neužsiminė, kaip apsaugoti žmogaus laisvę nuo kolektyvo ir plano valdžios piktinaudžiavimų.

14.

Mūsų laikais supolitinto marksizmo praktika parodė, kokie nauji nežmoniškumo pavojai žmoni-

jai graso. Tie pavojai neišnyko vien tik todėl, kad patys marksistai kartais kritikuoja stalinizmą.

Marksizmas skelbia ne tik meilę žmogui, bet ir neapykantą klasiniam priešiui. Tas priešas marksistui niekad negali būti abstraktus, bet kitas žmogus, tokia pati būtybė iš kūno ir kraujo. Nebūtinai tik užkietėjusį išnaudotoją, stambiųjų gamybos priemonių savininką, bet ir eilinį samdomojo darbo žmogų, proletarą, valdančioji biurokratų partija su savo visagalinčiąja politika gali užantspauduoti “klasiiniu priešu”.

Nors marksizmas dialektiškai vertina žmogaus ir visuomenės santykius, tačiau praktikoje pirmenybė skiriama ūkio, valstybės ar santalkos reikalams. Iš to kyla supolitintojo marksizmo prieštaravimas teorijoje ir nežmoniškumas praktikoje, marksizmo degradavimas į patologią pateisinimo priemonę ir ideologinį įrankį biurokratų rankose.

Štai kodėl marksizme žmoniškumas su nežmoniškumu yra taip persipynę, kad negalima jo apskritai vadinti humanistiniu ar nehumanistiniu. “Marksistinė ideologija yra nuolatinės įtampos padėtyje tarp šių krypčių”.

Šiuolaikinio marksizmo didybė kyla iš to, kad jame, kaip pačiame gyvenime ir visoje istorijoje, vyksta kova už žmogų ir prieš žmogų. Kaip negalime būti abejingi šitai gyvenimo kovai.

Š. m. spalio 17-19 d.d. Kopenhagoje, Danijos parlamento rūmuose, vyks Tarptautinio A. D. Sacharovo vardo Tyrinėjimo posėdžiai, kuriuose dalyvaus įvairių kraštų įžymūs politinio, kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo veikėjai. Tyrinėjimo tikslas — nustatyti žmogaus teisių pažeidimo faktus Sov. Sąjungoje.

Pakviestas liudininku šiame Tarptautiniame Tyrinėjime rež. Jonas Jurašas savo liudijimą įteikė raštu.

J. Jurašas gimęs 1936, režisierius. 1967-72 Kauno dramos teatro vyr. režisierius, statė spektaklius įvairiuose SSSR miestuose. Po Kauno įvykių 1972 m. atleistas iš teatro, dvejus metus negavęs jokio darbo, 1974 gruodžio gale su šeima emigravo iš Vilniaus.

Dėkojame šio reikšmingo dokumento autoriui už sutikimą paskelbti jį šiame "Į Laisvę" numeryje. Liudijimo vertimą parūpino dr. J. Labutis.

Red.

Tarptautiniam Sacharovo vardo tyrinėjimui Kopenhagoje

LIETUVIŲ TAUTOS PERSEKIOJIMŲ KLAUSIMU

Tegu šiandien ant teisingumo ir objektyvumo dvasia basivadovaujančio Tarptautinio akademiko A. D. Sacharovo vardo tyrinėjimo svarstyklių bus padėti liudijimai apie visos tautos persekiojimus — tik mažytė dalelė didelės karčios tiesos apie dešimtmečiais truncančią trijų milijonų valstybės ir tautos priešpaudą, okupaciją ir genocidą.

Štai jau 35-ri metai sovietinis režimas visa savo propagandos jėga mėgina nuslėpti nuo pasaulio sąžinės tiek prievartinio Baltijos valstybių — Lietuvos, Latvijos ir Estijos — užgrobimo faktą, tiek ir iš to išplaukiančias pasekmes: terorą, jėga ir klasta palaužti tautų laisvės ir tautinės nepriklausomybės vilią.

Šiandien iš šitos katedros, kurios skelbiama tiesa, viliamės, nenuskam-

taip ir pačiam marksizmui. Turime nugalėti lietuviškąjį anti-marksizmo kompleksą, kuris reiškiasi tai abejingumu, tai tiesiog priešiškuumu, jį atmetant jo gerai nepažinus.

Krikščionys ir nekrikščionys humanistai turime būti kiekvienu metu pasiruošę paremti sveikąsias marksizmo jėgas ir drauge

kovoti už šviesesnę žmogiškąją būtį.

Iš kitos pusės, kaip tik dėl to negalime užmerkti akių prieš tuos pavojus, kurie marksizme tyko žmoniją. Čia kaip ^{uk} reikalinga toji griežta, radikali kritika, kaip ją žodžiais ir savo gyvenimo pavyzdžiu skelbė Karolis

(nukelta į 81 psl.)

bės tyruose, dera priminti, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybingumo kapas buvo iškastas 1939 rugpjūčio 23, kai slapta Ribbentropo-Molotovo sutartimi buvo sudarytas sąmokslas pasidalinti įtakų sferomis. Tuo pačiu buvo sulaužyta nepuolimo sutartis, kurią Tarybų Sąjunga pasirašė su Lietuva 1926 spalio 26 ir kuri popieryje galiojo iki 1945 m.

Dar 1939 spalio m. Maskva pareikalavo įvesti Lietuvon 30.000 savo karių ir įrengti karo bazes neva jos saugumo tikslais.

1940 birželio 14 sekė Molotovo ultimatus sufabrikuotų kaltinimų dviejų sovietinių karių dingimo dingstimi, reikalaujant perduoti teismui Lietuvos vyriausybės narius, sudaryti naują vyriausybę ir įsileisti papildomus sovietų kariuomenės dalinius į svarbiausias krašto vietas. Pasiūlytąsias kandidatūras Maskva atmetė, atsiuntė savo vicekomisarą Dekanozovą.

1940 birželio 15 Lietuvos sieną peržengė 12 divizijų (250.000 karių). Dekanozovas paskyrė premjeru savo statytinį Justą Paleckį, paleido visas politines partijas, uždarė visus laikraščius, visuomenines, kultūrines ir tikiybines organizacijas. Vienintelė legali liko kompartija, iki tol neturėjusi daugiau kaip 700 narių — daugiausia ne lietuvių tautybės.

Liepos 14 paskirti seimo rinkimai virto lietuviams pirmu ir nenykstančiu sovietinio rinkimų farso pavyzdžiu: devynios dienos pasiruošti, kandidatų tiek, kiek vietų, o trejetą dienų prieš rinkimus masiškai suimti ir išvežami vadovaujantys lietuvių tautos asmenys. Paralyžuotos Lietuvos kariuomenės vyriausiuo-

ju vadu tampa svetimos šalies pilietis (F. Baltušis-Žemaitis).

1940 liepos 21 marionetinis seimas paskelbė Lietuvą "sovietine socialistine respublika" ir antrąją rezoliucija kreipėsi į Maskvą su prašymu įjungti Lietuvą į SSSR sudėtį.

Panašūs dalykai tomis dienomis vyko Latvijoje ir Estijoje.

Krašte kilo gaivalinga rezistencijos banga, platinami atšišaukimai, raginantys nebalsuoti ir t.t. Sukilėlių vėliau paimti NKVD dokumentai liudija tautinio pasipriešinimo apimtį (plg. Kersteno komisijos medžiagą, pateiktą JAV Kongresui 1954).

Susikūrė lietuvių aktyvistų frontas (LAF) — visą rezistenciją vienijanti jėga, susitelkusi dviejuose universitetiniuose židiniuose — Vilniuje ir Kaune.

1941 birželio 23 prasidėjo visuotinis sukilimas, siekiantis paliudyti kad Lietuvos aneksija buvo galingos valstybės prievartos ir agresijos aktas prieš taikingą vakarinį kaimyną. Sukilėliai užėmė valstybės radiofoną, šimto tūkstančių kovotojų vardu prabilo sukilėlių vadas Levas Prapuolenis. Apie keturi tūkstančiai žuvo, kovodami už laisvę. Šešias savaites išsilaikę profesoriaus Ambrazevičiaus vadovaujama Laikinoji Vyriausybė.

Kovos už savo laisvę pavyzdžiu mūsų amžiuje laikytinas Lietuvos partizanų sąjūdis pokario metais — nuo 1945 iki 1952 imtinai. Šiame nelygiame pilietiniame kare, lietuvių apskaičiavimais, žuvo ne mažiau kaip 30.000 partizanų, paaukojusių savo gyvybę už krašto ateitį. Trys tarpsniai žymi Lietuvos partizanų karo dydį ir apimtį:

I. — iki 1946 pavasario, kai ma-

siniamе ginkluotos kovos sąjūdyje reikėsі trys stambiausios pogrindžio kovos organizacijos: “Geležinis vilkas”, “Kęstutis” ir “LLA” (Lietuvos laisvės armija);

II. — nuo 1946 iki 1949 — BDPS (Bendrojo demokratinio pasipriešinimo sąjūdis);

III. — nuo 1949 iki 1952 m. — LLKS (Lietuvos laisvės kovų sąjūdis).

Lietuviai tiki, jog kada nors Istorijos teismas išneš savo nuosprendį okupantams ir paskelbs pilietinio karo nežinomų aukų vardus, tų, kuriuos sugaudė miškuose, sušaudė valstybės saugumo žeminėse, išdavė melui, gėdai ir užmiršimui. Nors 1952-tieji laikomi aktyvaus sąjūdžio pabaiga, tačiau sunku pasakyti, kiek jis dar tęsėsi, nes pati rezistencijos dvasia pakeitė savo pavidalą, ėmė reikštis naujomis lytimis, vis giliau skverbėsi į tautos gyvenimo gelmes. 1956 m. sovietinė valdžia paskelbė amnestiją, žinodama, kad pagrindinė sąjūdžio jėga sunaikinta nelygioje kovoje, dezorganizuota infiltruotų agentų, provokatorių ir išdavikų dėka, o tauta pavargo, netekusi paramos ir vilties. Bemiegės naktys ir neramios dienos, rūkstantys miško kovų gaisrai ir miestų aikštėse pūdomi lavonai nepasidavusiems įbauginti padarė savo. Net 1948 m. į užsienį prasiveržę partizaninio sąjūdžio pasiuntiniai nepajėgė prikelti iš sustingimo Vakarų, susižavėjusių sovietų pergale. Kam ta beprotiška kova? Tegyvuoja galiūnai, testiprėja nugalėtojai, tegu tik jie mūsų neliečia!

Tarp skliaustelių: 1970 m. Širvintų rajone, Šešuolėlių bažnytkaimyje, valstybės saugumo organai išaiškino Henriką Kajotą, kuris 26-

ris metus slapstėsi savo motinos name. Ne džiunglėse, kaip tas japonų kareivis, bet Rytų Europos vidury!

Šitas ekskursas į netolimą praeitį mano parodymuose iškilo vieninteliu tikslu — paliudyti, kaip ir kokia kaina Lietuva, kaip ir visas Pabaltijys, “savanoriškai” įstojo į SSSR sudėtį. Jei laikas leis man, mėginsiu savo anaipol nepilnais parodymais atversti antrąjį medalio pusę, kurios neparodo sovietinė propaganda, mėgindama įtikinti lengvaticius žmones, ką gero mano mažajam kraštui padarė krauju persunktas socializmas.

Toks užmojis viršija vieno liudininko jėgas. Neužtektų nė viso kolektyvo, jeigu toks stebuklu atsirastų mūsų išsklaidytoj, suskaldytoj visuomenėj, per trumpą laiką surinkti ir suregistruoti prieš visą tautą įvykdytus nusikaltimus. Jie rūpestingai slepiami, klastojami, o už menkiausią mėginimą atskleisti tiesos kruopelę po storu melo kلودu žmonės negailestingai baudžiami. Betgi, kaip sako rusų kritikas A. Belenkov, “istorijos kurmis rausiasi nepastebimai”. Tokio istorijos kurmio vaidmens Lietuvai naudingiausiu būdu ėmėsi Katalikų Bažnyčia su didžiule ir neįveikiama tikinčiųjų bendrija.

Šiomet kovo mėnesį sukako treji metai, kai pasirodė pirmasis savomis priemonėmis leidžiamos “Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos” pirmasis numeris. Šis pogrindžio leidinys per trejis savo gyvavimo metus tapo maksimalaus objektyvumo ir nūdienos dokumentu, išreiškiančiu totalistinio režimo smarkiai varžomos tautos dvasių ir nuotaikas. Lietuviškoji kronika eina rusų “Dabartinių įvykių kronikos”, tiesos varpu

skambančių A. Solženicino knygų pėdomis ir drauge su jomis liudija atgimusį tikėjimą tiesos ir teisingumo pergale. „LKB Kronika“ eina toliau, nors valdžia mėgina kolaborantų rankomis ją iš vidaus sužlugdyti. Nepakeltu tonu registruojami faktai virsta viltingiausių žinių šaltiniu apie tai, kaip ir kokiais būdais vedama kova prieš Katalikų Bažnyčią, kaip prievartaujama sąžinės ir įsitikinimų laisvė, kaip slopinamos pagrindinės žmogaus teisės, kaip spaudoje, paverstoje režimo monopolio, siautėja cenzūra, ir viso to išdavoje, kaip faktiškai vykdomas lietuvių tautos genocidas.

„LKB Kronikos“ Nr. 15 patalpinimas toks pranešimas:

„Tarybine valdžia, pasitelkusi Baudžiamąjį kodeksą ir Valstybės saugumo komitetą, nori sunaikinti ne tik „LKB Kroniką“, bet ir pačią Lietuvos Katalikų Bažnyčią. Tačiau mes, Lietuvos katalikai, esame pilni ryžto, Dievui padedant, kovoti už savo teises. Mes dar norime tikėti, jog tarybinė valdžia supras daranti didelę klaidą, remdama ateistų mažumą, o katalikų mases nustatydamas prieš save“. (Asmeniškam pokalby LKP CK sekretorius man pareiškė, kad 71% Lietuvos jaunimo atlieka tikiybines apeigas — J.J.).

„Mes, Lietuvos katalikai, prašome savo brolius išeivijoje ir visus Lietuvos bičiulius pasaulyje informuoti plačiąją visuomenę ir tautų vyriausybes apie žmogaus teisių pažeidimus Lietuvoje“.

„LKB Kronika“ skelbia savo skaitytojų laiškus. Vienaime jų sakoma:

„Neseniai sužinojome apie biologijos mokslų daktaro Sergiejaus Kovaliovo areštą dėl „LKB Kronikos

Mes, Lietuvos katalikai, meldžiame Dievą šiam mokslininkui fizinės ir dvasinės stiprybės. Šiandien pasauliui gyvybiniai reikia meilės. Jėzus Kristus yra pasakęs: „Nėra didesnės meilės kaip gyvybę už draugus atiduoti“ (Jon. 15,13). Mes tikime, kad S. Kovaliovo ir kitų aukos neveltui“.

„Mes lenkiame galvą prieš akademiką Andriejų Sacharovą, kovotoją už žmogaus teises Tarybų Sąjungoje, o jo asmenyje — prieš visus geros valios rusų intelektualus. Jie savo drąsa ir auka privertė mus, Lietuvos katalikus, naujai pažvelgti į rusų tautą. Jų auka reikalinga visiems ujamiems tarybiniais žmonėms, ji reikalinga ir Lietuvos katalikams“.

„Mes širdingai dėkojame didžiam rusų rašytojui Aleksandrui Solženicinui už šiltus žodžius lietuviams ir už Lietuvos reikalų gynimą. Tūkstančiai lietuvių, ypač buvusių Gulago salyno piliečių, meldžia Aukščiausiąjį jam palaimos“.

„LKB Kronika“ pastoviai skelbia persekiojamų ir KGB tardomų ne tik už religinius įsitikinimus asmenų sąrašus. Katalikų Bažnyčia savo pagrindiniu spaudos organu tapo vieningu patikimu informacijos šaltiniu. Neatsitiktinai su tokia įnirtinga neapykanta KGB mėgina iš šaknų sunaikinti „LKB Kroniką“. Areštų ir kratų bangos, bandymai šią rezistencijos formą iš vidaus kolaborantų rankomis sužlugdyti, drakoniškos bausmės už kronikos platinimą — viskas naudojama. Laimei, kol kas nesėkmingai. Sunku suprasti, kuo remiasi šio darbo sėkmė. Veikiausiai jo teisumu ir tikėjimu.

„LKB Kronika“ surenka žinias iš pačių tolimiausių Lietuvos kampelių

ir informuoja savo skaitytojus apie atskirų pareigūnų ar valdžios organų padarytus teisės pažeidimus ir, gindama savo teises teisėtumo dvasia, griežtai laikosi sovietinės įstatymdavystės ir konstitucijos garantuotų teisių.

“LKB Kronika” drąsiai gynė kunigus A. Šeškevičių, J. Zdebskį, P. Bubnį, nuteistus už tikybos mokymą ir vaikų katekizavimą. Visuomenės akyse buvo nuteistas ne kulto tarnas, kaip to norėjo valdžia, bet bažnyčios persekiotojų nesiskaitymas su įstatymais ir jų savivalė, nes kunigai visada savo veiksmuose vadovaujasi sąžinės balsu ir tėvų prašymu.

Lietuvos kunigams draudžiama atlikti savo tiesiogines pareigas mokyti vaikus, juos katekizuoti, lankyti ligonius ir mirštančius ligoninėse, dalyvauti laidotuvėse. Už visa tai skiriamos griežtos bausmės, o faktiškai konstitucijos garantuojama sąžinės laisvė paverčiama beveik po grindžio veikla. Lietuvos Bažnyčia, tautinės savimonės tradicinė tvirtovė, atsidūrė pirmųjų krikščionių, suvarytų į katakombas, padėtyje. Bet jie žino, kad tikėjimas šiame krašte nesunaikinamas, o prievarta jį tik stiprina.

Be kompartijos ir KGB žinios ir sutikimo Lietuvoje negalima stoti į dvasinę seminariją. Apie tai liudija bylos Nr. 345 teismojo Virgilijaus Jaugelio kalba. Beje, V. Jaugelis už savo drąsų žodį teisme, už atsisakymą duoti parodymus ir tvirtą tikėjimą buvo patalpintas bendrojo režimo stovykloje su kriminaliniais nusikaltėliais, kurie jį sumušė iki sužalojimo. Jis — ligonis, kaip spėjama, sergąs vėžiu, bet negali pasitikėti kalėjimo gydytojais ir bū-

ti jų operuojamas. Žinios iš lagerio įspėja, kad V. Jaugelis neišgyvens iki bausmės galo 1976 m.

Lietuvoje draudžiama gaminti, spausdinti ir platinti tikybinio turinio knygas, brošiūras, laikraščius. Keletas oficialių leidinių juokingais tiražais jokių būdu nepatenkina tikinčiųjų poreikių, o didžioji Šventojo Rašto ir Maldyno egzempliorių dalis atsidūrė Vakaruose propagandiniais tikslais.

Mėginusieji saviveiklinėmis priemonėmis šią spragą užpildyti tikintieji buvo griežtai nubausti. 1974. IX.3 teismui buvo perduota byla Nr. 345 už maldaknygių ir religinės literatūros gaminimą ir platinimą. Aštuoneris metus gavo P. Plumpa-Pluira, 4 metus — P. Petronis, 2 metus — V. Jaugelis, vienerius metus — J. Stašaitis. (Asmeniškai buvau liudininkas, kaip pagal KGB skambutį buvo atleidžiami žmonės, net nesistengiant įrodyti jų kaltę, už senos maldaknygės perfotografavimą).

Lietuvoje neleidžiama remontuoti senų bažnyčių ir statyti naujų. Daugelis iš seniai pastatytųjų uždarytos, paverstos sandėliais, ateizmo muziejais, kultūros įstaigomis. (Klaipėdoje po daugiamečių tikinčiųjų pastangų Maskva buvo leidusi parapijiečių lėšomis pastatyti bažnyčią. Po to, kai ji buvo pastatyta neitiktinų pastangų kaina, miesto valdžia bažnyčią atėmė dieną po jos pašventinimo ir ją pavertė filharmonijos sale. Miesto gyventojai iki šiandien boikotuoja tą “kultūros įstaigą”). Nuo veikiančiųjų parapijų lupami žymiai didesni mokesčiai, pavyzdžiui, už elektros naudojimą plėšiama dviguba kaina.

Planingai naikinami paminklai

ir tikybinio turinio tautinės relikvijos, net jei jie meniškai vertingi. Visa Lietuva praeityje buvo nusėta išpiaustytais kryžiais ir unikalėmis skulptūromis. Iš lietuvių liaudies skulptūrų išaugo visa profesionalaus plastinio meno kryptis. Organizuoti komjaunuolių žygiai pašalino nuo gimtosios žemės veido ištisų kartų kūrybą. Atskiri egzemplioriai užsklęsti mažai prieinamuose muziejuose arba atiduoti plėšikiškam išgrobstymui. Įsidėmėtina Kryžių kalno prie Šiaulių istorija. Čia po sukilimo, kurį numalšino caro valdžia 1863-4 m., kazokai suvarė koplėčion sukilėlius ir gyvus užkasė žemėn. Nuo to laiko ant iškilusios aukštumos žmonės per šimtmetį nešė ant pečių didžiulius meniskus kryžius, pažymėdamas taip ir kruviną savo tautos kelią. Bet 1961 m. vidury, vieną naktį, atvykę rusų kariai sunaikino keletą tūkstančių kryžių. Įsakymą sunaikinti kryžius davė Ministrų tarybos pirmininko pavaduotoja drg. Diržinskaitė-Piliušenko. Tačiau kiekvieną kartą sunaikintųjų kryžių vietoje atsirasdavo nauji, nors kalnas kasmet nunuoginamas. Šiomet jau trečiąkart iš eilės sunaikinti naujieji kryžiai.

Paskutiniai įvykiai, kurie sukrėtė visus, kas neprarado gyvo žmoniškumo, buvo jaunuolio Romo Kalantos susideginimas Kaune 1972 m. Kauno įvykiai asmeniškai palietė ir mano paties likimą, o kiekvieno sąmonėje sėjo paniką, tikėjimą ar baimę. Kalantos laidotuvės buvo nuslėptos nuo miesto gyventojų, bet toks valdžios žiaurumas, primėnas Eschilo Kreontą, davė akstiną tikram sukilimui, kurį malšino stanbūs reguliarios kariuomenės desantiniai daliniai, koncentruotos KGB pajėgos

ir milicija. Visa tai buvo mesta prieš neginkluotą minią. Visą savaitę Kaunas buvo atskirtas nuo pasaulio ir priminė apsiaustą tvirtovę. Sekusi represijų — slaptų, trukusių ištisus metus, viešų demonstratyvių baudžiamųjų akcijų banga apėmė visą Lietuvos gyvenimą, ypač kultūrinių. Iki šiandien persekiojamas jaunimas, kaltinamas dalyvavimu tokioje taidioje demonstracijoje. Taip sovietinė valdžia dar kartą lietuvių tautai parodė, kokias laisves jai ant durtuvų atnešė “stalininės konstitucijos saulė”.

Šitos saulės sukrečiančioje šviesoje reikia pamatyti ir lietuviškąją sovietinio Gulago baraką. Eduardas Kuznecovas savo “Dienoraščiuose” skelbia jaudinančią dokumentą — politkalinio Liudviko Simučio laišką. Jį seka kaikurie sausi skaičiai: 7 lietuviai tame lagery sudaro apie 6% visų zekų, kai visoje SSSR lietuvių skaičius tesudaro 1%. Tas septynetas pasmerktas 182 metams. Tai reiškia po 26 metus broliui, kurie jau vidutiniškai atkalėjo maždaug po 18 metų. Jų vidutinis amžius — 46 metai. Visi katalikai. “Susidaro išpūdis — rašo E. Kuznecovas, — kad pabaltiečių ir vakarienių ukrainiečių atžvilgiu (kur sovietai atviriausiai pademonstravo save) galioja ne tiek negailestingo keršto dėsni: težūna kalėjime kiekvienas, nepaskubėjęs pulti ant kelių, kiek neapykanta visiems, kurie labiausiai nukentėjo.

25-rių metų bausmė ir šiandien Lietuvoje vadinama “lietuvišku bausmės terminu”.

Iki šiandien plačiosios sovietų šalies salyne už nenorėjimą atsiklaupyti ant kelių prieš okupantą kamuojami šimtai nieku nekaltų Lie-

tuvos piliečių (čia pateikiamas 243 politkalinių sąrašas — toli gražu nepilnas).

Net atkentę astronominio ilgio metus, buvusieji zekai negali grįžti į savo gimtąjį kraštą. 1971 sausio mėnesį buvo išleistas slaptas ir nuo viešumos slepiamas LTSR AT potvarkis neregistruoti Lietuvoje tų, kurie atliko bausmę pagal 58 str., kaip “buržuaziniai nacionalistai, laisvės kovų sąjūdžio dalyviai ar Lietuvos vyriausybės nariai. Jie visi turi ieškoti apsigyvenimo vietos svetur. Man pakankamai gerai žinomi kaikurie skaudžios neteisybės atvejai: Balys Gajauskas, iškalėjęs visus 25 metus Kazachstano ir Mordovijos lageriuose (dabar negalės būti įregistruotas Lietuvoje ir dėl to legaliai gyventi ir dirbti), Povilas Pečiulaitis, Leonas Laurinskas ir daug kitų, priverstų amžinai slapstytis ir būti KGB persekiojamiems. Šitos kategorijos žmonės neturi elementarios teisės emigruoti. Žinau atvejus, kai vien tik už pareikštą norą išvažiuoti žmonės tyliai ir be žinios pradingdavo KGB psichiatrinėse gydyklose. Antai mano bičiulis Kęstutis Jokubynas, atkalėjęs du bausmės terminus po 10 metų, be perstojo persekiojamas tardymais, kratomis, grąšinimais, paprašė leidimo emigruoti iš SSSR, bet šiemet birželio mėnesį jam buvo neigiamai atsakyta, nenurodant motyvų.

Šiuo metu KGB siaučia Lietuvoje, kad surastų įrodymų bylai Nr. 345. Įvyko teismo procesai, įvairiomis lagerių bausmėmis nuteisti P. Plumpa-Pluira, P. Petronis, J. Stašaitis, V. Jaugelis, J. Gražys, B. Kulikauskas, J. Ivanauskas. Poetas Mindaugas Tamonis prievarta patal-

pintas psichligoninėn (Vilnius, Vasaros g.), kur budeliai su baltais chalatais jį naudoja sveikatą griau-nantiems eksperimentams.

Byla Nr. 345 įgavo visasajunginę reikšmę, kratos ir tardymai vyksta, siekiant sunaikinti “LKB Kroniką” Ypač piktina, kad KGB organai be jokių įrodymų persekioja visiškai su ta byla nesusijusius žmones: Sergejų Kovaliovą štai jau pusmetis tardo KGB izoliatoriuje Vilniuje, jo žmoną L. Boicovą, Andrejų Tverdochlebovą, A. Pliusiną, Galią Solovą, Malviną Land, Iriną Korsunską ir kt. Jų dalyvavimas “LKB Kronikoje” neįrodytas. Tai aiškiausiai rodo ir tas faktas, kad, juos suėmus, Lietuvoje ir Vakaruose pasirodė nauji “LKB Kronikos” numeriai (rašant jau buvo pasirodęs Nr. 16). Be to, lietuviai katalikai yra įsitikinę, kad pati byla yra neteisėta sovietinių įstatymų ir konstitucijos atžvilgiu. Netgi “LKB Kronika” reiškiasi sovietinių įstatymų ribose, nespausdina nepatikrintų žinių, gina konstitucijos garantuojamą sąžinės laisvę.

“LKB Kronika” nesutinka su Bažnyčios nuo valstybės atskyrimo praktika ir klaidingu bei tendencingu LTSR Baudž. kodekso 143 str. taikymu.

Tokia problema, prašokanti atskirai paimto krašto įstatymines ribas, nušviečiama ir inž. V. Vaičiūno atvirame laiške LTSR AT prezidiumui bei laikraščių redakcijoms. Savo rašte “Įstatymas ir tikinčiojo žmogaus sąžinė” Vaičiūnas rašo:

“Lietuvos tikintieji priėjo gyvenimo kryžkelę, kurioje krypties rodyklės skelbia: dešinėje — “įstatymų” veikimo zona, kairėje — krikščioniška sąžinė. Tenka apsispręsti, ką pasirinkti. Norėčiau, kad Jūs bent va-

landėlę pabūtumėte su čia atėjusiais Lietuvos katalikais. Atkreipkite dėmesį į čia atėjusių tautiečių tragediją ... Aš bijau, kad istorikai šioje kryžkelėje nepastatytų trečios rodyklės — lietuviškos moralės kapai”.

Ir tai joks bergždžias klausimas, nes ši aitri dorinė problema permelkia visus visuomeninio gyvenimo klotus: plaukti pasroviui nedorų įstatymų nutekamuju grioviu ar gyventi pagal amžinus Sąžinės, Moralės, Gėrio dėsnius?

Šitas klausimas pritaikomas ne tik dvasiniam visuomenės gyvenimui, kur jis labiausiai jaučiamas, bet ir ūkiniam, moksliniam, kūrybiniam — visur, kur pažangos siekiai atsimuša į kurčią sukaulėjusių įstatymų, melo, neteisybės ir prievar-tos sieną.

Aš pats asmeniškai savo gyvenime buvau priverstas išspręsti šią dilemą. Būdamas savo kūrybinių laimėjimų, karjeros ir, gal būt, meistriskumo viršūnėje, supratau, kad toliau nebegaliu daryti kompromisų su savo sąžine, “neišvengiamų” nuolaidų kaina, sunaikinančia pačią individą prigimtį, pirkti teisę į tikrų sielos apsisireiškimų trupinius, gyventi dvilypiu gyvenimu. Net jeigu tai pateisinama aukštais idealais: išsaugoti žudomą tautos kultūrą, tarp melo srautų kartais prašnabždėti tiesą, pusę tiesos, ketvirtadalį tiesos, palaipsniškai susmulkėjančios iki neatpažįstamos sumaišytos substancijos melo dulkelių.

Sovietinės okupacijos trisdešimtmetis atnešė lietuvių tautai nepataisomą žalą. Dešimtys tūkstančių deportuotųjų, nukankintų sovietiniuose vergiškų “komunizmo statybų” lageriuose; tradicinio Lietuvos

žemės ūkio suardymas nusikaltėliškų, prievartiniu žemės sukolektyvinimu; krašto ištekliais nepateisinamas pramoninimas, turįs vienintelį tikslą — asimiliuoti beribėje sovietinės imperijos erdvėje; Lietuvos pavertimas kolonija, kur prievartaujamąs pagrindinės žmogaus teisės — informacijos, judėjimo, spaudos, rinkimų, sąžinės ir kitos laisvės. Štai sąrašas, toli gražu nepilnas, kurį reikia parodyti Lietuvos ir viso Baltijo sovietinei valdžiai.

Okupacijos išdavoį mano trimilijoninė tauta šiandien sukapota į tris kraujuojančias dalis: viena dalis gyvena savanoriškoje ar priverstinėje tremtyje, laukdama laisvės valandos; antra — didžiausioji dalis veda vergišką gyvenimą gimtajame krašte, netekdama vilties ir tikėjimo pasaulio teisingumu; gi trečioji, jau nebemaištaujančioji dalis, kurios kaulai ilsisi nežinomuose milžiniško kančių salyno pakraščiuose, turi plačias realiausias galimybes susijungti su savo broliais ir seserimis . . . anapus gyvenimo.

Lietuva skaldoma ir iš vidaus okupantų trisdešimtmetinėmis pastangomis pakeisti lietuviškąją savimonę apgaulinga “tarybinio žmogaus” idėja. Anksčiau, Stalino laikais, buvo veikama paprasčiau — išplėšiant gyvybę. Dabar išplėšiama tautybė, dvasingumas. Tautybė, kaip ją suprantame tikra žodžio prasme, pakeista klasių kovos baidykle.

Okupacija atnešė žalą ne tik lietuvių tautai, bet ir tautinėm mažumom, taikiai gyvenusiom Lietuvoje iki 1940 m. be skerdynių, naciškų nuotaikų, pogromų. Netgi hitlerinės okupacijos laikais Lietuva buvo vienintelis okupuotas kraštas, kuriame nebuvo SS legiono, kad ir

kaip naciai stengėsi sutepti mūsų rankas krauju. Tik pavieniai išsigimėliai nuėjo išlaižyti atėjūnų dubens. Sovietiniams pavergėjams sekasi geriau: jie jau dažnai išsiverčia be savo pastangų, prisiauginę savo kadrus iš tų, kurie atvirai įsikibo ant tautos kaklo užnertos virvės.

Betgi yra žmonių, kurie Tėvynę myli labiau už gyvenimą. Tokie tikri laisvės kankiniai yra:

Petras Paulaitis, atliekęs "lietuviškąją bausmę" nuo 1947,

Petras Paltarokas — nuo 1950,

Klemensas Širvyys — nuo 1952,

Liudvikas Simutis — nuo 1955.

Jų kiekvieno biografija galėtų būti literatūrinio, dorinio ar politinio nagrinėjimo dalykas. Pavyzdžiui, Liudvikas Simutis, g. 1935, tautinio pogrindžio dalyvis, dar vaikystėje susirišęs su "miško broliais". Sukaustytas sunkios ligos (stuburo džiova), ligoninėje suimtas, tardomas ir teisiamas. Ypatingo posėdžio pasmerkta myriop, vėliau sušaudymą pakeitus 25-riais metais lagerio. Dar 1958 m. gydytojų komisijos stovykloje pripažintas nepagydomu ir pasiūlytas jį pirma laiko paleisti, bet kalinamas iki šiandien. Ligi bausmės galo jam dar liko šešeri metai. Jis — invalidas, bet administracijos vis tiek verčiamas dirbti. (L. Simučio raštą SSSR AT-bai išspausdino E. Kuznecovas savo "Dienoraščiuose").

Kitas pavyzdys — Petras Paulaitis, g. 1904 (čia praleidžiamė tas biografines žinias, kurios suminėtos atskirame straipsnyje, spausdinamame šiame numeryje — Red.). 1947 patekęs į Čekos rankas, jis buvo devynis mėnesius papulkininkio Zacharovo tardomas ir kankinamas. Sekė tradicinis nuosprendis — 25 metai. Po trumpos pertraukos 1957 m.,

kai buvo išleistas į laisvę, sutrumpinus bausmės laiką, iš naujo nu-teistas 25 metams ir išsiųstas į ant-rąjį griežto režimo lagpunktą Mor-dovijoje. "Už kenksmingus ryšius su jaunimu" — šešiams mėnesiams į griežto režimo zoną. Vietoj še-šių mėnesių Paulaitis buvo laiko-mas akmeniniame maiše 12 metų! Ir tik neseniai pervestas atgal į griežto režimo 19 zoną. 1963 m. tūlas MVD majoras Svjatkinas Pau-laičiui pasiūlė parašyti straipsnį — "Atkirtis šmeižikams iš Vakarų". Už tai žadėjo palengvinti jo liki-mą. Kai Paulaitis pasiūlymą atme-tė, Svjatkinas pasakė: "Jūs čia žū-site. Niekada neišeisite į laisvę, ga-lite man patikėti". Paulaičiui dabar 70 metų, kalėti liko 9 metai. Ma-joras gali būti teisus.

Nemenka pralieto kraujo duok-lė, daug gyvybių atiduota ir ati-duodamos už negęstančią laisvės idėją. Mano slopinama tėvynė ne-turi vilties susilaukti pagalbos ar bent elementaraus dėmesio ir užuo-jautos iš užsienio. Mūsų viltis — jaunimas, bręstantis laisvės dvasia, vienybėje su visomis pavergtomis tautomis, įskaitant ir rusų tautą.

Po daugelio metų slogios tylos ir, regis, pavojingo nuolankumo ru-senusi tautos liepsna tvykstelėjo nelaukta jėga. Tamsioje nevilties naktyje išiplieskė gyvasis Romo Ka-lantos deglas. Jis uždegė save, savo devyniolikmetę gyvybę, kad nušviestų kelią savo jauniems bend-raamžiams, gimusiems nelaisvėje. Tūkstantinės minios jaunų demonst-rantų, siaučiamų juos lazdomis mu-šančių kareivių, 1972 pavasarį iškė-lė šūkį: "Laisvę Lietuvai".

1970-ji metai žymi naują lietu-

viškosios rezistencijos tarpsnį. Jo vėliava — orumas ir tikėjimas.

1971 m. teisme pasakytoji jūreivio Simo Kudirkos kalba ėjo iš lūpų į lūpas, kaip stubbinantis praregėjimas: apsigynimo kalboje, virtusioje kaltinamuoju aktu režimui, jis atmetė kaltinimą tėvynės išdavimu, nes jo tėvynė — Lietuva. Sovietinė socialistinė respublika nusikaltėliškos imperijos sudėtyje — tai melas ir neteisybė. Šito drąsaus vyro likimas tapo žinomas visame pasaulyje.

Naujausiais statistiniais duomenimis, Lietuvoje šiuo metu gyvena 3,3 mln. gyventojų. Jeigu nebūtų buvęs vykdomas genocidas, tai jau 1959 m. būtų buvę 5,5 mln. lietuvių (su prieaugliu).

Lietuvių tauta dėl genocido perpus sumažėjo. Per 20 metų laikotarpį Lietuva neteko 1.239.000 tėvynainių. Vien 1941-1959 laikotarpyje nuo sovietų nukentėjo apie 1.090.000 Lietuvos žmonių:

1941 deportuoti į SSSR ...	35,000
1941 evakuoti į SSSR	5,000
1941 sovietų nužudyti	1,200
1942-45 karo aukos	25,000
1945-58 deportuoti	260,000
1944-53 žuvę partizanai ...	30-40,000
1945-59 perkelti į kt. respubl.	30,000

Viso išvežta iš Lietuvos apie 400,000 lietuvių.

Vokietijoje, nežiūrint pralaimėto karo, gyventojų skaičius 1939-59 m. padaugėjo 4,3%, Olandijoje 29,9%, SSSR — 10,1%. Lietuvoje jis ne tik visiškai nepaaugo, bet sumažėjo 13,7%.

1973 m. KGB organai prieš lietuvių kraštotyrininkų draugiją pravedė plačią akciją, savo apimtim prilygstančią "LKB Kronikos" persekiojimui. 1973.III.27 d. 8 val. ry-

tą trijuose Kauno, Vilniaus ir Rygos miestuose buvo suimta virš 100 asmenų — kraštotyrininkų draugijos narių. Po 11 mėnesių užtrukusio tardymo, kurio išdavoje minėtoji draugija buvo sunaikinta, buvo paskelbti nuosprendžiai penkiems asmenims:

Š. Žukauskui, g. 1950, buv. Medicinos fakulteto VI kurso studentui — 6 metai griežto režimo lageryje;

A. Sakalauskui, g. 1938, Politechnikos instituto dėstytojui — 5 m.;

V. Poviloniui, g. 1947, inžinieriui-technologui — 2 m. griežto režimo;

A. Mackevičiui, g. 1949, KPI studentui — 2 m. lagerio;

I. Rudaičiui, g. 1911, gydytojui — 3 m. griežto režimo.

Bausmės atlikimo vieta — Solikamskas, Permės sritis.

Š. Žukauskas teisme pasakė kalbą, panašią į S. Kudirkos. Jis išdėstė suakmenėjusiam teismui Lietuvos istoriją ir kolonizacijos ištakas; pareiškė, kad Rusija iki šandien tebėra tautų kalėjimas. Žukauskas kalbėjo, kad visos tautos kovoja už savo laisvę, o pasaulio pažangios jėgos jas palaiko. Kuo gi mes, lietuviai, už kitus blogesni? Teismo bylą jis pavadino farsu ir susidorojimu, baigdamas poeto žodžiais: "Priešas mus smaugia geležinėm rankom, bet nėra brangesnio žodžio už laisvę".

Turimomis neoficialiomis žiniomis, drauge su Romu Kalanta 1972 gegužės 14 Kaune turėjo susideginti vienas latvis ir vienas estas, bet jie pakely į Kauną buvę suimti traukiny.

1972 vasarą R. Kalantos pavyz-

džiu susidegino dar 10 įvairaus amžiaus lietuvių. Tų aukų tikslas — atkreipti pasaulio visuomenės dėmesį į lietuvių tautos persekiojimus. (Neoficialūs pranešimai rūpestingai slepiami, bet man juos patvirtino vienas LKP CK darbuotojas, tyrinėjęs susideginimų bangą. Visais tokiais atvejais buvo naudojamas trafaretinis išsireiškimas — “psichinis susirgimas”, laidotuvės vyko griežtoje paslaptėje).

1972 rudenį Lietuvon atvyko Maskvos ideologinė komisija. Ji reikalavo sustiprinti ideologinį darbą, pakeisti vadovaujančius kultūros ir ideologijos pareigūnus. Tarp kitų ir aš buvau pašalintas iš Kauno dramos teatro vyr. režisieriaus pareigų be teisės dirbti betkokiame tarybinės kultūros įstaigoje. Formalia dingstimi patarnavo mano protesto raštas, veikiai išplitęs savilaida (angliškai jį paskelbė Londone leidžiamas žurnalas “Index”).

1972.III.19 pasirodė pirmas savo priemonėmis leidžiamas “Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos” numeris.

Tie įvykiais gausūs metai nebuvo tušti nė lietuvių tautos priešams. Buvo užvesta savo apimtimi pati stambiausia byla Nr. 345. Ryšium su ja yra įvykę 4 teisminiai procesai:

1974 kovo mėn. — nuteisti 5 asmenys;

1974 gegužės mėn — nuteisti du;

1974 gruodžio mėn. — nuteisti keturi: P. Plumpa, P. Petronis, V. Jaugelis, J. Stašaitis;

1975 kovo mėn. — nuteistas J. Gražys.

Kelėiime tebelaikoma Nijolė Sa-

dūnaitė, ruošiamos Kovaliovo ir Tverdochlebovo bylos.

Černiachovskio psichiatrinėje ligoninėje nuo 1973 m. kankinamas Vilniaus valst. un-to studentas Petras Sidzikas. Buv. politikalinys B. Gajauskas patvirtino, kad P. Sidzikas kurį laiką buvo laikomas drauge su gen. Grigorenko. Jo sveikata pavojuje.

Mes, atstovaujantys tai lietuvių tautos daliai, kurios okupantai botagu ir meduoliu neprivertė bendradarbiauti su priešu, reiškiamo gilų dėkingumą ir pripažinimą iškiliems rusų tautos sūnums ir dukroms, kurie per melo, klastos ir neapykantos voratinklį, pro prievartos ir nelaisvės čiuptuvus šiandien mums tiesia pagalbos ranką. Tai tikrai didžiadvasių žmonių rankos, kurios teikia savo tautai šlovę ir jėgą. Šiandien jos sugrąžina orumą tėvynei.

Bet totalistinio režimo sargybiniai šunys kandžioja tas rankas, kuriose regime mūsų vilties, laisvės ir teisingumo simbolį.

Lietuviai kreipiasi savo ne visada garsiu, bet autentiškai skambančiu balsu į viso pasaulio geros valios žmones, į visus, kurie neabejingi Gėriui, Teisingumui, Laisvei, — užsistokite visomis jums prieinamomis priemonėmis už Sergiejų Kovaliovą, už Andriejų Tverdochlebovą! Padarę tai, jūs užstosite mus, pavergtuosius, ir, gal būt, save pačius. Nes toji baisi ŠMĖKLA, kažkieno neatsakinga ranka prieš šimtą metų paleista pasaulin ir virtusi apgaulinę lengvatikių sielų gundytoju, VIS DAR TEBESLANKIOJA PO EUROPA!

Jonas Jurašas

Miunchenas, 1975 rugpjūčio 1

MŪSŲ ŽODIS BENDRAISIAIS RŪPESČIAIS

1. Vakarams darant Sovietų Sąjungai vienašališkas nuolaidas, susidaro grėsmės galimybė Baltijos tautų laisvės ir valstybinės nepriklausomybės siekimams. Studijų savaitės dalyviai skatina visus domėtis detantės politikos raida, tęsti pradėtų akciją, kad prie Europos saugumo konferencijos priimtų deklaracijų valstybių sienų klausimais būtų pridėtas pareiškimas, kad sienų nepažeidžiamumas neliečia okupuotų Baltijos valstybių aneksijos.

2. Studijų savaitės dalyviai džiaugiasi ir didžiuojasi visais tais Lietuvių Fronto bičiuliais, kurie, atlikdami savo visuomeninius uždavinius, aktyviai ir pozityviai reiškiasi Lietuvių Bendruomenės, Vliko, Lietuvių Fondo, Amerikos Lietuvių Tarybos, Balfo ir kitų bendrinių mūsų institucijų darbuose ir reiškia jiems nuoširdžią padėką.

3. Mūsų išeivijos organizuoto veikimo sėkmė remiasi ypač tautiniu solidarumu ir teisine sąmone. Tautinis solidarumas ugdo tarpusavio pagarbą, pakantų ir vieningą bendradarbiavimą, o teisinė sąmonė įgalina mūsų organizuotos bendruomenės susiklausymą ir demokratinį tvarkymąsi. Todėl studijų savaitės dalyviai, didžiai susirūpinę pradedančiu reikštis kai kurių asmenų neatsakingu savivaliavimu, skatinant ir net globojant tautiniam solidarumui ir teisei sąmonei žalingas "reorganizacines" apraiškas, jas apgailėstaudami, kviečia išeivijos lietuvius principingai, tvirtai ir vieningai nuo tokių apraiškų atsiriboti ir su jomis kovoti. Mūsų bendruomenės skaldymas ir demoralizavimas atitinka okupanto tikslus, todėl, dangstomas tariamu arba egocentrinio patriotizmu, darosi juoba žalingas.

4. Studijų savaitės dalyviai visus kviečia santykių su okupuotos Lietuvos lietuviais klausimu vieningai laikytis mūsų veiksmų 1974 spalio 7-8 White Plains, N.Y., konferencijos sutartinai priimtų gairių.

5. Studijų savaitės dalyviai, atsižvelgdami į ribotų mūsų jėgų ir išteklių tikslingo panaudojimo reikalą ir siekdami efektyvios bendrosios veiklos, prašyte prašo visas Lietuvos vadavimo darbų dirbančias mūsų institucijas — Vilky, Pasaulio Liet. Bendruomenę bei kraštų bendruomenes, Lietuvos Laisvės Komitetą, Amerikos Lietuvių Tarybą ir kt. — siekti vienos bendros viršūnės sudarymo laisvinimo darbui planuoti, derinti ir sutartinai vykdyti, steigiant bendrą informacijos centrą ir bendrą visuomeninį fondą.

6. Studijų savaitės dalyviai, didžiai vertindami lietuvių jaunimo lietuviybės puoselėjimo pastangas trečiojo pasaulio lietuvių jaunimo kongreso rengimu, kviečia moraliai ir materialiai remti Pasaulio Lietuvių Bendruomenės vykdomų kongreso lėšų rinkimo vąją.

JAV ir Kanados LFB studijų savaitės dalyviai

Lietuvos Bažnyčia šveicaro akimis

“Lietuvos Katalikų Bažnyčios
Kronikos” reikšmė

Šveicarijoje vokiečių kalba leidžiamas mėnesinis žurnalas “Tikėjimas antrame pasauly”, nagrinėjęs religijos, ateizmo ir žmogaus teisių klausimus komunistų valdomuose kraštuose, balandžio numeryje paskelbė savo redaktoriaus kun. Eugenijaus Vosso plačią ir dokumentuotą studiją apie Katalikų Bažnyčios padėtį Lietuvoje. Ji remiasi pačia naujausia šaltinių medžiaga, kurios pagrindą sudaro “L.K.B. Kronika”. Kai kuriuos kronikos dokumentus kun. Vossas cituoja ištisai, juos išvertęs į vokiečių kalbą. Pačioje studijos pradžioje pateikęs akademiko Sacharovo į vakarus persiūtą 5 lietuvių kunigų laišką apie pernai metų Vilniuje vykusią kelių religinės spaudos gamintojų bylą, autorius reiškia nuomonę, kad šitas laiškas gali būti laikomas mozaikiniu akmenėliu, vaizduojančiu nūdienį Lietuvos katalikų gyvenimą. Toliau jis pastebi: iki 1960-1970 m. vidurio pasiekdavo tik šykščios žinios iš Lietuvos. Pagrindiniai šaltiniai tada buvo trys: 1) sovietinė spauda, 2) išeivių parodymai ir 3) keliautojų pranešimai. Apie 1965 m. pasirodė naujas svarbus šaltinis — Lietuvos katalikų gaminami raštai, kurie vis daugėjo

ir pasiekė savo viršūnę 1972 m. kovo mėnesį, kai pasirodė “L.K.B. Kronika”. Tačiau praėjo beveik metai, kol pirmas kronikos numeris pasiekė užsienį. Daugėjant šaltiniams ir žinioms, Vakaruose pradėjo daugiau atsirasti literatūros apie Katalikų Bažnyčią Lietuvoje.

Verta pastebėti, kad šveicarų kunigą susidomėti šiuo klausimu priverė 1972 gegužės įvykiai Lietuvoje ryšium su Romo Kalantos savanoriška gyvybės auka. Savo studijoje kun. Vossas mėgina nušviesti naujausiąją Lietuvos katalikų padėtį. Naudodamasis Vatikano metraščio “Annuario Pontificio” ir lietuviškosios kronikos žiniomis, autorius taip apibūdina dabartinę Lietuvos vyskupijų padėtį. Vilniaus vyskupas Julijonas Steponavičius sukludytas eiti pareigas. Vilniaus apaštališkasis administratorius vyskupas Henrikas Romanas Gulbinovičius gyvena Balstogėje, Lenkijoje. Kaišiadorių vyskupas Vincentas Sladkevičius taip pat sukludytas eiti pareigas. Telšių vyskupijos apaštališkasis administratorius vyskupas Juozas Pletkus jau 79 metų amžiaus. Panevėžio vyskupiją valdo pats jauniausias amžiumi vyskupas Romualdas Krikščiūnas, taip pat apaštališkojo administratoriaus teisėmis. Vilkaviškio vyskupiją tokiomis pat teisėmis valdo Kauno vyskupas sufraganas Juozapas Labukas-Matulaitis su savo koadjutorium vyskupu Liudu Poviloniu.

DARBAI

Didvyriški kunigai

Neįprastai vyskupijų padėtis jaudina tikinčiuosius. Jie būgštauja, kad valdžios sluoksnių klaidingai informuojamas Vatikanas gali paskirti ateistiniam režimui nuolaidžius vyskopus, o tada Bažnyčios griovimas iš vidaus dar labiau sustiprėtų. Todėl Lietuvoje šiuo reikalu vyraujanti nuomonė, kad naujų vyskupų nereikia. Šiame sąryšyje studijos autorius pabrėžia kronikos žodžius: „Šiuo metu Lietuvai reikia ne naujų vyskupų, bet kunigų“. Mažėjantis kunigų skaičius kelia didelį tikinčiųjų susirūpinimą. Vienintelė veikianti kunigų seminarija Kaune yra įkurdinta mažose ir nepritaikintose patalpose. Joje klierikų skaičius griežtai apribotas. Kasmet išmiršta daugiau kunigų, negu naujų išventinama. Vienam kunigui Lietuvoje šiuo metu tenka aptarnauti vidutiniškai apie 3.300 tikinčiųjų. Daugeliui kunigų darbo našta darosi fiziškai nepakeliama. Jų padėtį dar labiau sunkina įvairūs administraciniai suvaržymai, kliudantys jiems laisvai atlikti savo kunigiškas pareigas. Kiekviename kronikos numeryje pateikiama daug tokių pavyzdžių, kaip režimas trukdo kunigų darbą, juos apsunkina aukštais mokesčiais, draudžia jiems lankyti tikinčiuosius ir t.t.

Nežiūrint to, toje pačioje kronikoje, kaip pastebi kun. Vossas, pasirodo vis nauji jaudinantys pavyzdžiai apie Lietuvos kunigų ištikimy-

bę ir pasiaukojimą savo pašaukimui. Nėra abejonės, kad tokios gniuždančios sąlygos kai kuriuos kunigus neigiamai paveikia, jie pavargsta, rezignuoja ir apsiriboja minimaliu savo pareigų atlikimu. Ir tai Lietuvos sąlygomis taip pat labai daug reiškia. Tuo tarpu drąsesnieji mėgina atsispirti išoriniam spaudimui, pilnai išnaudoti visas galimybes, kurias palieka režimo rėmai. Už tat daugelis jų anksčiau ar vėliau tampa administracinių priemonių aukomis. Nėra tikslų statistinių žinių apie sakramentų teikimą pastaruoju metu. Vyskupas Labukas yra pareiškęs, kad 1966 m. Kauno katedroje buvo išdalinta 360.000 komunijų.

Religinio gyvenimo vargai

Tuo tarpu sovietinamą žmogų nuo lopšio iki karsto lydi antireliginė propaganda, jam brukamas pseudo-religinis erzacas. Tam reikalui pajungtos visos masinio susižinojimo priemonės, paskaitos, pasikalbėjimai, meno renginiai, parodos, jaunųjų ateistų klubai, suvažiavimai, tarybinės šventės, muziejai. Vis dėlto — pastebi autorius — masinio ateistinio darbo vaisiai menki, žmonės jo nevertina. Tačiau dėl jo tikintieji kenčia ir viešai diskriminuojami. Ypač skaudžiai Bažnyčią paliečia administracinės priemonės, nekalbant apie asmenines nuoskaudas. Viena administracinė priemonė — tai religinio gyvenimo sekimas, vykdomas pagal 1967 m. Maskvoje išleistą instrukciją vietos partinėms organizacijoms. Jų sudarytiems koordinaciniams komitetams pavesta visiška bažnyčių kontrolė, ypač parapijos. Administracinės priemonės taikomos kunigams, bažnyčių tarnams, moky-

tojams, profesionalams, mokiniams ir gali reikšti pinigines bausmes, kalėjimą, atleidimą iš darbo, pašalinimą iš mokyklos ar moralinį diskriminavimą visuomenėje. Visos tos priemonės savo tikslo nepasiekia, todėl antireliginė kampanija vedama vis iš naujo. Sunaikintos Kalvarijų stotys prie Vilniaus, Kryžių kalnas prie Šiaulių, vandalizuota Marijos pasirodymo vieta Skiemonyse.

1970-71 m. Lietuvoje vyko aštri kova dėl vaikų paruošimo Pirmajai komunijai. Ryšium su tuo užsienyje plačiai nuskambėjo kunigams Šeškevičiui ir Zdebskiui sufabriquotos bylos. Toji kova už Pirmąją komunią, rašo kun. Vossas, tebevyksta toliau. Režimas stengiasi visokiais būdais apsaugoti vaikus nuo religinės įtakos. Šalia defenzyvinių priemonių pastebimos ir grynai ofenzyvinės pastangos: pakeisti religinį tikėjimą marksizmu - leninizmu ir komunistine morale. Kad sukliudytų vaikams dalyvauti mišiose, mokytojai ir kiti ateistai kontroliuoja bažnyčias. Atskirais atvejais jiems padeda kiti pareigūnai. Tikintieji mokytojai, kurie moka apeiti privalomą ateizmo skiepimą, atleidžiami iš darbo. Mokiniai, kurie dėl savo įsitikinimų, nestoja į spaliukus, pionierius ar komjaunimą, diskriminuojami. Mokytojų palaikomas diskriminavimas mokyklose kartais būna tiesiog pogrominio pobūdžio. Savo teiginius kun. Vossas pailiustruoja gausiais pavyzdžiais, paimtais iš lietuviškosios kronikos.

Religinės literatūros badas

Maskvos ambasados Bonnoje ir Vienoje leidžia vokiečių kalba biuletenį "Sovietų Sąjunga šiandien"

Pernai rudenį jame buvo atspausdintas Vilniaus arkivyskupijos valdytojo Česlovo Krivaičio pareiškimas, kuriame įrodinėjama pilna tikėjimo laisvė tokiais žodžiais: "Mes galime betkokiaje spaustuvėje spausdinti dvasinę literatūrą, kokios norime . . . visi suinteresuotieji gali gauti betkokią dvasinę literatūrą bažnyčioje". Tokį monsinjoro Krivaičio pareiškimą šveicarų kunigas sugretina su tuo, ką šiuo reikalu 1969 m. rašė Lietuvos kunigai ministrui pirmininkui Kosiginui: "Lietuvos katalikai negali visiškai pasinaudoti spaudos laisve savo tikybiniams poreikiams patenkinti. Nei radijas, nei televizija, nei filmas jiems neprieinami. Jie negali turėti nei mokyklų, nei paskaitų. Nėra paprasčiausio vadovėlio tikybai dėstyti . . . Kai 1972 m. buvo išleista 10.000 egz. Naujojo Testamento, dalį jų milicija per kratas vėl atėmė, dalis buvo išsiuntinėta į užsienį, dar kitus egzempliorius ateistai iš kunigų išpirkto, kad tik nepatektų į rankas tikintiesiems. Kronikos žiniomis, vienam Lietuvos tikinčiajam vidutiniškai teko vienas Naujojo Testamento spausdintas puslapis". Jei monsinjoro Krivaičio ir vyskupo Krikščiūno pareiškimai nėra propaganda, pastebi Vossas, jie gali būti laikomi vargo ženklais, kuriuos už Sov. Sąjungos ribų turėtų suprasti kiekvienas, kas suvokia reikalą. Šitą leidinių spragą tikintieji mėgina užpildyti, nurašinėdami raštus ar juos spausdindami savomis priemonėmis.

Persekiojimas gimdo pasipriešinimą

Autorius prileidžia, kad pastaraisiais metais bažnytinė praktika po

chruščiovinio laikotarpio persekiojimų vėl kiek atsigavo. Lietuvoje, kaip ir pačioje Sov. Sąjungoje, persekiojimas tik dar labiau prisidėjo prie religinio gyvenimo atgimimo. Spaudimas ir smurtas Lietuvoje iššaukia tikinčiųjų pasipriešinimą, kuris reiškiasi religinės literatūros gaminiu savomis priemonėmis, kronika, slaptomis spaustuvėmis ir vienuolynais. Surinkti 10, 20, net 30 tūkstančių parašų — tokie reiškiniai stebina net Vakarų demokratių kraštų žmones. Kronika yra reprezentatyvus Lietuvos katalikų organas. Tai — ne tik prislėgtųjų tikinčiųjų ir kunigų garsiakalbis, bet ir priemonė savo bažnytinei sąmonei palaikyti. Galima spėti, pastebi šveicaras kunigas, kad ne visi vyskupijų valdytojai pilnai pritaria kronikai, bet ją žino ir mėgsta tauta. Ją dvasiškai palaiko didelė kunigų dalis. Dėl jos didelės reikšmės režimas nuo pat pradžios kovoja su kronika. Prokuratūros organai yra užvedę bylą Nr. 345 kronikos leidėjams ir jų ieško visoje Sov. Sąjungoje. 1974 gruodžio 27 Maskvoje įvykdytas Sergiejaus Kovaliovo areštas rodo, kad KGB vis daugiau asmenų įtraukia į liet. kronikos bylą. Kronikose paskelbta daug žinių apie saugumo organų kratas, ieškant savomis priemonėmis išleistųjų katalikų raštų, už kuriuos tikintiesiems skiriamos didelės kalėjimo bausmės. Tikintieji — rašo kun. Vossas — tuo nerizikuotų, jei Lietuvoje nebūtų dvasinės literatūros bado, jeigu jiems toji literatūra būtų lengvai prieinama, kaip tvirtina mons. Krivaitis. Cenzūrą aplenkiančiųjų raštų reikšmė pasaulio katalikams negali būti per daug pervertinta, nes tik jų dėka nuo 1965 m. išryškėjo Lietuvos bažnyčios vaiz-

das, kokio jokie kiti žinių šaltiniai negali duoti.

Persekiojimo motyvai

Savo išsamios studijos gale kun. Vossas iškelia tris motyvus, kodėl Lietuvoje persekiojami tikintieji:

1) Marksizmas - leninizmas pavirtę nauja tikyba, priešinga Apreiškimo religijai. Komunistinė ideologija nėra gili, kaip krikščionybė, ir turi pripažinti, kad jos pastangos nugalėti religiją švietėjiškomis priemonėmis yra nesėkmingos ir nepasiekė tikslo. Religija nemiršta, tik vis iš naujo atgimsta. Tas faktas verčia ideologus ir partijos veikėjus reaguoti — ne tiek protu, kiek jausmais arba tiesiog beprotiškai. Komunistų agresyvumas kyla iš gilaus nusivylimo savuoju ideologijos pralaimėjimu. Iš čia ir ateityje grės nuolatinis pavojus Bažnyčiai. Toks pavojus dar labiau didėja, kai vadovaujantys komunistų sluoksniai įsitikina savo ideologiniu bankrotu visuomenėje.

2. Katalikų atveju, persekiojimą skatina jų priklausomybė nuo Romos. Po to, kai sužlugo mėginimai atskirti Lietuvos katalikus nuo Romos ir sukurti tautinę Bažnyčią (o sujungti lotyniškųjų apeigų katalikus su ortodoksais, kaip unitus, taip pat neįmanoma), lieka tik dvi galimybės:

— pajungti Katalikų Bažnyčią Kremliaus politikai, kaip tai atsitiko su ortodoksų hierarchijos viršūnėmis, arba

— ją likviduoti.

Sovietų politika neišleidžia iš akių abiejų galimybių.

3) Ypatingas katalikybės ir lietuviškojo tautiškumo sąryšis, kunigo Vosso nuomone, taip pat laikytinas Bažnyčios persekiojimo motyvu, nes

tokiu būdu kovojama ir su tautiš-kumu. Tokia tendencija ypač paste-bima po 72-jų metų gegužės įvykių, kurie parodė politinio sprogimo jėgą Lietuvoje.

Lietuviu katalikų viltys

Išnagrinėjęs katalikų persekiojimo motyvus, studijos autorius pastebi, kad Lietuvos tikinčiųjų slaptoji spau-da deda dideles viltis į užsienį; laukia, kad jis suprastų jų būklę, žodžiais ir darbais paremtų juos ko-voje už žmogaus teises; kad parody-tų tą solidarumą, kurio galima lau-kti iš susipratusių krikščionių ir Baž-nyčios. Jeigu pirmieji slaptosios spaudos raštai buvo kiaurai persunk-ti nesukrečiamos ištikimybės Romai ir ypatingai popiežiui taip, kad jų motto buvo: “Mes kenčiame ir už Šventąjį Tėvą”, tai pastaruoju metu, kunigo Vosso nuomone, pastebima ir kritiškų pasisakymų. Kronika, pavyz-džiui, griežtai komentavo Gromiko vizitą pas Paulių VI-jį. Nepalankiai buvo vertinamos ir Vatikano diplo-matijos nuolaidos. Drauge pastebima ir tam tikra katalikų vidaus įtampa, nepasitenkinimas kai kurių bažny-tinių vadovų nuolaidumu. Susumuo-damas visas savo pastabas šveicarų kunigas daro išvadą, kad tikėjimo išpažinimas Lietuvoje yra persekio-jimo nepalaužtas. Lietuviai katalikai ne tik su pagrindu laukia paramos iš užsienio tikinčiųjų, bet dargi pa-tys jiems duoda gerą pavyzdį.

Reikia pažymėti, kad prie kunigo Vosso studijos yra pridėta rinktinė bibliografija apie Katalikų Bažnyčią Lietuvoje. Jos autorius — Sergijus Bankovskis. Bibliografiniame sąrašė nurodyta 12 monografijų ir 75 stu-dijiniai straipsniai.

Ne Muravjovo laikai

Pavergtos Lietuvos spauda dažnai rašo apie paminklų apsaugą, ypač daug dėmesio skiria liaudies menui, jo rinkimui, skatinimui ir puoselė-jimui. Daug senojo dievdirbių me-no, nors ir pavėluotai, surinkta mu-ziejų fonduose. Didžiuma šio uni-kalaus meno pavyzdžių glūdi tam-siose archyvų kertėse ir lentynose, kol kas neprieinami žmonėms, bet jų surinkimas yra sveikintinas ir teikia vilčių, kad šios skulptūros išliks ateities kartoms. Tačiau čia pat vyksta ir visiškai priešingi reiš-kiniai, kuriuos tarybinė spauda uo-liai nutyli. Taip buvo nutylėti kom-jaunuoliški dievdirbių meno ir kry-žių deginimo bei naikinimo vajai pokario metais. Taip buvo nutylė-ta Vilniaus Kalvarijų susprogdinimas ir Kryžių kalno sunaikinimas prie Šiaulių. Apie pastarąjį faktą naujų duomenų pateikia “Lietuvos Kata-likų Bažnyčios Kronika” (12 ir 14 nr.).

“Kronikoje” nr. 12 rašoma: “Jei nori pažinti tikrąsias Lietuvos nuotaikas, patrauk iš Šiaulių Joniškio link. Už dvylikos kilometrų, de-šinėje kelio pusėje rodyklė — Dau-

Literatūra:

Voss, *Eugen* "Ueber die roemisch-katholische Kirche in Litauen". — *Glau-be in der 2. Welt*". Zeitschrift fuer Fragen von Religion, Atheismus und Menschheit in kommunistisch regierten Laendern, Chur, 3. Jg., April 1974, Nr. 4, 1-10 p.

Banhowski, Sergiusz, "Auswahlbiblio-graphie zur Lage der Katholischen Kir-che in Litauen", ten pat, 10 - 12 p.p.

J. V. (ELI)

mantai 1 km. Paėjęs kilometrą, vėl dešinėje kelio pusėje pamatysi kalnelį, nustatytą kryžiais. Tai Jurgaičių piliakalnis — Kryžių kalnas. Praini krūmais apaugusį upeliuką ir takeliu užkopi ant balno pavidalo kalvos. Šiauriniame kalno kampe riogso didelis akmuo, ant kurio iškaltos datos: 1861-1864. Sukilimo ir susidorojimo datos rūsčiai prabyta į lietuvių sąmonę.

Vietos žmonės gyvas pasakojimas, kad Jurgaičių piliakalnio papėdėje stovėjusi koplytėlė, kurion buvo atėję pasimelsti sukilėliai. Kazokai užrėmę koplytėlės duris ir per tris dienas piliakalnio žemėmis užpylę gyvus sukilėlius. Laikui bėgant supuvusios gegnės, įlūžęs stogas, ir todėl kalnelis per vidurį įdubęs...

Pradžioje gerbdami sukilėlių atminimą, vėliau ko nors Dievą prašydami arba atsidėkodami, žmonės vis nešė, vežė ir statė kryžius. Jų buvo tūkstančiai. L. Diržinskaitei-Pliuščenko sukomandavus, kryžiai buvo sunaikinti. Tačiau iš po nakties jie, tarsi grybai po lietaus, vėl pasirodydavo. Statė sargus, budėjo saugumas, gyventojai buvo tardomi, gąsdinami, terorizuojami, o kryžiai sukilėlių kalnelyje vis augo. Tarsi gyva sukilėlių dvasia šaukė — nepasiduokite!

Paskutinė didelė kryžių naikinimo akcija buvo pravesta 1973 metais. Praėjo metai ... ir kryžių šimtai — vieni įkasti į žemę, kiti užkabinti ant didelių kryžių, dar kiti įkelti į medžius.

Gal būt ateistų neapykanta vėl juos sunaikins, bet, viena aišku: jie vėl atsiras. Šiandien ne Muravjovo laikai — sukilėliai neužpilami žemėmis, bet žudomi psichiatrinėsse ligoninėse (pvz. M. Tamonis),

1. Gyventojų skaičiaus stagnacija

Spartus gyventojų skaičiaus didėjimas ar mažėjimas kelia visuomenei nevienodus pavojus. Kokia padėtis šiuo atžvilgiu šiandieninėje Lietuvoje? Ar Lietuvai irgi gresia vad. gyventojų sprogimo pavojus, apie kurį su pagrįstu nerimu daug kalbama, svarstant pasaulio ateities galimybes? Ar gal priešingai Lietuvą reikėtų priskirti prie tokių šalių, kurioms daugiau rūpesčių sudaro akivaizdus darbo rankų mažėjimas?

Mėginant atsakyti tokį klausimą,

pūsta saugumo kalėjimuose (P. Pliuira, V. Jaugelis, J. Gražys, J. Stašaitis, P. Petronis, N. Sadūnaitė ir kt.), niekinami ir šmeižiami. Jei vieni bus sunaikinti, kaip lietuviški kryžiai Jurgaičių piliakalnyje, juos pakeis kiti, o sukilimas prieš melą, prievartą ir žmogaus teisių niekinimą tęsis”.

“Kronikos” 14 nr. tilpo papildo-
ma žinutė:

“Kryžių kalnas po paskutinio kryžių sunaikinimo kasdien vis gražėjo. Kryžiaus Išaukštinimo šventėje ant Kryžių kalno buvo pastatytas labai gražus meniškas kryžius, 2-jų metrų aukščio, su įrašų: “Kryžiumi visas kliūtis nugalėsime. Šiauliai, 74.IX.14”. Šalia kryžiaus išdygo trys metalinės saulutės.

1974.XI.22 anksti rytą valdžia visus kryžius vėl sunaikino. Praėjus kelioms dienoms, ant kryžių kalno vėl matėsi 9 kryžiai”.

A. S. (ELI)

tenka pabrėžti vieną svarbų faktą. Kai visame pasaulyje bendras gyventojų skaičius nuo šio šimtmečio pradžios maždaug padvigubėjo ir 1970 m. jau siekė 3630 milijonų, tai Lietuvoje per tą patį laiką dabartinėse jos ribose gyventojų skaičius išliko maždaug nepakitęs — apie 3,2 mln.

Kokios priežastys nulėmė, kad gyventojų skaičius per tą patį laiką Lietuvoje nepadvigubėjo, kaip tai atsitiko visame pasaulyje? Atsakymas gali būti labai trumpas. Tai — pirmiausia nepalankių krašto sąlygų, karų ir okupacijų išdava. Daug žmonių Lietuva neteko per pirmąjį pasaulinį karą. Gyvenimui sugrįžus normalion vagon, per nepriklausomojo gyvenimo dvidešimtmetį natūralus gyventojų prieaugis pasiekė arti pusės milijono žmonių. Dabartiniame Lietuvos plote 1940 m. pradžioje gyveno daugiau žmonių, negu jų buvo lygiai po 30 metų per antįjį visuotinį pokario gyventojų surašymą. Prasidėję nelaisvės metai — pirmoji sovietinė okupacija, vokiečių - sovietų karas, po to sekusi vokiečių okupacija ir vėl nauja sovietų okupacija, ypač pirmieji pokario metai — pareikalavo labai daug žmonių aukų Lietuvoje.

Kažkodėl sovietų oficiali statistika tuos žmonių nuostolius iki šiol mėgina pridengti, nurodydama žymiai mažesnį Lietuvos gyventojų skaičių 1940 m. (neįtraukiant Klaipėdos krašto ir Vilniaus krašto pridėtinių sričių). To fakto negalima kitaip suprasti, kaip aiškų norą nuslėpti žymius Lietuvos gyventojų nuostolius, kurie susidarė ne vien tik dėl nacių, bet ir dėl sovietinių okupantų žiaurumo. O tie nuostoliai tikrai dideli.

Jei gyventojų skaičiaus raida po 1940 m. nebūtų nutraukta, tai 1959 m. Lietuva jau būtų turėjusi apie 3,8 mln. žmonių. Pirmojo pokarinio gyventojų surašymo duomenimis, faktiškai jų tada buvo tik 2,7 mln. Demografų apskaičiavimais, Lietuva 1940-1959 m. neteko apie 1.275.000 žmonių, t. y. maždaug vieno trečdalis visų gyventojų. Šitie gyventojų nuostoliai dar nebuvo padengti nė 1970 m., kai įvyko antrasis visuotinis gyventojų surašymas, užregistruvęs Lietuvoje 3.128.000 gyventojų, arba maždaug 60.000 mažiau, negu jų buvo palyginamoje teritorijoje 1940 m. Prieškarinis Lietuvos gyventojų skaičius buvo galutinai pasiektas tik 1971 m. gale.

Galima sakyti, kad bendro gyventojų skaičiaus atžvilgiu padėtis Lietuvoje nuo 1959 m. rodo normalėjimo požymių, tačiau tuo pačiu laiku pradėjo reikštis kita grėsminga tendencija — smarkus gimimų ir natūralaus prieaugio mažėjimas. Dar pokario metais iki 1961 m. gimimų skaičius Lietuvoje svyravo tarp 21 ir 26, skaičiuojant vienam tūkstančiui gyventojų, o 1972 m. tas lygis nukrito iki 17. Aukščiausia natūralaus prieaugio riba Lietuvoje buvo pasiekta 1960 m. — beveik 15 promilių, kai 1972 m. jau nebesiekė 8. Absoliučiais skaičiais natūralaus prieaugio Lietuvoje 1960 m. buvo 41.000 žmonių, o 1972 — vos apie 25.000.

Tokiu būdu gyventojų pertekliaus pavojus Lietuvai negresia. Priešingai, susirūpinimą kelia gimimų ir natūralaus prieaugio mažėjimas. Demografų nuomonę, tai neišvengiamas pramonėjančio ir miestėjančio krašto reiškinys. Todėl, kai visame pa-

saulyje, ypač neišsivysčiusiuose ir neturtinguose kraštuose, šiuo metu svarbu sulaikyti per daug spartų gyventojų skaičiaus augimą, tai Lietuvoje iškyla reikalas jį skatinti.

2. Gimimų skaičiaus mažėjimas

Staiga mažėjantis gyventojų prieaugis tuo pačiu reiškia mažėjantį darbo rankų skaičių ir gali neigiamai paliesti tolesnį ūkinės gerovės ir visuomeninio saugumo augimą. Dar didesnis pavojus kyla iš to, kad gimimų mažėjimas paliečia pačias tuatinės gyvybės versmes ir sudaro pavojų tautos išsilaikymui. Nors demografinė padėtis Lietuvoje dar žymiai geresnė, negu Latvijoje ar Estijoje, tačiau ir ją jau galima laikyti aliarmuojančia. Stebint vykstančią šeimų dydžio kaitą, yra pagrindo manyti, kad ir Lietuva artėja prie kritiškos būklės.

Normaliai natūraliam gyventojų prieaugiui užtikrinti reikia, kad kiekviena šeima išaugintų bent tris vaikus. Lietuvoje visi ženklai rodo priešingai. Mažų šeimų skaičius nuolat didėja. Kaime, kur visuomet daugiau didelių šeimų, smarkiai padidėjo dviejų žmonių šeimos. Tai neišvengiama kaimo gyventojų senėjimo išdava. Miestuose, kur gyvena daugiau jaunų šeimų, vyrauja trijų asmenų šeimos. 1970 pradžioje Lietuvoje buvo apie 800.000 šeimų. Daugiau kaip 1/5 jų buvo bevaikės, apie 1/3 sudarė šeimos, auginančios tik vieną vaiką.

Pažvelgus į visuomeninių grupių sudėtį, matyti, kad mažesnės kaip trijų žmonių šeimos darbininkų tarpe sudaro 57%, kolūkiečių tarpe — 61%, o tarnautojų tarpe — net 64%.

Palyginus su kitomis respublikomis, Lietuvos šeimose vaikų skaičius yra vienas mažiausių. Tik Latvijoje ir Estijoje šeimos turi dar mažiau vaikų. Daugiau negu 1/3 Lietuvos šeimų augina tik vieną vaiką, o vienavaičių šeimų Latvijoje ir Estijoje — dar daugiau: virš 40%.

Ką tai reiškia tautai, latviai ir estai yra jau skaudžiai pajutę. Todėl sveikintinas Lietuvos demografų susirūpinimas jos gyventojų kaitos reiškiniais. Svarstoma ir ieškoma įvairių priemonių, kaip sulaikyti staigų gimimų mažėjimą. Sunku pasakyti, ar bus surastos kokios stebuklingos priemonės. Tačiau pats laikas įsisąmoninti, kad tolesnis vaikų skaičiaus mažėjimas Lietuvos šeimose tokia sparta, kaip kad pastebėta per pastarąjį dešimtmetį, iškeltų ir mūsų tautai tokį patį pavojų, kurį jau mato mūsų kaimynai — atsidurti savo krašte mažumos padėtyje. Kai didesnę krašto gyventojų prieaugio dalį sudarys ateiviai iš kitų SSSR sričių, bus per vėlu ramos kryptį pakreipti. Šiandien ją pakreipti dar ne vėlu, bet to nepadarys vienavaičė lietuviška šeima.

Dr. J. V.

(atkelta iš 62 psl.)

Marksas, kritika, nebijanti nei savo padarinių nei susirėmimo su galiūnais.

Bet vieno nevalia čia užmiršti: mūsų marksistinio žmogaus kritika tik tada bus tikra, įtikinanti ir paveiki, kai drauge ji bus mūsų pačių išpažįstamo ir gyvenime vykdomo žmoniškumo savikritika.

Veiksniai kryžkelėse

Šiapus „geležinės uždangos“ veikiantieji Lietuvos laisvinimo veiksniai — Amerikos Lietuvių Taryba, diplomatiniai postai, Laisvės Komitetas, Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas — yra nekartą atsidūrę kryžkelėse be kelrodžių. Atokiau nuo veiksmų esantį dažną tautietį dėl to maudžia rūpestis, kad tik jie nepasiklystų.

Amerikos Lietuvių Taryba jau pačioje savo veikimo pradžioje buvo atsidūrusi kryžkelėje, kai jos dalyvių nusistatymai susikryžiavo dėl tarybos pozicijos buv. Lietuvos diktatoriaus Smetonos atžvilgiu. Smetonos šalininkai iš tarybos pasitraukė ir sudarė šalia Alto savo atskirą organizaciją Lietuvos reikalams. Tasai skilimas tęsėsi ir po Smetonos žuvimo. Tik Vliko įgaliojimo prie Alto dr. Prano Padalio apskriomis pastangomis tasai Alto skilimas buvo sulipdytas. (Pažymėtinas vienas tos Alto kryžkelės patrauklus reiškiny. Nepaisant dėl skilimo atsiradusio organizacijų ir veiklos lygiagretumo ir dubliavimo, tarp Alto ir nuo jo atskilusių tautininkų nebuvo antagonizmo. Nė katra organizacija nebandė trukdyti ir kenkti antrosios veiklai, o veikiau stengėsi tik dženelmaniškai lenktyniauti, daugiau ir geriau padaryti).

Antrą kartą Amerikos Lietuvių Taryba pateko į kryžkelę, kai Vlikas paskelbė Lietuvių Chartą ir prel. Krupavičius energingai ėmėsi kurti

pasaulio lietuvių bendruomenės organizaciją. Krupavičiui pasiūlius, kad Altas stotų JAV lietuvių bendruomenės organizacijos priešakyje, Altas atsisakė, tur būt nenorėdamas tuo būdu prarasti savo nepriklausomybės ir mažiau ar daugiau subordinuotis Vliko Vykdomosios Tarybos Lietuvių Išlaisvinimo Tarnybai, o vėliau pasidaryti priklausomas ir nuo visuotinių rinkimų. Nors prel. Krupavičiui tai buvo didelis ir netikėtas smūgis, bet jis dėl tokio Amerikos Lietuvių Tarybos atsisakymo nekapituliuavo ir Jungtinėse Valstybėse Bendruomenės organizacijos pradininku padarė nuo Alto nepriklausomą vadinamą Loką (Laikinąją Organizacinę Komitetą) su savo draugu prel. J. Balkūnu priešakyje. Suprantama, Alto palankumas bendruomenės organizacijai nuo to nepadidėjo. Bet Loko iniciatyva ir pastangomis demokratiniais pagrindais organizavos bendruomenės apylinkės ir apygardos. 1955 Lokas pravedė visuotinius rinkimus, kurių išdavoje susidarė JAV lietuvių bendruomenės centriniai organai: taryba, valdyba, garbės teismas, kontrolės komisija. Alto pirmininko L. Šimučio taktas ir respektas prel. Krupavičiui iš vienos pusės, iš antrosios — JAV LB jaunos organizacijos pradiniai nedrąsūs veiklos žingsniai ir vidiniai organizaciniai rūpesčiai užkirto kelią bet kuriai konfrontacijai tarp Alto ir bendruomenės organizacijų. Aiman, tai buvo tik laikinis dalykas.

Trečią kartą Altas pasijuto kryžkelėje, kai 1965, amžiaus naštos spaudžiamas, iš Alto pirmininko posto nusiėmė, Altui visą laiką sėkmingai vadovavęs, taktiškai lankstus, aštrių kampų vengiantis, koaliciniam orga-

nui vadovauti nepakeičiamas L. Šimutis. Jo kandidatas Alto pirmininko postui paveldėti inž. Antanas Rudis nebuvo laimingas parinkimas ir po metų turėjo būti pakeistas. Po užtrukusio "impasse" Alto pirmininku tapo inž. E. Bartkus, kuris betgi po poros metų taip pat kapituliavo. Nuo 1971 Alto pirmininku tapo dr. K. Bobelis. Tiubingeniškiai jo moksladraugiai jį vertino kaip stiprų veiksnį ateitininkų - šviesininkų dvikovoje, labiausiai tais atvejais, kur tekdavo skaitytis su fizinėmis savybėmis. Čikagiškiai jį vertina kaip savo srities specialistą gydytoją. Tačiau L. Šimučio ilgus metus dėvėti Alto pirmininko batai privalo visai kito sukirpimo kojos.

Šimučio Altas savo atsišaukimuose niekados neskelbtų, kad "Mums (mano pabraukta. K.N.) jau pasiseka su pagalba mūsų įtakingų draugų Washingtone pralaužti geležinę uždangą, kaip tai akivaizdžiai atskleidė Simo Kudirkos atvejis; mums (mano pabraukta. K. N.) pavyksta pasiekti laimėjimų ir tarptautinėje srityje, kaip tai rodo Bražinskų byla". Kadangi S. Kudirkos išvadavimu iš sovietinio kalėjimo rūpinosi bendruomenės organai ir žmonės, o Bražinskų bylos reikalais — Vliko Valdyba, tai cituoti Alto pirmininko tvirtinimai atrodo tik vaikiškas bandymas puoštis svetimomis plunksnomis. Ir jau daug daugiau negu vaikiškas bandymas yra Alto aplinkraščio (1975.1.17) tvirtinimas: "Surenkamas aukas prašome siųsti Amerikos Lietuvių Tarybai, 2606 West 63rd Street, Chicago, Illinois, 60629, kaip vienintelei politinei organizacijai be kompromiso kovojančiai už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę" (Mano pabraukta. K. N.). Va-

dinasi, visos kitos už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę kovojančios organizacijos — Vlikas, Laisvės Komitetas, Batūnas, Rezoliucijų komitetas, LB organai — daro kompromisus. Ai, ai, ai, kaip negražiai kiti veiksniai suderglioti.

Į ketvirtą kryžkelę Altas pateko, kai JAV LB jauni ir energingi veikėjai, pajutę laisvinimo veikloje tuštumą, patys ėmėsi iniciatyvos tą tuštumą pripildyti Lietuvos vadavimo darbų turinio. Bet šioią iniciatyvą dr. Bobelio Altas sutiko ne kaip talką, o kaip grėsmę, o pačią bendruomenės organizaciją — ne kaip pozityvią bendro reikalo talkininę, o kaip pikčiausią priešą, su kuriuo kova Altui pasidarė pirmesnė net už kovą su pačiu Lietuvos okupantu, kaip tai akivaizdžiai atskleidė (Alto žodžiais tariant) paskutinė (1975.IV.12) veiksnų konferencija Chicagoje.

Vlikas kvietė uždara veiksnų konferenciją specialiu ir skubiu reikalu — aptarti ir sutarti suderintai veiksnų akcijai ryšium su europinės saugumo konferencijos eiga ir aiškėjančiomis išvadomis. Į šią tad Vliko kviestą konferenciją Altas atbogino šutvę nekviestų svečių - kriukininkų. Veizėkite, tai mūsiškės "reorganizuotos" bendruomenės atstovai! Tik jiems dalyvaujant, mes dalyvausime. Jei juos išprašysite lauk, ir mes jiems iš paskos iš konferencijos išeisime. Ir išėjo. Konferencija turėjo vykti be Alto. Dr. Bobelio Altui pasirodė svarbiau buvo diskredituoti JAV lietuvių bendruomenės demokratinius organus ir jų atstovus, svarbiau buvo paremti apostaziją bendruomenės organizacijoje, kaip kad bendromis veiksnų pastangomis ieškoti tinkamų priemonių Lietuvos okupanto grėsmingiems kėslams

neutralizuoti. Suniekinti brolių lietuvių buvo svarbiau, kaip drauge su juo tarnauti pavergtajai tautai. Ir tai tik dėl to, kad anas savo iniciatyva ir veikla pasirodė vaisingesnis.

Ir dar viena kryžkelė laukia Alto visada, kai Jungtinių Valstybių politika, pvz. kad ir dabartinė detente politika, ima kirstis su okupuotos Lietuvos interesais. Jau dr. P. Grigaitis buvo įteigęs Altui taisyklę, kad Alto politikos linija jokių atvejų neturi kirstis su Valstybės Departamento politikos linija. Kadangi Valstybės Departamentas buvo priešingas Valiuko Rezoliucijų Komiteto akcijai, tai jai buvo priešingas ir dr. Grigaitis. Ols tolygią Grigaičio taisyklę jau buvo diplomatiškiau formulavęs: Lietuvos reikalą turime padaryti naudingą Jungtinių Valstybių politikai. Vadinamo šaltojo karo laikais Lietuvos reikalą nesunku buvo padaryti naudingą Amerikos politikai. Bet kaip jį padaryti naudingą detente politikos laikais? Kryžkelė be kelrodžio.

Pavojingoje kryžkelėje yra atsידūręs ir Alto monopolis Vasario 16-sios aukoms. Karo metais buvo paplitęs anekdotas apie Hitlerio, Stalino ir Churchillio ginčą, kuris jų turi geriausią ginklą. Hitleriui tai buvusi rasė ("die Rasse"), Stalinui — masės ("die Masse"), o Churchillui — pinigai ("die Kasse"). To pasenusio anekdototo rėmai betgi gražiai derinasi su mūsų veiksmų "ginklais". Vlikas vis pabrėžia savo "rasę", t. y. savo kilimą iš Lietuvos. Todėl nenorįs insileisti išeivijos atstovų. Tačiau faktiškai su visais savo "suverenumo" atributais Vlikas tebuvo Alto išlaikytinis. Napatiks išlaikytojui išlaikytinio el-

gesys, ir užsirauks mažnelė. Savo ruožtu bendruomenės organizacijos demokratinė santvarka aiškiai yra pamatuota išeivijos mase. Tačiau tos masės sudedamos Vasario 16-sios minėjimuose aukos iš inercijos ėjo kaip ėjusios tik į Alto kasą. Tik paskutiniaisiais keleriais metais ta Alto monopolinė tvirtovė pradėta pamažu ardyti. Iš vienos pusės ją ardo Bendruomenės organų palaikomas aukotojų laisvas pasirinkimas savo Vasario 16-sios auką skirti, kam jam pačiam atrodo tikslinga, nebūtinai tik Altui. Iš antros pusės ją ardo Vliko iniciatyva savąjį Tautos Fondą padaryti savarankiška, nuo Alto geros širdies nepriklausoma, laisvinimo lėšoms telkti organizacija

Atrodo, kad šioji Alto kryžkelė galėtų būti paskatinimu visiems veiksniams susiprasti ir sudaryti vieną bendrą laisvinimo lėšų fondą. Tai būtų graži veiksmų konsolidacijos pradžia. Tik įsivaizduokite, prie ALT pridėtume F ir turėtume ALTF (Amerikos Lietuvių Tautos Fondą)

*Žmogus nenori būti vergas,
nenori prievartos ir pavergimo,
nori laisvai gyventi ir vykinti
savo gyvenimo reikalavimus.
Kadangi šie laisvo gyvenimo
reikalavimai gali būti įvykdo-
mi tik tada, kai tauta yra
laisva, kuriai žmogus priklauso,
tai visi žmonės kovoja dėl savo
tautos laisvės.*

Andrius Baltinis

Lietuvos diplomatiniai postai nuo Lietuvos sovietinės okupacijos pradžios (1940) taip pat yra praėję įvairių kryžkelių. Iš min. K. Škirpos neseniai pasirodžiusių atsiminimų sužinome, kad kai kurie tų postų, nė akimirksnio nedvejodami ir pramatomų sunkumų neišgązdinti, ryžtingai laikėsi Lietuvos valstybinių interesų kelyje. Tačiau buvo ir kitokių atvejų. Buvo ir tokių, kurie, vengdami aiškiai angažuotis, stengėsi užsidaryti neutraliame santūraus stebėtojo bokšte.

Ir vadinama tylioji diplomacija savo pačiu buvimo faktu liudija Lietuvos valstybingumą, ir Lietuvos interesams naudinga. Okupuotos ir faktiškai įjungtos į Sovietų Sąjungą Lietuvos sąlygomis jos diplomatiniai postų padėtis labai jautri ir tuose kraštuose, kurie sovietinės aneksijos nepripažįsta. Bet kurio Lietuvos diplomatinio posto neapdairus judrumas kartais galėtų būti net pavojingas pačiai posto egzistencijai.

Antra vertus, nė tylioji diplomacija neturėtų atsitverti kiniška siena nuo gyvenimo. Neturėtų užsklęsti savo durų spaudos, mokslo, meno žmonių, parlamento politikams, partijų veikėjams ir tūnoti kaip pelė po šluota, susigūžusi savame kiaute. Atvirkščiai, dabartinėmis Lietuvos sąlygomis jos diplomatiniai postai turėtų tapti gyvais bendravimo židiniais, kur teiktųsi Lietuvos draugai iš spaudos, mokslo, meno, politikos sluoksnių. Bet čia Lietuvos diplomatiniai postai ir atsiduria kryžkelėje. O kas mokės reprezentacines išlaidas?

— Duok, Dieve, progų, o pinigų bus, — juokaudavo mėgstąs su žmonėmis bendrauti mūsų kaimynas, tuo norėdamas pasakyti, kad nekiekvie-

*Jauna dvasia
savo jėgas
kovoje įvertina daugiau,
nei jų turi,
bet kaip tik dėl to
ji drįsta rizikuoti.*

J. B r a z a i t i s

nas pabendravimas brangiai moka. Be to, kai Alto, Vliko, Laisvės Komiteto, bendruomenės, dažnos draugijos ar spaudos veikėjas, savanoriškai vykdydamas savo tautinę pareigą, aukoja ne tik savo laiką, sveikatą ir patogumą, bet dažnai taip pat ir savo pinigą, tai panašios duoklės neturėtų vengti ir diplomatiniai postų darbuotojai. Žinia, viskam yra saikas. Atsiradus tikram reikalui, diplomatiniam postam į talką turėtų ateiti ir kitų veiksmų fondai.

Tik čia vėl nauja kryžkelė. Kad veikiantieji Lietuvos diplomatiniai postai tikrai galėtų tapti gyvais bendravimo židiniais, tam vienų tik piniginių išteklių dar neužtenka. Reikia tam ir atitinkamo klimato, atitinkamos aplinkos. O tokio klimato negali susidaryti, kol tokiaime poste dūlinės tik susklerotėję ir palieję seneliukai, kol visa diplomatinio posto aplinka darys muziejinio inventoriaus įspūdį. Kad bendravimo židinyje diplomatiniam poste galėtų sužėruoti, susenęs ir nepajėgus Lietuvos reprezentuoti pareigūnas savo vietą turėtų užleisti jaunesniam. Jei to jam būtų negalima formaliai atlikti (nors rodos Latvijos diplomatinis postas jau yra padaręs preceden-tą), veiksniai turėtų formalųjį šefą įtikinti, kad jis bent faktinį Lietuvos

reprezentavimą perleistų savo jaunesniam pavaduotojui.

Bet ir to dar maža. Kultūros reikalų “attaché” uždaviniais vykdyti turėtų būti pasamdytas atitinkamų sugebėjimų pareigūnas. Jo išlaikymas turėtų būti visų veiksmų rūpestis. Tik pačių diplomatinų postų ir visų kitų veiksmų suderintomis pastangomis tie postai galėtų tapti Lietuvos reprezentacijos gyvais židiniai.

Stačiai graudu skaityti spaudos žinutes apie paties svarbiausio Lietuvos diplomatinio posto pareigūnų užpuolimus, sumušimus, apiplėšimus, klausytis apgailestavimų dėl pasiuntinybės rūmų atgrasios išorės ir susidėvėjusio vidaus. Bet argi tai nėra eilinio nerūpestingumo, nepaslinkimo ir apsileidimo vaisiai? Kasgi kliūva tame nesaugiam rajone atsidūrusius pasiuntinybės rūmus perleisti ir įgyti kad ir mažesnius, bet tinkamoje aplinkoje. Žinantieji tvirtina, kad mūsų diplomatinis postas Londone, susitaręs su Vliku, panašią operaciją jau seniai yra padaręs. Panašiai, sako, yra susitvarkęs ir Latvijos diplomatinis postas WASHINGTON. Istorija neklaus mūsų, kur buvome gimę ir kuriais keliais patekome į atsakingą postą lemtingais laikais, o tik liudys, ar buvome to posto verti, ar pakankamai rūpinomės laiku padaryti tai, ką turėjome padaryti.

Okupacijos trukmėje visi tebeveikiantieji Lietuvos diplomatiniai postai vienodai yra patekę į lemtingą savo egzistencijos kryžkelę. Vyresnieji jų pareigūnai pasitraukia į amžinybę. Jaunesnieji jų paveldėtojai sensta. Neturėdami pripažintos Lietuvos vyriausybės, neįmanoma diplomatinų kadrų papildyti jaunomis

jėgomis. Toks nusistatymas tų veiksmų, nuo kurių okupuotos Lietuvos diplomatinų postų pripažinimas priklauso. Priversti sutikti su tuo, kas neišvengiama, vis dėlto turėtume padaryti viską, kas mums galima, kad mūsų diplomatiniai postai netaptų išmaromis. Šioje kryžkelėje yra ir kelrodžiai.

Lietuvai nepriklausomybę atsikovojus, neviena jos valstybinė įstaiga pradžioje naudojosi dėl valstybinės nepriklausomybės kovojusių privačių institucijų talka. Pačioje Lietuvoje — parapijų komitetų etc. talka. Užsieniuose — informacijos biurų talka. Agi ir Lietuvos kai kurio diplomatinio posto užuomazga prasidėjo čia kokiam informacijos biure, čia kokioje dėl nepriklausomybės kovojusioje misijoje. Todėl būtų visai nuoseklu, kad, istorijos ratui lemtingai pasisukus Lietuvos nepriklausomybei nepalankia kryptimi, prievarta užgniaužtų Lietuvos valstybinių įstaigų vietą, kur tik galima, vėl užimtą dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo kovojančios visuomeninės institucijos. Tokiam perėjimui mūsų veiksniai turėtų iš anksto pasiruošti. Kultūros reikalams “attaché” galėtų būti to pradžia.

Lietuvos Laisvės Komitetas po savo pirmininko V. Sidzikausko mirties, galima sakyti, visai nuščiuvo. O būtų nemažas nuostolis Lietuvos laisvinimo frontui, jei šis veiksnys pasitrauktų iš veiksmų rikiuotės. Tiesa, jis daugiau buvo žadėjęs, kaip kad ištesėjo. Jau savo veikimo pradžioje buvo pasiskelbęs išleisias plačios apimties informacinį leidinį apie Lietuvą. Atrodo, kaip tik tokį, kokio prof. V. Maciūnas paskutiniame I LAISVĖ pasigedo. Bet vietoj to, išėjo tik kuklūtė Vaitiekūno brošiūra. Iš

šalies atrodo, kad Komiteto vyrai, turėdami tiek intelektualinių jėgų ir kitų reikalingų priemonių, per keletą metų nesunkiai galėjo pagaminti tokiame leidiniui tinkamą tekstą. Bet šaukštai popiet.

Buvo skardenęsis Laisvės Komitetas ir su kitais stambiais projektais, kurie betgi tik projektais ir pasiliko. To priežastis, sakoma, buvusi amerikiečių teikiamos paramos netekimas. Esą, dėl Jungtinių Valstybių — Sovietų Sąjungos santykiuose po prezidento Eisenhowerio 1955 susitikimo su Chruščiovu įvykusio persilaužimo, pradėjęs mažėti Jungtinių Valstybių domesys sovietų pavergtomis tautomis ir pradėjusi siaurėti parama pavergtųjų tautų egziliniamis veiksniams. Su Kissingeriu ta parama visai nutrūkusi. Netekęs amerikiečių komiteto Europos reikalams paramos, Laisvės Komitetas atsidūrė kryžkelėje. Formaliai jis nesusilikvidavęs, bet faktiškai, kiek iš mūsų spaudos galima pastebėti, tik gyvalioja. Ir kažin ar yra kokia apčiuopiamesnė galimybė jam atsigauti. Kryžkelė be kelrodžio.

Antra vertus, Lietuvos reprezentavimui Laisvės Komitetas yra labai gražiai pasitarnavęs. Tam uždaviniui ypatingai tiko buv. komiteto pirmininkas Sidzikauskas. Su valstybininko patirties orumu, su diplomato mandagiu lankstumu, su pirklio paslaugiu apsukrumu ir su žydo kantriu veržlumu jis kiekvieną progą ir progelę stengėsi ir mokėjo panaudoti, kad laimėtų Lietuvai draugų ar palankumo jos interesams.

Bet pati svarbioji ir nepakeičiamoji Laisvės Komiteto reprezentacija

— Lietuvos valstybingumas. Kaip kad Lietuvos diplomatiniai postai, taip ir Laisvės Komitetas yra oku-

panto nesunaikinto Lietuvos valstybingumo likučiai laisvajame pasaulyje. Diplomatiniai postai atstovauja nepriklausomos Lietuvos vyriausybei, Laisvės Komitetas — nepriklausomos Lietuvos pilietybei. Ogi valstybės pilietybė yra valstybinės nepriklausomybės išraiška atskiro gyventojų asmenyje. Lietuvos pilietis faktiškai yra tarsi miniatiūrinė nepriklausoma Lietuva. Todėl Laisvės Komitetas mūsų veiksmuose tuo atžvilgiu užima išskirtinę vietą. Šios Laisvės Komiteto reprezentacijos nė vienas kitas mūsų veiksnys perimti negali. Čia tad ne kryžkelė, o vienos krypties kelias. Kad tik jis nepasibaigtų aklagatviu detente politikos eigoje.

Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas - Vlikas kryžkelėje be kelrodžių jau buvo įklimpęs Lietuvoje, kai 1944 pavasarį gestapas išaiškino Vliko sudėtį ir susėmė jo narių didžiąją dalį: Darbo federacijos, Lietuvių fronto, Laisvės kovotojų, Nacionalistų partijos, Tautininkų sąjungos atstovus. Kryžkelėje be kelrodžių Vlikas tada atsidūrė dėl to, kad nebuvo sudaręs tokiam ar panašiam atvejui savo atsarginio garnituro. Dėl to po areštų prasidėjo blaškymasis ir pasimetimas. Vieną dieną Vliko branduolys nutaria pasilikti sovietų okupuotoje Lietuvoje. Kitą dieną to branduolio kai kurie nariai to savo nutarimo jau nepaiso. Ir faktiškai sovietų okupuojama Lietuva pačiu lem-

KAS nori (Vliko) realių reformų, šiandien negali apsieiti be atramos iš vienos pusės į krašto rezistencijos tradicijas, iš antros — į tremties visuomenę.

J. B r a z a i t i s, 1955

tingiausiu metu buvo likusi be jokios tautinės politinės vadovybės. Tai baisi tautos nelaimė.

Tik po metų, 1945 pavasarį, susiorganizavo Lietuvos Išlaisvinimo Taryba ir pradėjo informuoti tautą apie tarptautinę padėtį ir formuoti jos laikyseną sovietinio okupanto atžvilgiu. Nelaimei, Lietuvos Išlaisvinimo Tarybos amžius buvo labai trumpas, nes sovietiniam saugumui pavyko į pačios tarybos sudėtį infiltruoti savo agentą Markulį.

Laimingesnė Lietuvos reikalų padėtis susiklostė pačioje Vokietijoje. Nors nacių kalėjimuose Vliko buvusių narių didžioji dalis (penki iš devynių) laukė „Volksgerecht“ (hitlerinis liaudies teismas Hitlerio bei reichso išdavimu įtartiems teisti), tačiau lygiagrečiai Berlyne susiorganizavo ir veikė ir Vliko delegatūra, laimingu sutapimu savo priešakyje turėjusi iš Ausschwitzo KZ paleistą ir gestapo priežiūroj Berlyne apgyvendintą, gyvos orientacijos ir drąsios iniciatyvos politiką ir diplomatą Vaclovą Sidzikauską. Jeigu sovietų okupuotoje Lietuvoje tikrai būtų išsilaikęs, kad ir į giliausią pagrindį nuėjęs, pats Vlikas, o jo reprezentantu ir faktinės veiklos centru būtų tapusi jo delegatūra Vokietijoje, tautos politinės vadovybės organizacija būtų buvusi apsaugota nuo pakrikimo. Nelaimei, sovietų okupuotoje Lietuvoje Vliko vietoje teliko tuštuma. Dėl to ir pati Vliko delegatūra neteko savo užnugario, atsidūrė kryžkelėje, iš kurios pasuko į Vliko už Lietuvos sienų atgaivinimo kelią. Moralinį pagrindą tam sudarė faktas, kad iš nacių kalėjimų buvo gyvi išvaduoti Lietuvoje gestapo suimtieji penki Vliko nariai ir

dar anksčiau paties gestapo iš kalėjimo paleistas kaip neatpažintas pats Vliko pirmininkas. Nors formaliai jie atitinkamoms organizacijoms atstovavo Vlike tik iki gestapas juos areštavo ir išvaduoti iš nacių kalėjimų savaime jie atstovavimo Vlike teisių neatgavo, tačiau į šį formalų reikalą tada niekas nekreipė dėmesio pirmiausia tur būt todėl, kad ir iš nacių kalėjimų išvadotieji ir kalėjime nebuvę Vliko organizacijų lyderiai esamomis sąlygomis moraliai jautėsi vieni patys tinkami kompetentingai atitinkamoms organizacijoms atstovauti ir jų vardu sprendimus daryti. Antra, visiems atrodė svarbu pabrėžti Vliko tęstinumą, kad tai tas pats Vlikas, koks reišėsi Lietuvoje. Tik vienas nepatogumas tą Vliko tęstinumą kiek drumsdė — reikalas Vliko darbui pritraukti Sidzikauską, kurio partijos Lietuvos Vliko sudėtyje nebuvo. Vliko organizatoriai išaiškino, kad, Vliką organizuojant, Sidzikausko partija ir ūkininkų sąjunga nenorėjusios Vlike dalyvauti, bet jodviem vietos Vlike buvusios rezervuotos, jeigu jų nusistatymas pasikeistų. Kryžkelė lengvai įveikta.

Jau sunkiau sekėsi įveikti Vliko pirmininko parinkimo kryžkelę. Dar prieš atkuriant Vliką Vokietijoje, I F lyderiai kažkuriais sumetimais sutarę, kad atkursimo Vliko pirmininku būtų krikščionių demokratų partijos lyderis kn. M. Krupavičius, o ne buvęs Lietuvos Vliko pirmininku socialdemokratas S. Kairys-Kaminskas. Natūralus ir tinkamiausias to meto sąlygoms Vlikui pirmininkas būtų buvęs V. Sidzikauskas, vadovavęs Vliko delegatūrai. Daugumai Vliko narių pasisakius už Krupavičių, kilo vidinė Vliko krizė, nes ke-

turios Vliko grupės pareikalavo peržiūrėti ir patikslinti pačią Vliko deklaraciją. O kadangi už Krupavičiaus pirmininkavimą pasisakė ir tautininkai, ir nacionalistų partija, tai vėliau socialdemokratai ir liaudininkai pradėjo vetuoti tautininkų dalyvavimą Vliko veikloje.

Nors pats nacionalistų partijos pasitraukimas iš Vliko ryšium su Nuernbergo tarptautinio tribunolo atskleistu faktu, kad nacionalistų partijos pirmtakai voldemarininkai buvo gavę iš Vokietijos nacių finansinės paramos, praėjo be didesnės įtampos pačiame Vlike, tačiau tas pasitraukimas suardė Vliko organizatorių sutartą grupinę proporciją Vlike. Todėl visai natūralus pasidarė atitinkamų grupių siekimas tą proporciją atstatyti. Tatai ir nuvedė Vliką į Mažosios Lietuvos atstovavimo kryžkelę, iš kurios Vilkas išsikapstė tik po to, kai iš Vliko jau buvo pasitraukę frontininkai, kurie Mažosios Lietuvos atstovavimą Vlike vetavo kaip priešingą frontininkų siekiamai vieningai Lietuvos valstybei, be autonominių sričių, tokių, koks prieš karą buvo buvęs Klaipėdos kraštas.

Dar nelaimingesnėje kryžkelėje Vlikas buvo atsidūręs, kai min. S. Lozoraitis atsimetė nuo 1946 Berno konferencijoje (kažkodėl Lietuvių enciklopedijos visai neminimai) Vliko ir diplomatų padaryto susitarimo, “nedelsiant sudaryti politinį organą, kuris vykdytų vyriausybės funkcijas pagal 1922 m. Lietuvos Konstitucijos dvasią”. Dabar ta Vliko -Lozoraičio atri dvikova atrodo kaip vaikų peštynės dėl to, kuris jų bus danguje viršesnis, nepagalvojus, kad nė katras jų to dangaus neragaus.

Į nemažiau tragišką kryžkelę Vliką buvo nuvedusi ir Vliko pradėtoji

Iš tikrųjų organizacija yra tiek gera ar tiek bloga, kiek mes patys esame geri ar blogi, mes, asmens, žmonės. Žmonių klaušimas yra pagrindinis ir Vliko reformoje.

J. B r a z a i t i s

J. Brazaičio diskriminacija, tapusi dingstimi Lietuvii Frontui išvesti iš Vliko sudėties, tuo būdu išverčiant vieną iš pačių pagrindinių Vliko sandaros atramų, sunkiai sužalojant Vliko darbinį pajėgumą ir laisvinimo vadovybės vieningumą, kuris kiek vėliau dėl tautininkų ir Laisvės kovotojų pasitraukimo iš Vliko sudėties dar daugiau aižėjo. Tiek Vliko - Lozoraičio dvikovo kryžkelėje, tiek Vliko - Brazaičio kontroversijos kryžkelėje, tiek ir Laisvės kovotojų - tautininkų pasitraukimo iš Vliko kryžkelėje neabejotinai tam tikrą vaidmenį atliko ir prašalaičių veiksnys.

Labai lemtinga buvo Vlikui išsikėlimo iš Europos į Jungtines Valstybes kryžkelė. Europoje, būdamas toli nuo išeivijos telkinių, Vlikas galėjo išsilaikyti tremties arba egzilinėje plotmėje ir išsaugoti turimą Lietuvos valstybingumo esminį požymį — Lietuvos pilietybę. Jau bene nuo 1948 Vliko sluoksniuose buvo gyva mintis, kad Lietuvos okupacija gali ilgai užtrukti ir kad todėl tikslinga būtų Lietuvos laisvinimo politinę vadovybę sutelkti į kelių žmonių “geležinę ekipą”. Aiman, kiekviena Vliko grupė jautėsi esanti

verta būti tokios ekipos sudėtyje. Vietoj "geležinės ekipos" pasukta į Jungtines Valstybes, prie didžiųjų išeivijos telkinių. Užuo užsikonservavęs Lietuvos valstybingumo principuose, Vlikas pasirinko laisvinimo darbo efektyvumo ir savo organizacinio gyvastingumo išlaikymo kelią. Nuosekliai vietoj išimtinio Lietuvos piliečių monopolio Vlike atsirado kitų valstybių, daugiausia Jungtinių Valstybių, piliečių. Tuo būdu Vlikas prarado savo egzilinį pobūdį, bet savo uždaviniams vykdyti rado dvasinius ir medžiaginius išeivijos išteklius. Tik čia Vlikas vėl pateko į naują kryžkelę, nes, ir praradęs Lietuvos valstybingumo požymius, vis tiek pasilaikė Lietuvos demokratinuose seimuose pasireiškusių partijų mandatus, nors išeivijoje bėratų partijų simbolinės apraiškos, neatstovaujančios gyvųjų išeivijos masių.

Bet kiekvienas simbolis, kad ir kaip patrauklus kam būtų, negali Vliko veiklai parūpinti nei reikalingų veikėjų, nei reikalingų veiklai lėšų. Tatai gali padaryti tik gyvoji išeivijos bendruomenė. Tai vienintelė reali Vlikui atrama. Tad šioje Vliko kryžkekelėje kelrodžiai visai aiškūs ir kryptis abejonių nekelianti. Ir juo veikiau Vliko likimą sprendžiantieji žmonės supras atšaukti ar bent susiaurinti Lietuvos buv. partijų simbolių apraiškų mandatą Vlike ir to vietoje pasitelks į Vliką išeivijos bendruomenės realias jėgas, — juo veikiau atsigaus ir Vliko pajėgumas, ir Lietuvos laisvinimo veiklos paveikumas, ir laisvinimo veiksmų vieningumas, ir niekam nereikės maskuotis spalvingais burbulais ar tuščiažodžiavimo miglomis.

Vasario 16-sios gimnazija

Ši gimnazija egzistuoja jau 24 metai. Kai ji prieš 21 metus buvo iš Šiaurės Vokietijos, Diepholzo, perkelta į Huetttenfeldą, Rennhofo pilį, lietuvių pavadintą Romuva, daugumas lietuvių jai skyrė gyventi 10 metų. Kodėl ji taip ilgai išsilaikė, kai kitos gimnazijos, — salėziečių Italijoje, pranciškonų šv. Antano J.A. Valstybėse, jau senokai užgeso? Be abejo, šitai nulėmė jos organizatorių, direktorių užsispyrimas, Vokietijos valdžios didoka finansinė parama, būrelių aukos Amerikoje ir Kanadoje, ypač kun. B. Suginto surinktos aukos, kurios eilę metų siekdavo 900 - 700 dolerių kas mėnesį. Žinoma, svarbiausia, kad tėvai jon savo vaikus leido gana mielai, nors kai kurie veikėjai tiek Vokietijoje, tiek Amerikoje jos vardą kartais žemindavo. Tokiu būdu mažą lietuvių bendruomenę Vokietijoje, šiuo metu turinti apie

Okupacijos trukmėje ir detente politikos tolimesnėje raidoje Lietuvos okupantas viliasi, kad ilgainiui visai suliesėsianti ir gal būt net visai susilikviduosianti išeivijos rezistencija prieš Lietuvos okupaciją, suliesėsiančios ir gal būt visai nugursiančios išeivijos organizuotos pastangos įvairiopaipagelbėti Lietuvos žmonių kovai dėl savo pagrindinių teisių, dėl savo tautos savivaldos ir laisvės spręsti savąjį likimą, laisvės pasirinkti sau valdžią ir socialinę santvarką. Išeivija visad turi tatai prieš akis turėti ir tokias Lietuvos okupanto viltis nieku paversti.

K. Nemura

1000 registruotų narių, pajėgė ši "stebuklą" išlaikyti per daugiau du dešimtmečius, nors krizių ir krizelių gimnazijos gyvenime niekad nestokojo.

Viena tokių krizių buvo apie 1963 metus, kai reikėjo apsispręsti, ar verta statyti klasių pastatą, vis mažėjant mokinių skaičiui. Jau tada galvota, jog gimnazija netrukus turės likviduotis. Ilgiau laikyti klases apgriuvusiuose barakuose jau nebuvo įmanoma. Daugumui bendruomenės veikėjų apsisprendus teigiamai, sumanymas statyti naują klasių pastatą buvo realizuotas 1965 m. pavasarį. Pastatas atsiėjo 800,000 markių. Lietuviai, daugiausia iš J.A. Valstybių, sudėjo tam reikalui 300,000 markių, o vokiečių vyriausybė davė 500.000 markių.

Kai 120 metų senumo pilis, kurioje yra bendrabutis, pradėjo reikalaui vis brangesnių remontų, apsispręsta statyti naujas bendrabutis. Ir jis mergaitėms pastatytas 1972 metų pavasarį. Vėl lietuviai suaukojo beveik 200.000 markių, o vokiečiai davė 400.000. Bendrabuty gali sutilpti 50 mergaičių (šiuo metu yra 30). Deja, pabaigti bendrabutį, pastatant patalpas ir berniukams, nėra iš ko, nes vokiečiai daugiau lėšų (dėl politikos ir iš taupumo) neduoda, o vien iš lietuvių surinkti per pusę milijono markių nėra vilties.

Pagrindinis gimnazijos dabarties rūpestis yra, ne vien kaip pastatyti bendrabutį berniukams, o kaip surasti gimnazijai daugiau mokinių. Jų skaičius pastaraisiais metais vis mažėja. 1974/75 mokslo metais jų buvo 70; prieš trejetą metų, atvykus šiek tiek lietuvių iš Lietuvos, mo-

kinių skaičius buvo kiek pakilęs. Kad mokiniai mažėja, pagrindinė priežastis yra ta, kad negausūs lietuviai Vokietijoje nutausta gan smarkokai, ypač mišrios šeimos, kurių čia yra daugiau nei kur kitur emigracijoje. Ir vien lietuviškų šeimų motinos nelabai nori skirtis nuo savo vaikų ir juos atiduoti auklėti svetimiems bendrabutyje.

Daugumas mokinių turi būti gimnazijoje iš Vokietijos: krašto vyriausybė visų pirma tik juos sutinka remti. Mokiniai iš J. A. Valstybių tegali tik šiek tiek jų skaičių kilsdinti (jų betgi galėtų būti iki 30, o pastaraisiais metais tebuvo po ketletą).

Vasario 16 gimnazija iki šiol išleido 82 abiturientus. Jų daugumas, baigę aukštuosius mokslus, neša didelės naudos lietuviams. Keli jų profesorauja Amerikoje. Tie, kurie liko Vokietijoje, taip pat yra pasiekę reikšmingų vietų savo specialybėse (keli yra inžinieriai, gydytojai, ekonomistai, sociologai, kunigai, mokytojai). Per 250 gimnazijos auklėtinių baigė 4 ar 6 klases ir įsigijo profesijas. Jie ne tik užtikrina savąją egzistenciją, bet kartu gimnazijos dėka paliko ir lietuviais. Be jos jie vargu ar galvotų ir jausėtų lietuviškai. Tuo būdu gimnazija per savo mokinius yra suvaidinusi sunkiame jaunimo lietuvinimo darbe reikšmingą vaidmenį. Be jos lietuvių bendruomenė Vokietijoje jau būtų užgesus.

Ar šitas mokslo ir lietuvybės židinys netrukus užges, ar jis dar švies ilgiau, priklausys daugiausia nuo to, ar pavyks išjudinti negausius lietuvius Vokietijoje atiduoti savo vaikus į jį.

V.N.

PASAULYJE

Lietuviškosios programos Laisvės radijuje

Šiais metais visų lietuvių dėmesį patraukia du įvykiai, kurie nevienodai palies Lietuvą. Tai yra Europos Saugumo ir bendradarbiavimo konferencija ir lietuviškos programos

Laisvės radijuje Muenchene. Jeigu iš Europos Saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos nesimatyti jokių pragiedrulių Lietuvos laisvei, tai pernykštis JAV kongreso nutarimas ir lėšų asignavimas programoms lietuvių kalba Laisvės radijuje galima suprasti kaip didesnę susidomėjimą ir palankumą Lietuvai. Todėl tas lietuviškas programas, pradėtas Muenchene 1975 m. sausio 4 dieną, dangelis lietuvių sutiko su nemažu džiaugsmu.

Tiesa, buvo ir vienas antras šaltėsnis balsas, kuris suabejojo, ar lietuviškų programų įvedimas Laisvės radijuje iš tikrųjų rodo JAV Vyriausybės palankumą Lietuvai. Jis galės taip pat reikšti JAV Vyriausybės pasiruošimą pripažinti de jure Pabaltijo valstybių prievartinį įjungimą į Sovietų Sąjungą, nes

Laisvės radijas (skirtingai nuo Laisvosios Europos radijo) lig šiol savo programomis aptarnaudavo jau seniai Sovietų Sąjungos pavergtas tautas, kaip Gudiją, Ukrainą, Gruziją, Armėniją ir kitas Azijos sovietines "respublikas". Bet, kol JAV pareigūnai Valstybės departamente kartoja, kad Washingtono vyriausybės nusistatymas dėl Pabaltijo valstybių

de jure statuso lieka nepasikeitęs, programos lietuvių kalba Laisvės radijuje be jokios abejonės vertintinos teigiamai, ypač kad Amerikos Balso transliacijos lietuvių norų ir pageidavimų nebepatenkina jau nuo daugelio metų. Kas pasiklauso programų lietuvių kalba nuo Amerikos Balso lietuviškojo skyriaus panaikinimo Muenchene (1958 m.), tas paliudys, kad per šitą radiją duodamos informacijos net apie lietuvių gyvenimą JAV yra nustumtos į paskutinę vietą, nes toms informacijoms teskiriama tik 15 minučių sekmadieniais, kada paprastai radijui stinga tarptautinės politikos naujienų. Tik nelaimių atvejais, kai mirdavo, pavyzdžiui, koks nors garsus lietuvis, Amerikos Balsas, sulaužydamas savo "tradiciją", pranešdavo tą mirtį nebūtinai sekmadienį. Todėl kartais būdavo pajuokaujama: reikia, girdi, lietuvių ašarų, kad Amerikos Balsas prisimintų Lietuvą kitomis dienomis.

Šitaip dabar pasakyti apie Laisvės radiją būtų perdaug negražus melas: nuo 1975 m. kovo mėn. 1 d., kada prasidėjo reguliarios pusvalandžio ilgio (su keliais pakartojimais) programos lietuvių kalba, vargiai ar buvo diena, kad tas radijas vienokiu ar kitokiu būdu nebūtų prisiminęs Lietuvos arba lietuvių, žinoma, neužmiršdamas pasaulinės reikšmės įvykių. Šitaip palankiai prisiminti lietuvių klausytojus lietuviško skyriaus vedėjai suranda įvairių progų: čia pasaulinių žinių pabaigoje, čia spaudos apžvalgoje, čia specialiose apybraižose, liečiančiose Lietuvą, lietuvių kultūrą praeity ir dabarty, naujausias lietuvių knygas, lietuvių gyvenimą, visuomeninę veiklą ir spaudą Vakarų pasauly. Kad Lais-

vės radijas stropiai seka lietuvių gyvenimą bei kultūrinius darbus už geležinės uždangos ir Vakarų pasauly ir apie tai noriai informuoja savo klausytojus, to nuopelnas pirmiausia priklauso dviem buvusiems Amerikos Balso Muencheno skyriaus bendradarbiams, Juozui Laučkai ir dr. Kajetonui Čeginskui. Kiekvienas Laisvės radijo lietuviškos programos klaisytojas dėl lietuviškų žinių ir apybraižų turi būti dėkingas pirmiausia šiem dviem didelio patyrimo pareigingiem vyram, kuriem gražiai talkininkauja Aušra Marija Jurašienė ir New Yorko nuolatiniai korespondentai.

Iš lietuviškos spaudos dar žinome, kad Laisvės radijo lietuviškame skyriuje dirba A. Kacas ir A. Levinas. Tačiau kokios jų pareigos, radijo klausytojui sunku atspėti. Dviem-trim asmenims patenkinti Lietuvos klausytojo didelį troškulį gauti komunistų necenzūruotų, neiškraipytų, įvairių kultūrinių ir visuomeninių informacijų yra nelengvas uždavinys. Jam turėtų talkininkauti visas bendradarbių kolektyvas.

Džiaugiantis lietuvišku aspektu Laisvės radijo programose, negalima praeiti tylomis pro jose vartojamą terminologiją. Palyginus su Amerikos Balsu, ji nėra švari, nes apkrėsta sovietinės politikos rusicizmais. Sunku suprasti, kokiais sumetimais tai daroma, nors klausytojui tai atrodo pataikavimu sovietinei politikai, nes Sovietų Sąjunga verčiama į Tarybų Sąjungą, sovietinė santvarka — į tarybinę santvarką, sovietinė moteris — į tarybinę moterį, sovietinis mokytojas — į tarybinį mokytoją. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad šitokie vertimai iš rusų kalbos formaliai atliekami tvarkingai; tačiau

iš tikrųjų jie politiškai klatingi, nes nei žmogus, nei mokytojas, nei moteris, jeigu jie neturi pareigų kokioje nors taryboje, negali būti vadinami tarybiniais. Jeigu jiems norima duoti politinės santvarkos atspalvį, juos reikia vadinti sovietiniais kaip visame nekomunistiniame pasauly, kaip vokiškai „sowjetische Frau“, „Soviet-Union“, prancūziškai — „la femme soviétique“, „Union Soviétique“, angliškai — „the soviet woman“, „Soviet Union“.

Dar blogesni reikalai su Jungtinėm Tautom. Ši organizacija vadinama ne jos lietuvišku tikru vardu, bet iš rusų kalbos paimtais barbarizmais. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų organizacijos visuotinis susirinkimas vėčiamas Suvienytų Nacijų organizacijos generaline asamblėja. Čia penkių žodžių varde tėra tik vienas lietuviškas žodis, nors tą vardą galima pasakyti visiems lietuviams suprantama kalba, tevartojant tik vieną tarptautinį žodį „organizaciją“.

Šalia msifikacinės sovietinės terminologijos su Laisvės radiju yra susijęs dar vienas nemalonus reiškinys, tai — programų trukdymas, kuris jų klausymą gerokai apsunkina. Normaliai programos lietuvių kalba transliuojamos 19, 25, 31 ir 41 metro bangomis vakaro, nakties ir ryto laiku pagal Vilniaus laikrodį, tačiau tik viena vienintele banga. Jei ta Laisvės radijo banga pasitaiko tarp dviejų kitų stiprių bangų, arba jeigu tą bangą užsimojo trukdyti sovietai, ją išgirsti pasidaro beveik neįmanoma. Tada labai norisi, kad ta pati programa tuo pačiu laiku būtų perduodama dar kita banga, kitaip tariant, labai pageidautina, kad Laisvės radijas lietuviškai kalbėtų iš karto bent dviem bangom. Kad dėl

to nepadidėtų išlaidos, programos pakartojimų skaičių būtų galima sumažinti, bet už tai programą lietuvių kalba transliuoti paraleliai bent dviem bangom. Juk girdimumui pagerinti kiti radijai šitaip daro. Kodėl šitaip neturėtų pasielgti Laisvės radijas su lietuviška programa? Šitaip ją trukdyti sovietams būtų dvigubai sunkiau.

Be čia suminėtu dviejų trūkumų, kuriuos turėtų ištaisyti patys Laisvės radijo vadovai, reiktų, kad šios institucijos veikla susidomėtų visi lietuviai Vakaruose, nes šis radijas yra pasidaręs pačiu svarbiausiu informacijų šaltiniu Lietuvai. Ypač iš arti jo veiklą turėtų sekti Amerikos Lietuvių bendruomenės atsakingi asmenys, nes jie yra nemažai prisidėję prie programų lietuvių kalba atsiradimo Laisvės radijuje. Jie turėtų atidžiai stebėti ir intervenuoti to radijo vadovybėje, jei pasirodytų, kad lietuviško skyriaus personalo sudarymas Muenchene vyktų be plano, arba jei jį tą personalą būtų verbuojami silpnų kvalifikacijų asmenys, kuriems pirmausia rūpi geras uždarbis, bet ne gera Lietuvos informacija. Ko pavergti lietuviai pageidauja iš Laisvės radijo, tai parašė "Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika" (Nr. 15), dėkodama už lietuviškų programų įvedimą. Tuos pageidavimus įvykdyti yra uždavinys ne tik Laisvės radijo vadovams, jo lietuvių skyriaus bendradarbiams, bet ir Amerikos lietuviams, nes lėšas tam radijui asignuoja ir jam aukščiausią kontrolę skiria JAV Kongresas. Amerikos lietuvių budėjimas turėtų apsaugoti "Laisvės" radijo lietuvių skyrių nuo valdininkiškos rutinos.

Dr. J. Gintautas (ELI)

Nuo Vienos iki Helsinkio

Sovietų Sąjungos pokarinis ekspansinis veržlumas ir kėsiai savo įtaką išplėsti iki Atlanto, bandant išstumti vakariečius iš Berlyno (1948 Berlyno blokada), bandans įsitvirtinti Korėjoje (1950 invazija į Pietų Korėją) savo metu buvo įtaigūs rodikliai, kad Rytų-Vakarų santykiai rieda kolizijos keliu ir yra pritvinkę tiesioginio ginkluoto susikirtimo galimybių. Tai nebuvo tik kokia tuščia spekuliacija tuometinio Vliko sluoksniuose. Apie pax Americana tada kalbėjo labai autoritetingi europiečiai. Bet pax Americana nebuvo padeiktota, nors JAV strateginių ginklų viršenybė buvo labai ryški. Vietoj pax Americana atėjo šaltasis karas. Iš šalies daug kam atrodė, kad anuo metu JAV politikai stigo įžvalgos ateičiai ir ryžto išimtinę JAV strateginę galybę panaudoti žmonijos taikai ir laisvei garantuoti. Amerikiečiai sako, kad tai būtų buvę prieš demokratijos prigimtį. Užtat Kremlius tą demokratijos prigimtį meistriškai išnaudojo, išlaikydamas iniciatyvą savo rankose.

Pirmieji detante reiškiniai

Kai Kremliui nepasisekė nei Berlyno blokada, nei Korėjos invazija, o berlyno darbininkų sukilimas (1953) parodė, kiek daug sprogstamosios medžiagos susitvenkę paties Kremliaus viešpataujamaj erdvėj, Sovietų Sąjunga 1955 pirmą kartą po II pasaulinio karo Vakarams parodė palankumą ir padarė nuolaidas Austrijos byloje. 1955 Vienos sutartis ir buvo détente pavasario pirmoji kregždė.

Po 1955 liepos mėn. viršūnių konferencijos Ženevoje dėtente temperatūra Vakaruose buvo tiek pakilusi, kad kai kurie Vakarų politikai netgi buvo tikėjęsi Vokietijos veikus susijungimo demokratiniu keliu, nusi-ginklavimo derybų sėkmės ir dargi sovietų viešpatavimo rytinėje Euro-poje galimo palaipsninio atitraukimo. Brutali sovietų invazija Vengrijos sukilimui užgniaužti tą dėtente pa-vasarinį žiedą kaip žnybte nužnybo.

Iš vienos pusės Vakarų kapituliacija Vengrijos sukilimo atveju, iš antrosios — Sovietų Sąjunga pirmoji 1957 sėkmingai išbando tarpkontinentinę raketą ir jos pagalba 1957 spalio mėn. pirmoji paleidžia dirbtinį žemės satelitą (“sputniką”). Kremliaus išdidumas ir saviklio va pašoko iki debesų. Su JAV paroda Maskvoje, su Chruščiovo vizitu Washingtone ir su “Camp David” dvasia 1959 pradėtas antrasis dėtente lošimas buvo lošiamas, jei taip galima pasakyti, Kremliaus kortomis. Bet, lošimui dar nė neįsismaginus, jis ūmai nutrūko, kai 1960.V.1 virš Uralo buvo numuštas JAV žvalgybinis lėktuvas U-2. Buvo palaidota ir Paryžiuje planuotoji viršūnių konferencija. Vėl įtampos atkritimas. Vėl sovietinis spaudimas Berlyne (1961 ultimatas) ir agresiniai kėsiai pa-čių Jungtinių Valstybių pašonėje — Kuboje (1962).

Tik, kai tiek grasymai Berlynui, tiek ypač Kubos afera pasibaigė Kremlui labai nepalankiai, 1963 vėl naujo dėtente tarpinio reiškiniai, kurių svarbiausias — atominių bandymų apribojimo sutartis. 1964 Kremliaus iniciatyva Rytų - Vakarų santykiams išlyginti jau taip toli siekė, kad Vakarai nenustebo ir gavę Krem-

liaus užuominą apie vadinamo Varšuvos pakto dalyvių ir NATO dalyvių nepuolimo pakto sudarymo galimybę.

Chruščiovui kritus, naujųjų Kremliaus viršaičių pozicija dėtente atžvilgiu nebuvo aiški. Bet Kosyginos Johnsono susitikimas ir Glassboro dvasia abejones išblaškė. Tik ir vėl perkūnas apygiedriame dėtente danguje: Čekoslovakijos invazija (1968). Bet jos sukeltos dėtente konvulsijos buvo labai trumpos. Jau 1969 prasi-dėjo Maskvos - Washingtono pasi-tarimai Berlyno, strateginių ginklų apribojimo ir prekybinių mainų temomis. Nors dar 1970 Kremliaus laikysena Berlyno klausimu, arabų - Izraelio paliaubų atžvilgiu, Syrijos - Jordanijos susikirtimo ir Indijos - Pakistano karo atvejais buvo provo-kuojanti, bet 1971 Kremlius jau aiš-kiai buvo pasukęs į dėtente vandenis. Berlyno klausimas, strateginių ginklų apribojimo derybos tatau rodė. 1972 Maskva - Washingtonas jau formaliai susitarė dėl dėtente poli-tikos principų: (a) vengti tarpusavio konfrontacijos, (b) puoselėti tarpusavio santūrumą (“mutual restraint”), (c) nesistengti įtampos keliu laimėti tik sau (“unilatéral”) pranašumą, (d) atsižadėti savo specialios misijos pasaulyje pretenzijų, (e) norėti šiais pagrindais taikiai sugyventi ir tvirtus ilgalaikius santykius sudaryti.

Oficialieji motyvai už dėtente

Modernių ginklų neįsivaizduojamos apimties naikinamoji galia pa-keitė tarptautinės politikos esminius elementus. Savo santykiuose su po-tencialiu priešu negalima išleisti iš akių fakto, kad branduolinis karas būtų pražūtingas abiem kariaujan-čiom šalim. Todėl, nepaisant tarpu-

savio antagonizmo, yra būtina ieškoti patvarios taikiam sugyvenimui išeities ar bazės. Nuo tada, kai Sovietų Sąjunga pasigamino atominę bombą, Jungtinių Valstybių santykiams su Sovietų Sąjunga nebeliko kito pasirinkimo. Todėl Jungtinės Valstybės ir siekia su Sovietų Sąjunga taikos, nepaisydamos savo nusistatymo tirioniško totalistinio režimo atžvilgiu ir pačios Sovietų Sąjungos intencijų.

Atominiame amžiuje konfrontacija yra pavojinga, nes nei Jungtinės Valstybės negali primesti savo valios Sovietų Sąjungai, nei Sovietų Sąjunga negali primesti savo valios Jungtinėms Valstybėm dėl to, kad kiekviena jų turi atominį priemonių užpuolikui sunaikinti. O valstybės egzistencijos išsaugojimas yra aukščiausioji ir bekompromisinė kiekvienos vyriausybės atsakomybė. Jungtinių Valstybių - Sovietų Sąjungos konfrontacijai išvengti būtini patvarūs, abipuse nauda pagrįsti tarpusavio santykiai, nors tokios naudos balanso praktiškai kasdien subalansuoti ir neįmanoma, ir nors atskirais atvejais tas balansas bus Sovietų Sąjungos naudai. Svarbu tik, kad dėtente ne vienašališkai būtų naudinga tik Sovietų Sąjungos interesams, bet taip pat ir Jungtinių Valstybių ir visos žmonijos interesams.

Dulles laisvinimo politika nebuvo sėkminga, nes Jungtinių Valstybių galimybės veikti kitos valstybės vidaus režimo evoliuciją yra labai ribotos. Ir pagunda dėtente jungti su spaudimu į Sovietų Sąjungą gali baigtis tik nelaimingo šalčio karo atsinaujinimu. Dėtente politikos gairės: skatinti supergalybių tarpusavio santūrumą ir globalinę atsakomybę; apriboti branduolinį ginklavimąsi ir

sustabdyti jo lenktynes; organizuoti globalinę susipratimą ir bendradarbiavimą.

Prievarta, grobimai ir neteisė pasauelyje niekad nesibaigs, bet, jei Jungtinės Valstybės bus pakankamai stiprios užkardyti komunistinei hegemonijai kelią, komunizmo panchiuose laikomos visuomenės transformacija bus neišvengiama, nes komunistinės valdžios užkartoji žmogui kontrolė yra visiškai nesuderinama su šio meto žmogaus reikalavimais'

Dėtente politikos patvara remiasi Jungtinių Valstybių ir Sovietų Sąjungos tarpusavio interesų balanso patvarumu.

Dėtente oficialiesiems motyvams paremti taip pat primenama, kad, 1972 su Sovietų Sąjunga sutarus aukščiau minėtus dėtente politikos principus, netrukus buvo pasirašytos branduolinio karo užkardymo sutartis, prekybos sutartis (įstrigusi dėl JAV senato pridėtos klauzulės žydu iš Sovietų Sąjungos emigravimo reikalu) ir susitarta: dėl bendradarbiavimo kovoje su vėžio liga; dėl bendradarbiavimo kovojant su tarša; dėl vandenynų išteklių tyrinėjimo; dėl branduolinės energijos taikiems tikslams naudojimo; dėl keitimosi informacijomis apie žemės ūkio mokslinių tyrimų rezultatus; dėl uostų naudojimo antros šalies laivams ir kt.

Oficialiuose dėtente politikos motyvuose rūpestingai vengiamas *laisvės* žodis.

**Ar jau atsilyginai
prenumeratą?**

Détente rėmėjų ir oponentų motyvai

Rėmėjai: Šaltasis karas yra įgrisęs iki gyvo kaulo kiekvienam amerikiečiui ir kiekvienas norėtų juo nusikratyti. Pasaulis yra "siek and tired" nuo šaltojo karo. Demokratijoje užsienio politika privalo visuomenės paramos. O visuomenė yra už taiką. Taika yra aukščiausia vertybė, nes nuo taikos priklauso ir visų kitų vertybių likimas. Išsaugojimas žmonijos nuo sunaikinimo yra moralinis imperatyvas. Jungtinės Valstybės turi skaitytis su "sumažėjusia" mūsų gyvenama planeta, kurioje daug valdžių, daug prieštarinčių siekimų, daug ūkinės painiavos. Arba Amerika įsisąmonins pasaulyje vykstančių pasikeitimų esmę ir prisitaikys arba pati bus jų suluošinta. Amerika turi išlaikyti jaunystės polėkius ir įsigyti subrendimo išminties. Jungtinėms Valstybėms saugumo problema iškilo tik po antrojo pasaulinio karo. Priemonės, kurių privalu imtis katastrofai išvengti, beveik niekad neįmanoma prieš tai praktiškai išbandyti. Niekas kitas tarptautinio nepastovumo ir netikrumo dabartinių srovių negali sulaukyti, tik Jungtinių Valstybių su Sovietų Sąjunga tam tikros santarvės nustatyta būtina tarptautinė struktūra.

Détente oponentai: Nuo F. D. Roosevelto laikų détente praktikuojama ir iš to tik Sovietų Sąjunga sau didžiausius laimėjimus susikrovė. Sovietai niekad susitarimų nesilaikė. Détente yra gatvė vienos krypties — sovietinės. Détente politika tiesia kelią trečiajam pasauliui karui. Prezidento Rooseveltto détente politika į sovietinę vergiją atidavė Baltijos valstybes ir rytinę

Europą, dabartinė détente gresia pačiom Jungtinėms Valstybėms. Kongresas ir visuomenė gali remti tik tokią užsienio politiką, kuri aiškiai skiria Jungtinių Valstybių draugus nuo priešų. Visuomenė įtaigojama, kad atspara sovietam didina visuotinio sunaikinimo riziką ir sykiu karštligiškai ir kartais neišmintingai skubama atleisti įtampą ir détente žodis padaromas išlikimo sinonimu. Tuo tarpu Sovietų Sąjunga, 1967 turėjusi rytinėje Europoje 26 divizijas, 1974 padidino iki 31 divizijos, kai Jungtinės Valstybės, 1962 turėjusios V. Europoje 434,000 vyrų, 1974 susimažino iki 300,000. Détente politika išduoda Amerikos idealus ir yra nemorali. Dėl iliuzinės laikinės taikos, iliuzinio laikinio saugumo atsižada principų ir nusilenkia blogiui. Détente politika turi vienašališką pasaulio viziją ir nepakankamai atsižvelgia į tarptautinių jėgų tikrovę. Už abstrakčius Sovietų Sąjungos pažadus détente politika suteikia Sovietų Sąjungai vėliausios gamybos kompiuterius. Kad ir nuo iškilmingiausiai pasirašytų principų Sovietų Sąjunga gali kiekvienu metu atsiimti, bet kartą suteiktų Sovietų Sąjungai technologijos paslapčių iš Sovietų Sąjungos jau niekas negalės atsiimti.

O ką sako ekspertai?*

Faktas, kad, įsigydama branduolinį ginklą, Sovietų Sąjunga savo karinį pajėgumą ("posture") labai sutvirtino. Sovietų Sąjungos įtaka siekia nuo Viduržemio jūros iki Indijos ir Pacifiko, nuo Europos, Afrikos, Vidurinių Rytų, Pietryčių Azijos iki Lotynų Amerikos.

Sovietų Sąjungos vidaus galimy-

bės ir pasaulinis svoris yra pasiekę neįprasto masto. Sovietų Sąjunga pirmąją anglies, plieno, cemento, naftos pasaulinėje gamyboje. Sovietų Sąjunga dominuoja ne mažiau kaip dvylikai valstybių. Prieš antrąją pasaulinį karą Sovietų Sąjunga buvo Japonijos ir Vokietijos galingų karių jėgų replėse. Abi tos jėgos sunaikintos. Tai sprendžiamos reikšmės veiksnys, kurio poveikis ypač Rytų Europos padėčiai dažnai nedavtinamas ("greatly underestimated"). Šiandieną Sovietų Sąjunga tik už 60 mylių nuo Hamburgo.

Pagrindiniai Sovietų Sąjungos tikslai ir metodai nepasikeitę nuo 1917 metų. Šaltasis karas prasidėjo 1917. Nuo Lenino - Stalino laikų Sov. Sąjunga buvo ir tebėra užsiangažavusi bekompromisinei "kovai tarp sistemų", t.y. tarp vadinamo socializmo ir kapitalizmo. Sovietų Sąjungos ekspansinis veržlumas savo šaknis yra įleidęs ne tik komunistų ideologijoje ir sovietinėje sistemoje, bet ir Rusijos praeities tradicijose. Tam tik-

rą vaidmenį tuo atžvilgiu vaidina ir Sovietų Sąjungos daugiatautiškumas, ir mesijanizmo kompleksas, ir pati totalistinė santvarka, kuri dreba, kad laisvės dvasia neprasisveržtų per sieną ir todėl pačią sieną nori nukelti vis toliau į laisvės valdas.

Savo ruožtu komunistinės ideologijos poveikis jaunajai kartai vis skystėja. Jaunimui rūpi kas kita ("mundane matters"). Vis dėlto ideologija sovietiniam režimui yra vienintelė atrama tiek viduje išsilaikyti valdančiųjų viršūnei, tiek vykdant Sovietų Sąjungos globalines aspiracijas.

Nemažo poveikio Sovietų Sąjungos laikysenai turi rusų tautoje giliai įsišaknijęs mažavertiškumo kompleksas. Iš dalies tatau skatino caro valdžią ir tebeskatina sovietinę valdžią siekti maksimum karinės galybės. Sovietų Sąjungai šios galybės niekada nebus gana. Paritetu su Jungtinėmis Valstybėmis Sovietų Sąjunga nepasikakins. Ir branduolinio ginklo reikšmę tarptautiniam santykiui Sovietų Sąjunga kitaip supranta, kaip Jungtinės Valstybės. Sovietų Sąjunga, nors ir siekia sau palankių ūkinių mainų su kapitalistiniais kraštais, atsisako pripažinti pasaulio ūkinį tarpusavio priklausomumą ("interdependence").

Sovietų Sąjungos dėtente politiką lemia jaunosios kartos nuotaikos, satelitų nepatikimumas, Kinijos grėsmė ir įvairios kitos neįveikiamos problemos. Sovietų Sąjunga kaip daugiatautė valstybė vienintelė reprezentuoja XIX šimtmečio palikimą. Toks anachronizmas sudaro rimtą problemą.

Nors Sovietų Sąjungoje demokratėjimo ženklų nematyti, nors Libermano sveiki ūkiniai siūlymai atmesti,

* Ekspertais čia laikomi Yale un-to prof. F. C. Barghoorn, buv. JAV ambasadorius Lenkijai, Čekoslovakijai, Sov. S-gai J. L. Beam, buv. ambasadorius Vietnamui, buv. JAV atstovas NATO taryboj, Laisvės Studių Centro dir. E. Durbrow, Miami un-to prof. M. L. Harvey, buv. karjeros ambasadorius L. W. Henderson, buv. ambasados patarėjas R. F. Kelley, buv. ambasadorius Maskvoj, prof. G. F. Kennan, buv. ambasadorius Maskvoj prof. F. D. Kohler, buv. Valstybės Departamento R. Europos skyriaus viršininkas E. L. Packer, Radio Liberty viceprezidentas J. Scott, buv. UPI atstovas Maskvoj prof. Shapiro ir rašytojas - vertėjas T. P. Whitney. Jų kolokvijumo tema *Sovietų Sąjunga vakar, šiandien, rytoj* mintys čia ir sutrauktos.

nors apie laisvas diskusijas ir slaptą balsavimą pačioje partijoje nė negalvojama, ir nors disidentų pasireiškimas nereikšmingas, vis dėlto tam tikra, tik-tik juntama, evoliucija vyksta. Tam vyksmui palaikyti yra svarbus žmonių bei idėjų laisvesnis judėjimas.

Brežnevo įpėdinio klausimas nereikšmingas. Iš jaunosios kartos partinių kadrų galima laukti tik didesnio rusiško šovinizmo.

Détente politiką Sovietų Sąjunga supranta kitaip, kaip Jungtinės Valstybės. Jungtinėms Valstybėms détente reiškia kooperavimą bendrų interesų plotmėje tarptautiniam stabilumui patikrinti. Sovietų Sąjungai détente reiškia šiam laikui naudingą taktiką, kuri pančioja kontragento veikimo laisvę ir tuo pačiu įgalina Sovietų Sąjungą laisviau manevruoti. Sovietų Sąjungai détente yra naudinga. Užtikrina status quo Rytų Europoje, karinių jėgų paritetą su Jungtinėmis Valstybėmis, taip pat ūkinius pagerinimus. Sovietų Sąjunga détente tapatina su "peaceful coexistence". Savo metu H. Kissingeris apie taikaus sugyvenimo sovietinę koncepciją rašęs, kad tai esanti sovietinė taktika pasirausti po esama tarptautine struktūra kitomis negu karo priemonėmis ir su amžiausia rizika tuo būdu likviduoti Vakarų. Sovietų Sąjunga tebesiekia ir détente politikai užkarti sovietinio taikaus sugyvenimo turinį. Jungtinėms Valstybėms ir apskritai Vakaram détente turi būti apręžto bendradarbiavimo procesas tarp dviejų priešiškų stovyklų valstybinėje plotmėje.

Ar détente politika pasiteisins, parodys Sovietų Sąjungos politika Artimuosiuose Rytuose, Europoje, etc. Tuo tarpu Sovietų Sąjungai pa-

saulis yra dviejų spalvų ir dviejų polių, bet vykstantieji globaliniai pokitimai ir Sovietų Sąjungai kelia naujų komplikacijų ("new complexities"). Vienoki ar kitoki détente politikos rezultatai priklausys nuo to, kaip laikysis Vakarai, pirmiausia — Jungtinės Valstybės.

Europos saugumo-bendradarbiavimo konferencijos preliminarai

Apsipažinus su détente "istorija" ir su amerikiečių motyvais už ir prieš détente, galima lengviau orientuotis ir ESB konferencijos preliminaruose, taip pat jos eigoje ir rezultatuose.

Konferencijos preliminaruose dėmesio verti keli "mažmožiai". Pirmiausia, nors konferencijos sumanymas ir iniciatyva jai suorganizuoti išėjo iš Sovietų Sąjungos, V. Europa konferencijos idėją sutiko palankiai, nors visai kitais motyvais. Sovietų Sąjungai rūpėjo viena ar kita forma išgauti status quo pripažinimą Europoje, kad turėtų laisvesnes rankas tolimuosiuose rytuose. Europai rūpėjo dalyvauti savo reikalus sprendžiant, nes ją persekiojo įtarimo šešėlis, kad Sovietų Sąjunga gali "sąmokslininkauti" Europos sąskaita su Jungtinėmis Valstybėmis.

Antra, savo siūlymuose kviešti Europos saugumo - bendradarbiavimo konferenciją Sovietų Sąjunga ilgą laiką (1954-1970) stengėsi konferencijos dalyvius apriboti tik Europa. Ir tik tada, kai Europa su tuo Sovietų Sąjungos siūlymu griežtai nesutiko, Sovietų Sąjunga į konferencijos dalyvius įtraukė ir Jungtines Valstybes su Kanada. Motyvai ir vienos ir antros šalies labai aiškūs. Sovietų Sąjungai rūpėjo išjungti Jungtines Valstybes ir Kanadą iš konferencijos, nes tuo pačiu jos būtų daugiau mažiau

išjungtos ir iš dalyvavimo Europos reikaluose. Jėgų santykis iškart pasidarytų labai vienašališkai palankus Sovietų Sąjungai. Europa tai suprato. Todėl, nors ir viliojama Jungtinių Valstybių ir Kanados išjungimu iš konferencijos pabrėžiamo Europos savarankiškumo, Europa tvirtai stojo už Jungtinių Valstybių ir Kanados dalyvavimą konferencijoje, kad susidarytų Europos pozicijom stiprus užnugaris.

Atrodo, kad tokį užnugario vaidmenį vaidinti buvo linkusios ir Jungtinės Valstybės. Dar net antrojoje ESB konferencijos stadijoje, kai 1973 rugsėjo m. prasidėjo Ženevoj derybos dėl 35 užsienių reikalų ministrų Helsinky priimtų ESB konferencijai darbotvarkės punktų sukonkretinimo ir atitinkamų tezių suredagavimo, Jungtinės Valstybės bent pasitarimų pradžioje apsiribojo tarsi stebėtojo vaidmeniu. Kai visų kitų delegacijų priešakyje buvo ambasadoriai ar net aukštesnio rango diplomatai, Jungtinių Valstybių delegacijai vadovavo žemesnio rango pareigūnas. Tik vėliau, atrodo, europiečiam pageidaujant, delegacijos vadovu buvo paskirtas Jungtinių Valstybių ambasadorius Prahoje, kuris betgi faktiškai tik retkarčiais Ženevoje pasirodydavęs ir tedalyvaudavęs pasitarimų pilnates posėdžiuose. Anot vieno JAV politikų, "Americans have downplayed this conference".

Trečias dėmesio vertas konferencijos preliminarinis "mažmožis" — Chruščiovo 1963 pareiškimas, kad "nonrecognition of States should not become pretext for violation of territorial integrity". Atseit, esamosios Europos padėties nepripažinimas neišskiria galimybės iškilmingai pa-

reikšti, kad toji padėtis nebus dingstimi kariniam užpuolimui.

Pagaliau konferencijos preliminaruose paskutinė Vakarų užkarda buvo reikalavimas, kad Sovietų Sąjunga konkrečiai parodytų savo gerą valią kuriam opiam Vakarų - Rytų ginčo klausimui spręsti, pvz. Berlyno klausimui. Kadangi Berlyno padėčiai ap sunkinti Sovietų Sąjunga buvo sudariusi dirbtinių ir nepagrįstų kliaučių, jai nebuvo didesnių sunkumų ir tam tikrų nuolaidų Vakaram padaryti.

Kai 1972 birželio mėnesį įsigaliojo naujasis Keturių susitarimas dėl Berlyno, po kelių mėnesių, 1972 lapkričio mėn., jau prasidėjo Helsinky ir preliminariniai pasitarimai ESB konferencijos darbotvarkės klausimais. Jie užtruko iki 1973 liepos mėnesio Sovietų delegacijos vadovo Zorino užsispyrimas Vakarų optimizmui labai nedaug buvo palikęs vietos, kad dėl konferencijos darbotvarkės pagrindinių punktų pavyks susitarti. Tik paskutinėmis pasitarimų savaitėmis Zorinas staiga suminkštėjęs ir pasitarimų išvadoje būsimos konferencijos svarstymam buvo numatyti trejopi klausimai: politinių ir saugumo klausimų grupė; ūkinio ir mokslinio bendradarbiavimo klausimų grupė; ir grupė klausimų dėl bendradarbiavimo žmonių tarpusavio bendravimo, informacijomis keitimosi ir švietimo bei kultūros santykių plėtimo srityse. Tas tris klausimų grupes formaliai priėmė 1973 liepos mėnesį Helsinky įvykusi 35 užsienių reikalų ministrų konferencija, kurioje, kaip atsimename, pasiskardeno ir tam tikro viešosios opinijos dėmesio susilaukė ir baltiečių išievių akcija.

ESB Konferencija

Faktiškai tikroji Europos saugumo - bendradarbiavimo konferencija vyko Ženevoje nuo 1973 rugsėjo 18 iki 1975 liepos 21. Ji buvo visai slapta. Paprastai su dorais sumanymais ar darbais valdžios žmonės neslapukauja. Slaptomis paprastai aptariami tik rezistencinio pagrindžio ar kokie patamsių sumanymai ir darbai. Konferencijos slaptumas savaime kėlė įvairių spėliojimų bei įtarimų, kėlė nerimą tiems, kurių likimą galėjo vienaip ar kitaip angažuoti. Konferencijos uždavinys buvo — Helsinky priimtus ESB konferencijai trijų grupių klausimus sukonkretinti atitinkamomis tezėmis, deklaratyviniais ar konvenciniais nuostatais.* Po bemaž dvejų metų, žinoma su pertraukomis, slaptų svarstymų 35 delegacijos (faktiškai tur būt apie kokie 500 dalyvių) Ženevoje iš Helsinkio konferencijos priimtų klausimų surašė ilgą, dvi-prasmybėmis pamargintą, galutinį aktą (Finai Act). Jį sudaro 5 skyriai: 1) Europos saugumo klausimai, 2) bendradarbiavimas ūkio, mokslo,

technologijos ir gamtos apsaugos srityse, 3) Viduržemio srities saugumo ir bendradarbiavimo klausimai, 4) bendradarbiavimas humanitarinėje srityje ir 5) ateities klausimai.

Europos saugumo skyriaus I poskyris apima principinių gairių deklaraciją konferencijoje dalyvaujančiųjų valstybių santykiams, ir dalykus, susijusius su kai kurių deklaracijos principų praktišku vykdymu.

Principinių gairių deklaracija yra svarbiausias konferencijos rezultatas. Ją sudaro 10 straipsnių. Pirmas kalba apie suverenumo lygybę ir respektavimą tradicinių suverenumo teisių, tarp kurių pabrėžiama ir teisė “to determine its laws and regulations”, nors tokie įstatymai ir būtų nežmoniški. Šiame straipsnyje yra ir tezė, kad valstybių sienos gali būt keičiamos susitarimu. Antras straipsnis kalba apie susilaikymą nuo grasinimo jėga ir jos vartojimo. Trečiasis — apie sienų nepažeidžiamumą: “Dalyvaujančios valstybės laiko nepažeidžiamomis visas viena kitos sienas, taip pat visų Europos valstybių sienas ir todėl jos susilaikys dabar ir ateity šias sienas atakuoti. Atitinkamai taip pat šios valstybės susilaikys nuo bet kurio reikalavimo ar veiksmo bet kurios dalyvaujančios valstybės teritorijai ar jos daliai užimti ir užgrobti”. Dėmesio vertas nebuvimas žodelio “present” — dabartines sienas. Šiokia dviprasmybė patenkina Sovietų Sąjungą ir Vakarų rezervas dabartinių Sovietų Sąjungos ir gal dar kieno sienų atžvilgiu. Ketvirtas straipsnis skelbia dalyvaujančių valstybių teritorinį integrumą ir susilaikymą nuo atitinkamų grasinimų jėga, ar jos vartojimo, taip pat susilaikymą nuo teritorinių įgijimų karinės okupacijos

* Tarptautiniai susitarimai paprastai vadinami bendrinio sutarties vardu. Bet kartais, kad susitarimas iškilmingiau ar įtaigiau atrodytų, jis pavadinamas chartos, pakto, konvencijos vardu. Deklaracija sudaro skirtingą tarptautinių susitarimų rūšį. Sutartis, paktas, konvencija, atlikus tam tikrą ratifikavimo procedūrą, įgyja tarptautinio įstatymo galią. Deklaracija ratifikavimo neprivalo, bet ir tarptautinio įstatymo galios neįgyja, nebent tarpvalstybinių santykių praktika jai suteiktų visuotinį pripažinimą, kaip kad pvz. yra įvykę Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos atveju. Savo pobūdžiu tarptautinė deklaracija maždaug atitinka mūsų draugijų susirinkimuose priimamus pageidavimus.

ar kitomis tiesioginio ar netiesioginio jėgos vartojimo priemonėmis, priešingomis tarptautinei teisei. Tokia okupacija nebus pripažinta teisėta. Penktasis straipsnis kalba apie tinkamą ginčų sprendimą. Šeštasis — apie nesikišimą į kitos valstybės vidaus reikalus, tačiau neduoda vidaus reikalų aptarimo, pažymi betgi susilaikymą nuo tiesioginės ar netiesioginės paramos teroristinei veiklai, siekiančiai nuversti esamą režimą. Septintasis kalba apie respektavimą pagrindinių žmogaus teisių, tarp jų ir minties, sąžinės, religijos, įsitikinimų. Čia minimos ir Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija ir Jungtinių Tautų priimtiosios tarptautinės žmogaus teisių konvencijos. Aštuntasis kalba apie tautų apsisprendimą, skelbdamas, kad “visos tautos visada turi teisę pilnoje laisvėje bet kada ir kaip jos nori nuspręsti savo vidaus ir užsieninių politinių status”. Deklaracijos devintas straipsnis kalba apie tarpvalstybinį bendradarbiavimą, o dešimtas — apie gerą valią vykdant tarptautinius įsipareigojimus.

“Dalykai, susiję su kai kurių deklaracijų principų praktišku vykdymu” kalba apie susilaikymą tarpusavio santykiuose nuo demonstravimo jėgos, nuo ūkinio spaudimo, nuo propagandos už agresinius karus (apie vadinamus laisvinimo karus neužsimenama) ir pritaria Šveicarijos siūlymui paruošti konvencijos projektą “Tarpvalstybinių ginčų Europos sistemoje (apimtyje) taikiam sprendimui”.

Europos saugumo skyriaus antras poskyris kalba apie tarpvalstybinio pasitikėjimo sudarymo priemones ir kai kuriuos nusiginklavimo reikalus, būtent, tarpusavio informa-

vimą apie didesnius karinius maneversus, kuriuose dalyvauja per 25,000 karių, ir suinteresuotų stebėtojų dalyvavimą.

Bendradarbiavimo ūkio, mokslo technologijos ir gamtos apsaugos srityse skyrius apima prekybos mainus, pramonės bendradarbiavimą ir bendro intereso projektus, bendradarbiavimo plėtimą ir gerinimą žemės ūkio, energijos, transporto technologijos srityse, fizikos, chemijos, meteorologijos, hidrologijos, seismologijos, okeanografijos tyrinėjimų srityse, taip pat kompiuterių bei informacijos technologijoje ir erdvių tyrimo, medicinos bei sveikatos apsaugos srityse. Šiame skyriuje taip pat kalbama apie turizmo plėtimą, “drąsinant abejopo — individualinio ir grupinio — turizmo plėtimą”, taip pat apie svetimšalių darbininkų padėtį.

Viduržemio srities saugumo ir bendradarbiavimo klausimu deklaracija žada puoselėti geros kaimynystės santykius su konferencijoje nedalyvavusiomis Viduržemio valstybėmis. Čia dėmesio vertas faktas, kad *Viduržemio klausimai jau yra patekę ir į Sovietų Sąjungos įtakos sferą.*

Galutinio Akto ketvirtasis skyrius — bendradarbiavimas humanitarinėje srityje apima žmonių bendravimą, informacijos sritį, kultūrinius mainus ir bendradarbiavimą švietimo srityje.

Žmonių bendravimo poskyryje kalbama apie bendravimą šeimos ryšių pagrindu, šeimų susijungimą, skirtingų pilietybių santuokinius, žmonių keliavimą asmeniniais ar profesiniais reikalais, turizmo sąlygų gerinimą (“to promote visits to their respective countries by encouraging

the provision of appropriate facilities and the simplification and expediting of necessary formalities relating to such visits”), taip pat jaunimo ir sportininkų bendravimą.

Informacijos poskyris kalba apie žodžio, rašto, filmo bei radijo informacijas, apie svetimų žurnalistų ir vietinių jų talkininkų darbo sąlygas.

Deklaracija kultūrinių mainų klausimais reiškia intenciją plėsti ir gerinti kultūrinį bendradarbiavimą, kur reikia ir specialiais susitarimais.

Kultūrinis bendradarbiavimas turėtų apimti: a) savitarpio pasikeitimą informacijomis apie reikšmingus kultūrinius įvykius; b) palengvinimus pasikeisti kultūros dalykais; c) lengvinimą priėjimo prie visų kultūros naujienų; d) lengvinimą ir plėtimą tarp (atskirų valstybių) kultūrinių ryšių ir bendradarbiavimo; c) ieškojimą kultūriniam bendradarbiavimui naujų sričių ir formų.

Švietimo srityje bendradarbiavimas numato skatinti atskirų aukštųjų mokyklų betarpišką tarpusavio bendradarbiavimą, taip pat betarpiškus mokslininkų ir mokytojų kontaktus; lengvinti mokslininkų, profesorių ir studentų studijines užsienines išvykas; skirti užsieniečiams stipendijas ir premijas; skatinti pasikeitimus studentais ir profesoriais; organizuoti bendrus simpoziumus, seminarus; keistis aukštųjų mokyklų leidiniais, mokslinė informacija; organizuoti bendras mokslininkų grupes specialiam projektui; koordinuoti mokslinio tyrimo programas ir organizuoti bendras programas; skatinti svetimų kalbų mokymąsi ir svetimų kultūrų pažinimą; etc.

Ir skyriuje apie kultūrinį bendradarbiavimą ir skyriuje apie bendradarbiavimą švietimo ir mokslo srityse prisimenamos ir tautinės mažumos ir reiškiamą intencija, kad kultūrinuose, taip pat švietimo ir mokslo srities bendradarbiavimuose ir jos bus įgalintos pasireikšti.

Galutinio Akto paskutinis, penktasis, skyrius (“Follow-up to the Conference”) deklaruoja konferencijos dalyvių pasiryžimą kreipti dėmesį ir vykdyti Galutinio Akto numatymus, taip pat toliau tęsti Konferencijos pradėtąjį procesą ir tam reikalui 1977 birželio 15 Belgrade kviesti paruošiamąjį susirinkimą.

Galutinio Akto originalas surašytas anglų, ispanų, italų, prancūzų, rusų ir vokiečių kalbomis ir deponuotas Suomijos archyve.

Galutiniam Akte pasakyta, kad jis “is not eligible for registration under Article 102 of the Charter of the United Nations”. Ogi tas JT chartos 102 str. nustato, kad “Kiekvieną sandorą ir kiekvieną tarptautinę sutartį, sudaromą bet kurio Jungtinių Tautų nario po šios chartos įsigaliojimo, sekretorijatas privalo kiek galint greičiau įregistruoti ir paskelbti”. Išvada: Galutinis Aktas nėra tolygus sandorai ar tarptautinei sutarčiai.

Suguzėjusios į Helsinkį 35 vyriausybių galvos Ženevoje pagaminto Galutinio Akto jau nei svarstė, nei taisė. Tik 1975 liepos 30 - rugpjūčio 1 viena po kitos sakė iš anksto parašytas kalbas, kėlė tostus ir po Galutiniu Aktu iškilmingai dėjo savo parašus. Tai buvo ne kokia darbo konferencija, o tik sovietuose dabar praktikuojamų vardynų apeigų tam tikras tarptautinis pakaitalas. Ženevoje pagamintasis Galutinis Aktas va-

dinsis Helsinkio Galutinio Akto var-
du.

Faktiškai Helsinkio Galutinis Ak-
tas yra ne kas kita, kaip dėtente
politikos tikslų, siekimų, metodų bei
priemonių 35 vyriausybių sutartos
formulės, atseit, kaip dėtente poli-
tikos programa. Kaip kiekviena pro-
grama, taip ir Helsinkio Galutiniame
Akte surašytoji dėtente programa jo-
kios tarptautinės problemos faktiš-
kai nesprenžia, o tik formuluoja ir
kodifikuoja įvairiom tarptautinėm
problemom spręsti tokias ar kitokias
galimybes bei atramas. Ligi šiol dė-
tente politika reiškėsi tik pabiriais
reiškiniais bei faktais. Helsinkio Ga-
lutinis Aktas nustato dėtente politi-
kos siekimų, metodų ir priemonių
programą, sykiu, be abejo, ir tos
programos dalyvių moralinį įsiparei-
gojimą ją tarptautiniuose santykiuose
vykdyti. Tad Helsinkio Galutinis Ak-
tas dėtente atžvilgiu yra labai reikš-
mingas žingsnis į priekį. Būdingas
mažmožis: Galutiniame Akte yra net
devynios preambulės, neskaitant
trumpučių preambulių ir prie kai
kurių atskirų Galutinio Akto tezių.
Susidaro įspūdis, kad tuo žodžių
apstu siekiama pridengti Galutinio
Akto konvencinės galios stoką.

ESB Konferencija ir Lietuva

Apskritai vienoki ar kitoki motyvai
už ar prieš dėtente politiką sykiu
yra ir motyvai už ar prieš ESB
Konferenciją ir Helsinkio Galutinį
Aktą, nes ESB konferencija ir Hel-
sinkio Galutinis Aktas sykiu yra ir
dėtente padarinys ir dėtente planas
ateičiai.

Okupuotos Lietuvos atžvilgiu ESB
Konferencijos ir Helsinkio Galutinio
Akto, kaip kad ir pačios dėtente

politikos, poveikio supratimas labai
skirtingas.

Jungtinių Valstybių oficialiųjų
sluoksnių požiūriu ESB Konferencija
ir Helsinkio Galutinis Aktas JAV
nusistatymo Sovietų Sąjungos anek-
suotųjų Baltijos respublikų atžvilgiu
nei paveikė, nei pakeitė. Tą požiūrį
paremia ir faktai. Baltijos valstybių
diplomatinės ir konsuliarinės atsto-
vybės tebeveikia, kaip veikusios. Bal-
tijos valstybių pilietybė tebegalioja,
kaip galiojusi.

Tačiau, nepaisant oficialiosios pa-
žiūros ir aneksijos nepripažinimo
politikos faktinio tęsimo, mūsų kai
kurių veiksmų, taip pat mūsų spau-
dos ir apskritai mūsų išeivijos požiū-
riu ESB Konferencija ir Helsinkio
Galutinis Aktas “yra moralinis ant-
spaudas, patvirtinantis sovietų vieš-
patavimą Rytų Europoje”; “aktas, ku-
ris primena nelemtas konferencijas
— Muencheno, Jaltos, Potsdamo”,
“gėdingas demokratijos principų ir
laisvųjų tautų egzistencijos išdavi-
mas”; “30 Judo grašių vertės didžios
gėdos dokumentas”; “Sovietų pa-
vergtoms tautoms Helsinkio deklara-
cija yra apgaulės ir gėdos dokumen-
tas”; “Nusigręžiama nuo laisvės prin-
cipų, pripažįstama vergija”; “Politi-
nis farsas”; “Tai vilties atėmimas
pavergtiesiems”; “Didžiulis sovietų
suktos diplomatijos laimėjimas”;
Helsinkio deklaracijos III str. “yra ne
kas kitas, kaip sovietų užgrotų kraš-
tų jiems pripažinimas”; ir t.t.

Dažniausiai ir mūsų ir amerikie-
čių spauda vietoj Galutinio Akto
ar deklaracijos vartoja susitarimo,
sutarties sąvokas, nors, kaip minėta,
tai nėra tolygybės. Tik kur-ne-kur
mūsų spaudoje pasirodė kitokių bal-
sų, teigiančių, kad “padėtis davė nau-
jų draugų, didelį dėmesį, pasidarėm

visiems žinomi"; kad "gyvenimas eina, atneš naujus įvykius, naujus nenumatytus sprendimus"; kad "pavergtieji kraštai buvo daugiau suminėti, negu bet kada". (Mirusiuosius taip pat dažnai daugiau pamini, nei gyvuosius ir dažniausiai pamini palankiai, bet mirusiojo padėtis nuo to nė kiek nepasikeičia).

Neteko betgi pastebėti, kad ESB Konferencija ir Helsinkio Galutinis Aktas būtų bandyta įrėminti bendrame dėtente kontekste. Neteko taip pat pastebėti, kokios kitos šalia dėtente yra galimos Vakaram alternatyvos ir kodėl Vakarai tų kitų alternatyvų nėra pasirinkę. Beje, ir Valsybės sekretorius Kissingeris savo kritikų prašo, kad pateiktų jam savąsias alternatyvas dėtente politikai, bet taip pat nesulaukia.

Mūsų reakcijų į ESB Konferenciją ir Helsinkio Galutinį Aktą bendras išpūdis yra dvejopas. Iš vienos pusės, pačios reakcijos savaime liudija mūsų išeivijos domesį Lietuva bei rūpestį jos likimu. Taip pat liudija šio krašto administracijai, kad ji, darydama vieną ar kitą savo sprendimą Lietuvos reikalui, turi daugiau mažiau atsižvelgti į šio krašto lietuvių kilmės gyventojų interesus ir pageidavimus. Žodžiu, mūsų reakcijos rodo mūsų tautinį sąmoningumą ir reikšmę.

Iš antros tačiau pusės, kai kurios mūsų reakcijos taip pat liudija, kad mes linkę dalykus labai suprastinti, nors faktiškai jie yra labai painūs. Mes dažnai linkę Sovietų Sąjungą matyti 1940-1941 metų akimis, nors 1975 metais Sovietų Sąjunga faktiškai yra viena iš galingiausių karinių samplaikų. Mes linkę prieštarauti oficialiųjų sluoksnių dementavimam, kurie teigia Lietuvos aneksijos nepri-

pažinimą ir dėtente politikos sąlygomis, nors toks mūsų prieštaravimas vargu ar Lietuvos reikalui naudingas. Žodžiu, savo kai kurias reakcijas mes nevisada linkę išmąstyti iki galo.

Tiek dėtente politikos, tiek Helsinkio Galutinio Akto grėsmė Lietuvos bylai visų pirma išvelgiama aneksijos nepripažinimo atsisakyme, nors paties aneksijos nepripažinimo reikšmę vertiname nevienodai. Kai kam atrodo, kad aneksijos nepripažinimas "teturi simbolinę reikšmę", yra tik "moralinio solidarumo apraiška", tik mūsų veiksniai ir spauda įsikalbėję ir visuomenei įkalbėję aneksijos nepripažinimo išpūstą reikšmę, o galėtume, girdi, kaip Armėnija, Gruzija, Ukraina, tenkintis tik apsisprendimo teise, kuri "egzistuoja ir be kitų valstybių pripažinimo".

Gal ir pasitaiko kartais mūsųose aneksijos nepripažinimo reikšmės sugroteskinto perdėjimo, kaip kad tos reikšmės nuvertintojai teigia, bet, antra vertus, pačių aneksijos nepripažinimo reikšmės nuvertintojų pozicijos taip pat netvirtos, net įtariamos, nes kažkaip Lietuvos reikalui svetimos.

Aneksijos nepripažinimas

Pagal tarptautinę teisę jėga užimta kitos valstybės teritorija tebelieka tos pačios valstybės suverenumo tol, kol aneksavimo keliu pereina į užgrobigą suverenumą. Tuo tarpu užgrobigas naudojasi tik okupanto teisėmis, atseit, tik tam tikromis suverenumo vykdymo teisėmis. Aneksavimas užgrobigumą paverčia pavergimu. Tačiau savo paties valia užgrobigas negali užimtos svetimos

teritorijos aneksuoti. Tam jis privalo kitų valstybių patvirtinimo. Tiesa, seniau tarptautinėje teisėje galiojo taisyklė, kad svetimos teritorijos jėga užėmimas savaime įgyja galią, jei normaliai laukiamu laiku neįvyksta status quo atstatymas. ("Finally acquire validity if the restoration of status quo does not take place within a reasonable time"). Tačiau Tautų Sąjungos laikais Jungtinių Valstybių Sekretoriaus Stimsono iniciatyva ta senoji taisyklė buvo pakeista nepripažinimo doktrina. Ir ta Stimsono doktrina ypač plataus pritaikymo susilaukė Amerikos kontinente. Beje, kai tos senosios taisyklės pakeitimas nepripažinimo principu buvo svarstomas Tautų Sąjungos taryboje ir buvo prieš neapbrėžtą nepripažinimą motyvuojama, kad vis dėlto nepripažinimą tikslinga būtų aprėžti užgrobtos teritorijos pasipriešinimo užgrobikui išsekimu, tai prieš tokį nepripažinimo aprėžimą pasisakė ne kas kitas, o tuometinis Sovietų Sąjungos užsieninių reikalų komisaras Litvinovas. Be ko kita jis pareiškė: "Mes turime atsižvelgti ne vien tik į klausimą, ar bet kuri kova tarp agresoriaus ir jo aukos yra pasibaigusi, bet — jei tatai laikinai ir būtų atsitikę — taip pat į tai, ar yra galimybė kovai (tarp agresoriaus ir jo aukos) atsinaujinti; mes taip pat turime atsižvelgti ir į kitas aplinkybes, kurios gali atnešti agresijos prievartiniais veiksmais sudarytos padėties pakeitimų".

Todėl nenuostabu, kad ir Helsinkio Galutinio Akto Principinių Gairių Deklaracija (4 str.) Stimsono doktriną yra perėmusi (Čia verta prisimint Chruščiovo 1963 pareiškimas). Tad aneksijos nepripažinimas anaip tol nėra tik simbolis, ar tik

užuojauta, o gyvas ir rimtas tarptautinės teisės institutas.

Ir lyginti aneksijos nepripažinimą su apsisprendimo teise taip pat nedera. Juk pvz. nuosavybės teisę turime visi ir kiekvienas, kaip kad apsisprendimo teisę turi visos tautos. Jei tačiau plėšikas pagrobs mano laikrodį ir koks kompetentingas pareigūnas nutars, kad tas mano laikrodis teisėtai priklauso grobikui, ką gi reikš mano teisė turėti nuosavybę, atseit, įsigyti kitą laikrodį, kuriam aš gal būt jau ir perkamųjų nebeturėsiu. Aneksijos nepripažinimo doktrina yra užkarda grobikui, pažeidusiam kitos valstybės suverenumą. Apsisprendimo teisė yra atrama tautai, siekiant sau valstybinio suverenumo. Du visai skirtingų plotmių teisiniai institutai.

Be abejo, laikas blukina ir aneksijos nepripažinimo poveikį. Ir dabartinė tarptautinė padėtis verčia mus rimtai skaitytis, kad Helsinkio Galutinio Akto ir apskritai dėtente politikos praktika gali Lietuvos aneksijos nepripažinimą išblukinti ir mes galime prarasti vieną iš reikšmingų Lietuvai vaduoti atramų — Lietuvos valstybingumo tęstinumą, ir liktis tik su apsisprendimo teisės atrama. Tačiau mum patiem blukinti patį aneksijos nepripažinimo principą nei tikslinga, nei reikalinga. Atvirkščiai, Lietuvos valstybinės nepriklausomybės teisinę egzistenciją ginti yra kiekvieno lietuvio uždavinys.

Kaip ir kiek dėtente politika ir Helsinkio Galutinio akto numatymai gali atsiliepti laisvajame pasaulyje veikiančios Lietuvos vadavimo organizacijos sąrangai ir darbams — atskira tema. Viena tik aišku, kad nuo Vienos iki Helsinkio nueitas ilgas

Žmogaus teisės ir tarptautinis atoslūgis

Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencija Ženevoje, sukėlusį daugiau nerimo, negu vilčių pavergtiesiems, iki šiol atliko gerą darbą ta prasme, kad labiau išryškino žmogaus teisių reikšmę tarptautinio atoslūgio politikai. Pati konferencija būtų galėjusi žymiai anksčiau įžengti į paskutinį baigiamąjį savo tarpsnį, jeigu Rytai ir Vakarai būtų suradę lengvą kalbą tokiais svarbiais klausimais, kaip nevaržomas žmonių judėjimas iš krašto į kraštą ar laisvas

kelias ir kad susižiandieninimo privalo tiek Lietuvos vadavimo organizacija, tiek jos veikla.

Išvados

Détente politika yra branduolinio apsiginklavimo vaisius.

Détente politika remiasi JAV ir Sovietų Sąjungos tarpusavio interesų balansu.

Détente politika prasidėjo 1955 ir reiškėsi pabiriais reiškiniais ir faktais. ESB Konferencija ir Helsinkio Galutinis Aktas numatė détente programą.

ESB Konferencija nieko neišsprendė, tik numatė sprendimam būdus, metodus ir galimybes.

Aneksijos nepripažinimas yra užkarda Lietuvos okupantui ir atrama Lietuvos vadavimui. Détente politikos praktika aneksijos nepripažinimo poveikį gali praktiškai nublukinti.

Vytautas Vaitiekūnas

pasikeitimas žiniomis. Iš tikrųjų Vakarai ir Rytai savo pažiūromis į pagrindines žmogaus teises smarkiai skiriasi. Vakarų kultūros tradicija ypatingai remiasi žmogiškojo asmens vertybe ir ją sudarančiomis laisvėmis nevaržomai kurti, reikštis, judėti. Sovietų Sąjungos ir jos priežiūrimo bloko nusistatymas šiuo atžvilgiu kitokis.

Kai maždaug prieš dešimtmetį pasaulinė politika pasuko tarptautinės įtampos mažinimo linkme, daug kas galvojo, kad atoslūgis sudarys palankias sąlygas augti laisvei Sovietų Sąjungos ir Rytų Europos vidaus gyvenime. Kurį laiką netgi atrodė, kad toks tikslas, nors ir pamažu, galės būti pasiektas. Kai kuriuose R. Europos kraštuose buvo regimi gana padrašinantys visuomeninio ir ūkinio laisvėjimo ženklai. Visos tos gražios viltys staiga žlugo, kai Varšuvos sutarties šalių kariuomenė 1968 m. vasarą okupavo Čekoslovakiją. Tuo Maskva norėjo įrodyti ir įrodė, kad tarptautinės įtampos mažinimo vardan ji nelinkusi daryti nuolaidų savo viduje, nes, plečiantis demokratinėms teisėms, kompartijai susidarytų pavojus prarasti savo valdžios monopolį.

Tiesa, Čekoslovakijos invazija nė kiek nepakenkė tarptautinio atoslūgio eigai. Ji tik galutinai užbaigė chruščiovinės politikos laikotarpį, kuris pragyveno patį Chruščiovą ir buvo palankus eksperimentavimui. Po minėtos invazijos vidaus politika labai sugriežtėjo tiek Tarybų Sąjungoje, tiek jos kontroliuojamoje Rytų Europos erdvėje. Tokiu būdu tarptautinės įtampos mažinimo eiga visiškai nepatvirtino jon sudėtų vilčių, nepaskatino sušvelninti vi-

daus politiką, plečiant pilietines laisves, bet dargi priešingai buvo panaudota didesniems vidaus suvaržymams.

Šiaip ar taip tokia raida nebuvo nelaukta. 1971 kovo gale įvykusiame XXIV-me kompartijos suvažiavime Brežnevas savo kalboje oficialiai pasisakė už "taikų sambūvį" su Vakarais, bet drauge reikalavo nesutaikomai kovoti su "revizionizmu" ir "buržuazine ideologija". Buvo aiškiai nurodyta, kad vad. taikaus sambūvio dėsniis liečia tik tarptautinius santykius ir jokių būdu nereiškia susilpninti ideologinę kovą. Nors tarptautinių jėgų santykis, Kremliaus akimis žiūrint, ir pakrypęs vad. socialistinio bloko naudai, tačiau dviejų skirtingų pasaulinių sistemų varžybos tuo pačiu dar nepasibaigusios. Tai, ko Vakarai praeityje nepasiekę "agresyvesne" politika, dabar jie mėginą pasiekti taikiomis "prasiskverbimo" priemonėmis. Ne kas kitas kaip Suslovas yra įsakmiai pabrėžęs, kad ideologijos dalykuose nėra ir negali būti jokio taikaus sambūvio. Socializmo ir kapitalizmo kovoje "taikus sambūvis" tėra viena klasių kovos atmaina, pritaikinta sudėtingoms šiuolaikinės tarptautinės padėties sąlygoms.

Sovietai pasinaudojo atoslūgio politikos pagerintais Rytų - Vakarų santykiais ir pradėjo palaipsniškai varžyti vidaus politiką. Žodžiu, atoslūgio politika savęs nepateisino, nes ji atnešė visiškai priešingų vaisių. Atsakingiems Vakarų politikams būtų ko susirūpinti tokia raida. Deja, ryškesnių reakcijų iki šiol nesulaukta. Sveikintina prošvaiste galima laikyti tvirtesnę vakariečių laikyseną Ženevoje. To išdavoje Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferen-

cijoje iškilo esminiai nesutarimai laisvo žmonių keliavimo ir pasikeitimo žiniomis klausimu. Sovietai, norėdami kiek galima greičiau užbaigti konferenciją, pastaruoju metu padarė kai kurių nuolaidų. Jie sutinka plėsti kultūrinius santykius, tačiau tik griežtoje valdžios organų priežiūroje. Gana nenoromis jie sutiko palengvinti asmeninį keliavimą, visiškai nesirengia sustabdyti radijo laidų trukdymus ar sudaryti normalias darbo sąlygas užsienio spaudos atstovams. Beje, ir darydami kai kurias nuolaidas sovietai neatsisako savo ligšiolinių siekių. Jie, pavyzdžiui, reikalauja sudaryti tarptautinį susitarimą, kad būtų apribotas dirbtinių žemės palydovų naudojimas televizijos reikalam. Mat, jų nuomone, nevaržomos programos reikštų "įsikišimą" į suverenių kraštų vidaus reikalus. Panašiai išėjo su tarptautinio autorinių teisių (Copyright) susitarimo pasirašymu. Vakariečiai pradžioje džiūgavo, kad tai pasitar-naus didesnei minties ir žodžio laisvei, o išėjo priešingai. Pasirašę Copyright susitarimą, sovietai 1973 m. pradžioje pakeitė autorinių teisių potvarkį ta prasme, kad dabar sudarytas teisinis pagrindas bausti autorius, be oficialaus leidimo spausdinančius savo raštus.

Nėra reikalo minėti visų faktų, kaip pastaruoju metu varžomas kiekvienas laisvesnis, oficialiai politikai nepatinkantis pareiškimas. Mums užtenka tik priminti "Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos" leidėjų ir platintojų persekiojimą ar neseniai įvykusius "Tarptautinės amnestijos" veikėjų suėmimus.

Nėra abejonės, kad Kremlius bijo Vakarų idėjinio poveikio, todėl ir suskato pasinaudoti tarptautinės

GYVOJI MINTIS

Lietuviškųjų studijų savaitių dvidešimtmetis

“Su šviesia širdimi žiūriu į faktą, kad jūs ten Europoje atsistojote į teisingą kelią, nes šis Vokietijos, Italijos, Prancūzijos ir gal net Švedijos ar Anglijos bičiulių sąskrydis imasi paruošti bėgikus *ilgai distancijai* — paruošti bendrą mintį, bendru savaitės gyvenimu susigyventi asmeniškai jaunesniems ir vyresniems į vientisą, organišką bendruomenę, sujungtą ne šios dienos interesu, bet bendromis pažįdomomis, bendru dalykų pergyvenimu, tarpusavio broliškumu” — rašė prof. Juozas Brazaitis prieš 20 metų, sveikindamas susirinkusiuosius pirmojon Lietuviškųjų studijų savaitėn 1954 liepos 26-30 d.d. Ludwigshafene prie Bodoeno ežero.

Mano šios apžvalgos uždavinys bus pažvelgti atgal, paieškoti Lietuviškųjų studijų savaitių pradžios, apžvelgti jų augimą, patikrinti, ar jos išpildė kūrėjų viltį.

įtampos mažinimu, kad labiau priveržtų vidaus gyvenime atsileidusius varžtus. Bet ar tokia atoslūgio politika Vakarams priimtina? Juk jeigu jie ramiai leistų žūti savo kultūros ir laisvės tradicijai Rytuose, argi ilgai ir patys begalės jomis džiaugtis?

E.V.Ž.

GENEZĖ

Dr. Kajetonas J. Čeginskas man savo laiške 1973 m. balandžio 26 rašė: “kiek prisimenu, jau Tūbingeno konferencijoje nuotaika buvo tokia, kad ‘jaunimas’ norėjo ir kitais metais susitikti . . .” Jis čia turi galvoje 1953 vasarą Tūbingene įvykusių ELFB pirmąją konferenciją. Ir aš prisimenu, kad ji mums visiems tada taip patiko — centre stovėjo iš JAV atvykusio prof. J. Brazaičio paskaita, — kad atrodė neišsivaizduojama, jei ji liktų vienkartinio apsiereiškimo. Mintis likosi gyva, ji buvo svarstoma ELFB židiniuose. 1954 vasario 20 d. ELFB pirmininkas prof. Z. Ivinskis rašė ELFB sambūrio vicepirmininkui Vokietijoje Levui Prapuoleniui: “Dėl vasaros kursų aš jau rašiau, jog reiktų ištirti galimybes, ar būtų prieglauda gimnazijoje . . . Šito reikalo iniciatyva yra išėjusi iš prof. Maceinos ir Strasbourg bičiulių”.

Tie Strasbourg bičiuliai tada buvo prof. dr. Jonas Grinius ir studentai (dabar abudu daktarai) Zigmas Brinkis ir Kajetonas J. Čeginskas. Šis pastarasis taip prisimena tą svarbų momentą: “Tą patį rudenį (1953) Strasbourg lankėsi Maceina. Prisimenu, jog lydint su Grinium iš kolegijos užvedžiau kalbą, kad ir kitais metais būtų šaukiama konferencija. Maceina tada atsakė, kad galėtume susirinkti visai savaitei ir paminėjo prancūzų socialinių savaitių pavyzdį. . . Faktas, kad mintis yra kilusi iš Maceinos ir rėmėsi visos ‘trijulės’ (Maceina, Ivinskis, Grinius) autoritetu”. Toji trijulė anuomet ELF bičiuliuose daug reišė, nes kiti buvo jaunuoliai, tik retas kuris pasiekęs 30 metų amžiaus lemtingąją ribą, atseit, kone visi

botų galėję būti priimti nariais į dabartinę Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungą, jei tokia tada būtų veikusi. . .

Formalus sprendimas pradėti ruošti Lietuviškąsias studijų savaites buvo padarytas ELFB vadovybės ir specialių komisijų posėdyje, įvykusiame Pfullingene 1954 balandžio 10-11 d.d. Posėdyje dalyvavo prof. dr. Zenonas Ivinskis, prof. Jonas Grinius, Leonas Prapuolenis, Vincas Natkevičius, Zigmas Brinkis, Donatas Bielskus, Leonardas Padleckas, Jonas Medušauskas ir Kajetonas J. Čeginskas. Išklausius pranešimų ir pasisakius kitiems dalyviams, buvo nutarta: "Surengti studijų savaitę š. m. (1954) liepos 26 - rugpjūčio 2 d. d. Ludwigshafene 30-čiai asmenų su pramatymu pakelti skaičių iki 40. Savaitės techniniu suorganizavimu ir informacija pavedama rūpintis Padleckui ir kun. Bungai. Kiekvienas ELFB židinytis įsipareigoja surasti lėšų vienam savaitės dalyviui išlaikyti" (iš viršminėto posėdžio

protokolo). Kad čia buvo apiforminta tai, kam jau buvo kurį laiką ruošta, si, liudija ir faktas, kad inž. Padleckas posėdžio dalyviams jau galėjo pristatyti Studijų savaitės vietą, painformuodamas kiek dalyvių ten gali tilpti, kiek kainuos ir apie eilę kitų konkrečių detalių. Buvo jau pasiruošta ir tematikos klausimu. 1953 metų ELF Bičiuliai buvo Tübingene sudarę kultūrinę komisiją (prof. A. Maceina, prof. J. Grinius, kun. dr. A. Paškevičius, J. Medušauskas ir kun. B. Liubinas). Tai komisijai Pfullingeno posėdyje atstovavo J. Medušauskas. Protokole rašoma: "Išklausius Z. Ivinskio pranešimą savaitės programos reikalu ir dėl jos pasisakius bičiuliams . . . šitame sąryšyje buvo padarytas kultūrinės komisijos pranešimas (J. Medušauskas) apie tremties programą. *Nutarta* studijų savaitę paruošti sekančias temas" (išvardinamos 7 temos su pramatomais prelegentais, kurios I-je studijų savaitėje, su mažais pakeitimais, ir buvo skaitytos).

Europos I-oji studijų savaitė 1954 Ludwigshavene

STUDIJŲ SAVAIČIŲ RAIDA

1. R e n g ė j a i

Penkerius metus studijų savaitės buvo rengiamos vienų ELF Bičiulių, nors dalyvių tarpe nuo pat pradžios būdavo ir kitų. Jau pirmųjų studijų savaitę uždarant, tuometinis ELFB pirmininkas prof. Ivinskis kalbėjo: “Ateičiai tad studijų savaitės mums turi išlikti, kaip svarbi mūsų veikimo dalis. Šios studijų savaitės patyrimai turi ateityje kasmet vykstančias studijų savaites tobulinti. Mes norime dar daugiau, į savaites sutraukti ne tik bičiulius, bet ir bičiulių bičiulius . .

Pirmoji organizacija prisidėjusi prie ELF Bičiulių sėkmingai ruošiamų studijų savaitių buvo Vokietijos Ateitininkų sendraugių sąjunga. Jų vardas rengėjų tarpe pirmą kartą pasirodo 1959 ir nenutrūkstamai eina iki šios dienos. 1960 j studijų savaitių rengėjų eiles įsijungė Vokietijos Ateitininkai studentai. 1961 rugpjūčio 11 Gautingene posėdžiavę ELF Bičiuliai nutarė “kreiptis į kitas savo kultūrinę veiklą tremtyje pasireiškusias visuomenines organizacijas su pasiūlymu prisidėti prie sekančios Lietuviškųjų studijų savaitės surengimo. Toks prisidėjimas galimas: 1. programos studijinės, meninės ir techninės dalies planavimu ir pravėdimu, 2. tinkamų dalyvių parinkimu, 3. lėšomis” (iš ELFB valdybos rugpjūčio 31 rašto 9 organizacijoms). Į kvietimą atsiliepė Vokietijos LB valdyba, Vokietijos Ateitininkai sendraugiai ir studentai (abeji jau prieš tai įsijungę į rengėjų eiles), Vokietijos Lietuvių studentų sąjunga, Vokietijos Vyr. skautų brolija ir Vyr. skautų seserija. 1962 sausio 7 Munchene įvyko pirmasis organizacijų at-

stovų posėdis. “Pasitarime dalyvaavo: PLB Vokietijos krašto valdybos pirmininkas kun. Br. Liubinas ir valdybos narys Aleks. Šukys — abu atstovavo PLB Vokietijos krašto valdybai, dr. Jonas Grinius ir KUN. Jonas Tautkevičius — ateitininkams sendraugiams, skautininkas Tautvydas Gailius — Vokietijos Lietuvių skautų brolijai, ps. studentė Angelė Rugieniūtė — Vokietijos Lietuvių skaučių seserijai ir kiti. Europos LF bičiulių valdybai, kaip bendros studijų savaitės iniciatoriui, atstovavo Vincas Natkevičius ir Alina Grinienė. Dėl tuo laiku vykusių atostogų posėdyje nebuvo atstovaujama Lietuvių studentų sąjungai ir Vokietijos studentų ateitininkų sąjungai” (ELI pranešimas “*I Laisvę*”, 1962 balandžio mėn. Nr. 28 (65) psl. 59).

Čia suminėtos organizacijos (įskaitant ir abi, kurių atstovai nedalyvavo) ir buvo IX studijų savaitės rengėjos. Ji įvyko 1962 rugpiūčio 21 - 28 Königsteine (Taunus “Haus der Begegnung”). Nuo tada Vokietijos LB valdyba perėmė studijų savaitių globą. Rengėjų tarpan buvo tuo pačiu metu kviesta taip pat Europos Lietuvių krikščionių demokratų vadovybė, bet ji neatsiliepė. 1963 rengėjų tarpe trūksta Lietuvių studentų sąjungos, bet naujai atsiranda Evangelikų jaunimo ratelis ir Baltų draugija Vokietijoje. Ši pastaroji dalyvauja studijų savaitių rengime tik vieną kartą, kai tuo tarpu Evangelikų jaunimo ratelis įsijungia į pastoviųjų rengėjų eiles. Studentų sąjunga dar kartą rengėjų tarpe pasirodė 1965, o nuo tada išnyko galutinai. 1967 Lietuviškųjų studijų savaitė nuo pusės laiko susiliejo su Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo programa.

Nuo 1972 prie organizacijų prisi-
jungę taip pat eilę pavienių asme-
nų, besidominčių studijų savaitėmis.
Pirmą kartą jie posėdžiavo 1971 spa-
lio 3 Romuvoje, dalyvavo 20 asme-
nų. Tų pačių organizacijų bei asme-
nų buvo suruošta ir šioji XX — ju-
biliejinė — Lietuviškųjų studijų sa-
vaitė. Konkretiems rengimo darbams
kasmet vis būdavo išrenkama spe-
ciali komisija. Tose organizacinėse
arba techninėse komisijose yra bu-
vę: kun. dr. Jonas Aviža, Ričardas
Baliulis, Jurgis Barasas, Vincas Bar-
tusevičius, Ona Bartusevičienė, kun.
Antanas Bunga, kun. Vingaudas Da-
mijonaitis, Tautvydas Gailius, *Alina*
Grininė, Alfonsas Krivickas, Mečys
Landas, Juozas Laukaitis, kun. Bro-
nius Liubinas, Jonas Medušauskas,
Irena Natkevičienė, Petras Nevu-
lis, dr. Jonas Norkaitis, inž. Leonar-
das Padleckas, Algirdas Palavinskas,
Kristina Pauliukevičiūtė, Leonas Pra-
puolenis, Angelika Rugieniūtė, Anta-
nas Veršelis. Žinoma, daugelis čia
suminėtų asmenų rengė studijų sa-
vaitę tik vieną kartą, o keletas or-
ganizacinėse komisijose dalyvavo pa-
kartotinai. Neabejotinai, visų rengė-
jų tarpe pirmoji vieta tenka Alinai
Grinienei, dalyvavusiai kone vi-
sose rengimo komisijose su mažomis
išimtimis.

2. Lėšos

Pirmosios 8 Lietuviškųjų studijų
savaitės finansavosi pačios save. Ki-
tais žodžiais sakant, didžioji dalyvių
dalis pilnai apsimokėdavo ne tik
savo dalyvavimo išlaidas, bet dar pri-
sidėdavo ir prie bendrųjų išlaidų
padengimo. Studijų savaitių rengė-
jas, Europos lietuvių fronto bičiuliai,
nuo pat pradžių dėjo pastangas su-

telkti šiek tiek lėšų, iš kurių bo-
davo padedama apsimokėti daly-
vavimo išlaidas finansiškai nepajė-
giems, pirmiausia nedirbančiam jau-
nimui, gyvenantiems iš socialinės
pašalpos ir gausioms šeimoms. EL
FB vadovybės ir specialių komisijų
posėdyje 1954.IV. 10 - 11 Pfullin-
gene buvo įpareigoti visi ELFB ži-
diniai surasti lėšų bent vienam sa-
vaitės dalyviui išlaikyti. Konkrečiam
darbui buvo įsteigtas ELFB fondas
eilę metų rūpinęsis programos ir
finansiškai nepajėgių dalyvių finan-
savimu.

Nuo 1962, kai studijų savaites
ėmėsi globoti Vokietijos LB valdyba,
stovis pasikeitė. Buvo perimtas ne tik
programos finansavimas, bet imtasi
jaunimui apmokėti net ir keliones
į studijų savaitės vietą, o iš kitų
dalyvių reikalauta tik registracijos
mokesčio, visą pragyvenimą duo-
dant nemokamai. Taip truko 8-rius
metus. 1970 m. buvo jau pareika-
lauta iš dalyvių juntamai prisidėti
prie savo pragyvenimo išlaidų pa-
dengimo, o nuo 1971 m. visi daly-
viai, išskyrus nedirbantį jaunimą,
pragyvenimo išlaidas apsimoka patys
pilnai. Vokietijos LB valdyba skiria
lėšų tik bendrosioms programos iš-
laidoms ir jaunimo pragyvenimui.
Per 11 metų Lietuviškųjų studijų
savaičių reikalams Vokietijos LB va-
ldyba yra išleidusi apie DM 82.706,21.
Daugiausia išleista XVII-jai studijų
savaičiai — DM 11.194,78, mažiausia
XIX-jai — DM 2.348,40.

1971 m. spalio 3 d. Romuvoje
posėdžiaudami studijų savaitių ren-
gėjai įsteigė specialią studijų savai-
tėms finansuoti komisiją; pirmaisiais
jos vadovais išrinko kun. V. Damijo-
naitį, teisininką J. Lukošį ir dr.

J. Norkaitį. 1972 m. vietoj dr. J. Norkaičio j komisiją buvo išrinktas dr. J. Grinius

3. Studijų savaitių vietovės ir laikas

Pirmajai studijų savaitei buvo parinktas Ludwigshafeno miestelis prie Bodeno ežero. Dalyviai iš dalies buvo apgyvendinti viešbutyje, iš dalies privačiai šeimose. Posėdžiai vyko mažutėje parapijos salėje. Studijų savaitė prasidėjo 1954 liepos 26 ir baigėsi rugpiūčio 1 d.

Antrajai — 1955 m. rugpiūčio 1 - 7 d. — buvo susirinkta Schondorfe, Bavarijoje prie Amero ežero. Ten pat įvyko ir ketvirtoji studijų savaitė 1957 m. rugpiūčio 4 - 11 d. Gyventa ir čia iš dalies viešbutyje, iš dalies privačiai, posėdžiauta viešbučio salėje, melstasi vietos katalikų maldos namuose.

Trečioji studijų savaitė įvyko Neckarsteinache prie Neckaro upės, netoli Heidelbergo, 1956 m. rugpiūčio 5 - 12 d. Čia gyventa dviejuose viešbučiuose. Posėdžiams ir meniniams parengimams buvo gera viešbučio salė, šiaip jau labai pasenusiame ir turinčiame daug gatvės triukšmo viešbutyje.

Bernriede, Bavarijoje prie Starnbergo ežero buvo 5-ji ir 7-ji studijų savaitės, 1958 m. rugpiūčio 17 - 24 d. ir 1960 m. rugpiūčio 7 - 15 d. Viešbutis buvo prie pat ežero kranto, patogiai įrengtas, turėjo neblogą salę posėdžiams.

Pirmą kartą ne viešbutyje studijų savaitė buvo surengta 1959 m. rugpiūčio 24 - 30 d. Šiai šeštajai studijų savaitei buvo gauti Vokiečių katalikų pabėgėlių ir tremtinių susitikimo namai Konigsteine/Taunus.

Toje pačioje vietovėje įvyko ir IX-ji studijų savaitė 1962 m. rugpiūčio 21-28 d. Be abejo, vyravo jau visai kita atmosfera, buvo leista naudotis labai geromis posėdžių salėmis, bet buvo mažiau laisvės visokioms vakinėms išskilmėms ir iškiloms.

VIII-ji studijų savaitė vyko UNESCO instituto patalpose Gautinge, netoli Muncheno. Ji įvyko 1961 m. rugpiūčio 6 - 13 d.

Jubiliejinė X-ji studijų savaitė įvyko 1963 m. rugpiūčio 7 - 14 d. Königswinteryje prie Reino, "Rheinland" jaunimo namuose.

Nuo XI-sios studijų savaitės persikelta į Vokietijos lietuvių bendruomenės sodybą Romuvoje, kitaip sakant, į Rennhofo pilį Hemsbacho valsčiuje, kur veikia lietuvių Vasario 16-tosios gimnazija. Čia gyvenimui patalpos, tiesa, menkesnės negu visose kitose studijų savaitėse, bet už tai daug erdvės parke ir bendrai laisvės, kokia tegalima tik savo namuose. Romuvoje tad vyko 5 studijų savaitės iš eilės: 1964 m. rugpiūčio 8 - 16 d., 1965 m. rugpiūčio 1 - 8 d., 1966 m. liepos 31 - rugpiūčio 7 d., 1967 m. rugpiūčio 20 - 27 d. ir 1968 m. rugpiūčio 4 - 11 d. Po ketvirtų metų pertraukos vėl susirinkta į Romuvą 1973 m. rugpiūčio 19 - 26 d., XX-jai jubiliejiniai Lietuviškųjų studijų savaitei.

XVI studijų savaitė vyko Bad Godesberge, Baltiečių jaunimo namuose, 1969 m. liepos 13 - 20 d.

Trys priešpaskutinės studijų savaitės naudojosi puikiomis, specialiai studijiniam suvažiavimui pritaikintomis Katalikų akademijos patalpomis Stuttgarto priemiestyje Hohenheime. Jos vyko: 1970 m. lie-

pos 19 - 26 d., 1971 m. liepos 18 - 25 d., ir 1972 liepos 17 - 23 d. Tad statistiką suvedant, reikia pasakyti, kad 20 studijų savaitių vyko 10-je vietovių, daugiausia rugpiūčio mėnesyje, tik ketverius metus buvo parinktas liepos mėnuo, norint nesuskaldyti vasaros atostogų tiems, kurie dirba mokyklose, arba studijuoja bei mokosi.

4. Studijų savaitių dalyviai

Planuojant I-ją studijų savaitę, buvo ruošiasi sutikti 30, daugiausia 40 asmenų. Iš tikro į ją atvyko 55, nors ne visi išbuvo ištisą savaitę. Tai buvo pranašiškas ženklas ateičiai, atseit, dažniausiai atvykdavo daugiau, negu laukta ar tikėtasi. Pradžioje ribotasi ELF bičiuliais ir jiems artimais žmonėmis. Bet ir tuose rėmuose netruko skaičius peržengti šimtinę. Jau trečioje studijų savaitėje, vykusioje Neckarsteinache, ne per toliausia nuo didesnių lietuviškųjų sambūrių, buvo užregistruota 105 dalyviai, aišku, ne visi išbuvę visą savaitę. Mažiausia dalyvių susilaukta V-je studijų savaitėje Bernriede

1958 m. Kai į rengėjų tarpą ėmė jungtis kitos organizacijos, ėmė kilti ir dalyvių skaičius. Nuo IX-sios savaitės Koenigsteine iki XVI-sios Bad Godesberge kasmet dalyvių skaičius gerokai prašokdavo šimtinę. Nors Hohenheime vykusiose XVII ir XIX studijų savaitėse skaičius kiek krito, tačiau tame pačiame Hohenheime XVIII studijų savaitėje 1971 susilaukta rekordinio skaičiaus. Svečius įskaitant, buvo užregistruota 238 asmenys. (Jų tarpe Toronto "Gintaro" tautinių šokių kolektyvas su jų palydovais).

Kai 1962 m. rugpiūčio 31 d. EL FB valdyba kvietė kitas organizacijas įsijungti į studijų savaitių rengėjų eiles, ji nusakė ir kokiems lietuvių sluoksniams studijų savaitės skiriamos, būtent: "Vakarų Europos kraštuose gyvenantiems lietuviams šviesuoliams ir jaunimui, baigusiam vidurinį mokslą". Tačiau labai greit pastebėta, kad studijų savaitės traukia į save ne tik V. Europoje gyvenančiuosius lietuvius. Dalyvių sąrašuose randame nemažai asmenų iš kitų kontinentų, ypač iš Šiaurės Amerikos, bet taip pat ir iš Pietų Ame-

Europos LFB IX studijų savaitė Koenigsteine 1962

rikos, Australijos, Naujosios Zelandijos. O 1973 m. birželio 14 d. „Gimtas *Kraštas*“ straipsnelyje „Be šiandieninės Lietuvos neapsieiti“ informuoja, kad pernykštėje studijų savaitėje Hohenheime be referento „doc. St. Mickūno, dalyvavo ir ‘Buities’ redakcijos (Vilnius) darbuotojas S. Čyžas, kuris tuo metu svečiavosi VFR“. Tad studijų savaitę dalyviais yra buvę ne tik Laisvojo pasaulio lietuviai, bet bent trumpai yra jose pabuvoję pora tautiečių ir iš okupuotos Lietuvos.

Kvietimo technika būdavo tokia: visos rengiančios organizacijos jų manymu kviestinus asmenis pasiūlydavo organizacinei studijų savaitės komisijai, o ši išsiuntinėdavo kiekvienam asmeniškus kvietimus. Organizacijos būdavo atsakingos, kad parinktieji dalyviai būtų tinkami studijų savaitei. Tačiau praktiškai visuomet išeidavo taip, kad jau iš anksto spaudoje būdavo paskelbiama, kada ir kur sekančioji studijų savaitė įvyks, ir pas ką reikia registruotis. Tada užsirašydavo dažniausiai kas tik norėjo.

Suvedus visus 20 studijų savaitę dalyvius į vieną skaičių, jis prašoka 2.000. Žinoma, tai nereiškia, kad yra dalyvavę virš 2.000 asmenų, nes jų daugelis yra buvę keliose, o kai kurie net ir visose studijų savaitėse. Apie dalyvių nusiteikimą rimtoms studijoms yra įvairių nuomonių. Neginčytina tiesa, kad šalia didžiosios dalies tikrų studijozų, vis atsirasdavo būrelis tokių, kurie atvykdavo į studijų savaitę, kad susitiktų su tautiečiais, pabendrautų, pasilinks mintų. A. a. kun. J. Riaubūnas kartą pasakojo, kad jo kambario bendrininkas vienoje studijų savaitėje Ro-

muvoje grįždavo iš naktinių „veikimų“ tada, kai jis jau ruošdavosi pradėti naują studijų dieną. Anas asmuo į paskaitas, aišku, neturėdavo jėgų užėiti. O tokių pasitaikydavo.

5. Studijų savaitės programa

Programa priklausė nuo tikslų. „Studijų savaitės“ — anot dr. K. J. Čeginsko, — „iššaukė pats gyvenimas, būtent reikalas susitikti, bičiuliškoje dvasioje pabendrauti, bendrai pamąstyti, reikalas išsinierti iš prakaituoto kasdienybės rūbo ir atsi-gaivinti gaivinančiuose lietuviškos kūrybos vandenyse. Lygiai gyvenimiška yra ir pati savaitės programa. Su paskaitininkais ir pranešėjais mes čia gvildensime įvairius klausimus, liečiančius mūsų tautos praeityje sukauptą patirtį, dabartinę padėtį pavergtoje tėvynėje, tremtyje, neužmiršdami mesti žvilgsnį į tarptautinės politikos ir bendrai žmogiškosios dvasios akiračius. Mes nemame tačiau pasitenkinti tik vienašališka proto kultūra. Studijų savaitės rengėjai nepamiršo to dvasinio peno, kurį gali suteikti tik religinio ir meninio pobūdžio programa. Taip pat rūpėjo, kad studijų savaitė būtų kartu ir tikro susitikimo, bičiuliškų pažinčių ir asmeniško sąlyčio Šventė“ (Atidaromoji kalba III-je studijų savaitėje, Neckarsteinache, 1956). Kas čia pasakyta, tinka visoms ikišiolinėms studijų savaitėms. Nurodytiems tikslams atsiekti buvo naudojamos įvairios priemonės.

Paskaitose, pranešimuose ir simpoziumuose buvo gvildenami įvairūs klausimai, kurie tuo metu ar kūrybos pasaulyje, ar visuomeniniame gyvenime buvo aktualūs. Pradinė min-

tis sekti prancūziškųjų socialinių savaičių (semaines sociales) pavyzdžiu nepasisėkė įgyvendinti. Jau pirmąją studijų savaitę atidarydamas prof. Ivinskis kalbėjo: “Rodos, šiandien (1954 m. liepos 26, B.L.) kaip tik baigiasi Rennes’ žinomoji prancūzų semaine sociale, jau 41-ji iš eilės. Prancūzai vis paima kokią nors vieną problemą, vieną pagrindinę mintį, ir apie ją grupuoja visas paskaitas . . . Mūsų studijų savaitė, kaip Tamstos jau pastebėjote iš programos, neturi vienos viską persveriančios idėjos. Kai kas gal dėl to apgailestaus . . . Imtis iš pagrindų paskaitų būdu aižyti kokią nors vieną aktualų kompleksą galima tik tada, jeigu tuo vienu klausimu yra atitinkamas kiekis pasiruošusių specialistų. Atsiminkime, kad mūsų studijų savaitė vyksta intelektualistiškai apnuogintoje Europoje” (iš I-sios studijų savaitės protokolo).

Po 20 metų stovis nėra esmiškai pasikeitęs. Galima tik papildyti prof. Ivinskį, kad moksliskai susikaupti per ištisą savaitę prie vienos temos reikia ne tik specialistų paskaitininkų, bet ir specialistų klausytojų. Studijų savaitių paskaitinės dalies programas iš pradžių sudarinėjo tam reikalui išrenkama speciali EL FB komisija, kurioje svarbiausią vaidmenį vaidindavo prof. dr. J. Grinius ir prof. dr. A. Maceina. Dr. K. J. Čeginskas man savo laiške 1973 m. balandžio 21 d. įrašė tokią sakinį: “Praktiškai nuo pirmosios savaitės *ištisai* tik vienas dr. Grinius buvo spiritus movens”. Šalia šių profesorių būdavo įjungiami ir kai kurie kiti asmenys, iš pradžių ypač kun. D. Kenstavičius. Praktiškai dienos diskusijoms praversti būdavo kviečia-

mas pirmininkas iš dalyvių tarpo, o pirmąsias dvi savaites net būdavo sudaromas sekretoriatas surašyti protokolui. Tokiu būdu yra išlikę apie 100 puslapių protokolas iš pirmosios studijų savaitės ir 11 puslapių — iš antrosios. Trečiojoje protokolas jau nebebuvo rašomas, bet dienos pirmininkas būdavo kviečiamas ir toliau. Vėliau prieita prie moderavimo sistemos. Rengėjų organizacinis posėdis pakviesdavo vieną kompetentingą asmenį sudaryti studijų savaitės programą ir jai vadovauti. Moderatoriais yra buvę: prof. Antanas Maceina IX-toj ir X-toj studijų savaitė, dr. Jonas Grinius — VIII-toj ir XII-toj, Vincas Natkevičius — XV, XVI ir XVII-toj ir dr. Kajetonas Julius Čeginskas — XI, XIII, XIV, XVIII, XIX ir XX-toje studijų savaitėje.

Pradžioje būdavo skiriama tarp paskaitų ir pranešimų, bet koku kriteriumu tai buvo atliekama, sunku šiandien pasakyti. Nuo XI-sios studijų savaitės tokių skirtumų nėra. Per 20 studijų savaitių 72 asmenys skaitė 196 paskaitas, kurių keletas programoje pavadinta pranešimais. Vargiai pasisėktų tas paskaitas - pranešimus kaip nors susisteminti pagal jų turinį. Man atrodė, kad vienintelis čia įmanomas kelias apžvelgti visų studijų savaitių paskaitinę dalį, yra suminėti jas pagal autorius. Eilės tvarką pasirinkau pagal kiekvieno asmens skaitytų paskaitų - pranešimų skaičių. Tokiu būdu pirmoj vietoj yra du asmenys, abudu skaitę po 17 paskaitų - pranešimų, būtent dr. Kajetonas J. Čeginskas ir dr. Jonas Grinius. Žinoma, jei prie dr. Čeginsko jau šioje vietoje pridėdamos jo skaitytos paskaitos Tėvynės valandėlėje, tai jų yra viso 20.

PASKAITININKAI IR PASKAITOS

Dr. Kajetonas Julius Čeginskas (gimęs 1927 m.) skaitė 17 paskaitų: Technokratija ir demokratija, 1954; Valstybinė lietuvių sąmonė, 1955; Lietuvių rezistencijos kovos praeityje ir istorijos pamokos, 1956; Rezistencijos prasmė, 1957; Visuomeninė pavergtojo krašto raida, 1958; Tremties uždaviniai iš 15 metų nuotolio, 1959; Lietuvos okupacija ir padariniai, 1960; Lietuva žydų poezijoje, pranešimas 1960; Socialinis teisingumas krikščioniškuoju ir komunistiškuoju požiūriu, 1961; Lietuvių įnašas į Rytų-Vakarų kultūras, 1962; Tautiškumas: jo sąvokos kitimas ir jo prasmė tremtyje, 1963; Lietuvių kovos ir pastangos atgauti laisvę, 1965; Tautos valia ir pasipriešinimas, 1967; Rezistencijos problemos, 1968; Ant depopuliacijos slenkščio: Lietuvos gyventojų kaita 1940-1969 metais, 1969; Lietuvos dvipolė visuomenė,

1970; Marksistinis žmogaus vaizdas, 1973.

Dr. Jonas Grinius (gimęs 1902 m.) skaitė 17 paskaitų ir pranešimų: Mažųjų tautų misija Europoje, 1954; Laisva Lietuva federacinėje Europoje, pranešimas, 1954; Lietuvių sovietinės literatūros pobūdis, 1955; Komunistinis menas Lietuvoje, 1956; Išeivių veikla lietuvių kultūros švietimoje, 1957; Lietuvių literatūra ir menas po Stalino mirties, 1958; O. V. Milašiaus poezija, pranešimas 1959; Salomėjos Nėries patirtis bendradarbiaujant su komunistais, 1960; Asmenybės ugdymas šiais laikais, 1960; Antisovietinė rezistencija lietuvių literatūroje, 1961; Kristijono Donelaičio 250 metų sukaktis, 1964; Stasys Šalkauskis — Tautos ir visuomenės ugdytojas, 1966; Ateities perspektyvos lietuvių literatūrai, 1968; Dėmės švietimoje Vaižganto kūryboje, 1969; Tarp žydrčio ir juodojo romantiz-

Dr. P. Radvila, A. Grinienė, J. Lingis, M. Milvydienė ir prof. J. Eretas X-jojo savaitėje Koenigswinteryje

mo, 1970; Meilė, džiazas ir velnias arba Juozo Grušo dramaturgija, 1971; Balio Sruogos dramaturgijos apmatau, 1972; Vydūnas ir Putinas tarp Lietuvos humanistų, 1973.

Prof. dr. Zenonas Ivinskis (1908 - 1971) skaitė 13 paskaitų: Lietuvių visuomeninė diferenciacija, 1954; Sovietų kėslai susovietinti Lietuvos ir kitų Baltijos kraštų istoriją, 1956; Lietuvos ir rytinių slavų santykiai amžių bėgyje, 1957; Lietuvos vaidmuo Rytų ir Vakarų Bažnyčių susivienijime, 1959; Herojiškieji momentai Lietuvos istorijoje, 1960; Lietuvių tautos rezistencijos reikšmingieji momentai 1941 - 1961 metais, 1961; Istorinis Rytų Europos sudarymas, 1962; Lietuviškos istoriografijos dabartinis stovis, 1964; Pabaltijo ir TSRR santykiai 1917 - 1940 metais, 1965; Lietuvos politinė raida ir lūžiai nuo 1918 m., 1968; Liublino unija ir jos šešėliai (Lietuvių - lenkų santykiai 4 amžių perspektyvoje), 1969; Lietuvos Steigiamasis seimas: jo kilmė ir reikšmė, 1970; Lietuva ir žydai istorijos šviesoje, 1971.

Prof. dr. Antanas Maceina (gimęs 1908 m.) skaitė 10 paskaitų: Naujoji stabmeldybė, 1954; Vakarų žmogaus iliuzijos sovietinio komunizmo akivaizdoje, 1956; Politinis ir metafizinis ateizmas, 1957; Marksistinė žmogaus samprata, 1958; Laisvė komunizme ir krikščionybėje, 1949; Krikščionybė ir kultūra, 1961; Krikščionių vienybės problema; Kultūros sanbėga Rytų Europoje, — abi 1962; Kultūros sekuliarizacija, 1965; Žmogus kaip mūsų amžiaus rūpestis, 1973.

Vincas Natkevičius (gimęs 1918 m.) skaitė 9 paskaitas: Kapitalizmas, 1954; Tremties beletristika, 1957; V. Mykolaičio - Putino 70 m. amžiaus su-

kaktis, 1963; Visuomeninių idėjų kaita tremties krikščionių pažiūrose, 1964; V. Mykolaičio - Putino gyvenimas ir kūryba, 1967; Ateitininkų įnašas į lietuvių literatūrą, 1970; Žemininkai ir "bežemiai" mūsų literatūroje, 1971; 30 metų Lietuvių Frontui, 1972; Žmogus J. Aisčio kūryboje, 1973.

Valteris Banaitis (gimęs 1918 m.) skaitė 8 paskaitas ir pranešimus: Maironis lietuvių muzikoje, 1962; Gyvenimas okupuotoje Lietuvoje, pranešimas 1962; Mūsų kultūriniai uždaviniai ir galimybės Vokietijoje, 1963; Sovietinė ūkio politika Pabaltij, 1965; Rusijos Spalių revoliucijos penkiasdešimtmetis, 1967; Kultūriniai vienių lietuvių pasiekimai okupuotoje Lietuvoje, 1969; Lietuvos muzikos istorijos bruožai, 1970; Kompozitorius Juozas Gruodis — simfonistas, 1971.

Mečys Musteikis (1915 - 1965) skaitė 7 paskaitas ir pranešimus: Tremties nutautėjimo pavojai, 1955; Tremties nuopuolio ženklai ir priemonės jiems nugalėti, 1956; Kultūrinių įvykių okupuotoje Lietuvoje apžvalga, 1957; Kultūrinis gyvenimas Lietuvoje 1958 metais, 1959; Pavergtos Lietuvos teatruose, 1960; Kultūrinis gyvenimas pavergtoje Lietuvoje 1960 m., 1961.

Prof. dr. Juozas Eretas (gimęs 1896 m.) skaitė šešias paskaitas: Lietuvis tarp kitataučių: tremtis — uždavinys ar prakeikimas?, 1963; Kultūrinis mūsų išpareigojimas, 1964; Mažųjų tautų ir valstybių vaidmuo, 1965; Pasaulio politinė padėtis ir mes, 1966; K. Pakštas — egzodo pranašas, 1969; Valančiaus šviesa už marių, 1973.

Kun. dr. Jonas Juraitis (gimęs 1926 m.) skaitė 5 paskaitas: Katalikų Baž-

nyčios atsinaujinimas ir krizė, 1969; Dievo mirties teologija vitalinių jėgų sraute, 1970; Meilės problema Jobo knygoje ir A. Camus romane "Mare", 1971; Tautiškumo ir religijos santykiai, 1972; Egzistencinis žmogaus vaizdas, 1973.

Dr. *Jonas Norkaitis* (gimęs 1928 m.) skaitė 5 paskaitas: Trys socialinės enciklikos ir socialinio teisingumo pasiekimai V. Vokietijoje, 1961; Krikščionybės vaidmuo socialinio klausimo sprendime, 1964; Generacijų proboema, 1966; Kapitalizmo ir socializmo suartėjimas, 1969; Pirmoji Lietuvos Respublikos konstitucija 1922, 1972.

Kun. dr. Juozas Vaišnora (gimęs 1905 m.) skaitė 5 paskaitas: Religinis stovis okupuotoje Lietuvoje, 1959; Krikščionybės likimas komunizmo režime, 1959; Jaunimo reikšmė kovose už laisvę, 1961; 1863 metų sukilimas Lietuvoje, 1963; Tautiškumo problema sovietinėje teorijoje ir praktikoje, 1965.

Kun. dr. Juozas Vaišnora (gimęs 1905 m.) skaitė 5 paskaitas: Religinis stovis okupuotoje Lietuvoje, 1958; Krikščionybės likimas komunizmo režime, 1959; Jaunimo reikšmė kovose už laisvę, 1961; 1863 metų sukilimas Lietuvoje, 1963; Tautiškumo problema sovietinėje teorijoje ir praktikoje, 1965.

Romualdas Giedraitis-Spalis (gimęs 1915 m.) skaitė 4 paskaitas: Tautos skundas ir jos viltis Maiornio kūryboje, 1962; Kalbos vaidmuo ir vertė tautybei išlaikyti, 1963; Lietuvių literatūros balansas per 25 metus, 1965; Nepriklausomos Lietuvos jaunimas gyvenime ir literatūroje, 1968.

Kun. Bronius Liubinas (gimęs 1924 m.) skaitė 4 paskaitas: Visuomeninio savybės ir jo ugdymas, 1954; Vokietijos LB istorinė apžvalga, 1971; Nustojusios veikti Vokietijos LB apylinkės, 1972; Lietuviškųjų savaičių dvidešimtmetis, 1973.

Eduardas Turauskas (1896 - 1966) skaitė 4 pranešimus: Europos Lietu-

J. Laučka, prel. L. Tulaba, dr. P. Karvelis, prel. J. Končius ir tėv. A. Bernatonis XIV studijų savaitėje 1967 Romuvoje

vių Bendruomenių pirmininkų suvažiavimas, 1955; Tarptautinės politikos apžvalga, 1956; Tarptautinių įvykių apžvalga, 1958; Ištraukos iš atsiminimų prieš 1940 m. bolševikų okupaciją, 1958.

Vysk. dr. Pranas Brazys (1915 - 1965) skaitė 3 paskaitas: Bažnyčia ir kultūra, 1959; Modernieji mokslai ir religija, 1960; Krikščionybės likimas mūsų tautoje, 1965.

Kun. dr. Vytautas Kazlauskas (gimęs 1919 m.) skaitė tris paskaitas: Krikščionybės ateitis, 1964; Ideologinės materializmo ir krikščionybės pozicijos, 1964; Lietuvių viltys išsilaisvinimo teologijos šviesoje, 1973.

Kun. Rapolas Krasauskas (gimęs 1913 m.) skaitė tris paskaitas: Lietuvių tautos istorinio likimo tragiką, 1955; Mindaugo žuvimo kaip Lietuvos istorijos tragiką, 1963; Lietuvos Katalikų Bažnyčios grumtynės su valstybiniu ateizmu 1940 - 1971 metais, 1972.

Juozas Lingis (gimęs 1910 m.) skaitė tris paskaitas: Kultūros kūryba ir jos pavojai Lietuvoje, 1963; Šeima pramoninėje visuomenėje, 1964; Gyvenimiškų tradicijų nauji elementai ir naujas turinys Lietuvoje, 1970.

Stasys Lozoraitis jr. (gimęs 1924 m.) skaitė tris paskaitas: Tarptautinė padėtis, mūsų reikalai ir jaunimas, 1964; Okupuotos Lietuvos problemos, 1968; Lietuvos situacija naujojo dešimtmečio angoje, 1971.

Dr. Povilas Rėklaitis (gimęs 1922 m.), skaitė tris paskaitas: Rytų ir Vakarų meno tradicijų susitikimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje, 1962; Vokietijos mokslo įstaigos Rytų Europos klausimams tirti, pranešimas 1964; Šiandieninė Vokietija ir Europos lietuviai, 1966.

Kun. Augustinas Rubikas (gimęs 1915 m.) skaitė tris paskaitas: Tikroji rezistencijos prasmė, 1961; Lietuvių katalikų rūpesčiai po Vatikano II susirinkimo, 1968; Krikščioniškas žmogaus vaizdas, 1973.

Ričardas Bačkis (gimęs 1934 m.) skaitė dvi paskaitas: Europos susijungimas ir tautų laisvė, 1961; Tautų likimas ir Europos susijungimo procesas, 1968.

Kun. dr. Andrius Baltinis (gimęs 1909 m.), atvykęs iš Chicagos (JAV), skaitė paskaitą apie "Kultūrinę kūrybą ir jos pavojus išeivijoje" bei padarė pranešimą apie "Lietuvybę Amerikoje", 1963.

Vincas Bartusevičius (gimęs 1939 m.) skaitė dvi paskaitas: Jaunimo revoliucija, 1969; Humanizmas ir dabarties civilizacija, 1973.

Kun. Alfonsas Bernatonis (gimęs 1914 m.) padarė du pranešimus: Vasario 16 gimnazijos problemos (drauge su kun. dr. A. Paškevičium), 1955; Religijos padėtis Lietuvoje, 1962.

Kun. Jonas Dėdinas (gimęs 1923 m.) skaitė dvi paskaitas: Krikščionybės padėtis ir jos įtaka moderniojoje Europoje, 1956; Katalikų Bažnyčios sudabartėjimas, 1970.

Dr. Albertas Gerutis (gimęs 1905 m.) skaitė dvi paskaitas: Sovietinimo ir rusinimo padariniai Lietuvoje, 1971; Žmogaus teisės Sovietų Sąjungoje, 1973.

Dr. Petras Karvelis (gimęs 1897 m.) yra padaręs du pranešimus apie tarptautinę ir politinę padėtį 1959 ir 1963 metais.

Kun. Domininkas Kenstavičius (gimęs 1920 m.) skaitė dvi paskaitas: Tremtinių pasiruošimas tėvynei, 1955; Lietuvos krikščionybės bruožai, 1958.

Jonas Medušauskas (1924 - 1971) skaitė dvi paskaitas: Lietuvių Fronto tremties programa, 1954; Egzistencinė žmogaus samprata, 1958.

Kun. prof. dr. Paulius Rabikauskas (gimęs 1920 m.) skaitė dvi paskaitas: Katalikų darbai per Lietuvos penkiasdešimtmetį 1968; A. a. Profesorius Zenonas Ivinskis, 1972.

Prof. inž. Pranas Zundė (gimęs 1926 m.) skaitė dvi paskaitas: Švietimo ir mokslinio darbo organizacija okupuotoje Lietuvoje, 1958; Antireliginė propaganda Lietuvoje, 1959.

Po vieną paskaitą arba pranešimą skaitė šie asmenys:

Dr. Stasys Bačkis — Socialinis krikščionybės pajėgumas, 1959;

Aldona Balandaitė-Broeland — Švedija ir lietuvių jaunimas, 1973;

Dr. Gerhardas Bauras — Lietuvos tradicinė šeima ir kaimas, 1971;

Prof. Juozas Brazaitis (1903 - 1974) — Tremtinių veiklos įprasminimas (šią raštu atsiųstą paskaitą perskaitė J. Medušauskas), 1955;

Kun. prof. Ladas Budreckas — Juozo Naujalio muzikinė veikla ir kūryba (šią raštu atsiųstą paskaitą perskaitė kun. K. Senkus), 1972;

Prel. dr. Petras Celiešius — pranešimą apie lietuvių koplyčios šventinimą Romoje su argentiniečio kun. J. Margio šviesos paveikslais, 1970;

Lektorius W. de Faria e Castro

— M. K. Čiurlionis kaip tapytojas, 1966;

Dr. Marina Gorodeckaitė (iš Anglijos) — Antrosios kartos nutautėjimas išeivijoje, 1966;

Prof. dr. Algirdas Julius Greimas

— Lietuvių tautosaka ir senovės lietuvių religija, 1969;

Alina Grininė — Mūsų tautinių šokių istorija ir charakteris, 1957;

Adam Greenbaum — Baltų draugija Vokietijoje, 1963;

Alfredas Hermanas — pranešimą apie II Pasaulio lietuvių jaunimo kongresą ir IV Tautinių šokių šventę JAV, 1972;

Algirdas Palavinskas — Dabartinės jaunimo problemos pavergtoje Lietuvoje, 1961;

Jonas Jurkonis — Lietuvaitės filosofija rūtų daržely, 1960;

Kun. Adolfas Keleris — Evangelikų veikla Lietuvoje ir išeivijoje, 1968;

Prel. dr. Juozas Končius (iš JAV) — pranešimą apie šalpos konferenciją Ženevoje, 1955;

Dr. K. Čeginskas, K. Grigaitytė ir dr. J. Eretas Europos studijų savaitėje 1973

Alfonsas Krivickas — Nauji dailės reiškiniai jaunųjų kūryboje Lietuvoje, 1967;

Kun. prof. dr. Antanas Liuima — Antireliginės propagandos kryptis Lietuvoje, 1955;

Ministras Stasys Lozoraitis — Nuo Atlanto pakto iki pavergtųjų savaitės, 1965;

Stud. V. Macaitytė ir stud. W. Toerner — sudėtinį pranešimą apie studentų gyvenimą dabartinėje Lietuvoje, 1963.

Prof. dr. Vaidievis Mantautas (iš JAV) — Amerikos katalikas stu-

dentas patirties ir ekumeninių vėjų perspektyvoje, 1964;

Kun. dr. Steponas Matulis (iš Anglijos) — Religinės bendruomenės vaidmuo tautiniu atžvilgiu, 1963;

Prof. dr. J. Mickūnas, Kauno Politechnikos instituto profesorius — pranešimą apie mokslo ir mokslinio darbo sąlygas dabartinėje Lietuvoje, 1972;

Prof. dr. Antanas Musteikis (iš JAV) — Atsparos pavidalai, 1966;

Prof. dr. Pranas Padalis (1911 - 1971) — tarptautinių įvykių apžvalga, 1958;

Teisutis Povilavičius — Maironio lyrikos savybės, 1962;

Prof. dr. Antanas Rukša — Kai kurios šių dienų Lietuvos švietimo problemos, 1972; (ši paskaita atspausdinta "Europos Lietuvy").

Int. Antanas Sabalis (iš JAV) — Lietuviškas išeivijos jaunimas, 1973;

Marija Jurgita Saulaitytė (iš JAV) — pranešimą apie Amerikos lietuvišką jaunimą, 1970;

Kun. Kazimieras Senkus — Lietuviškos dainos ir giesmės charakteris, 1959;

Erdmonas Simonaitis (1888 - 1969) — pranešimą apie Vokietijos Lietuvių Bendruomenės problemas, 1962;

Jonas Stankaitis — Vaikų auklėjimas tremty lietuviška dvasia, 1962;

Juozas Tininis (iš JAV) — Estiniai lietuvių kalbos bruožai, 1966;

Prel. dr. Ladas Tulaba — Vatikano II Santaryba ir Bažnyčios reikškimasis dabarties pasauly, 1964;

Prof. Juozas Rimvydas Vaišnys (iš JAV) — Tikslųjų mokslų pažanga dabartinėje Lietuvoje, 1972;

Prof. dr. Vytautas Vardys (iš JAV) — Lietuva ir išeivija, 1971;

Dipl., inž. Juozas Vilčinskas — Socializmas Lietuvoje, 1968;

Dr. Ona Vyšniauskienė — pranešimą apie Lenkijos lietuvius, 1972.

Simpoziumai studijų savaitėse tarnavo tam pačiam tikslui, kaip ir paskaitos. Jų nebuvo daug. Pirmą kartą simpoziumas buvo suruoštas 1964 m., t. y., XI-toje studijų savaitėje. Tema parinkta 20 metų sukaktis nuo didžiojo egzodo. Ji įvardinta "Tremties 20-čio laimėjimai, nesėkmės ir išpaigojimai ateičiai". Pranešijais dalyvavo 4 kraštų atstovai: K. Baublys iš Anglijos, J. Lingis iš Švedijos, kun. J. Petrošius iš Prancūzijos ir St. Lozoraitis jr. iš Italijos. Į diskusijas įsijungė didelis dalyvių skaičius.

1967 m. įvyko simpoziumas, tema "Likiminiai Lietuvos reikalai šių dienų politinėse įtampose". Diskutavo Jonas Glemža, dr. Petras Karvelis, Jonas Norkaitis ir kun. J. Vaišnora.

1968 m. simpoziumui apie veiklos formas ir būdus Lietuvai laisvinti vadovavo V. Banaitis. Pranešėjais buvo Vincas Bartusevičius, dr. Kąjetonas J. Čeginskas, Artūras Hermanas ir Kasparas Dikšaitis.

Paskutinis simpoziumas buvo 1969 metais, XVI-je studijų savaitėje. Tema: "Vokietijos LB problemos". Kalbėtojai: gyd. Vytautas Bylaitis, Kasparas Dikšaitis, kun. Bronius Liubinas ir advok. Justinas Lukošius.

ŠALIA PASKAITŲ

1. Sielovados tarnyba

Nuo pat pirmosios Lietuviškųjų studijų savaitės jose buvo ryškus religinis momentas. Pirmoji atidaryta kun. dr. J. Vaišnoros sukalbėta malda, tas pats kun. Vaišnora laikė pamaldas ir pasakė, anot prof. Ivinskio žodžių, savaitę uždarant, "giliai širdin kritusį pamokslą" (I studijų savaitės protokolas, psl. 98). Antro-

jos pravedimą padėka priklausanti valandėlė su pritaikintu turiniu. Už jos pravedimą padėka priklausanti kun. prof. Liuimai” (II studijų savaitės protokolas, rugpjūčio 7 d.). Tokias šventąsias valandėles III-joje ir V-tojoje studijų savaitėse pravedė kun. D. Kenstavičius, IV-joje — kun. Br. Liubinas. Nuo VI-tosios (1959) studijų savaitės buvo įvestas dvasios vado titulas. Pirmasis šitas pareigas ėjo kun. dr. Pranas Brazys MIC, vėliau tapęs vyskupu. Vėliau katalikų dvasios vadais buvo: tėvas dr. Viktoras Gidžiūnas, OFM 1960, tėvas dr. Juozas Vaišnora, MIC 1961, kun. Augustinas Rubikas 1962 ir 1971, kun. Jonas Petrošius 1963, kun. Viktoras Kaleckis 1964, tėvas dr. Steponas Matulis MIC 1965, kun. dr. Jonas Juraitis 1966, 1969, 1970 ir 1972, kun. Jonas Dėdinas 1967 ir 1968, kun. K. Senkus, J. Vaišnora ir D. Valentis 1973.

Evangelikai dvasios vadus turėjo dešimtyje studijų savaitių. Jais buvo a. a. kun. Julius Stanaitis IX-je, XII-je ir XVIII-je, kun. Juozas Urdezė X-je, XIII-je, XIV-je, XVI-je XVII-je ir XX-je, mokytojas Fricas Skėrys XXI-je ir senj. Adolfas Keleris XV-je studijų savaitėje.

Katalikų dvasios vadai kas rytą laikydavo šv. mišias, kai kada koncelebruodami su kitais studijų savaitėje dalyvaujančiais kunigais, sakydavo kasdien trumpus pamokslus. Taip pat buvo suteikta progos savaitės dalyviams pasinaudoti kitais dvasiškio patarnavimais. Evangelikai atlikdavo dvasinio susikaupimo valandėles.

2. T Ė v y n ė s v a l a n d ė l ė s

Jau pirmoje studijų savaitėje penktadienio popietė buvo skirta prisiminti tėvynei ir pasimelsti už ją.

Specialioms pamaldoms 1954 m. vadovavo kun. dr. J. Vaišnora, MIC, 1955 m. — kun. dr. Feliksas Jucevičius, 1956 ir 1958 m. — kun. D. Kenstavičius, 1957 m. — kun. Br. Liubinas. Vėliau kartais iš ryto, kartais po pietų bažnytinį tėvynės valandėlės susikaupimą pravedavo savaitės dvasios vadas. Išimtyms buvo padarytos 3 kartus: 1966 m. Tėvynės valandėlės pamaldas atliko vysk. dr. Pranas Brazys, o 1971 ir 1972 m. — vysk. dr. Antanas Deksnys.

Nuo 1956 m. Tėvynės valandėlė, pradėta bažnyčioje, tęsiama salėje, beveik visuomet suorganizuota Alinos Grinienės. Taip 1956 m. Neckarsteinache atlikti A. Grinienės paruošti dainos, poezijos ir šokio montažai *“Sūduvos kraštas ir Žemaičių žemė”*. 1958 m. — poetiniai posmai *Tarp Nevėžio ir Dubysos* (A. Grinienė), 1959 m. — religinės poezijos valandėlė (A. Grinienė), 1960 m. įvyko išpūdingas *Partizano vakaras*, kurio metu V. Natkevičius kalbėjo tema *“Partizanas heroinėj buity”*, o studentai deklamavo pritaikintų eilėraščių ir dainavo partizanų dainų. 1962 m. buvo visų dalyvių, pirmoj eilė jaunimo, atliktas A. Grinienės dainos, poezijos ir šokio montažas *Laisvėje ir vergijoje*. Jubiliejinėje, X-je studijų savaitėje vienintelį kartą Tėvynės valandėlės nebuvo. A. Grinienė man savo š. m. liepos 1 d. laiške apie tai rašo: *“Išskrito tik viena, X-toj savaitėj, nes studentų sąjunga buvo pasižadėjusi paruošti ir neparuošė”*. 1964 m. Romuvos parke buvo vėliavos nuleidimo vakarinės apeigos pagal Kauno karo muziejaus buvusias tradicijas. Dr. K. J. Čeginskas pasakė kalbą ir gimnazijos vėliavos aikštelėje pabėrė žemės iš karo muziejaus sodelio.

1965 m. iškilmingose vėliavos nuleidimo apeigose kalbėjo prof. Stasys Yla, ministeris Stasys Lozoraitis ir dr. Kajetonas J. Čeginskas. Salėje įvyko tautiniai šokiai ir dainos.

1966 m. Tėvynės valandėlėje dr. K. J. Čeginskas skaitė paskaitą „Partizanų kova ir veikla Lietuvoje“. 1967 m. buvo pakartotos karo muziejaus vėliavos nuleidimo apeigos, o salėje vyko dainų ir poezijos pynė, atlikta visų studentų sąjungos dalyvių.

1968 m. Tėvynės valandėlėje buvo ekumeninės maldos už tėvynę, vadovaujant senj. Adolfui Keleriui ir tėv. dr. Stepui Matuliui, MIC. Nuleidžiant vėliavą kalbėjo V. Natkevičius. Deklamavo aktorius A. Gedvila.

1969 m. kun. Bronius Liubinas paskaitė poetinių minčių apie tėvynę, Bronė Gailiūtė-Spies padainavo tautinių dainų, Eglė Juodvalkytė deklamavo Putino *Mortuos voco*, Mačernio *Viziją* ir Binkio *Gėlės iš šieno*. Buvo tautiniai šokiai.

1970 m. Tėvynės valandėlei vadovavo Marija Saulaitytė. Buvo jaunimo dainos, poezija, šokiai. Elena Bradūnaitė skaitė ištraukas iš savo tėvo tada dar neišleistos knygos *Donelaičio kapas*. Kristina Butvydaitė ir Saulius Liškauskas pasakojo, kaip jie tapo sąmoningais lietuviais.

1971 m. Tėvynės valandėlėje dr. K. J. Čeginskas skaitė paskaitą „Tautos sukilimo 30 metų sukaktis“, Emilija Jakutienė deklamavo Putino *Vergą*, Laimutė Stepaitienė dainavo St. Šimkaus *Ne dėl Tavęs aš mergelė*.

1972 m. Tėvynės valandėlėje buvo dr. K. J. Čeginsko paskaita „Laisvės kovos pokario Lietuvoje“. Kun, Kazimieras Senkus ir Bronė Gailiūtė-Spies padainavo lietuviškų dainų,

dr. J. Grinius, V. Natkevičius ir Kristina Pauliukevičiūtė paskaitė iš Putino ir Sruogos poezijos.

Trumpai reikia pažymėti, kad visos Tėvynės valandėlės pasižymėjo jausmingumu, o kai kurios ir giliu meniškumu. Į jas vis susirinkdavo nemaža žmonių, šiaip jau studijų savaitės programoje nedalyvaujančių.

3. K o n c e r t a i

Pirmą kartą platesnio masto vokalinis koncertas buvo suruoštas II-je studijų savaitėje 1955 m. Schondorfe. Arijas ir liaudies dainas dainavo sopranas Janina Liustikaitė. Toji pati solistė dar kartą koncertavo XII studijų savaitėje 1965 m. Romuvoje. 1956 m. Neckarsteinache koncertavo Fausto Strolios vadovaujamas dvigubas vyrų kvartetas iš Kaiserslautemo. 1962 Koenigsteine Maironio dainų koncertą davė Maria Panse-Simaniukštytė, o Maironio poeziją deklamavo Regina Tamošaitytė. 10-je jubiliejinėje studijų savaitėje Koenigswinteryje buvo koncertas — „Šiupinsy“. Dainavo sopranas Prudencija Bičkienė ir baritonas Liudas Stukas, pianinu palydint Alvydui Vasaičiui. Aktorius Vitalis Žukauskas pabėrė humoristinių minčių. Aušra Vedeckaitė ir Leonas Baltrus koncertavo 1965, Laimutė Stepaitienė — 1966 ir 1971, Anelė Valaitytė 1966, Bronė Gailiūtė-Spies 1972 ir 1973 — žymioji solistė Lilija Šukytė.

Piano koncertus davė Antanas Smetona 1964, Aldona Dvarionaitė 1970 ir Raminta Lamsatytė 1972. 1968 m. Čiurlionio, Naujalio ir Šimkaus kūrinius išpildė Mannheimo miesto teatro styginis kvartetas. Aktorė Aldona Eretaitė 1964 m. skaitė ištraukas iš Donelaičio „Metų“,

o 1968 m. davė poezijos rečitalį *Nuo Maironio iki Brazdžionio*. Valteris Banaitis 1970 m. davė vargonais religinės muzikos koncertą. 1966 m. lietuviškus tautinius šokius šoko Westfalijos tautinių šokių grupė, vadovaujama Onos Boehm-Krutulytės. 1968 m. — Hamiltono tautinių šokių grupė “Gyvataras”, vadovaujama Genės Breichmanienės ir 1971 m. — Toronto “Gintaras”, vadovaujant Karaziejams. Tais pačiais 1971 m. Toronto v. s. Kairio kanklininkės davė kanklių muzikos koncertą. 1959 m. buvo išklausytas lietuviškos muzikos koncertas iš plokštelių, su dr. Jono Griniaus komentarais.

4. P a r o d o s

1963 m. dr. Povilas Rėklaitis Baltų Draugijos vardu suruošė lietuviškos senosios ir moderniosios grafikos parodą. 1964 m. mok. Alfonsas Krivickas suruošė Lietuvos vaizdų parodą. 1968 m. — parodą naujesnių leidinių “čia ir ten”, 1969 m. — spaudos ir plakatų, 1970 m. — leidinių Lietuvoje ir tremtyje, 1971 m. — Lietuvos valgių receptus, dainos šventės Vilniuje vaizdų ir 1970/71 m. Lietuvoje ir išeivijoje išleistų knygų bei kitokių leidinių parodas. 1972 m. A. Krivickas rodė: A. a. prof. dr. Zenono Ivinskio darbai ir nuopelnai Lietuvos istorijai (leidiniai, foto); Tėv. Algimanto Kezio SJ meninės fotografijos, leidiniai, kultūros žurnalai ir spauda (šiapus ir anapus); lietuvių ir užsienio spaudos balsai apie Romo Kalantos susideginimą, protestuojant prieš Lietuvos okupaciją ir Lietuvos gamta fotografijose. 1966 m. buvo paroda jaunųjų dailininkų: Tado Burbos, Janinos Jurkonytės, A. Mečytės ir Ingridos Suo-

kaitės. Tais pačiais metais Vokietijos lietuvių moterų klubai suruošė tautodailės parodą. 1971 m. dr. Dargužas-Hofer ir Alina Grinienė parodė Nepriklausomos Lietuvos pašto ženklų kolekcijas.

5. L i t e r a t ū r o s v a k a r a i

1956 m. V. Natkevičius su studentais paminėjo rašytojus - sukaktuvininkus: Klementą, Sruogą, Vaičaitį, Jurką ir Vaičiulaitį. 1957 m. literatūros vakare savo kūrybos skaitė prof. dr. J. Grinius, J. Medušauskas ir A. Jasmantas. 1961 m. dr. J. Grinius su jaunimu suruošė poezijos vakarą. Skaityta iš trijų tada naujausių veikalų: B. Brazdžionio *Vidudienio sodai*, L. Andriekaus *Saulė kryžiuose* ir V. Mačernio *Poezija*. 1963 m. Mindaugo minėjime studentai skaitė ištraukas iš V. Krėvės dramos *Mindaugo mirtis*, o Putino minėjime jo poeziją deklamavo aktorius A. Gedvilą. 1965 literatūros vakare paminėtos literatūrinės sukaktys: Dantės, V. Ramono ir 50 metų nuo Milašiaus *Simfonijų* pasirodymo. 1968 buvo Vydūno minėjimas — 100 metų nuo jo gimimo. Dr. J. Grinius skaitė paskaitą, o ištraukas iš Vydūno raštų skaitė dr. K. J. Čeginskas. Bronė Gailiūtė - Spies padainavo keletą dainų.

6. L i n k s m a v a k a r i a i

Jie yra studijų savaikių tradicija nuo pat pradžios. 1954, 1955, 1956 ir 1957 juos rengė ir išpildė kun. Bronius Liubinas, 1954 kartu su arch. Jonu Pajauju, 1955 — su dr. Kaziu Pemkum ir 1957 — su kun. D. Kenstavičium. Kun. D. Kenstavičius linksmavakarių programa rūpinosi ir ją išpildė dar 1959, tada kartu su

studentais ateitininkais. 1960 linksmavario programą davė studentai ateitininkai, vadovaujant Vincui Bartusevičiui, ją atliko K. Žemaitis, A. Lingė, A. Jasaitis ir kun. Br. Liubinas. 1961 — kun. A. Perkumas ir jaunimas, 1962 organizavo Vokietijos lietuvių studentų sąjungą. Linksmavario programai vadovavo Ričardas Bačkis. R. Tamošaitytė, Br. Čepulevičius, V. Damijonaitis ir O. Kušneraitis sudainavo daug vietoj sukurtų dainelių. Ypač gražiai juokingos buvo rašytojo R. Spalio pastabos. Nuo 1964 linksmavakaris tapo pirmąjį eilę pasišokimo ir pasivaišinio vakaru. Kaip linksmavakario dalį dar tektų suminėti skautų laužus, turėtus 1962 ir 1965.

7. Kitoki parengimai

1955 m. buvo suruoštas Lietuvių literatūros ir Lietuvos istorijos kursas, kurį laimėjo kun. Jonas Riaubūnas. 1960 m. VII-je studijų savaitėje Bemriede septyni studentai davė ateitininkų įžodį. Filmai buvo rodomi: 1964 m. — iš *Vasario 16 gimnazijos gyvenimo* — kun. Jonas Dėdinas; 1969 m. — *Maironis; Lietuvos vitražai*; 1970 m. — *Vincas Svirskis - kryždirbys, Kupiškėnų vestuvės, Muzikinis kaleidoskopas*; 1971 m. — *M. K. Čiurlionis ir Muzikinis kaleidoskopas*; 1972 m. — *T. A. Kezio, S.J. Dvylika; Lietuva — Europos krepšinio nugalėtoja; Skriskite, baltos gulbės; Šimtamečių godos; Putino poezijos vakaras; Lietuva šiandien; Gražioji mokykla*.

1971 m. buvo išklausyta dainų šventės Čikagoje juosta. Ekskursijos buvo suruoštos iš 5 studijų savaitių: 1954 m. — dienos ekskursija laivu, aplankant Mainau salą ir Konstancą,

kur prof. Ivinskis priminė apie Žemaičių delegaciją 1416-1417 m. Bažnyčios susirinkime. 1963 m. buvo ekskursija Reinu nuo Königswinterio iki Linz, 1964 m. — ekskursija iš Hüttenfeld į Worms, Heidelberg ir Schwetzingen (vadovavo mokyt. Fricas Skėrys). 1969 m. — ekskursija Reinu nuo Bonnos iki Linz ir 1971 m. — ekskursija iš Hohenheimo į Ludwigsburgo pilį.

8. Meninės programos rengėjai — vadovai

Iš pradžių keletą metų meninės programos parengimais rūpindavosi organizacinė komisija, kurioje beveik nuolatinė narė — Alina Grinienė. Toms pareigoms formaliai Alina Grinienė buvo išrinkta 1965, 1966 ir 1970. 1971 m. buvo sudaryta trijų žmonių komisija: V. Banaitis, A. Grinienė ir A. Krivickas, o 1972 m. — dr. J. Grinius, A. Krivickas ir kun. K. Senkus. 1973-iesiems metams meninė komisija iš dviejų žmonių: A. Grinienės ir A. Krivicko.

STUDIJŲ SAVAITĖS SPAUDOJE

Žurnale *į Laisvę* studijų savaitės išsamiai aprašomos, pradedant nuo I-sios. Neaprašytos ten likosi 11, 12, 13, 14 ir 19-ji studijų savaitė. Plačiai aprašomos kituose lietuviškuose laikraščiuose, ypač *Drauge, Darbininke, Tėviškės Žiburiuose, Europos Lietuvyje*. Iki savo mirties aprašymais rūpindavosi ilgametis ELI vedėjas M. Musteikis, dažniausiai suorganizuodamas visą žurnalistų tinklą: dr. K. J. Čeginskas, dr. J. Grinius, kun. Br. Liubinas ir kiti. Bene nuo 1969 studijų savaites plačiai aprašo Vokietijos LB informacijų redaktorius Justinas Lukošius.

20 Lietuviškųjų studijų savaitių jau praeityje. Tai kas dar, rodos, taip neseniai buvo kupina gyvenimiško klegesio, jau tampa istorijos objektu. Jeigu būtų kiekviena studijų savaitė atžymėta atskiru leidiniu, šiandien jau ruoštumėmės dėti į savo knygų lentyną 20-ji tomą. Deja, tai nebuvo padaryta, nors daugelyje studijų savaitių tai buvo svarstyta. Mėginant vieno straipsnio apimtyje apžvelgti tokią gausybę medžiagos, patenkama pavojun, arba tapti tik grynų statistikų, gausiai išskaičiuojant atliktus darbus, arba vienoj vietoj išsiplėsti kitos dalies sąskaiton ir tuo būdu rizikuoti tapti neobjektyviu. Aš pasirinkau daugiau statistiko kelią, atsisakydamas nuo vertinimo. Tačiau baigdamas vistiek noriu kai kieno vertinimus įimti į savo apžvalgą. Pav., 1960 m. uždarančią VII-ąją studijų savaitę, kun. dr. J. Vaišnora, MIC ją pavadino nepaprastai reikšmingu faktorium lietuvių tarpusavio bendravimui bei tautiniam atsigaivinimui. Keletą metų vėliau prof. J. Eretas jai davė lakų “širdžių ir protų puotos” vardą.

Nors 1963 m. prof. A. Maceina skundėsi, kad “pasireiškia noras daugiau paprastai pabūti, susitikti, pailsėti, mažiau studijuoti”, tačiau per dvidešimtmetį studijų savaitės pajėgė išlaikyti gan aukštą studijinių lygį, kartu didžiai sustiprindamos jų dalyvių lietuviškąjį nusiteikimą. Tai ką prof. Z. Ivinskis sakė apie 1964 m. studijų savaitę, būtų galima pasakyti apie jas visas: “Šioje studijų savaitėje pasireiškė tokia puiki lietuviška dvasia, lyg būtume pagyvenę kokioj lietuviškoj salelėj” (*Draugas*, Nr. 208-1964). Už tai galime su

JAV ir Kanados LFB XIX stovykla

JAV ir Kanados Lietuvių Fronto Bičiulių XIX studijų ir poilsio savaitė vyko gražioje lietuvių pranciškonų sodyboje Kennebunkporte liepos 5 - 12 dienomis. Šioje pranciškonų pastogėje tai jau ketvirtoji LFB stovykla. Aplinka labai patraukli ir patogi. Čia pat Atlantas, o visai prie durų maudymosi baseinas, aplink parkas. Po miesto taršos — tikra atgaiva. Didelė dalis kambarių vėsinami. Pagal kambario ko-

žurnalistu J. Vidzgiriui drąsiai tvirtinti, kad “tai tikrai puiki dovana Europos lietuviams, kurie gyvena išsisklaidę po įvairius kraštus, neturėdami visus apjungiančio kultūrinio centro” (*Draugas*, Nr. 190-1963). Reikia tik linkėti ir stengtis, kad 20-ji sukaktis nebūtų studijų savaitių užbaigimas, o paskatinimas jas dar labiau tobulinti ir gražinti.

Daugelyje studijų savaitių būdavo radio bangomis siunčiami sveikiniai tėvynei. Savo mintis ir noriu baigti VI-sios studijų savaitės (1959) sveikinimo žodžio paskutiniu sakiniu: “Akivaizdoje Lietuvos tebesitęsiančios nelaimės, kurios išraiška yra mūsų tremtiniškoji kelionė, mes ryžtamės ir toliau ta pačia lietuviškojo pasipriešinimo dvasia su tėvynėje ir toli nuo jos ribų esančiais broliais kovoti už žmogaus vertę, žmogaus gyvenimą laisvoje tėvynėje ir visame pasaulyje”. (*Į Laisvę*, Nr. 19 (56), 1959, psl. 33).

Kun. Bronius Liubinas

kybę ir kainą skirtinga: nuo \$10.00 iki \$17.00 dienai.

JAV ir Kanados LFB jau yra turėję „Dainavos“ stovyklavietėje 12 savo poilsio ir studijų savaitių, Wasagoje (Kanadoj) 2, Union Pier, Ind. — 1, ir Kenebunkporte — 4.

I XIX studijų ir poilsio savaitę suvažiavo bičiuliai iš arti ir toli, pradedant Bostonu, Mass, 90 mylių kelio, ir baigiant Los Angeles, 2500 mylių kelio. Jau pirmą dieną susirinko per 90 dalyvių, o savaitės būvyje dar apie 30 atvyko. Gausiai pasirodė Clevelando bičiuliai — 22, toliau Detroito, New Yorko, Waterburio, Philadelphijos, Bostono, Windsoro (Kanados), Chicagos, Los Angeles. Paskaitose ir kituose renginiuose, įskaitant ir svečius, paprastai dalyvavo per 140 žmonių.

Bendra savaitės tvarka nelabai skyrėsi nuo buvusiųjų tvarkos, nors pranešimų ir paskaitininkų veidai ir vardai daugiausia buvo nauji ir paskaitų bei pranešimų temos telkėsi apie aktualesnius šio meto dalykus. Kažkodėl šių metų savaitėje nebuvo tradicinio laisvės kovotojų pagerbimo vakaro.

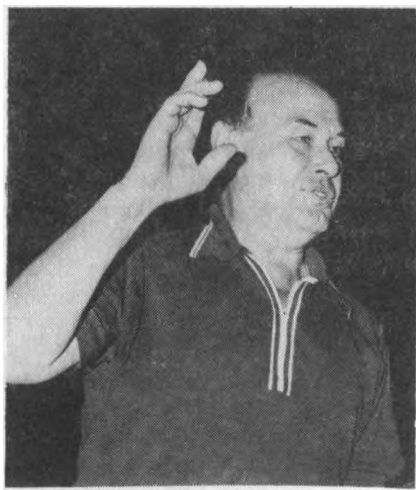
Menas galingas

XIX studijų ir poilsio savaitė buvo pradėta keturių moteriškų (Marijos Ambrozaitienės (ji ir organizatorė), Onos Baužienės, Eugenijos Rastonienės ir Stasės Smalinskienės) dailės darbų parodos atidarymu. Neatrodė, kad tai buvo šių laikų moterų išsivadavimo sąjūdžio koks specialus proveržis. Atidarydamas parodą, P. Jurkus apibūdino kiekvienos dailininkės braižą ir vartojamą techniką. Buvo išstatyta 19 darbų. Paroda veikė visą savaitę.

Be šios keturių moteriškų parodos savaitės eigoje susidarė dar trys progos arčiau pažinti lietuviškąjį meno pasaulį. Dailininkas V. Vizgirda parodė okupuotoje Lietuvoj ir laisvajame pasaulyje gyvenančių lietuvių dailininkų kūrinių skaidres. Lituanistikos instituto pirmininkas dr. J. Gimbutas parodė Lietuvos architektūros ir liaudies meno dirbinių skaidres. O dailininkas K. Žoromskis parodė savo tapybos darbų skaidres.

Literatūros vakaras

JAV ir Kanados LFB XIX studijų ir poilsio savaitė oficialiai buvo pradėta literatūros vakaru. Po JAV ir Kanados LFB valdybos pirmininko dr. Č. Kuro žodžio ir entuziastingai sugiedoto Lietuvos himno, LFB Vyr. tarybos pirmininkas dr. K. Ambrozaitis pasveikino XIX savaitės dalyvius, pasidžiaugė, kad jau devynioliktą kartą pajėgiame tokias savaites čia Amerikoje suorganizuoti, kad

P. Jurkus kalba vysk. Valančiaus minėjime

tokios savaitės suglaudina bičiulių gretas, sudaro gerą progą pasvarstyti reikšmingus Lietuvos vadavimo klausimus ir paskatina bičiulius daryti visas įmanomas pastangas lietuvių tautos laisvės vilčiai ir Lietuvos laisvės bylai gyvai išsilaikyti.

Literatūros vakarui vadovavo bičiulis dr. V. Majauskas. Jis pristatė Lietuvių Rašytojų Draugijos pirminką poetą Leonardą Andriekų, kuris savo žodyje tarp ko kita pasakė: “Esate artimi širdžiai, Dievui ir Lietuvai . . . Jūsų sąjūdis įdomus, gyvas, apimęs kultūrą ir visuomeninį gyvenimą . . . Mokate šiuos dalykus derinti . . . Neįsivaizduoju Lietuvių Fondo be bičiulių. Neįsivaizduoju tremties lietuvių raštyjos be jūsų . . .”. Toliau giliu žvilgsniu apžvelgė Alfonso Nykos-Niliūno “Vyno stebuklas” knygą, kuri yra laimėjusi Lietuvių Rašytojų Draugijos premiją. P. Jurkus paskaitė savo “Juodvarnių” poemos ištraukas ir L. Andriekus savo eilėraščius iš spaudai paruošto naujo rinkinio.

Žvilgsnis į marksizmą

Kaip ir po vienu bendru stogu apjungianti savaitės paskaitų ir pranešimų temas buvo tema: “Tarptautinė detente ir lietuviškoji įtampa”. Kadangi šių dienų pasaulyje reikšmingą vaidmenį vaidina marksizmas, tai atrodė visai nuoseklu kritiškai pažvelgti į marksizmą, prieš vienaip ar kitaip imantis svarstyti marksizmo vardu ir poveikyje susidariusias padėtis. South Caroline universiteto filosofijos profesorius Kęstutis Skrupskelis kritiškai kalbėjo apie marksizmą ir jo pažiūras į kapitalizmą. Referentas buvo gilus, bet savo mintis perdavė gyvai ir vaizdžiai. Antanas Sabalis vadovavo dis-

Prof. K. Skrupskelis kalba apie marksizmą

kusijoms, kuriose dalyvavo dr. V. Klemas, dr. J. Gimbutas, Kasputis, Kuzmickas ir kt.

Patirtis okupuotoj Lietuvoj

Pagal JAV - Sovietų Sąjungos susitarimą keistis mokslininkais Yale universiteto profesorius dr. Rimas Vaišnys prieš trejetą metų turėjo progą Vilniaus universitete skaityti gamtos mokslų paskaitas. Drauge su profesorium ta proga Vilniuje pagyveno ir jo žmona dr. Elona, taip pat Yale universiteto profesorė. Juodviejų informacinis pranešimas apie padėtį okup. Lietuvoje, įvairios nuotrupos iš universiteto gyvenimo, išpūdžiai apie okup. Lietuvos švietimą, — buvo labai instruktivūs. Dalyvių klausimai pranešėjam pasipylė kaip iš gausybės rago. Šiam pokalbiui vadovavo Viktoras Vaitkus (Waterbury).

Lietuviškosios įtampos ir “tranquilizeriai”

PLB garbės pirmininkas S. Barzdukas savo temoje “Kokie atoslūgiai

lengvintų lietuviškas mūsų įtampas” apžvelgė lietuvių istorines ir dabartines įtampas, jų priežastis ir eventualias priemones joms mažinti. Pagal Barzduką išeivijos lietuvių organizuotas veikimas turi atsiremti tam tikrais, visiems privalomais principais. Paneigus išeivijos organizuoto veikimo principus, išgali savivaliavimas. To savivaliavimo pavyzdys yra apostazija bendruomenės organizacijoje. Paneigti išeivijos organizuoto veikimo principus lengvina ir nesutarimai veiksmų viršūnėse. Reikalinga veiksmų viršūnėms ieškoti bendro sutarimo, įsteigti bendrą informacijų centrą ir bendrą lėšų fondą. LF bičiuliai turėtų rodyti daugiau susirūpinimo veiksmų derme ir gyvastingumu.

Pranešimas sukėlė labai gyvas diskusijas, kuriose dalyvavo Tėv. L. Andriekus, V. Naudžius, V. Majauskas, J. Gaigalas, E. Vaišnienė, J. Žilionis. Diskusijos daugiausia lietė bendruomenės apostatus. Vieni reiskė mintį, kad jie verti pasigailėjimo, nes nesižina, ką darą; kiti juose įžvelgė LB organizacijoje vėžinio pobūdžio auglį, reikalinga nedelsiant išoperuoti; tretiem tas reikalas atrodė per daug išpūstas, o faktiškai nevertas rimto rūpesčio; ketvurtiem atrodė, kad tas apostazijos reikalas turi ir tą gerą rezultatą, kad išjudino, kartais jau maurais apaugusius, LB veikimo vandenį; vėl kiti samprotavo, kad nebūt tikslinga bendrai pasisakyti prieš žmonių iniciatyvą steigti savo naują organizaciją, tik negalima toleruoti savinimosi bendruomenės vardo. Referentas išvadoje pabrėžė savo pradinę tezę — išeivijos organizuoto veikimo principai yra visiems privalomi ir jų nepaisantiems savivaliautojams negalime

būti nuolaidūs, nes tai vestų į anarchiją. Referentas nemano, kad spaudos tylus neutralumas netiesos ir demagogijos atžvilgiu yra pateisinamas. Todėl “Pasaulio Lietuvis” reaguojas prieš demagogiją.

Trijų R. R. R. simpoziumas

Prie bendruomenės apostazijos ir jos sukeltos lietuviškos įtampos vėl grįžo Raugo, Rociūno ir Rygelio simpoziumas.

B. Raugas, pasitelkęs psichologijos ir medicinos ekspertus, reljefingai aptarė bendruomenės apostatų atsiradimo motyvus ir priežastis, taip pat jų melu ir demagogija pagrįstus priekaištus bei kaltinimus dabartinei demokratinei JAV LB vadovybei.

V. Rociūnas įtikinamai nušvietė JAV lietuvių bendruomenės nesusipratimų su Altu pagrindus, pažymėdamas, kad Alto pretenzija Jungtinėse Valstybėse turėti Lietuvos vadavimo darbų monopolį yra nepagrįsta ir pačiai Lietuvai nenaudinga. Lietuvos vadavimo pareiga — yra kiekvieno lietuvių pareiga. Ir kai JAV LB organai atlieka kurį Lietuvos bylai naudingą veiksmą, atlieka pagirtiną darbą. PLB organizacijos kūrėjas prel. Mykolas Krupavičius yra aiškiai pabrėžęs, kad nors “Lietuvos išlaisvinimas yra tik atsitiktinis PLB tikslas”, bet “Šiuo metu yra svarbesnis už pagrindinį”. Ir išeivijos lietuviai vertina LB organų žygius Lietuvos vadavimo baruose. Tatai rodo ir metai iš metų gausėjančios Vasario 16-sios aukos LB vykdomiems Lietuvos vadavimo uždaviniams. Altas turi su LB susitarti, o ne skatinti ir globoti LB organizacijos apostaziją.

J. Rygelis iškėlė visas kontraver-

sijas dėl mokytojos Jonynienės vadovėlio “Tėvų nameliai brangūs”. Prelegentas, surinkęs duomenų iš vadovėlių naudojančių mokinių, ir nuodugniai aptaręs jo medžiagą, priėjo išvadą, kad pseudopatriotizmas gali žmogų ne tik iš pusiausvyros išvesti, bet ir iš galvos, ir iš sąžinės.

Diskusijose pasisakė V. Naudžius, A. Sabalis, P. Jurkus, dr. J. Girnius, V. Vaitiekūnas, S. Barzdukas, J. Žilionis. Vieni pabrėžė labai pavojingo veiksnio — šmeižto veiksnio — iškilimą išeivijos gyvenime. Kiti priminė superpatriotizmo pavojingumą. Dar kiti aiškino, kad, šalia nuo seniau veikusio veiksnio, atsiradus naujam veiksmui su naujais metodais, juodviejų susidūrimas yra logiškas, tik išeivijos labui tam susidūrimui turi būt rasta reikalui nežalinga forma. Svarstyboms vadovavo A. Sabalis.

Užtenka partinių fikcijų ..

Nors formaliai Algis Raulinaitis buvo pasodintas už bendro stalo su aukščiau minėtais trimis R., bet faktiškai jo tema tiesiogiai nesirišo su

anų tema. Raulinaitis kalbėjo apie Vliko perorganizavimą iš partijų fikcijos į realų veiksni. Prelegentas, perdavęs studijų dienų dalyviams Vliko valdybos pirmininko sveikinius, analizuodamas dabartinę Vliko struktūrą, priėjo išvadą, kad ta struktūra yra atgyvenusi ir reikalinga remonto. Dabar Vlike atstovaujamos kai kurios organizacijos, o gal ir dauguma organizacijų išeivijos visuomenėje neturi jokio užnugario. Tai nudžiūvusios šakos. Ogi Vlikas turi atsiremti gyvąja visuomene, turėti jos užnugarį. Tik tada jis bus realus veiksnys.

Diskusijose buvo kelta mintis, kad Vliko partijų gal ir nereiktų likviduoti, nes jos esančios tam tikri Lietuvos valstybingumo tęstinumo simboliai. Bet kaip simboliai jos nėra gyvybingos ir todėl greta tokių simbolių būtų tikslinga įtraukti į Vliką išeivijos gyvąsias jėgas — bendruomenės atstovus. Panašių balsų apie jaunimo įtraukimą į Vliką jau seniai skardenasi ir paties Vliko seimuose, tik inercija lig šiol konkrečiam reikalo sprendimui kliudo.

Amerikos LFB XIX studijų savaitė 1975 Kennebunkporte

Tarptautinė raida ir Lietuva

Liepos 11, penktadienį, moderatorius bičiulis A. Sabalis už stalo bendrom svarstybom susodiną jauną teisininkę Joaną Kūraitę iš Kanados ir dr. J. Gimbutą su V. Vaitiekūnu.

Kūraitės tema buvo Europos saugumo - bendradarbiavimo konferencijos poveikis Lietuvos padėčiai. Prelegentė, pavaizdavusi konferencijos eigą ir tikslus, padarė išvadą, kad, nors konferencijos rezultatai dabartinės faktinės okupuotos Lietuvos padėties nepakeis, jie yra sovietų ekspansijos didelis laimėjimas Vakarų pasaulio sąskaita.

V. Vaitiekūnas dėstė JAV užsienio politikos šio meto siekimus ir tiems siekimam realizuoti taikomą Bismarcko politikos taktiką, plačiau aptardamas sovietų dabartinę tarptautinę padėtį ir dabartinės tarptautinės raidos kontekste okup. Lietuvos išsivadavimo perspektyvą, išvadoje primindamas, kad detente nereiškia tarptautinės raidos stabilizavimo ir užšaldymo, o reiškia tik tos raidos proceso tam tikras kintančias sąlygas, ir kad tos kintančios sąlygos tebesudaro Lietuvos išsivadavimui atramą bei viltį.

Lyg ir paremdamas tą viltį, dr. J. Gimbutas pavaizdavo pavergtosios mūsų tautos kultūrinės ir mokslinės pastangas, kurių įtakoje nepaprastai užsigrūdina tautos dvasia ir atspara prieš okupanto rusinimo užmačias.

Diskusijose buvo prisiminta, kad gyvenime yra nemaža tarptautinių sutarčių ir deklaracijų, kurios vienam kontragentui aiškos, o kitam — dviprasmiškos. Ir saugumo konferencijos deklaracija Maskvai būsimanti aiški, o Vakarams — dviprasmiška,

kad galėtų patenkinti Maskvos siekimą pripažinti status quo ir sykiu pridengti agresijos padarinių nepripažinimo politikos principo išdaviimą, ir tvirtinti, kad Baltijos valstybių atžvilgiu padėtis tebėra ta pati.

Jaunimo byla

Liepos 12, šeštadienį, įvyko šioje studijų ir poilsio savaitėje paskutinės svarstybos. Jau yra susidariusi tradicija vieną dieną studijų ir poilsio savaitėje skirti jauniesniųjų pasisakymams apie savąsias šių dienų problemas. Šios, XIX JAV ir Kanados LFB studijų ir poilsio savaitės jaunimas savo svarstyboms numatė tokią temą: "Jaunimo turime visą laiką, tik kur jis dingsta". Svarstyboms įvadą padarė "Aidų" redaktorius dr. J. Girnius. Vadovaujant Sauliui Girniui, svarstybose dalyvavo: Ramūnas Kondrotas, Linas Vaitkus, Jūriūnė Girniūtė, Onilė Vaitkutė, Joana Kūraitė ir Viktoras Nakas. Savo svarstymais jie mėgino rasti teisingą atsakymą dviem klausimams: 1) kaip nugalėti infantilinį lietuviybės lygį, 2) kaip sutelkti elitinę mažumą misijai studijuojančio jaunimo masėje. Dalyvių pranešimai buvo dalykiški ir apgalvoti. Panaudota daug duomenų iš atitinkamų anketų jaunimui.

Valančius, Brazaitis, Čiurlionis

Valančiaus 100 metų mirties suaktyvė minėjimas įvyko liepos 9, trečiadienį. Saulius Girnius, doktorantas Chicagos universitete, plačiai akademiškai apžvelgė didžiojo mūsų tautos Ažuolo: ganytojo, mokytojo, mokslininko, blaivybės apaštalo, rašytojo veiklą. Scenoje buvo iš Lietuvos didžiojo vyskupo portretas. V. Majauskas su B. Raugu pagiedojo iš 1859 išleistą "kantičką" keletą

posmų giesmės apie kankinę Daratą. Buvo labai įdomi anų dienų žemaitiškos šnektos iliustracija. Minėjimą pravedė bičiulis P. Jurkus.

Prof. Juozui Brazaičiui prisiminti akademija įvyko liepos 10, ketvirtadienį. Prieš vakarienę studijų ir poilsio savaitės dalyviai ir svečiai susirinko vienuolyno koplyčioje šv. mišių ir išklausė giliai išmąstytą Tėv. L. Andriekaus pamokslą. „Brazaičio gyvenimas buvo auka“, — sakė pamokslininkas. „Jo aukos dvasia buvo justi kiekviename jo veikime“. „Jis politinėje ir kultūrinėje dirvoje išvarė gilią vagą“. „Brazaitis norėjo, kad viešpatautų Kristus ir klestėtų laisva Lietuva“.

Po vakarienės akademinėje dalyje „Aidų“ redaktorius dr. J. Girnius priminė velionio nueitą kelią, jo atsidėjimą tarnauti kitiems, jo įnašą lietuvių literatūros mokslui. Dr. E. Vaišnienė paskaitė Brazaičio „Vienų vieni“ ištrauką. V. Majauskas per-

skaitė A. Damušio (tuo metu buvusio Europoje) paskaitą apie Brazilijos rezistencijoje. O P. Jurkus paskaitė velionies leidinio apie dr. P. Padalį įžangą ir parodė apie 100 skaidrių iš Brazaičio gyvenimo.

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 100 metų gimimo sukaktis buvo atžymėta liepos 12, šeštadienį, vienuolyno bibliotekoje. Prof. S. Yla kalbėjo tema, iš kur Čiurlionio genijaus originalumas, o pianistas Saulius Cibas paskambino keletą Čiurlionio muzikos gabalų.

Bičiuliai su
senatorium E. Muskie

Virš studijų savaitės numatytos programos buvo LFB lyderių pokalbis su JAV senatorium Edmund Muskie, galimu demokratų kandidatu į prezidentus.

LFB savaitės pradžia sutapo su pranciškonų rengiama Lietuvių Diena, į kurią suplaukia lietuviai iš vi-

LF bičiuliai su senatorium E. Muskie. Iš kairės: sen. Muskie, dr. K. Ambrazaitis, A. Sabalis, dr. V. Majauskas

sos Naujosios Anglijos ir net iš New Yorko ir New Jersey valstybių. Šiemet į Lietuvį Dieną atvyko ir senatorius Muskie su ponja ir dukra. Atvykusį senatorių Lietuvį Dienos dalyviams pristatė bičiulis Antanas Sabalis. Lietuvį Dienos programai pasibaigus (senatorius taip pat dalyvavo programoje — pasakė kalbą), LFB lyderiai senatorių su žmona ir dukra, taip pat apie 30 kitų svečių pakvietė į stovyklos valgyklą kavutės. Čia į senatoriaus sveikatą buvo pakeltos šampano taurės, sugiedota jam ilgiausių metų. “Klimatui” kiek apšilus, dr. Ambrozaitis, dr. Majauskas, A. Raulinaitis, A. Sabalis pradėjo su senatorium pokalbį apie Europos saugumo - bendradarbiavimo konferencijos eventualias pasekmes sovietų pavergtoms tautoms. O kad senatoriui būtų aiškiau, įteikė motyvuotą raštą. Pokalbio metu iškilo ir kitų klausimų. Atrodė, kad senatorius tokiam netikėtam susitikimui nebuvo pasiruošęs, nes į kai kuriuos klausimus, sakė, atsakysiąs vėliau raštu.

Organizaciniai pasitarimai

Studijų ir poilsio savaitės metu šalia viešų paskaitų, svarstybų, minėjimų ir kitų renginių, įvyko ir keli JAV ir Kanados LFB vadovybės drauge su savaitėje dalyvaujančiais LFB sambūrių lyderiais pasitarimai. Juose buvo aiškintasi Jaunimo III kongreso lėšų telkimas, aptarta S. Barzduko knyga “Lietuvis savo tautoje, valstybėje, bendruomenėje”, aptartas LFB nusistatymas kai kuriais kitais visai mūsų išeivijai svarbiais ir jautriais klausimais. Bet daugiausia diskutuoti savieji organizaciniai reikalai: LFB sambūrių uždaviniai, LF bičiulio pareigos, Į LAISVĘ žurnalo padėtis ir perspektyva, JAV ir Kana-

dos LFB biuletenio reikalai, Į Laisvę Fondo Lietuviškai Kultūrai Ugdyti tolimesnė veikla, Bičiulių tarpusavio solidarumo stiprinimas ir t.t. Pasitarimų išvados buvo sutrauktos “Mūsų Žodyje Bendraisiais Rūpesčiais” (Žiūr. 73 p.).

-0-

Šią XIX JAV ir Kanados LFB studijų ir poilsio savaitę organizavo JAV ir Kanados LFB valdyba: pirmininkas dr. Česius Kuras, vicepirmininkas Jonas Urbonas, išdininkas Algis Petrulis, sekretorius Alfonsas Vėlavičius, valdybos narys Vytautas Barisas, valdybos narys socialiniams reikalams Marytė Petrulienė ir valdybos nariai biuletenio reikalams Vacys Rociūnas ir Viktoras Palūnas.

Šios XIX JAV ir Kanados LFB studijų ir poilsio savaitės organizatoriai turėjo mažiau rūpesčių, kaip kai kuriose kitose savaitėse būdavo, nes Kennebunkporte tėvai pranciškonai patys tvarkė savaitės dalyvių mitybą ir patalpas. Savaitės dalyviai visą laiką jautė rūpestingą ir dėmesingą vienuolyno viršininko tėvo Andriekaus globą. Jis sutaisė savaitės dalyviams šampano vakaronę ir maloniai kvietė ir ateityje, LFB studijų ir poilsio savaitėi vietą renkančiais, nepamiršti Kennebunkporto.

JAV ir Kanados LFB XIX studijų ir poilsio savaitė jau praeityje. Bet “karalius mirė — tegyvuoja karalius”. Praėjus XIX savaitėi, tuoj pat metas pradėti planuoti ateinančių metų savaitę — XX-ją, taigi jubiliejinę. Organizatoriai XIX savaitės patenkinti jos sėkme. Jubiliejinę turėtų būti dar sėkmingesnė. Bet tatai priklauso ne tik nuo savaitės organizatorių, bet dar daugiau nuo visų LF bičiulių dėmesio.

V. Rociūnas

PRIE didžiojo ežero

*Įspūdžiai iš europinės Lietuviškųjų
studijų XXII savaitės*

Piemontas — graži kalnuotosios Siaurės Italijos sritis. Ypač apylinkės prie Didžiojo ežero (Lago Maggiore) pakrančių, kur prigludęs nusitęsia didelis jaukiai ir ištaigingai įrengtų vasarviečių miestas Verbania - Pallanza, mėgiamas ir gausiai lankomas vasarotojų iš viso pasaulio.

Čia ant vienos, žalumynuose ir žieduose paskendusios, aukštumos, netoli garsaus Taranto botanikos sodo, priešais tris muziejais paverstas salas ir kitoje ežero pusėje atsiveriantį didingą kalnų keturų panoramos vaizdą, stovi dideli ir erdvūs "Santa Maria" kolegijos rūmai su viešbučiu, kuriame VII. 10-17 įvyko europinė Lietuviškųjų studijų XXII savaitė.

Šią gražią ir patogią vietą surado Š. Italijos lietuvių kapelionas kun. Tasius Ereminas. Beje, tai vienintelis lietuvis rosinietis, jau 40 metų gyvenęs Italijoje ir šviečiąs italų gimnazistus, o atliekamą laiką skiria tautiečių dvasinei tarnybai. Jo dėka šiemetinė studijų savaitė įvyko Italijoje, nes iš ankstesnio plano ją surengti prie Romos nieko neišėjo.

Neoficialus savaitės atidarymas prasidėjo VII. 10, kai nepavargstanti visuomenininkė Alina Grininė, šios savaitės organizacinio darbo vedėja, pristatė iš įvairių kraštų atvykusius dalyvius. Viso savaitę aplankė netoli šimto lietuvių šviesuolių iš dešimties kraštų — Austrijos, Amerikos, Belgi-

gijos, Italijos, Kanados, Prancūzijos, Švedijos, Šveicarijos, V. Vokietijos ir Venezuelos.

Oficialiai savaitę atidarė jos moderatorių — lituanistas V. Natkevičius, Vasario 16 gimnazijos direktorius, trumpai apžvelgęs ligšiolinį savaitį kelią, pradėtą V. Vokietijoje, Ludwigshafene, prie Bodeno ežero. Nuo tada kas vasarą jos tęsiamos su pasisekimu ir virto savotiška V. Europos lietuvių tradicija. V. Vokietijoje buvo surengta dvidešimt savaitių. Pernai ją ruošė Šveicarijos LB-nė prie Keturių Kantonų ežero, Viliaus Telio gimtinėje. Šiemet ji vyko Piemonte, kuris laikomas Italijos tautinio susivienijimo lopšiu.

Europinės Lietuviškųjų studijų savaitės prasidėjo lygiai po 50 metų nuo garsiųjų prancūzų katalikų ruošiamų socialinių savaitių pradžios. Tai nebuvo atsitiktinumas, kad jų pavyzdys įkvėpė tris buvusius Kauno Vytauto Didžiojo un-to Teol. - filosofijos fakulteto profesorius — literatūros istoriką Joną Grinių, velionį istoriką Zenoną Ivinskį ir filosofą Ant. Maceiną rengti liet. studijų savaites, kuriose žinomi mokslininkai, kultūros ir visuomenės veikėjai skaito paskaitas liet. temomis, patys gauna kūrybinių paskatų ir duoda progą, ypač studijuojančiam jaunimui, geriau susipažinti su savomis intelektualinio ir kultūrinio gyvenimo problemomis. Minėtosios trijulės sumanymą tikrove pavertė ir iki šiol savaitėmis rūpinasi Europos LF Bičiuliai. Nuo 1957 jie jas ruošia drauge su ateitininkais ir kitom veiklesnėm organizacijom, remiami PLB europinių kraštų valdybų, ypač V. Vokietijoje.

Kaip pats pavadinimas sako, savaitę pagrindą sudaro akademinės

paskaitos, jose vyrauja studijinio darbo nuotaika. Jos taip pat duoda lietuviams menininkams progą pasirodyti koncertais, parodomis ir tuo pačiu pagarsinti liet. kultūrą užsieniečių tarpe, o iš įvairių V. Europos ir užjūrio kraštų suvažiavusiems intelektualams ir akademiniam jaunimui galimybę atnaujinti senas ir užmegzti naujas pažintis.

Pirmąją savaitės paskaitą VII.11 rytmetį skaitė sociologas dr. Kajetonas J. Čeginskas iš Švedijos gana intriguojančia tema — “Ar paseno revoliucija?”. Jis nesiėmė atsakyti šio klausimo tiesiogine prasme, pavadinęs jį retorišku, bet mėgino atskleisti revoliucinių reiškinių problematiką, gvildeno jų samprotį savo specialybės ribose. Kiekvienoje revoliucinėje situacijoje, anot jo, regimos trys pagrindinės sąlygos: 1) gili visuomeninė krizė, 2) nenuolaidi ir esminių permainų neleidžianti valdžia ir 3) tiesioginiai jų sukėlėjai. Apžvelgęs įvairias revoliucijų rūšis, dr. Čeginskas plačiau sustojo ties masiniu ginkluotu tautos pasipriešinimu — partizaniniu karu, jį

ilustruodamas Kinijos pavyzdžiu. Savo išvadose jis pakartojo amerikietės H. Arendt išpėjimą: “Net jei pavyktų karus išnaikinti, mūsų amžius tikriausiai pasiliks revoliucijų amžium. Šiandieninėse pasaulio varžybose išeis laimėtojai tie, kurie supranta revoliuciją, kai tuo tarpu tie, kurie toliau remiasi tradicine galybių politika netolimoj ateity supras, kad jie pasidarė nenaudingo ir atgyvenusio meno meistrais”.

Po paskaitos buvo svarstomas revoliucijos aktualumas mūsų dienų pasaulyje. Savo nuomonėmis pasidalino: filosofas ir ekonomistas dr. J. Norkaitis, plk. J. Lanskoronskis, plk. D. Skučas, dir. V. Natkevičius, kun. J. Dėdinas ir kt.

VII.11 vakariniame posėdyje paskaitą apie 1905 m. revoliuciją Lietuvoje skaitė Freiburgo un-to istorijos asistentas Petras Nevulis, šiuo metu ruošiąs magistro darbą iš Lietuvos istorijos. Jau pernai savo paskaita apie kooperacinio judėjimo pradžią Lietuvoje jaunasis paskaitininkas gražiai pasirodė. Ir šiemet jo paskaita buvo kruopščiai paruošta. Nors pa-

Europos XXII studijų savaitės dalyviai 1975 Verbania, Italijoje

skaitininkai buvo visiškai savo minčių nesuderinę iš anksto, tačiau istorikas vienu konkrečiu pavyzdžiu paliustravo prieš tai sociologo bendrai išdėstytą schemą. P. Nevulis išryškino tuometinę Lietuvos visuomeninę - ūkinę sąrangą, išnagrinėjo miestiečių, valstiečių ir darbininkų būklę ir atskleidė joje slėpėjusias 1905 m. revoliucinės situacijos priežastis. Tiesa, kai kurie klausytojai nesutiko su tuo, kad paskaitininkas tuometinę lietuvių liberalinę inteligentiją vadino vakarietišku buržuazijos terminu, tačiau nėra abejonės, kad P. Nevulis iškyla kaip žadantis jaunas istorikas.

VII.12 rytmečio paskaitą skaitė seniai į Vakarus atvykęs buvęs Kauno dramos teatro vyr. režisierius Jonas Jurašas. Visai natūralu, kad jo tema lietė šiandienines Lietuvos teatro problemas, su kuriomis jis taip giliai susigyvenęs, kad dėl jų suėjo į konfliktą su režimu, buvo persekiojamas ir galop ištremtas už sovietuos ribų. Tai buvo ne tiek paskaita, kiek ilgas, daugiau negu dvi valandas užtrukęs liudijimas, kurį klausytojai išklausė su dideliu dėmesiu. Pirmiausia jis apžvelgė Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Klaipėdos ir Šiaulių, o taip pat ir mažesnių teatrų veiklą, konkrečias jų darbo sąlygas, laimėjimus ir problemas. Plačiau sustojo ties sunkumais, su kuriais totalistinėje sistemoje neišvengiamai turi susidurti gyva ir kūrybinė teatro mintis. Teatras — sakė J. Jurašas — yra viena veiksmingiausių priemonių kurti tėvynę; tai barometras, rodąs jos didybę ir nuopoli . . . Suluošintas teatras, Jurašo žodžiais, vietoj sparnų turintis kano pas, gali suluošinti tautą. Ta linkme veda partijos noras užverbuoti teatrą

ir apskritai menininkus, kad jie tarnautų režimo propagandiniams tikslams. Kaip tik dėl to, kaip visose Lietuvos kūrybinio gyvenimo srityse, taip ir teatre, šiandien vyksta naujų rezistencijos formų ieškojimas už tikrą tautos dvasią. Toji kova už menkiausią laisvės apraišką — sakė J. Jurašas — tai sunkus kasdieninis Sizifo darbas, reikalaujantis nuolatinių nuolaidų ir prisitaikymo, ligi prisitaikymas pasiekia galutinę ribą ir menininkui iškyla pavojus prarasti savo kūrybos šaltinį ir patį save. Tada ir iškyla lietuviui teatralui skaudūs klausimai: ar asmeninis dalyvavimas totalistinio meno puotoj nėra tautos išdavimas? Ar prisitaikymas ir kompromisai — vienintelis menininko kelias? Ir taip, Jurašo žodžiais, atsiranda žmonės, kurie, kaip kadaise knygnešiai, ryžtasi paaukoti karjerą, atmesti natūralią baimę už būvį, gyventi kova, kuria kiti netiki, ieškoti naujų tautinio pasipriešinimo būdų. Rež. Jurašas baigė paskaitą, iškeldamas didvyriškas "Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos" leidėjų pastangas, lenkdamas galvą politinių kalinių ištvermei ir lietuviams padedančių rusų šviesuolių aukoms.

Tą patį šeštadienį savaitės dalyviai aplankė garsiąją Taranto vilą ir jos egzotišką augmeniją, miesto muziejų ir plaukė Didžiuoju ežeru pro garsiąją Boromėjų salą. Vakare visi nuvyko į netolimą Stresos kurortinį miestą, kur Kongresų rūmų teatre įvyko lietuviško folkloro, liaudies dainų ir šokių spektaklis, kurį išpildė dainininkė Vida Simaniūkšytė-Panse iš Bonnos ir Zuericho tautinių šokių grupė "Viltis", vadovaujama Joanos Stasiulienės. Šveica-

carų jaunimo grupė, pamėgusi lie-
tuviškus tautinius rūbus ir šokius,
sužavėjo lietuvius žiūrovus, o italams
gražiai priminė tolimos Lietuvos
vardą ir jos kultūrą.

Sekmadienio, VII.13, rytmetinę pa-
skaitą skaitė redaktorė Aušra-Marija
Sluckaitė - Jurašienė. (Žiūr. straipsnį
"Kūrybos problema dabartinėje
Lietuvoje").

Po A. Jurašienės paskaitos savai-
tininkai rinkosi jaukion T. Marianistų
koplyčion, kur šv. Mišias aukojo
V. Europos lietuvių vyskupas dr.
A. L. Deksnys. Jam asistavo prel. dr.
P. Celiešius, kun. dr. I. Urbonas ir
kun. A. Perkumas. Savo pamoksle
vysk. Deksnys iškėlė Evangelijos
Sėjėjo pavyzdį ir ragino savaitės
dalyvius sėti Kristaus sėklą šeimoje,
visuomenėje ir Bažnyčioje.

To paties sekmadienio popietį
"S. Maria" kolegijos didžiojoje sa-
lėje įvyko antrasis Zuericho liet.
tautinių šokių grupės pasirodymas,
dalyvaujant dainininkei V. Simaniūkš-

ytei-Panse. Po to buvo lankomos
apylinkės grožybės, laivu plaukiama
į Isola Bella.

Pirmadienio, VII.14, paskaitos ir
programa praėjo ypatingo ryšio su
tėvyne ženkle. Tokia jau yra nusi-
stovėjusi savaičių tradicija — vieną
dieną skirti tėvynės prisiminimui.

Rytinę paskaitą skaitė atvykęs iš
Romos Lietuvos Atstovas prie Šv.
Sosto Stasys Lozoraitis Jaun. Apžvel-
gęs tarptautinės politikos vingius, jis
plačiai išnagrinėjo du aktualius klau-
simus: Europos saugumo ir bendra-
darbiavimo konferencijos reikšmę
bei galimus padarinius ir Vatikano
vad. Rytų politiką. Kalbėdamas pir-
muoju klausimu, jis pabrėžė, kad
sovietai nuo pat pradžios visas po-
litines problemas sprendavo tikrai
jėga ir to neatsisako nė šiandien. Po-
karinė sovietų politika nebuvo tai-
kinga. Čekoslovakijos įvykiai ir vad.
Brežnevo doktrina Vakarų iliuzijų
nesugriovė. Artėjant naujam Sov.
S-gos kompartijos suvažiavimui,
Maksvos valdovams labai rūpėjo kuo
nors pradžiuginti partiją, todėl jie
geidė kiek galima skubiau užbaigti
Europos saugumo ir bendradarbiavi-
mo konferenciją aukščiausiuoju ly-
giu Helsinkyje. Kalbėtojas pabrėžė
simbolišką šios aplinkybės reikšmę,
nes juk tai sostinė to krašto, kuris
savo politikoje šiandien smarkiai pri-
klauso nuo Maskvos. Toks "suomiš-
kas" sprendimas Europai nieko gero
nežada. Kaip praity, taip ir šiandien
Maskva stengiasi išgauti realių ir
konkrečių pažadų iš Vakarų, o pati
atsilygina už tai tik dviprasmiškais
ir miglotais pareiškimais, duodama
"maišą dūmų". S. Lozoraitis pripa-
žino, kad Europos saugumo kon-
ferencijos užbaiga nežadina vilčių
paverttiesiems, bet drauge pabrėžė,

J. Jurašas kalba apie kūrėjo prievarta-
vimą okupuotoje Lietuvoje

kad iš to netenka laukti kokių nors esminių pasikeitimų, nes konferencija nėra ir negali atstoti taikos sutarties.

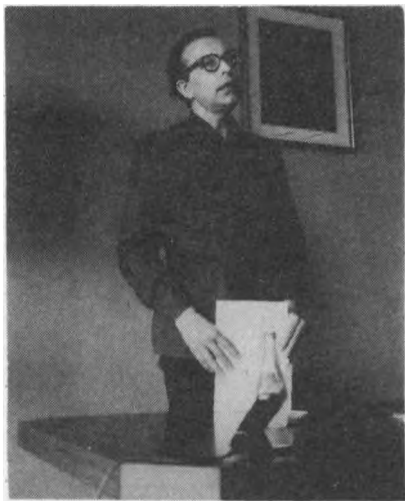
Lietuvos Atstovas prie Šv. Sosto savo paskaitoje toliau palietė ir kitą dabartinėje politinėje padėtyje mums reikšmingą klausimą — būtent Vatikano vad. Rytų politiką. Gana plačiai jis apžvelgė istorinę sudėtingą Bažnyčios ir valstybės santykių raidą Sov. S-goje nuo revoliucijos iki mūsų dienų. Išorinių ir vidinių pavojų gresiamai Bažnyčiai Šv. Sostas visuomet mėgino įvairiomis priemonėmis padėti, nors ne kartą viešos ir slaptos diplomatijos priemonės pasirodė nepakankamos tam tikslui pasiekti. Panaši padėtis esanti ir šiandien. Todėl susidaro įspūdis, jog Maskva tolydžio daugiau laimi, negu Bažnyčia. S. Lozoraitis Jaun. ragino daugiau domėtis Lietuvos katalikų padėtimi ir veiksmais, stebėti Vatikano pastangas jiems padėti. Baigdamas jis išskėlė būdingą Lietuvos padėties bruožą, kuriame susilieja religiniai ir tautiniai reikalai. Ryškiausias katalikų atsparumo ženklas šiuo metu yra "Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika", kuri Vakaruose gyvenančius ragina ir įpareigoja, kalbėtojo žodžiais, nenutylėti vykdomų nusikaltimų prieš tikinčiuosius ir žmogaus teises.

Į paklausimą, ar Vatikanas savo politika nevykdo Rytų Europos tautų "išpardavimo", Lietuvos Atstovas prie Šv. Sosto atsakė, kad toks klausimas yra pergriežtas ir neteisingas. Vatikanas, anot jo, visai mėgina padėti visiems ir visur, bet toji pagalba nėra ir negali būti vienoda. Gali pasitaikyti ir klaidų. Jeigu kas mano, jog ne viskas padaroma, kaip

reikėtų, turėtų, Lozoraičio žodžiais, drąsiai pareikšti savo nuomonę Šv. Sostui, tik tai turi būti daroma tinkama forma ir jokių būdu ne kaip pridengtas Bažnyčios puolimas.

Prelatas Celiešius, V. Europos lietuvių vyskupo Spaudos centro direktorius, perdavė Pop. Pauliaus VI mintis, neseniai pasakytas Romoje šv. Metų sąskrydžio proga susirinkusiems lietuviams ir rodančias aiškų Šv. Sosto rūpestį Lietuvai.

Pirmadienio vakarą įvyko tradicinė Tėvynės valandėlė, kurioje pagrindiniu kalbėtoju buvo prof. dr. Adolfas Damušis iš Detroito. Jis kalbėjo apie pernai metų gale mirusio prof. Juozo Brazaičio vaidmenį rezistencijoje. Remdamasis savo paties išgyvenimais, Brazaičio raštais ir pogrindžio spaudos liudijimais, jis nušvietė Brazaičio darbus pirmaisiais Lietuvos okupacijos metais, ypač jo nuopelnus Laikinojoje Vyriausybėje 1941 m. ir vėliau tremtyje. Rezistentų valia,

S. Lozoraitis, jr. kalba apie tarptautinės politikos vingius

aukos dvasia ir darbštumas buvo ryškiausi Brazaičio asmenybės bruožai, kurių dėka kuklus, į priekį nesiveržiąs kūrėjas lemiamomis tautai dienomis pasirodė valstybinio masto politiku. “Juožas Brazaitis — liudijo dr. Damušis — kaip liet. rezistencijos vadovas buvo toji nepajudinama uola, iš kurios tryško galinga ir gaivi idėjų ir minčių srovė, labai sunkiomis aplinkybėmis ugdanti mūsų atsparumą ir ištvermę lietuvių tautos ir Lietuvos laisvei laimėti”.

Tėvynės valandėlėje jautriais žodžiais savo mintimis pasidalino S. Lozoraitis Jaun. ir abu Jurašai. Tą vakarą ilgai skambėjo liet. dainos, liudijančios tėvynės ilgėsį ir meilę.

Antradienio, VII.15, rytinę paskaitą skaitė dr. Albertas Gerutis iš Berno. Jis apžvelgė Lietuvos diplomatinės tarnybos užsienyje istoriją nuo 1940 iki mūsų dienų, nušvietė atskirų valstybių laikyseną Lietuvos okupacijos atžvilgiu, pavaizdavo veikiančių atstovybių ir diplomatų darbą. Dr. Gerutis pabrėžė, kad Lietuvos diplomatijos likučiai šiuo metu yra vieninteliai nepriklausomos valstybės tęsėjai ir jos simboliai tiek tarptautinės teisės, tiek tautos kovoje už laisvę.

Reikia pažymėti, kad dr. Gerutis pernai suorganizavo Liet. studijų XXI savaitę prie Keturių Kantonų ežero. Šveicarijos lietuviai, nors ir labai negausūs, tam tikslui sutelkė 13.000 frankų, kurių likutį (pustrečio šimto fr.), kaip dovaną, įteikė šiemetinės savaitės organizatoriams Italijoje.

Antradienio vakariniame posėdyje kalbėjo Mainzo un-to lektorius Vladimiras de Castro, buvęs Lietuvos Užsienio reik. ministerijos pareigūnas, apie mintį ir dvasią Mikalojaus

Dr. A. Damušis skaito apie J. Brazaičio vaidmenį rezistencijoje

Konstantino Čiurlionio tapyboje, savo teiginius iliustruodamas šviesos paveikslais. Jis parodė ir apibūdino apie 60 Čiurlionio paveikslų skaidrėse. “Čiurlionio tapyba — sakė de Castro — yra kupina regėjimo neįprastų plotų, kur atidengiami beribiai, kaip visata, ir gilūs, kaip amžinybė, žmogaus dvasios pajautimai”. Jo paveikslų žavingumas, paskaitininko žodžiais, semia savo ypatingą išraišką nepalyginamoj Lietuvos žemės savybėje dvelkti dvasinį įkvėpimą. Čiurlionio tapybos kūrinių apžvalgą V. de Castro užbaigė “Karalių pasakoje” išreikštu tikėjimu geraisiais pasaulio pradais, tardamas: “Tikėkime, kad anų dviejų karalių apsaugota lietuviškoji žemė atgims vėl savo nepereinamoj dvasioj, išlaisvinta, graži ir žavinga, naujai aukštos valios palaiminta šalis, kur vėl skambės varpai ir laisvais keliais skubės, nešdamas laimę žmonėms ir atnaujintą padorumą, Lietuvos Vytis”.

Trečiadienio, VII.16, rytmetį kun. Augustinas Rubikas iš Memmingeno

skaitė apie dvi valandas trukusią paskaitą, įvardintą Šventraščio Pradžios knygos žodžiais: „Sukūrė Dievas juodu vyrą ir moterį“. Iš tikrųjų tai vienas žymiausių dabarties lietuvių teologijos kūrėjų, deja, per mažai dėl savo asmeninio kuklumo ir nepalankių sąlygų mūsų visuomenėje pažįstamas ir vertinamas. Gražia ir vaizdinga kalba, išmąstytomis ir originaliomis mintimis jis sugeba klausytojus prikaustyti prie kėdės, kad jie jį išklausytų nuo pradžios iki galo su nesilpstančiu dėmesiu. Jis išdėstė šiuolaikinės teologijos pastangas sugrįžti prie krikščioniškųjų tiesų šaltinio — Šv. Rašto ir atitaisyti antikinio pasaulio mitų ir senovės graikų, ypač aristotelinės filosofijos poveikyje, per ilgus amžius iškraipytą Dievo samprotį. Atskleidęs vakarietiškojo ateizmo daigus, kun. Rubikas ypatingai pabrėžė pagal Dievo paveikslą ir panašumą vyrų ir moterimi sukurto žmogaus visuomeninę paskirtį. Toji paskirtis reikalauja iš jo veikliai reikštis darbais, ne bėgant nuo pasaulio ar užsidarant savyje, bet kūrybiškai dalyvaujant pasaulinės pažangos ir problemų sprendime.

Kai kurios paskaitininko mintys ir formulavimai kai kam atrodė savotiška tradicinio mąstymo revoliucija, todėl po paskaitos vyko gyvos diskusijos, kuriose kalbėjo dr. J. Grinius, prel. Celiešius, J. Barasas, dr. J. Norkaitis, V. Natkevičius, stud. M. Landas ir kt.

Trečiadienio vakarinis posėdis buvo skirtas rašytojo Vinco Ramono kūrybai, pažymint jo 70 metų amžiaus sukaktį. Paskaitą skaitė šios savaitės moderatorius — lituanistas Vincas Natkevičius, kuris apžvelgė

ir išanalizavo V. Ramono grožinės literatūros veikalus, įrėmindamas juos laiko estetinių ir visuomeninių srovių perspektyvoje. Nors aplamai impresionistinis stilius, kurio bruožai ryškiai ir pastoviai išskyla šio autoriaus kūryboje, nėra palankus gilesnių dvasinių ryšių atskleidimui, Ramono sukurtieji personažai taip įtaigiai meniškai įkūnija įvairias idėines vertybes, kad jų iššaukti ginčai ne kartą peršoko literatūrinės kritikos sritį ir virto aistringais visuomeninių idėjų debatais.

Paskutinę savaitės paskaitą ketvirtadienio, VII.17, rytą skaitė istorikas prel. dr. Paulius Jatulis iš Romos. Jo paskaita buvo skirta didžiojo Žemaičių vyskupo M. Valančiaus 100-sioms mirties metinėms pažymėti. Panaudojęs naujai surastą archyvinę medžiagą, paskaitininkas išryškino trejopą Valančiaus vaidmenį, šviečiant, blaivinant ir įkvepiant lietuvių tautą tamsiaisiais carinės priespaudos laikais.

Betarpiskai po šios paskaitos vyko savaitės uždarymas. Moderatorius V.

Dr. K. J. Čeginsko paskaita

Natkevičius apžvelgė skaitytųjų pasikaitę vedamąsias mintis ir padėkojo visiems programos atlikėjams bei rengėjams. Dalyviai pasidalino kritiškais pastabomis ir pasiūlymais dėl sekančios studijų savaitės. Dauguma pageidavo ją ateinančiais metais surengti Anglijoje ar Prancūzijoje.

Kiekvieną rytą, prieš pradėdami darbus, savaitės dalyviai rinkdavosi į koplyčią bendroje maldoje susikaupiti ir išklausti prel. P. Celiešiaus ciklo apie Dievo žodį ir šiandieninę teologiją. Savo metinius susirinkimus turėjo V. Vokietijos ateitininkai ir ELFB. VII.12-14 vyko Š. Italijoje gyvenančio tapytojo Adomo Kondrato dailės darbų paroda. Vietos italų spauda ir radijas atkreipė dėmesį į lietuvių renginį, o plačiai skaitomas Piemonto dienraštis "La Stampa" išspausdino ta proga platų ir įdomų savo korespondento P. Garimberti straipsnį apie Lietuvos katalikų padėtį. Savaitės darbus stebėjo specialus "Laisvės" radijo korespondentas, kurio telefoniniai pranešimai buvo perduodami tiesiog Lietuvos klausytojams. Jo medžiagą panaudojome ir šiam reportažui.

A. Lembergas

VARDAI ĮVYKIUOSE

"Savo įsitikinimais aš neprekiuju!"

PETRAS PAULAITIS –
LAISVĖS KOVOTOJAS, KURIO
NEGALIME UŽMIRŠTI

Visos tautos gerbia savo įžymius žmones. Kai tenka kovoti už tautos laisvę, pirmoje eilėje žvilgsnis krypta į tuos, kurie daugiausia pasižymėjo šioje srityje. Didžiųjų kovotojų vardai yra tarsi kovos vėliavos, įprasminančios ir įkvepiančios daugelį siekti to paties kovos tikslo.

Naujausias Lietuvos laisvės kovų tarpsnis jau skaičiuojamas dešimtmeciais. Jame iškilo daug naujų vardų, nors tik mažą jų dalelę težinome. O taip yra dėl to, kad konspiracinės veiklos reikalavimas išlaikyti slaptumą nuslepia ne tik nuo priešo akių, bet ir nuo istorijos reikšmingus kovos momentus. Kita vertus, pats priešas, vadovaudamasis savais interesais, vengia minėti kovotojų vardus, taikydamas taisyklę "nec nominetur". Tai ir paaiškina tą aplinkybę, kodėl Lietuvos laisvės kovų istorija palyginti tiek mažai pažįstama ir kodėl tiek mažai ją simbolizuojančių vardų žinoma. Tik susiklosčius išimtinėms sąlygoms, viešumon iškyla vienas kitas vardas, kuriuos toliau laikyti paslapyje būtų nedovanotinas apsileidimas ir net talka priešiui.

Vienas toks atvejis liečia sovietų griežtojo režimo lageriuose kalinamą laisvės kovotoją Petrą Paulaitį. Reikšminga, kad jį iki šiol daugiausia

Jeigu audringame vandenyne
jūrininkas yra visiškai gamtos
nuostatų vergas ir daugių dau-
giausia tegali sumaniai ma-
nevuoti, tai socialinėje aud-
roje žmogus pats ligi tam tikro
laipsnio gali sąmoningai nu-
lemti vyksmo logiką. Bet tam
reikia revoliucinių užsimoji-
mų ir plieninės valios.

Julijonas Būtnas

iškėlė rusų šiuolaikiniai kovotojai už žmogaus teises savo draudžiamojame ir užsienyje leidžiamoje spaudoje. Pats naujusias liudijimas apie P. Paulaitį neseniai pasirodė Paryžiuje leidžiamam rusų krikščioniškojo sąjūdžio biuletenyje (Vestnik russkogo christianskogo dviženija, 1975, Nr. 115). Ten išspausdintame B. Penso straipsnyje "Iš Mordovijos lagerių gyvenimo — GULAGas šiandien" aprašomas tas "įdomaus ir tragiško likimo žmogus, daug jėgų atidavęs kovai už Lietuvos nepriklausomybę". Atskirais atvejais jis buvo minėtas rusų pogrindžio "Dabartinių įvykių kronikoje" ir užsienyje leidžiamuose leidiniuose — "Posev" ir "Volnoe slovo". Be to, kreivame sovietinių šaltinių veidrodyje jis buvo parodytas "Tiesos", "Tarybinio mokytojo" ir "Archyvinių dokumentų" serijos puslapiuose. Nors visos ten paskelbtos žinios ar užuominos tėra vos menkos nuotrupos, tačiau vieną prie kitos sudėjus išryškėja šio neeilinio kovotojo kaikurie biografiniai bruožai, kurie, nors ir nepilni ir reikalingi patikslinimui, vis dėlto padeda išryškinti jo asmenybę ir iškelti ją viešumon. Petras Paulaitis (anksčiau Paulauskas) yra gimęs 1904 m. Salėziečių dēka jis studijavo Romoje, kur baigė aukštuosius filosofijos mokslus. Paskui dirbo pedagoginį darbą Vokietijoje ir Portugalijoje. 1938 m. grįžęs iš užsienio, buvo Jurbarko gimnazijos lotynų kalbos mokytojas ir veiklus katalikiškųjų organizacijų veikėjas. Prasidėjus bolševikinei okupacijai, 1940 m. pasitraukė į Vokietiją. Galimas dalykas, kad jau tada jis buvo veiklus tautinio pasipriešinimo dalyvis. 1941 m. sugrįžęs Lietuvon, jis toliau mokytojavo Jurbarko gimnazijoje, per visą vo-

kiečių okupacijos laikotarpį vadovaudamas vietos moksleivių pagrindinei veiklai. Kai 1942 metais, minint Vasario 16-ją, to slapto būrelio nariai ant Gestapo įstaigos pastato Jurbarko iškėlė lietuvišką trispalvę, Paulaitis buvo tardomas, tačiau iš Gestapo rankų išsisuko. 1944 rudenį, prasi-dėjus antrajai sovietinei okupacijai, mokytojas Paulaitis su 26 jaunuolių būriu išėjo į mišką. Pradžioje jis redagavo partizanų laikraštį "Už laisvę", vėliau — plačiai žinomą jungtinės "Kęstučio" apygardos organą "Laisvės varpą".

Vadovaudamas Jurbarko apylinčių partizanams, jis rūpinosi jų platesniu apsijungimu ir prisidėjo prie garsiosios žemaičių jungtinės "Kęstučio" apygardos suorganizavimo 1946 vasarą. Tuo metu šalia "Tauro" ir "Dainavos" tai buvo viena geriausia susiorganizavusių apygardų, kuri apjungė Raseinių ir Tauragės apskrityse veikusius "Kęstučio", LLA" ir pogrindinės Šaulių sąjungos partizanų vienetus. Sudarius apygardos štabą Tauragės apskrity, Paulaitis įėjo jo sudėtin ir buvo spaudos ir informacijos skyriaus viršininkas. Tęsiant tolesnes ginkluotojo pasipriešinimo apsijungimo pastangas, 1946 spalio mėnesį, kaip liudija savo užrašuose "Daumantas", jungtinės "Kęstučio" apygardos atstovai dalyvavo Vilniuje sudarytoje centrinėje vadovybėje — VGPŠ.

Kai 1946 gale išaiškėjo, kad saugumui pavyko įsiskverbti per savo agentus į vyriausios vadovybės sudėtį ir teko skubiai ją perkelti iš Vilniaus į Užnemunėje veikiančią "Tauro" apygardą, "kęstutiečiai" su-spėjo be nuostolių atsipalaiduoti ir atsiuntė savo atstovus į pirmą laiko

sušauktą partizanų vadų suvažiavimą Užnemunėje 1947 pradžioje. Nežinia, ar ir Paulaitis jame dalyvavo, tačiau pažymėtina kalba, kurią tame suvažiavime pasakė “Kęstučio” apygardos vadas “Visvydas” atspindėjo visos žemaičių partizanų vadovybės nusistatymą ir buvo išklausyta su dideliu dėmesiu. Didelę jos dalį paskelbė “Daumantas” savo užrašuose. “Kęstutiečiai” principingai kritikavo iš užsienio įpirštą BDPS organizacinę sandarą ir laikė ją “daugiau akademinį samprotavimų išdava”, neatitinkančia organiškai susidariusios krašto padėties. Netmkus po šio partizanų vadų suvažiavimo, galutinai sudariusio vieningą kovojančio krašto vadovybę, 1947 pavasarį “Kęstučio apygardos štabo slėptuvė Batakių miške buvo saugumo susekta ir sunaikinta. Pats vadas su kitais štabo nariais žuvo. Paulaitis dingo be žinios. Tik vėliau paaiškėjo, kad jis suimtas. Tuo metu mirties bausmė sovietijoje oficialiai buvo panaikinta. Partizanams buvo skiriama standartinė 25 metų bausmė. Tokia bausmė buvo paskirta ir Paulaičiui.

Nieko nežinoma, kur jis ją turėjo atlikti. Tik 1956, taikant chruščiovinę amnestiją politiniams kaliniams, jo byla buvo peržiūrėta, jis buvo paleistas. Buvęs mokytojas negalėjo gauti kitokio darbo, kaip Kauno konservų fabriko kūriku, tačiau jo ryšiai su jaunimu ir tokiomis sąlygomis nenutrūko. Iš sovietinėje spaudoje jam padarytų kaltinimų galima spręsti, kad jis suorganizavo Kauno Politechnikos institute slaptą studentų grupę ir siekė pagrindinę veiklą pritaikinti naujoms sąlygoms — “veikti gudriau, ne senais banditininiais metodais”, kaip vėliau prasiitarė “Tarybinis mokytojas” (1967.XII.21, Nr. 101). Už

tai jis buvo vėl suimtas 1957 m. ir tuometinio SSSR AT prezidiumo pirmininko Vorošilovo sankcija buvo sugrąžintas atgal į lagerį atbūti likusios bausmės, nuo kurios buvo per amnestiją atleistas. Kai netrukus buvo išaiškinta, kad jo vadovaujamoji Kauno studentų grupė siekė atgaivinti LLKS (Lietuvos laisvės kovų sąjūdį), LTSR Aukščiausias Teismas Paulaitį 1958.IV.12 dar kartą pasmerkė 25 metams. Prokuroras Galinaitis siūlė jam apgailėti “klaidas” ir pakeisti pažiūras, žadėdamas už tai sušvelninti paskirtą bausmę. Į tai Paulaitis, kaip praneša rusų laikraštis “Posev” (1972, Nr. 6), trumpai atsakė: *“Savo įsitikinimais aš neprekiuju!”*.

Pats faktas, kad trumpą laiką būdamas laisvėje jis mėgino atgaivinti LLKS, rodo, kad ir kalinamas jis nebuvo atitrūkęs nuo Lietuvoje vedamos kovos. Juk tuo metu, kai jis partizanavo, bendrinė kovos organizacija vadinosi BDPS. Tik 1949 vasario mėnesį partizanų vadų suvažiavimas prie Radviliškio BDPS vardą, kaip moraliai susidėvėjusį, pakeitė į LLKS. Paskutinis žinomas LLKS vadas gen. “Vanagas” buvo suimtas 1956 gale ryšium su Kauno įvykiais. Paulaičio pastangos atkurti LLKS rodo, kad jis save laikė vienu vadovaujančių jo narių.

Užsienio rusų laikraštis “Volnoe slovo” (1972, Nr. 4), pranešdamas apie Paulaičio kalinimą Mordovijos lageryje, rašė, kad jis ne kartą buvo raginamas prašyti malonės, bet pasiūlymus atmetęs. Apie tai savaip liudija ir “Tarybinis mokytojas”, kai 1967 gale jame pasirodė sovietinėmis sąlygomis gana neįprastas straipsnis — “Su kuo tu, mokytojau?”. Matyti, kad tuo metu Paulaitis buvo

smarkiai kalbinamas atsiriboti nuo "praeities". Ir pats straipsnis buvo dalis tokių įkalbinėjimų. Kai pasirodė, kad jokie sukti gundymai nepadėjo nuginkluoti tvirtos valios kovotojo, tas pats "Tarybinis mokytojas" vėliau (1969.IV.30) suvaidintą pagarbą Paulaičiui vėl pakeitė sena neapykanta, paskelbęs naują straipsnį — "Niekas neuždailins kruvinų pėdų", kuriame pakartojami trafaretiniai partizanams metami kaltinimai dėl tariamų jų žiaurumų. Lygiai taip jis buvo vaizduojamas kiek vėliau ir "Tiesoje" 1969-70 metais ryšium su BALFo "demaskavimu". Būdinga, kad ir tokiam kreivame veidrodyje parodytam Paulaičiui "Tiesos" demaskuotojas V. Miniotas pripažino žymų vaidmenį ir garsą "ne vienoje apylinkėje" ("Tiesa", 1969. X.10), Nr. 210).

Visa tai, kaip jau sakytą, tik nuotrupos. Jas papildo nauji liudijimai.

Antai prieš kiek laiko grįžęs tėvynėn vienas jaunas prancūzas, kalėjęs savo metu drauge su Paulaičiu viename lageryje, liudija apie šio lietuvio didingą laikyseną ir jo didelę moralinę įtaką kitiems kaliniams. Tai ir paaiškina, kodėl galingoji Sovietų Sąjunga net šiandien bijo šį kovotoją išleisti laisvėn, nors jis iškalėjo net daugiau kaip 25 metus. Mat, tvirtų principų lietuvis mokytojas net kalėjimo sąlygomis toliau ugdančiai veikia jaunimą. O nereikia užmiršti, kad tai jau 70 metų amžiaus ribą perkopęs senelis!

Paulaičio vardas šiandien mums simbolizuoja jau ketvirtą dešimtį vedamą Lietuvos laisvės kovą. Laisvųjų lietuvių spaudoje turėtų nuolatos skambėti reikalavimas "Laisvę Paulaičiui!", nes tai tolygu reikalauti laisvės kovojančiajai Lietuvai.

Dr. J. Vd. (ELI)

Mūsų mirusieji

Kun. dr. Andrius Baltinis, 65 metų amžiaus, kūrybingas ir gilaus galvavimo bičiulis, mirė 1975.IX.5 Chicagoje.

Petras Bulaitis, nepailstantis visuomenininkas, vienas iš Anglijos lietuvių religinio ir tautinio gyvenimo švyturių, tik atšventęs 80 metų amžiaus sukaktį, 1975.V.31 mirė Londone.

Prof. dr. Antanas Starkus, 75 metų amžiaus, Lietuvos kariuomenės savanoris, Klaipėdos sukilimo dalyvis, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, Stutthofio KZ kalinyš, LFB rėmėjas, mirė 1975.VIII.17 New Yorke.